

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ БОҲТАР
БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ**

Бо ҳукуқи дастнавис

ШАРИФОВ ШУҲРАТҶОН ҶУМЪАЕВИЧ

**ТАЪРИХИ ТАШАККУЛҒИБИИ МУАССИСАҶОИ
МАДАНИЌ – РАВШАНМОИИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН**

(аз рӯи маводи минтақаи Кӯлоб)

(с.1991-2016)

Ихтисос 07. 00. 02 – Таърихи ватанӣ

ДИССЕРТАТСИЯ

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих

Роҳбари илмӣ:

**доктори илми таърих,
профессор Абдуназаров Хушбахт**

ДУШАНБЕ – 2020

МУНДАРИЧА

ФЕҲРИСТИ ИХТИСОРАҲО.....3

МУҚАДДИМА 4 - 17

БОБИ I. ВАЗЪИЯТИ МУАССИСАҲОИ МАДАНИЙ - РАВШАННОМОИИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН ДАР ДАВРАИ ИСТИҚЛОЛИЯТ

1.1 Аз таърихи ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб дар замони Ҳукумати Шӯравӣ 19 - 51

1.2 Вазъи театрҳо, китобхонаҳо ва осорхонаҳои минтақа дар солҳои аввали ба даст овардани истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон 52 - 76

1.3 Чалб намудани ҳунарҳои бадеии эҷодиёти халқ дар ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа 77 - 101

БОБИ II. ИНКИШОФИ МИНБАЪДАИ МУАССИСАҲОИ МАДАНИЙ – РАВШАННОМОИ ДАР МИНТАҚА

2.1 Саҳми Ҳукумати Ҷумҳурии ва мақомоти иҷроияи ҳокимиятҳои маҳаллӣ дар барқарорсозӣ ва ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа 102 - 132

2.2 Рушди осорхонаҳо ва фароҳамсозии ҳифзи кулли объектҳои мероси таърихию фарҳангӣ ва сарватҳои фарҳангӣ дар минтақа ...133 - 158

2.3 Иштироки муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар азназаргузарониҳо ва озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ 159-186

Хулоса 187 - 197

НОМГҶҶИ АДАБИЁТ 198 - 219

ФЕҲРИСТИ ИХТИСОРАҲО

АИ ҚТ – Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

ДДК ба номи А. Рӯдакӣ – Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

ДДФСТ ба номи М. Турсунзода – Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода

ИҶШС – Иттиҳоди ҷамоҳири шӯравӣ сотсиолистӣ

ИДМ – Иттиҳоди давлатҳои мустақил

КИМ ИҶШС – Кумитаи иҷроияи марказии Иттиҳоди ҷамоҳири шӯравӣ сотсиолистӣ

КМ ҲК ҚШС Тоҷикистон – Кумитаи марказии ҳизби коммунистии ҷумҳурии шӯравӣ сотсиалистии Тоҷикистон

МТМУ – Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ

НТМ – Ноҳияҳои тобеъи марказ

ПИТФ – назди Вазорати фарҳанг – Пажӯҳишгоҳи илмӣ – тадқиқоти фарҳанги назди Вазорати фарҳанг

ҲК ҚШС Ўзбекистон – Ҳизби коммунистии ҷумҳурии шӯравӣ сотсиалистии Ўзбекистон

ҚМШС Тоҷикистон – Ҷумҳурии мухтори шӯравӣ сотсиалистии Тоҷикистон

ҚШС Тоҷикистон – Ҷумҳурии шӯравӣ сотсиалистии Тоҷикистон

ҚТ – Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҚИЭ – Ҷумҳурии Исломии Эрон

ҚИА - Ҷумҳурии Исломии Афғонистон

ҚИП – Ҷумҳурии Исломии Покистон

ҚМЧ - Ҷумҳурии мардумии Чин

ҚДММ – Ҷамъияти дорой масъулияташ маҳдуд

ШКХ ҚШС Тоҷикистон – Шӯрои комиссарияти халқии Ҷумҳурии шӯравӣ сотсиалистии Тоҷикистон

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки соли 1929 ҳамчун ҷумҳурии мустақил дар ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ таъсис ёфта буд, 9 сентябри соли 1991 истиқлолияти давлатии худро ба даст овард. Аз ҳамин давра сар карда, дар таърихи халқи тоҷик марҳилаи нави тараққиёти мустақилона ва соҳибихтиёрии ҷумҳурӣ оғоз гардид. Дар ин давра яке аз масъалаҳои муҳими барпо кардани давлат, ин ташаккул додани худшиносии миллӣ, ҳаматарафа омӯхтани таърихи халқи тоҷик дар якҷоягӣ бо фарҳанги ӯ мебошад. Дар ин қисмати тадқиқот зарурияти омӯзиши масъалаҳои муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ аз ҷумла, муассисаҳои клубӣ, маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ, китобхонаҳо, осорхонаҳо ва театрҳои халқӣ ба миён омад.

Ҳукумати шӯравӣ дар тараққиёти санъати тоҷик давраи навро кушода, дар зинда кардан ва ташаккул додани санъати миллӣ, бунёди мактабҳо бо забони тоҷикӣ, театри касбии миллӣ ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ саҳми арзанда гузоштааст. Дар замони шӯравӣ муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар ташаккулёбии ҷаҳонбинии илмӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва байналмилалӣ аҳолии ҶШС Тоҷикистон нақши муҳимро мебозид.¹

Ҳарчанд раванди ташаккул ва рушди муассисаҳои фарҳагӣ ба замони Шӯравӣ рост меояд вале омӯзишу баррасии муттасилу мақсадноки таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ баъди ба даст омадани истиқлолияти давлатӣ ба миён омад. Бинобар ин дастрас гардидани маъхазу сарчашмаҳои ҳуҷҷатӣ ва баррасии онҳо аз нигоҳи воқеияти замон таваҷҷӯҳи моро ба таҳқиқоти бунёдии таърихи муассисаҳои маданӣ-равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон чалб намуд.

¹ Нурджанов Н. Таджикский народный театр по материалам Кулябской области / Н. Нурджанов. – Москва, 1956. – С 18.

Имрӯзҳо фаъолияти маданӣ – равшаннамоӣ дар баланд бардоштани сатҳи маърифатнокӣ ва маънавиёти аҳолии мамлакат роли муҳимро мебозад. Маҳз фарҳанг қодир аст, ки ба ташаккулёбӣ, тараққиёти истеъдоди эҷодӣ ва пешрафти ҳаматарафаи инсон таъсири калон расонад.²Бо таъсиси ёфтани Ҷумҳурии соҳибистиклолӣ Тоҷикистон дар таърих ва фарҳанги халқи тоҷик марҳилаи комилан нав оғоз ёфт. Раванди таҳаввулоту дигаргунсозӣ дар доираи талаботҳои нав ба ташаккули фарҳанг ва муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ҷумҳурӣ мусоидат намуд.

Даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фоҷиавӣ ба анҷом расид. Дар ҷумҳурӣ ҷанги шахрвандӣ оғоз гардид, ки ба фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ таъсири манфӣ расонид. Дар натиҷаи муқовимати мусаллаҳона ҳолати муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба кулӣ тағйир ёфт. Садҳо клубу китобхонаҳо вайрону валангор гашта, театрҳои мардумӣ аз фаъолият боз монда, молу мулки муассисаҳои фарҳангӣ ба яғмо рафтанд. Вайрон гаштани биноҳо, баъд гаштани ҳолати маблағгузорӣ ва норасоии мутахассисони соҳа ба пурра аз фаъолият боз мондани аксарияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ оварда расонид. Дар ҷумҳурӣ аз он ҷумла дар вилояти Хатлон норасоии мутахассисони соҳаи фарҳанг аз рӯи баъзе ихтисосҳо зиёд мегардиданд, ки ин албатта интиҳоб намудани мавзӯи рисолаи мазкурро муайян намуд.

Инчунин, дар ин давра робитаҳои фарҳангии байни ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ қанда шуданд, ки дар натиҷа базаи моддӣ-техникӣ хароб гардида, маҳсулотҳои, ки аз ҳисоби корхонаҳои Федератсияи Россия ва дигар ҷумҳуриҳои бародарӣ зиёд мегардиданд бинобар сабаби норасоии асъори хориҷӣ ин маҳсулотҳо ворид намегардиданд.

Дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ шумораи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ва

² Ғаффуrow Б. Аз таърихи ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон : дис. ... номзади илм. таърих: 07.00.02 / Б.Ғаффуrow. – Душанбе, 2014. – С.3.

маблағгузорӣ ба муассисаҳои мазкур кам гардиданд, ки дар натиҷа базаи моддӣ – техникий онҳо хароб гардиданд. Масалан, аз соли 1991 то соли 2000 – ум дар минтақа 25 муассисаҳои клубӣ, 24 китобхона, 2 мактаби мусиқӣ ва 7 ансамбли тарона рақс пурра аз фаъолият боз монда, муддати тӯлонӣ театрҳои халқӣ фаъолият намекарданд.³

Аз тарафи дигар зарурияти омӯзиши таърихи китобхонаҳо, муассисаҳои клубӣ, театрҳои халқӣ, осорхонаҳо дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар давраи муайянгардида, дар доираи талаботҳои нав ба муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба миён омад, зеро ки фарҳанг симо ва мавҷудияти асосии миллат мебошад.

Муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ҳамчун донишкадаҳои иҷтимоӣ – фарҳангӣ, дар ташаккулёбии афкори чома, устувор гаштани истиқлолият ва ваҳдати миллии халқи тоҷик нақши асосиро мебозад. Муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти мазкур дар он аст, ки фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон солҳои 1991 – 2016 то кунун ҳамчун пажӯҳиши мукаммали таърихӣ ба таври алоҳида мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор нагирифта буд. Аз ин рӯ омӯзиши фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб зарурияти таҳқиқоти рисолаи мазкурро муайян намуд.

Дарҷаи омӯзиши илмӣ масъала. Инъикос намудани таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии вилояти Хатлон дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши муассиру мондагор дорад. Дар навбати худ ҷамъоварии маводҳо, ҷоп намудани мақолаҳо, санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқӣ, маводҳои бойгонии муассисаҳои мазкур, имконият медиҳанд, ки ҳолати муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар давраи тадқиқотӣ ҳаматарафа ва холисона муайян гарданд.

Роҷеъ ба таърихи ташаккул ва рушди муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон асарҳои зиёди илмию

³ Ҳисоботи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон / БҶ РҶВХ. - 2000, - В 2.

оммавӣ таълиф шуда бошанд ҳам, вале таҳлили ҳамаҷонибаи ин масъала ба анҷом нарасидааст. Ин имкон медиҳад, ки адабиёти илмии мавҷударо ба шакли зерин гурӯҳбандӣ намоем:

Гурӯҳи якум фарогири адабиётҳои нашрӣ дар солҳои 1949-1968⁴ мебошанд, ки дар онҳо оиди таърихи халқи тоҷик ва сохтмони маданияи замони Шӯравӣ фикру мулоҳизаҳо баён ёфтааст. Ин маъхазҳо як қатор таҳқиқотҳо оид ба таърихи коллективонии хоҷагии халқ ва таъсисёбии аввалин муассисаҳои маданӣ - равшаннамои Тоҷикистонро дар бар мегиранд. Инчунин, таҳқиқотҳои дигар даврони соҳибистиклолии ҷумҳуриро мавриди таҳлил қарор додааст⁵.

Гурӯҳи дуюм асосан адабиётҳои илмиро, ки бевосита ба инъикоси таърихи сохтмони маданияи Тоҷикистон⁶, инчунин таҳқиқотҳои, ки ба таърихи муассисаҳои фарҳангӣ, ҳунарҳои мардумӣ ва ҳунармандони Хатлонзамин равона шудаанд, дар бар мегиранд⁷.

Гурӯҳи сеюм аз таҳқиқот ва рисолаҳои иборат аст, ки барои рӯшани андохтан ба таърихи ташаккул ва рушди муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудаанд. Дар ин самт

⁴ Таджикская ССР за 20 лет. - Сталинобод; Таджикгосиздат, 1949;Таджикистан за 40 лет: Ст. сборник. – Душанбе, 1964; История таджикского народа / Под ред. Б.А. Антоненко. – М.: Наука, 1964.– Том III; Таджикистан за годы Советской власти: (Сб. ст. материалов). – Душанбе, 1967; Очерки истории колхозного строительства в Таджикистане (1917-1965 гг.). – Душанбе: Дониш, 1968.

⁵ Раҳмонов Э. Фарҳанг ҳастии миллат аст. // В кн.: Таджикистан: десять лет независимости, национального единства и созидания. – Том III. – Душанбе: Ирфон, 2001; Эмомалӣ Раҳмон. Рушди арзишҳои фарҳанги милли. – Душанбе. 2006; Достӣ Шарифов. Назаре ба таърихи тамаддуни мардуми Кӯлоб. – Душанбе, 2006; Ҳабибулло Тоатов, Рустамҷон Юлдошев. Хатлон дар масири таърих. Хучанд, 2006; Таджикистан: 20 лет государственной независимости: статистический сборник. – Душанбе: Шарки озод, 2011; История таджикского народа. Новейшая история (1941-2010 гг.) / Под ред. Р.М. Масова. – Т. VI. – Душанбе, 2011; Шарифов Достӣ. Маҷмӯаи рисолаҳои таърихӣ ва адабӣ.- Душанбе, 2013.

⁶ Из истории культурного строительства Таджикистане в 1924 – 1941гг. [текст]. : - в двух томах. Том. 1. / Под редакцией академика А. Н. Тадж. ССР. З. Ш. Раджабова. – Душанбе. Ирфон, 1966; Из истории культурного строительства в Таджикистане (1941-1960 гг.).-Душанбе; Ирфон, 1972. -Т. II; Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 – 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979; Шевченко З.М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане / Под ред. К. Я. Марсакова Душанбе: Дониш,1968.

⁷ Низам Нурджанов. Таджикский народный театр по материалам Кулябской области.- Москва. 1956; Чалишов Соат. Сайдали Вализода. – Душанбе: Ирфон. 1985; Иброҳим Чалилзода. Одина Ҳошим. – Душанбе, 1985; Сафармуҳаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. –Душанбе, 1988; Шарифов Достӣ. Назаре ба таърихи тамаддуни мардуми Кӯлоб. – Душанбе. 2006; Энциклопедияи Кӯлоб, - Душанбе,2006; Абдулло Бобоев. Савти фалак ва фалаки Давлатманд – Душанбе, 2006; Достӣ Шарифов, Иброҳим Махмадов. Аз таърихи ҳунароҳои мардумии Хатлонзамин. – Душанбе, 2007; Файзи Ашӯр, Мунаввара Аминова. Даргоҳи ҳунар. – Душанбе, 2008; Давлатманд Холов. Фалак // Сарредаксияи илмии Энциклопедияи миллии тоҷик - Душанбе, 2011; Ҳасанов Н, Боқиева Г. Фарҳанг ва санъати Муъминобод. – Душанбе: Мир издателей. 2011; Кабутов З, Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013; Мадвалии Миралӣ. Арғуштгари оташниход – Душанбе, 2017.

соли 2013 асари тадқиқоти Каримова Р «Фарҳанги Тоҷикистон дар замони истиқлолият (1991 - 2011)» чоп гардид.⁸ Дар ин асар оиди тағйироти қолабии фарҳанг тадқиқот бурда, тамоилҳои асосии инкишофи фарҳанг дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон муайян гардиданд. Ин аввалин хулосабарории тадқиқоти илмие мебошад, ки саволҳо ва мушкилоти асосии давраи таҳқиқоти дар бар мегирад.

Дар мавриди тадқиқоти Ҳотамов Н «Ислоҳоти иҷтимоӣ – иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиқлолият (1991 - 2006)»⁹ бояд қайд намуд, ки дар он вазъи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият, аз он ҷумла соҳаи фарҳанг ба таври возеҳ ҳаллу фасл гардидааст.

Доир ба мушкилиҳои алоҳидаи омӯзиши таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар даврони соҳибистиклолӣ ба соҳаҳои гуногуни фарҳанг як қатор рисолаҳои илмӣ бахшида шудаанд.

Дар рисолаи илмии Бахтиёр Гафуров «Аз таърихи ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»¹⁰ оиди таъсисёбӣ ва рушду нумуъи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар замони шӯравӣ ва вазъу ҳолати ин муассисаҳо дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон сухан меравад. Дар натиҷаи таҳлилҳо муайян гардид, ки дар даҳсолаи аввали истиқлолият бинобар бӯхрони сиёсӣ – иқтисодие, ки Тоҷикистонро фаро гирифта буд, аксарияти муассисаҳои фарҳангӣ аз ҷаҳолият боз монданд.

Нуров Г. дар рисолаи илмии худ «Ташаккулёбӣ ва рушди ҷаҳолияти осорхонаҳо дар Тоҷикистон (солҳои 30 –юми асри XX ва аввали асри XXI)»¹¹, таърихи ташаккулёбии осорхонаҳои таъриху кишваршиносӣ, осорхонаҳои соҳавӣ, осорхона – мамнӯъгоҳҳо ва хона – осорхонаҳои Тоҷикистонро мавриди омӯзиш қарор додааст. Дар ин

⁸ Каримова Р.Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). – Душанбе: Дониш, 2013. – 212 с.

⁹ Хотамов Н.Б. Социально-экономические преобразования в Республике Таджикистан в период суверенитета (1991-2006 гг.) – Душанбе, 2008. – 268 с.

¹⁰ Гафуров Бахтиёр. История культурно - просветительных учреждений республики Таджикистан (1991-2011гг.): Дис канд. ист. наук. – Душанбе, 2014.

¹¹ Нуров Г.З. Формирование и развитие музейного дела в Таджикистане (30-е гг. XX – начало XXI вв.): Дис ... канд. ист. наук. – Душанбе, 2011.

рисола таърихи барқароркунӣ ва ташаккулёбии осорхонаҳои ҷумҳурӣ дар давраи таҳқиқотӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Дар рисолаи илмии Каримова Р. Н «Таърихи ташаккулёбии фарҳанги Тоҷикистон дар замони истиқлолият (1991 - 2011)»¹². фаъолияти баъзе муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии Тоҷикистон дар охири асри XX – аввали асри XXI баён гардидааст. Махсусан дар боби 2 юм, банди 1 ум оиди фаъолияти баъзе муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии Тоҷикистон маълумот дода шудааст.

Дар рисолаҳои илмии зикршуда, ки дар худ нуқтаҳои назари гуногун оиди таърихи фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои истиқлолиятро дар худ таҷассум менамоянд, оиди таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ба таври муфассал маълумот дода нашудааст. Онҳо фақат ба баъзе мушкилиҳое, ки ба таърихи ташаккулёбии муассисаҳои мазкур тааллуқ доранд, масъалагузорӣ намудаанд.

Дар баррасии мавзӯи интихобшуда мақолаҳои дар рӯзномаю маҷаллаҳои даврӣ нашр гардида, оид ба раванди дигаргунсозии фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон низ маълумоти зарурӣ оварда шуда, инчунин маводҳои электронӣ ва захираҳои шабакаҳои интернетӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта шудаанд.

Ба сарчашмаҳои навбатӣ суҳбати пурмухтавои намояндагони барҷастаи соҳаи санъат ва фарҳанги минтақа ба монанди Анвар Баротов, Давлатманд Холов, Муҳаммадӣ Абдурасулов, Гулчеҳра Содикова, Мирзоватан Миров, Амина Табарова, Шариф Бедаков, Нурулло Холов, Нурулло Аврангов ва дигарон дохил мешаванд.

Маъхаз ва сарчашмаҳои истифодашударо метавон ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намуд:

¹² Каримова Р.Н. История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук.– Душанбе, 2012.

Гуруҳи якуми сарчашмаҳо шумораи зиёди маъхазҳои бойгонӣ пеш аз ҳама маводҳои бойгонии ҷорӣ Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (БҶ ВФ ҶТ), Текуший архив Министерство культуры Республики Таджикистан (ТА МК РТ), бойгонии ҷорӣ Донишқадаи илмӣ – тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (БҶ ДИТФИ ВФ ҶТ), филиали бойгонии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон (ФБ ҲКТ), Бойгонии ҷорӣ Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон (БҶ РҶВХ) ва Бойгонии ҷорӣ бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (БҶ БҶМҚВХ) ташкил медиҳанд. Дар ин ҳуҷҷатҳои бойгонӣ маълумотҳои муҳим, далелҳо ва маълумотҳои оморӣ оиди фаълияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ маҳфуз мондаанд, ки ҳамчун манбаи асосӣ истифода гардидаанд.

Гуруҳи дуюм аз маҷмӯи маълумотҳои асосноки махсуси ҳуҷҷатӣ, ки ба таърихи ташаккули муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ мансубанд, инчунин санадҳои меъёрӣ - ҳуқуқӣ: Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фарҳанг¹³, Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон¹⁴, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон¹⁵,

¹³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фарҳанг аз 13 декабри соли 1997. № 519 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23-24; (28.06.2011 с., №734); Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 6 августи соли 2001, таҳти № 42 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи театр ва фаъолияти театри аз 2 декабри соли 2002, таҳти № 80 // Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=92; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти китобдорӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 32 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳунароҳои бадеӣ – халқӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=105; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти касбию ҳунаромандӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, таҳти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ аз 3 март соли 2006, таҳти № 178 // Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=148.

¹⁴ Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501. – Душанбе: Матбуот, 2006.

¹⁵ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501 оиди Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=7090](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=7090)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 март соли 2007, таҳти № 85 оиди тасдиқи Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - (http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=11050); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июни соли 2006, таҳти № 239 оиди тасдиқи Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхисоси соҳаи фарҳанг, ҳунаро ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - (http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?

тадбиқи Барномаҳои давлатӣ дар соҳаи фарҳанг¹⁶ ва маълумотҳои оморӣ иборат мебошанд.

Гуруҳи сеюмро манбаъ ва маводҳое, ки бевосита ба раванди ташаккул ва фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ, аз ҷумла ҳисоботҳо оиди фаъолияти Раёсати фарҳанги Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: солҳои 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1999, 2000, 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, маълумот дар бораи натиҷаҳои фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва баҳши фарҳанги минтақаи Кӯлоб, асарҳо ва мақолаҳои илмӣ ташкил медиҳанд.

Дар ин самт мақолаҳои илмӣ муаллифон ба монанди Рачабов А., Умаров А., Юсуфов М., Сулаймонӣ С., Шерматов Ҷ., Нуров Г.,

Rgn=11069);Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2010, таҳти № 384 оиди тасдиқи Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2013: // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=15733](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15733));Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2011, таҳти № 577 дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020. Замимаи 1: // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn= 115776](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776));Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, таҳти № 269 // -- Соמוнаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - [http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail= &sanadID=440](http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=440); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2012, таҳти № 675 дар бораи тасдиқи Барномаи рушди санъати театри дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 // -- Соמוнаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - [http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail= &sanadID=444](http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=444); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 феввали соли 2016, таҳти № 53 дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 // Соמוнаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - [http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail= &sanadID=504](http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=504).

¹⁶ Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 аз 2 июли соли 2005, таҳти № 238 // Китобдор. Маҷаллаи маданӣ – равшаннамоӣ. – 2007. – №1; Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхитосии соҳаи фарҳанг, ҳунар ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010 аз 3 июни соли 2006, таҳти № 239 // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068)); Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015 // Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: зери таҳрири Шерматов Ҷ. – Душанбе: Эҷод, 2007; Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2013 аз 2 августи соли 2010, таҳти № 384 // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=15734](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15734)); Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020 аз 3 декабри соли 2011, таҳти № 577 // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn =115777#B1 JY0HPLQ6](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=115777#B1JY0HPLQ6)); Барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, таҳти № 269 // -- Соמוнаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - [http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail= &sanadID=441](http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=441); Барномаи рушди санъати театри дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 аз 3 декабри соли 2012, таҳти № 675 // -- Соמוнаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - [http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail= &sanadID=445](http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=445); Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 аз 9 феввали соли 2016, таҳти № 53 // -- Соמוнаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - [http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail= &sanadID=505](http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=505).

Шарипов А., Махмадова М., Азизов М., Иброҳимов З., Мухиддинов С., Шосаидов С., Буриев К., Афғонов К.,¹⁷ ва дигарон ҳамчун сарчашмаи муҳим ва муътамад дар раванди таҳқиқи мавзӯи мавриди пажӯҳиш фаровон истифода шудаанд.

Бояд қайд намуд, ки маводҳои давра ба давра нашргардида дар баъзе мавридҳо вазъи фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб, инчунин дар алоҳидагӣ асоснок намудани базаи моддӣ – техникий онҳоро дар замони соҳибистиклолии ҷумҳурӣ баён менамуданд.

Истифодаи маводҳои бойгонӣ, санаду ҳуҷҷатҳои расмӣ, ҳисобот ва ёддошту хотираҳо ва қисман баррасӣ намудани онҳо бо маводҳои ҷопӣ, имконият медиҳанд, ки ҷанбаҳои асосии фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар замони соҳибистиклолӣ ҳаматарафа омӯхта шаванд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ҚОР

Робитаи қор бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар қорҷӯбаи татбиқи нақшаи дурнамои қори илмӣ-таҳқиқотии кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии

¹⁷ Раджабов А., Умаров А., Юсуфов М. Исследование состояния клубных учреждений Хатлонской области // Вестник культуры: научно-аналитическое издание.– Душанбе, 2002.– №6.– С.120-123; Сулаймони С. Клубные учреждения РТ в условиях рыночной экономики // Культура: проблемы и исследования. – Душанбе, 2001. – С.46-51; Шерматов Дж. Библиотечное дело за годы независимости Таджикистана (1991-2007) // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2007. – №10. – С.19-29; Нуров Г. Проблемаҳои омӯзиши таърихи осорхонаҳои Тоҷикистон // Ахбороти осорхонаи миллӣ. - Душанбе, 2004.- С 43-46; ҳамон муаллиф. Формирование и функционирование историко – краеведческих музеев в Таджикистане // Ахбороти осорхонаи миллӣ. Душанбе, 2014.-С14-17; Шарипов А. Музеи и музееведения Таджикистана // Молодежь Таджикистана. – 2002. – 3 февр; Махмадова М. Музеи являются сокровищницами истории и культуры // Таджикистан. – 2007. – №7. – С.54-55; Азизов М. Ногузирии таъсиси осорхонаи Хулбук // Ахбороти осорхонаи миллӣ. Душанбе, 2004.- С 36-38; Ибрагимов З. Осорхона муаррифкунандаи шукуҳи давлатдорӣ // Ахбороти осорхонаи миллӣ. Душанбе, 2014.- С 25- 28; Мухиддинов С.Р. Некоторые особенности комплектования книжных фондов библиотек РТ в годы независимости. // Труды 15-ой Межд. конф. «Крым – 2008»: Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире, науки, культуры, образования и бизнеса.– М., 2008. – С.450-456; Шосаидов С. Нормативно-правовая обеспеченность деятельности библиотек. // Бахори ачам.– 2009.– 20 апр; Буриев К.Б. Развитие библиотечного дела – важное направление культурной политики суверенной РТ. // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2012. – №1. – С.112-118; Афғонов К.Г. Основные направления дальнейшего развития библиотечного образования в Таджикистане // Вузы культуры и искусств в мировом образовательном пространстве: Сб. материалов по пятому международному симпозиуму.– Душанбе: Ирфон, 2012. – С.294-302.

Бохтар ба номи Н.Хусрав, тахти унвони «Масоили умдаи таърихи халқи тоҷик (давраи муосир)» барои солҳои 2016-2020 ба иҷро расидааст.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади тадқиқот ин омӯзиши дастаҷамъии таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ва муайян намудани хусусиятҳои вазифавии онҳо дар солҳои истиқлолияти давлатӣ мебошад.

Ҳадафи омӯзиш ба ҳалли вазифаҳои зерин равона гардидааст:

- тадқиқи таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар Тоҷикистони шӯравӣ;

- таҳлил намудани хусусият ва нақши муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи мазкур дар пешрафти ҷамъият;

- муайян намудани хусусиятҳои фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар давраи таҳқиқотӣ;

- нишон додани вазъи муассисаҳои клубӣ, театрҳои халқӣ ва фаъолияти китобдорӣ ва осорхонаҳои минтақаи мазкур дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ;

- саҳми мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон дар барқароркунӣ ва инкишофи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб;

- таҳлил намудани дастовардҳо ва масъалаҳои ҳалталаб дар ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар солҳои истиқлолият;

Объекти таҳқиқоти мазкур фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб (1991 - 2016) ва мавқеи он дар рушди нумӯи фарҳанги даврони соҳисистиклолии ҷумҳурӣ маҳсуб меёбанд.

Предмети таҳқиқотӣ муайян намудани нақш ва ҷойгоҳи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб, вазъи ин муассисаҳо мушкили ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон мебошад.

Чаҳорчӯбаи хронологии омӯзиш солҳои 1991 – 2016 – ро, ки давраи ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, рафти ҷанги шаҳрвандӣ ва ба даст овардани Ваҳдати миллӣ, инчунин барқарор намудани оқибатҳои ҷанг ва эъмори ҷомеаи демократии Тоҷикистон махсус меёбад, дар бар гирифтааст.

Миқёси ҳудудии таҳқиқот ҳудуди минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Навгониҳои илми рисола дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф бори аввал ба таври монография фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлонро мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода, ба муайян намудани аҳамият ва нақши ин муассисаҳо дар ташаккули маънавиёти мардуми минтақа кӯшиш ба харҷ додааст. Дар баробари ин дар асоси манбаъ, сарчашмаҳо ва ҳуҷҷатҳои фаровони таърихӣ фаъолияти ин муассисаҳо ба таври илмӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Дар асоси ҳадаф ва вазифаҳои муқаррар шуда, ҳалли масъалаҳои зерин дар мадди аввал гузошта шудаанд:

- ҳамчун як мавзӯи том бори аввал баррасӣ гардидани фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон;

- ба гардиши илмӣ ворид гардидани маводҳои бойгонии ВФҶТ, Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон, бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоб ва бахшҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳои минтақа;

- мавриди таҳқиқоти дастаҷамъӣ қарор гирифтани таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар замони шӯравӣ;

- баҳои воқеӣ додан ба фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар раванди ҷанги шаҳрвандӣ;

- таҳлили тадбиқи Барномаҳои давлати соҳаи фарҳанг аз тарафи мақомотҳои иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳои минтақа;

- муайян намудани миқдори объектҳои таърихӣ – фарҳангии минтақа ва нақши ин объектҳо дар омӯзиши таърихи қадимаи халқи тоҷик;

- таҳлили воқеии вазъи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар давраи таҳқиқотӣ;

- арзёбии воқеии иштироқи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ;

- муайян гардидани хусусиятҳои вазифавии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб дар замони соҳибистиклолӣ.

Асосҳои назариявии таҳқиқот дар он аст, ки мазмун ва муҳтавои назариявии рисолаҳо, минбаъд метавон дар омӯзиши таърихи халқи тоҷики замони соҳибистиклолӣ, бахусус, дастовардҳои фарҳангиро ҳамчун натиҷаи асосии ҷараёни ислоҳоти иҷтимоӣ – фарҳангии аввали асри ХХI истифода намуд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки мавод ва натиҷаҳои таҳқиқот метавон ҳангоми таълифи қисматҳои таърихи фарҳанги Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият, барои тайёр намудани китобҳо, дастурҳои таълимӣ ва курсҳои махсус аз рӯи ихтисосҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар муассисаҳои таълимии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, бо мақсади беҳтар намудан ва ба талаботи замони нав ба роҳ мондани фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ, ҳангоми коркарди масъалаҳо ва таҳия намудани сохтор ва самтҳои фаъолияти минбаъдаи ин муассисаҳо аз тарафи Донишқадаи илмӣ – тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода кард.

Асосҳои методологии таҳқиқот ба мақсад ва вазифаҳои дар пеш гузошта мутобиқ карда шудаанд. Муаллиф пеш аз ҳама ба принципҳои таърихӣ, муносибати объективонаи таҳқиқот такя намуда, раванди омӯзиши таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлонро бо далелҳои воқеъбинона мавриди таҳлил қарор додааст.

Дар натиҷаи таҳлили масъалаҳо вобаста ба вазифа ва хусусияти кори тадқиқотӣ методҳои гуногун: омӯзиши далелҳо ва маводҳои бойгонӣ, таҳлили таърихӣ – қиёсӣ, таърихӣ – типологӣ, таърихӣ – системавӣ, муқоисавӣ – таърихӣ ва масъалагузорӣ - таҳлилии истифода гардиданд.

Ба ҳимоя муқаррароти зерин пешниҳод мегарданд:

- таҳлили ташкил ва фаъолияти аввалин муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар замони Шӯравӣ;

- нишон додани фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар солҳои 70-80 - уми асри XX;

- омӯзиши фаъолияти Коллеҷи санъати ба номи К. Қурбонovi шаҳри Кӯлоб ва саҳми он дар тайёр намудани мутахассисони соҳаи фарҳанг;

- иштироки ҳунармандони минтақа дар фестивал - озмунҳои байналмилалӣ ва саҳми онҳо дар муаррифии Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳон;

- таҳлили вазъи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолии Тоҷикистон;

- таъсиси осорхонаҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ дар минтақаи Кӯлоб дар замони соҳибистиклолӣ ва саҳми ин муассисаҳо дар омӯзиши таърихи минтақа;

- баррасии марҳилаи нави рушди муассисаҳои фарҳангии минтақа баъди ба даст омадани Ваҳдати миллӣ;

- омӯзиши фаъолияти китобхонаҳои оммавии минтақаи Кӯлоб ва баррасии мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо;

- таъсиси корхонаҳои ҳунармадӣ дар минтақа ва саҳми онҳо дар рушди ҳунарҳои эҷодиёти бадеӣ;

- омӯзиши объектҳои таърихӣ - фарҳангии минтақа ва саҳми мақомотҳои маҳаллӣ дар барқарор ва ҳифз намудани онҳо;

- таъсиси муассисаҳои фарҳангӣ дар минтақа дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон;

- таъсиси аввалин театри касбии сатҳи ҷумҳуриявӣ дар минтақа ва сахми ин муассиса дар рушлу нумуи фарҳанги ҷумҳурӣ;
- таҳлили фаъолияти муассисаҳои клубии минтақа, мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо;
- ташкили гурӯҳҳои таблиғотӣ дар муассисаҳои фарҳангии минтақа, мақсад ва вазифаҳои асосии онҳо;
- таҳлили фаъолияти театрҳои касбӣ, филармония ва театрҳои халқӣ дар минтақа ва иштироки онҳо дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ.

Саҳми шахсии муаллиф дар натиҷагирии мавзӯ дар он ифода меёбад, ки ӯ дар асоси манбаъҳои муътамад ва шумораи зиёди асарҳои нашргардида бори аввал ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлонро мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода, ба муайян намудани аҳамият ва нақши ин муассисаҳо дар рушди маънавиёти мардуми минтақа кӯшиш ба харҷ додааст. Дар натиҷаи омӯختани фаъолияти бахшҳои гуногуни муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа муаллиф онҳоро дар маҷмӯъ таҳлил намуда, роҳҳои минбаъдаи такмилёбӣ ва рушди минбаъдаи онҳоро пешгӯӣ менамояд.

Таъйид (апробатсия)-и диссертатсия. Таҳқиқоти мазкур натиҷаи фаъолияти чандинсола буда, мазмуну мундариҷаи он дар 8 мақолаҳои, ки дар маҷалаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардида, инъикос ёфтааст. Инчунин натиҷаи таҳқиқоти илмӣ дар конференсияҳои илмӣ ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ - конференсияи илмӣ – назариявии байналмилалӣ дар мавзӯи «Ҷаҳонишавӣ ва гуфтугӯи тамаддунҳо дар замони муосир». – Бохтар (17-18 майи соли 2019), конференсияи илмӣ – амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои муосири математика ва методикаи таълимион» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои педагогӣ, профессор Шарифзода Ҷумъа Шариф. - Бохтар (18-19 октябри соли 2019) пешниҳод шудааст.

Соҳтор ва ҳачми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳачми 218 саҳифаи матни компютерӣ таълиф гардида, аз муқаддима, 2 боб, 6 зербоб, хулоса, феҳристи манбаъҳо ва адабиёти истифодашуда (бо 261 номгӯй) ва замима таркиб ёфтааст.

**БОБИ I. ВАЗЪИЯТИ МУАССИСАҲОИ МАДАНИ -
РАВШАНМОИИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН ДАР ДАВРАИ
ИСТИҚЛОЛИЯТ**

1.1 Аз таърихи ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ - равшаннамоии минтақаи Кӯлоб дар замони Ҳукумати Шӯравӣ

Дар натиҷаи ғалабаи Инқилоби Октябр ва ёрии амалии халқи рус солҳои 1917 – 1918 дар ноҳияҳои шимол, соли 1919 дар Бадахшон, сентябри соли 1920 дар дигар ноҳияҳои ҷумҳурӣ ва то охири моҳи марти 1921 дар ҳама ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон Ҳокимияти Шӯравӣ барқарор карда шуд. Аз рӯзҳои аввали барпо гардидани ҳукумати нав дар Тоҷикистон, давлати Шӯравӣ ба рушди муассисаҳои фарҳангиву маърифатӣ диққати ҷиддӣ меод. 1 ноябри соли 1925 дар ҳисоботи Бюрои ташкилии тоҷикистони ҲК (б) ҶШС Ўзбекистон, кайд гардид, ки кори сиёсӣ-маърифатӣ дар ҷумҳурӣ баъди ташкилёбии Комиссариати халқии маорифи ҶМШС Тоҷикистон оғоз ёфт. Дар ин давра дар ҷумҳурӣ ҳамагӣ 7 клуб, 10 ҷойхонаи Сурх, 2 китобхона, 1 мактаби мусиқӣ, 1 хонаи деҳқон, 47 мактаби маҳви бесаводӣ, 1 мактаби шӯравию ҳизбӣ мавҷуд буд.¹⁸ Аммо бинобар набудани мутахассисони соҳаи фарҳангу маърифат аз байни мардуми маҳаллӣ ва китобу дастурҳо ба забони тоҷикӣ, кори фарҳангу маърифат суст амалӣ мешуд.

Солҳои нахустини таъсисёбии Ҳукумати Шӯравӣ дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон кори ташкил намудани ҷойхонаҳои Сурх, клубҳо ва китобхонаҳо босуръат ривож меёфт. Клубу ҷойхонаҳои Сурх ҷойи истироҳат ва фароғати мардум ба ҳисоб мерафтанд. Ҳукумат ба маърифатнокии оммаи меҳнаткашон диққати махсус меод.

Дар байни муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ китобхонаҳо ҷойи намоёнро ишғол мекунанд. Созмон додани фаъолияти китобхонавӣ дар қисмати Тоҷикистони марказӣ ва ҷанубӣ аввали солҳои 20 –уми асри ХХ, баъди таъсис ёфтани Ҷумҳурии Мухтори Шӯравӣ Сотсиалистии Тоҷикистон оғоз ёфтаанд. Соли 1923 дар шаҳри Душанбе аввалин китобхона таъсис ёфт, ки фонди захиравии он ҳамагӣ 300 китобро ташкил меод.

¹⁸ ФБ ҲКТ дар назди Кумитаи марказии ҲКИШ, Ф. 3. - Р. 1.- П. 570. - В 94.

Соли 1923 аз шаҳри Қаршӣ дар ҳолати ниҳоят вазнини набудани роҳ ба воситаи корвони уштурҳо ба Душанбе 3 ҳазор нусха китоб оварда шуда буд, ки як миқдори онро ба шаҳри Кӯлоб фиристоданд. Ин китобҳо барои дар назди гарнизонҳо ташкил намудани китобхонаҳо оварда шуда буданд.¹⁹

13 декабри соли 1925 дар шаҳри Душанбе китобхонаи шаҳрӣ кушода шуд,²⁰ ки аз ҳисоби Китобхонаи дивизияи 3 – юми тирандозии Туркистон фаъолиятро сар карда буд.²¹

Дар шаҳру навоҳии минтақаи Кӯлоб аввалин китобхонаҳои ҷамъиятӣ ва давлатӣ солҳои 1925 - 26 ташкил шуданд.

Дар соли 1927 дар Тоҷикистон ҳамагӣ 28 муассисаи фарҳангию маърифатӣ фаъолият менамуданд. Дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон бошад дар солҳои 1927-1928 як клуби занона, 5 чойхонаи Сурх мавҷуд буд, ²²ки барои пеш бурдани фаъолияти ин муассисаҳо аз буҷаи давлатӣ ва маҳаллӣ ҳамагӣ 9106 сӯм ҷудо карда шуда буд.²³

Дар Тоҷикистон фаъолияти китобдорӣ аз аввали солҳои 30 – юм бо суръати баланд инкишоф ёфт. Агар соли 1929 дар Тоҷикистон ҳамагӣ 11 китобхона фаъолият менамуд, пас дар ҷамъбасти панҷсолаи аввал шумораи онҳо то 119 ва фонди захираи китобии онҳо ба 107 ҳазор расида буд.²⁴

Дар минтақаи Кӯлоб то соли 1929, ба ҷуз китобхонаҳои қисмҳои ҳарбии аскарони сурх дигар ягон китобхонаи оммавӣ фаъолият намекард. Моҳи октябри соли 1929 Тоҷикистон ҳамчун ҷумҳурии

¹⁹ Кӯлоб. Энциклопедия. // Сарредаксияи илмӣи Энциклопедияи миллии тоҷик. – Душанбе, 2006. - С. 42

²⁰ Шевченко З.М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане / Под ред. К. Я. Марсакова Душанбе: Дониш, 1968. – С.27.

²¹ Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 – 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979. - С. 199 .

²² Из истории культурного строительства Таджикистане в 1924 – 1941гг. [текст]. : - в двух томах. Том. 1. / Под редакцией академика А. Н. Тадж. ССР. З. Ш. Раджабова. – Душанбе. Ирфон, 1966 . - С. 414 .

²³ Таджикская ССР за 20 лет. - Сталинобод; Таджикгосиздат, 1949. - С. 127.

²⁴ Таджикистан за 40 лет: Ст. сборник. – Душанбе, 1964. – С. 200.

мустақил ба ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ шомил гардид. Ин воқеаи муҳими таърихию сиёсӣ дар ҳаёти фарҳангии халқи тоҷик дигаргуниҳои куллиро ба вуҷуд овард. Аз ҷумла, ҳаҷми маблағгузориҳо баҳри инкишофи муассисаҳои фарҳангӣ ва нашри китоб, рӯзномаву маҷаллаҳо хеле зиёд гардида, маҷмӯи китобхонаҳову дигар муассисаҳои фарҳангӣ васеъ гардид. Вобаста ба ин талаботи аҳолии нисбат ба китобу китобхона баланд гашта, шароити воқеӣ барои дар марказҳои шаҳру ноҳияҳо таъсис додани китобхонаҳои марказӣ ба вуҷуд омад. Ҳамин тавр, дар шаҳри Кӯлоб дар соли 1932 дар заминаи китобхонаи Артиши Сурхи Шӯравӣ, китобхонаи шаҳрӣ бо теъдоди 12 - ҳазор нусха китоб бо забони русӣ, таъсис дода шуд.²⁵ Ташкил ёфтани китобхонаи шаҳрӣ дар ҳаёти фарҳангии шаҳри Кӯлоб, дар аввали солҳои 30 - юми асри XX воқеаи муҳими сиёсӣву фарҳангӣ ба ҳисоб мерафт. Аз тарафи дигар, кушодашавии китобхона дар шаҳри Кӯлоб барои раванқи корҳои маданияву маърифатӣ ва ба хизмати китобдорӣ фаро гирифтани аҳолии аҳамияти ниҳоят муҳим дошт.

Ганҷинаи бузург дар фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон соли 1933 дар шаҳри Душанбе бо кушодашавии китобхонаи ҷумҳуриявии давлатӣ - ба номи Абулқосим Фирдавсӣ ба даст омад, ки ба бузургтарин манбаъи захираҳои китобӣ дар ҷумҳурӣ табдил ёфта, маркази асосии фаъолияти илмӣ ва маданӣ – равшаннамоӣ ба ҳисоб меравад.²⁶

Дар инкишофи фаъолияти минбаъдаи китобхонаҳо дар ҶШС Тоҷикистон, Қарори КИМ ИҶШС «Дар бораи кори китобхонаҳо дар ИҶШС»,²⁷ ки 27 март соли 1934 қабул гардида буд, мавқеи сазоворро ишғол менамояд. Баъди қабули қарори мазкур роҳбарии асосии китобхонаҳо ба зиммаи Комиссариати маорифи халқ гузошта шуд.

²⁵ Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979. - С. 210 .

²⁶ История таджикского народа / Под ред. Б.А. Антоненко. – М.: Наука, 1964.– Том III.– С. 324-325

²⁷ Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979. - С. 210.

14 - июни соли 1934 Қарори КМ ҲК (б) Тоҷикистон «Дар бораи васеъ намудани маҷмӯи китобхонаҳо ва беҳтар намудани кори китобхонаҳо дар Тоҷикистон»,²⁸ қабул гардид. Қарори номбурда дар кори пуррагардони захираи китобии китобхонаҳо бо адабиёти забони тоҷикӣ нашршуда, мустаҳкамгардони базаи моддӣ - техникӣ ва тайёр кардани кадрҳои маҳалии соҳаи китобдорӣ аҳамияти ниҳоят калон дошт. Ҳамаи чорабиниҳои андешидашуда ба мукамалгардони захираи китобии китобхонаи марказии шаҳри Кӯлоб низ самараи хуб бахшида, барои инкишофи минбаъдаи он мусоидат намуд.

Дар нақшаи панҷсолаи дуюм, яъне то соли 1937 зарурияти сохтмони шабакаи васеи китобхонаҳо барои хизмат дар шаҳрҳо ва аҳолии деҳот дар назар дошта шуда буд. Дар ин асно диққати асосӣ ба масъалаҳои созмон додани китобхонаҳои мактабӣ равона шуда буд.

То соли 1940 дар ҳудуди навоҳии минтақаи Кӯлоб 22 китобхона фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 12 китобхона дар ҳудуди колхозҳо, 8 китобхона дар назди муассисаҳои маорифи халқ ва 2 китобхона дар назди дигар идораҳо амал мекарданд. Дар назди мактабҳои минтақа бошад, 121 китобхона фаъолият мекарданд. Дар ин давра хазинаи китобии китобхонаҳои шаҳри Кӯлоб 28 ҳазор нусха ва шумораи хонандагон 20 ҳазор нафарро ташкил меод. Дар китобхонаҳои ноҳияи Ховалинг 14 ҳазору 633 нусха китоб бо забони тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ мавҷуд буд. Ба китобхонаҳои Ховалинг 5851 нафар хонандагон аъзо буданд. Танҳо дар ноҳияи Ховалинг дар моҳҳои январ ва феввали соли 1941 20 намоиши концертӣ, 26 намоиши кино ва 16 маротиба лексияҳои сиёсӣ оммавӣ гузаронида шуда буд.²⁹

Муассисаҳои клубӣ, ки яке аз қисмҳои таркибии сохтори соҳаи фарҳанг маҳсуб меёбанд ва дар самти хизматрасонии иҷтимоӣ фарҳангии меҳнаткашон мавқеи хосаеро дороянд. Аввалин клубҳо дар ҳудуди ҶМШС Тоҷикистон дар миёнаҳои солҳои 20 –ум таъсис ёфта

²⁸ Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979. - С. 215.

²⁹ ФБ ҲКТ дар назди Кумитаи марказии ҲКИШ, Ф. 3. - Р. 109.- П. 140. - В 61-64.

буданд. Вале фаъолияти пурсамари клубҳо баъди ташкилѐбии ҶШС Тоҷикистон назаррас буд. Тӯли ин солҳо дар қатори фаъолияти клубу чойхонаҳои Сурх, ки аввалин муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба ҳисоб мерафтанд ва дар онҳо мардону занон якҷоя ҳунарнамоӣ менамуданд, инчунин клубҳои занона низ таъсис ёфтанд. Аввалин клуби занона дар ноҳияи Истаравшан (Уротеппа) ташкил ёф буд.³⁰

Дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон аввалин клубҳо миёнаҳои солҳои 20- уми асри XX созон дода шуда буданд, ки дар баргузор намудани чорабиниҳои фарҳангӣ бахшида ба санаҳои муҳими таърихӣ, чашну маросимҳои миллӣ корҳои мушаххасро анҷом медоданд. Масалан, дар ноҳияи Ховалинг хишти аввалин муассисаи фарҳангӣ, бинои клуб, соли 1925 бо ташаббуси яке аз аввалин ревкомҳои ноҳия Мирзотӯра Раҳимов гузошта шуда буд. Дар он солҳо оилаҳои санъаткор дар ноҳия хело зиёд буданд, ки ба ин хонаводаи Валии Исо (аз деҳаи Чуқурак) ва фарзандашон Сайдали Вализода мисол шуда метавонад³¹.

Нахустин клуб дар ноҳияи Фархор аввали солҳои 30-юм дар назди Корхонаи пахтадозакунӣ ба кор даромад, ки он маркази гузаронидани чорабиниҳои сиёсӣ - фарҳангӣ гардид. Ба ин ҷо дар қатори коргарони завод, инчунин, мардуми маҳаллӣ низ барои шунидани хабарҳои нав ва истироҳату фароғат меомаданд. Дастаҳои ҳунари дар баробари ҳунарнамоӣ, аз байни мардуми маҳаллӣ ромишгарони соҳибистеъдод, наққошону рассомон, ҳунармандони асилро ҷустуҷӯ карда, дари омӯзиши ҳунару истеъдодро ба рӯяшон мекушоданд³².

Дар ноҳияи Темурмалик (Қизилмазор) бошад солҳои 30 – юм дар чойхонаю клубҳо бо иштироки санъаткорон, дастаҳои худфаъолияти бадеӣ концертҳо намоиш медоданд. Тӯли ин солҳо бо супориши

³⁰ Таджикистан за годы Советской власти: (Сб. ст. материалов). – Душанбе, 1967. – С. 181.

³¹ Амир Сайиди Мункӣ, Саидчалол Сатторзода Ховалинг. - Душанбе; Ирфон, 2001.- С. 136.

³² Энциклопедияи Фархор. – Душанбе; Ирфон, 2011, С. ...

махсуси ҳукумат роҳбарони идора ва муассисаҳои давлатӣ ба клубу чойхонаҳо бо аҳли оилашон меоманд. Ба гуфтаҳои боло нақли собиқадори меҳнат Эркамоҳ Қӯраева мисол шуда метавонад: «Шавҳарам Ватан Дулоев дар вазифаи раиси суди ноҳияи Кангурт фаъолият менамуд ва мо ҳар бегоҳ ба чойхона омада, шавҳарам дутор менавохту ман рақс мекардам»³³.

Хонаи маданияти ноҳияи Данғара соли 1935 ба фаъолият оғоз намудааст. Муассисаи мазкур толори намоишӣ, китобхонаи марказии ноҳиявӣ, гурӯҳҳои ҳаваскори мусиқӣ ва драма ва ҳамчунин, маҳфилҳои рақсу суруд ва драмаро дар бар мегирифт. Гурӯҳи ҳунармандони ҳаваскори ноҳия ҳамасола дар барномаҳои ҷашнҳои гуногуни консертӣ ва театриву фолклорӣ, инчунин дар озмуну фестивалҳои минтақавӣ, ҷумҳуриявӣ ва умумииттифоқӣ иштироки фаъолона доштанд.³⁴

Дар солҳои 30 – юм оиди пешбурди сиёсати Ҳукумати Шӯравӣ дар масъалаи маҳви бесаводӣ ва баланд бардоштани савияи дониши аҳоли, клубу чойхонаҳои Сурх саҳми арзанда гузоштаанд. Маҳз дар ҳамин муассисаҳо корҳои ташфиқотӣ ва фаҳмондадиҳӣ гузаронида мешуданд. Дар чойхонаҳои Сурх чорабиниҳои зиёди сиёсӣ фарҳангӣ гузаронида мешуданд, аз қабилӣ намоиши филмҳо, хондани маърузаҳо, рӯзномаҳо, гузаронидани суҳбатҳо, шабҳои саволу ҷавоб, ки ба масъалаҳои сиёсати дохилӣ ва берунии Ҳукумати Шӯравӣ ва нақшаҳои панҷсола доир ба сохтмони маданияти ҷумҳурӣ дахл доштанд. Инчунин, дар назди клубҳо дастаҳои ҳаваскорони бадеӣ фаъолият менамуданд.

Аввалин маҳфилҳои ҳаваскорони бадеӣ дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон солҳои 30-юми асри ХХ таъсис ёфтаанд. Маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ дар марказҳои ноҳияҳо бо ёрии омӯзгорон, коркунони ташкилотҳо, мардумони пешқадами

³³ Гадозода А. Қобусномаи айн. - Душанбе, 2011,- С. 517-518.

³⁴ Кабутов З. Маҳсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 8.

деҳот ва ҳаваскорони халқӣ алалхусус масҳарабозҳо ташкил ёфта буданд.

Маҳфили худфаъолияти бадеии собиқ ноҳияи Даштиҷум (Шамсиддин Шоҳин) аввалин маҳфил дар минтақаи Кӯлоб буд ва он бо ташаббуси Ҳошим Қосимов таъсис ёфта буд. Маҳфил бо роҳбарии Ҳошим Қосимов солҳои 1933-1934 асари хурди мусиқавии бо номи «Духтари Буйдоқ» -ро рӯи сахна бароварданд. Мавзӯи асар воқеае, ки соли 1918 дар Даштиҷум гузашта буд, ташкил меод. Матни асар аз тарафи Ҳ. Қосимов тайёр карда шуда, иҷрокунандагон бошад аъзоёни маҳфил - милитсионерҳо буданд, ки нақшҳои ба зимма дошташонро бо як маҳорати баланд иҷро намуданд. Нақши Маҳтобро Сабоҳат Қудратова бо як маҳорати баланд иҷро карда буд. Ӯ аввалин зане буд, ки дар собиқ ноҳияи Даштиҷум рӯи сахна баромада буд.³⁵

Дар санаи 11 октябри соли 1936 рӯзномаи «Коммунисти Балҷувон» навишта буд: «Дар маркази ноҳияи Балҷувон шӯъбаи маорифи халқи ноҳия Чойхонаи Сурх сохта ба истифода дод. Ин бинои Сурх яке аз биноҳои беҳтарин ва ҳозиразамони маркази ноҳия мебошад. Колхозчиён аз ин хеле хушнуд гардидаанд, зеро медонанд, ки чойхонаи нав чойи истироҳати мардуми меҳнаткаш мегардад.³⁶

Дар нимаи дуоми солҳои 30 – ум дар ҳудуди навоҳии минтақаи Кӯлоб 38 чойхонаҳои Сурх амал менамуданд, ки аз ин миқдор 26 чойхона дар колхозҳо ва 12 чойхона дар назди дигар идораю муассисаҳо фаъолият менамуданд. Дар ин солҳо муассисаҳои тарғиботӣ, оммавию сиёсӣ, махсусан дар ноҳияҳои Фархор, Балҷувон, Ховалинг хеле хуб кор мекарданд.³⁷ Дар ин ноҳияҳо кормандони хизбӣ ба муассисаҳои фарҳангию маърифатӣ ёрии амалӣ мерасониданд. Дар назди чойхонаҳои Сурхи ин ноҳияҳо маҳфилҳои омӯзиши рӯзномаю

³⁵ Низам Нурджанов. Таджикский народный театр (по материалам Кулябской области). – Москва, 1956.

³⁶ ФБ ҲКТ дар назди Кумитаи марказии ҲКИШ, Ф. 3. - Р. 1.- П. 510. - В 94.

³⁷ Тоҷикистони Сурх. – 1939. - октябр.

маҷаллаҳо мавҷуд буданд. Инчунин, барои ташкил намудани бозиҳои шавқовар, аз ҷумла шатранҷбозӣ шароит муҳайё карда шуда буд.

Боғи фарҳангу истироҳатӣ - як навъ муассисаи маданияту маърифатиест, ки барои истироҳат ва тарбияи меҳнаткашон мусоидат мекунад. Боғи фарҳангу истироҳатӣ дар тарбияи маънавии ҷомеа мақоми хос пайдо карда, маркази кори оммавиро сиёсӣ, илмию оммавӣ ва бадеӣ гардиданд. Дар Тоҷикистон аввалин боғи фарҳангу истироҳатӣ соли 1936 дар шаҳри Душанбе кушода шуд, ки зали хониш, маркази техникони ҷавон, толори варзишӣ, кинотеатри тобистона, майдончаҳои варзишӣ (волейбол, баскетбол, футбол) ва ғайра дошт. Инчунин дар он маҳфилҳои драма, хор ва ғайра амал мекарданд. Баъдтар дар боғҳои фарҳангу истироҳатӣ театри тобистона таъсис ёфт, ки дар он спектаклу инсценировкаҳо, азназаргузаронию дастаҳои ҳаваскорони санъат, карнавалҳо, чорабиниҳои театрии ва ғайра намоиш дода мешуданд³⁸.

Доир ба таъсис ёфтани аввалин боғи фарҳангу истироҳатӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон фикрҳо муҳталифанд. Олимони энциклопедист дар «Энциклопедияи адабиёт ва санъат» овардаанд, ки то соли 1939 дар ҷумҳурии 4 боғи маданият ва истироҳат фаъолият менамуд ва соли 1948 миқдори боғҳои фарҳангӣ ба 16 адад расид, ки аз ин шумора 8-адади он доимоамалкунанда: Сталинобод (Душанбе), Қурғонтеппа (Бохтар), Ленинобод (Хучанд), Конибодом, Исфара, Панҷакент, Кӯлоб, Хоруғ ва боқимондааш дар вазъи ташкилбӣ буд: Куктош (Рӯдакӣ), Регар (Турсунзода), Шаҳритуз, Балҷувон, Қизилмазор (Темурмалик), Сарихосор, Фарм (Рашт)³⁹.

Дар бораи санаи таъсисёбии боғи фарҳангу истироҳатии шаҳри Кӯлоб дар «Энциклопедияи адабиёт ва санъат» маълумоти аниқ надодааст. Аз рӯи маълумоте, ки то соли 1939 дар ҷумҳурии 4 боғи фарҳангу истироҳат фаъолият мекард, шояд яке аз онҳо боғи фарҳангу истироҳатии шаҳри Кӯлоб бошад. Дар Энциклопедия мазкур

³⁸ Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик, Ҷ. I, - Душанбе; 1988. - С. 295.

³⁹ Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик, Ҷ. I, - Душанбе, 1988. - С. 296.

фаъолияти боғи фарҳангу истироҳати шаҳри Кӯлобро дар соли 1948 доимоамалкунанда маълумот додааст. Дар натиҷаи ҷустуҷӯҳои зиёд, аз Бойгонии давлатии вилояти Хатлон дар шаҳри Кӯлоб буда, санади таъсисёбии боғи фарҳангу истироҳати шаҳри Кӯлобро ба даст омад, ки мувофиқи он боғи фарҳангу истироҳати шаҳри Кӯлоб 25- уми апрели соли 1936, таҳти № 1459 таъсис ёфтааст. (Замимаи № 1). Бо ин далел метавон гуфт, ки боғи фарҳангу истироҳати шаҳри Кӯлоб ва боғи фарҳангу истироҳати шаҳри Душанбе дар як сол таъсис ёфта, яке аз нахустин боғҳои фарҳангу истироҳат дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб мераванд.

Дар «Энсиклпедияи адабиёт ва санъат» таъсисёбии боғи фарҳангу истироҳати ноҳияи Темурмаликро дар соли 1948 дар арафаи ташкилбӣ маълумот додааст, ҳол он ки ба андешаи муаллифи «Қобусномаи айн», Гадозода Айниддин боғи фарҳангу истироҳати ноҳияи Темурмалик соли 1935 таъсис ёфтааст.⁴⁰ Агар мо ба ақидаи муаллифи «Қобусномаи айн» розӣ шавем, пас боғи фарҳангу истироҳати ноҳияи Темурмалик аввалин боғи фарҳангу истироҳатӣ на танҳо дар минтақаи Кӯлоб, балки дар қаламрави ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад.

Театри вилоятии мусиқӣ - мазҳакавии шаҳри Кӯлоб ба номи Сайдалӣ Вализода соли 1936 дар заминаи дастаи ҳаваскорони санъати омӯзишгоҳи омӯзгории шаҳри Кӯлоб ташкил ёфта, дар шакли дастаи худфаъолият амал мекард. Сипас дар асоси Қарори ШКХ ҶШС Тоҷикистон аз 29 апрели соли 1938 таҳти № 433 ба театри мусиқӣ-драмавӣ табдил ёфта, доираи фаъолияташ нисбатан васеъ мегардад.⁴¹

Барномаҳои нахустини театр аз суруду таронаҳои мардумӣ, рақсҳои дилошӯби миллӣ ва асарҳои начандон калони драмавӣ иборат буд. Яъне, кормандони эҷодии он мувофиқ ба талабот ва завқи бадеии тамошогарони даврони худ бештар рӯ меоварданд ба фолклори тоҷик.

Маҳсули аввалини ҳаҷман бузурги театр ин намоишномаи

⁴⁰ Гадозода А. Қобусномаи айн. - Душанбе, 2011. - С. 119 - 120.

⁴¹ Файзи Ашӯр, Мунаввара Аминова. Даргоҳи хунар. – Душанбе: 2008. – С 34.

дуқисмаи «Дохунда» аз рӯи асари устод С. Айнӣ буд, ки бо вучуди баъзе камбудихои ҷузӣ ба мухлисони адабу ҳунар писанд меояд.

Солҳои баъдина сафи санъаткорони театр аз ҳисоби намоёндагони миллату халқиятҳои гуногуни ватанамон - ўзбекҳо, русҳо, тоторҳо, яҳудиён ва амсоли инҳо, ки истеъдоди ғавқульодда доштанд, пурра ва мустаҳкамтар мегардад. Дар ҷалби ҳунармандон ба кори театр ва ҷаззобу рангин гардонидани барномаҳои он саҳми шоир ва ҳофизи шуҳратёри халқ Сайдалӣ Вализода низ хеле бузург буд. Устоди ширинкалом он замон асарҳои «Хоҳиши Гулҷехра», «Аҳмад ва Барно»-ро бо мароқи том эҷод карда, дар ҳамбастагӣ бо ҳайати эҷодӣ рӯи сахнаи театр меорад.⁴²

Солҳои 1937 - 38 дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 53 клуб, аз ҷумла, 37 клуб дар ҳудуди колхозҳо, 9 клуб дар муассисаҳои маорифи халқ ва 7 клуб дар назди дигар муассисаҳову идораҳо фаъолият мекарданд. Дар китобхонаҳо ва ҷойхонаҳои Сурх маҳфилҳои омӯзиши рӯзномаву маҷаллаҳо амал мекарданд. Гӯшаҳои бозиҳои шавқовар, шатранҷбозӣ мавҷуд буданд.

Соли 1940 дар минтақаи Кӯлоб 55 Ҷойхонаи Сурх ва 18 Гӯшаи Сурх амал мекарданд. Дар ин давра аввалин кинотеатр дар маркази ноҳияи Фархор ба кор даромад. Филмҳои, ки дар ин кинотеатр намоиш мебуданд, бештар хусусияти тарғиботию ташвиқотӣ дошта, дар тарбияи маънавии мардуми ноҳия нақши арзанда мегузоштанд.⁴³

Шӯъбаи фарҳанги ноҳияи Ховалинг солҳои 40-ум таъсис меёбад, ки аввалин роҳбари он Сайато Муқимов буд. Мувофиқи гуфтаҳои собиқадорони соҳаи фарҳанг Нуралӣ Афандиев, Барфимо Ёрахмадова маълум мегардад, ки солҳои 40-ум дар колхозҳои Иттифок, ба номи Каленин ва ба номи Сталин клуб ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ

⁴² Сафармуҳаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. – Кӯлоб: 1988. – С 8.

⁴³ Энциклопедияи Фархор, Душанбе: Ирфон. 2011.

фаъолият мекарданд, ки ҳар кадом дастаҳои хунарии алоҳидаи худро доштанд.⁴⁴

Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941 - 1945) шумораи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар деҳоти ҷумҳурӣ кам шуданд. Агар дар соли 1941 дар деҳоти Тоҷикистон 284 клуб, 91 китобхона ва 849 ҷойхонаҳои Сурх амал мекарданд, пас дар соли 1945, ки давраи ба охир расидани ҷанг ба ҳисоб мерафт 125 клуб, 59 китобхона ва 593 ҷойхонаҳои Сурх фаъолият менамуданд.⁴⁵ Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар давраи ҷангӣ аз шумораи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар деҳот 159 клуб, 32 китобхона ва 256 ҷойхонаҳои Сурх пурра аз фаъолият боз монданд. Бо вучуди ихтисор шудани базаи моддӣ-техникӣ фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ дар Тоҷикистон дар давраи ҷангӣ пурра қатъ нагардиданд. Китобхонаҳо, осорхонаҳо, муассисаҳои клубӣ, қасрҳои фарҳанг фаъолияти қорӣ худро ба давраи ҷангӣ мутобиқ намуда, дар қисмҳои ҳарбӣ, беморхонаҳои ҳарбӣ, нуқтаҳои ташфиқотӣ ва заводу фабрикаҳо баромад намуда, рӯҳияи ҷангии ҳамватанонро баланд мебардоштанд. Дар ин давра фаъолияти ҷойхонаҳои Сурх назаррас буд. Онҳо дар байни аҳоли қаҳрамонӣ ва мардонагии ҷанговарони шӯравиро дар хати фронт ба таври васеъ ташфиқу тарғиб менамуданд.

Театри касбии шаҳри Кӯлоб ҳанӯз аз рӯзҳои аввали Ҷанги Бузурги Ватанӣ ҳамчун воситаи тавоноии ташфиқотӣ, яроқи бурро, суруду тарона, савту каломии оташини худро ба муқобили душман равона карда, баҳри муқтадир гаштани нерӯҳои маънавии халқ, алалхусус мардуми ақибгоҳ; минбари тарбия гардида буд. Ҳунарварони театр на танҳо аз сахна, балки дар сафи пеши Армияи Шӯравӣ бо душман рӯ ба рӯ шудаанд. Аз ҷумла ҳунармандон Абдулло Алиев Саидҷон Ҷӯраев, Раҷаб Миров, Шариф Гадоев, ихтиёрӣ ба ҷанг рафтанд.

Дар ин ҷо хотироте аз Ходими Хизматнишондодаи санъати Ҷумҳурии

⁴⁴ Амир Сайиди Мункӣ, Саидчалол Сатторзода Ховалинг - Душанбе; Ирфон, 2001. – С. 137

⁴⁵ Очерки истории колхозного строительства в Таджикистане (1917-1965 гг.). – Душанбе: Дониш, 1968. – С. 364.

Тоҷикистон, барандаи Ҷоизаи ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, бастакори номӣ, Хайрулло Абдуллоевро мисол шуда метавонад. «- Падари ман бо як даста санъаткорон азм карданд, ки муддате думраю рубобро ба яроқи оташфишон иваз карда, дар муборизаи халқи шӯравӣ ба муқобили фашизм бевосита иштирок кунанд. Ман бошам, созҳои мусиқии падарро бар каф гирифта, дар театр ба ҷои ӯ ба кор омадам».⁴⁶

Солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ҳунармандони театри касбии шаҳри Кӯлоб бо ташабуси режиссёр В. Смирнов бо мақсади рӯҳбаландсозии мардум дар мубориза бар рағми фашизми хунхор дар ҳаёти бригадаи фронтӣ ҳунармандони тоҷик ба Урал, Свердловск, Нижний Тагил ва дигар минтақаҳои Федератсияи Русия сафар карда, боиси сарбаландиву ифтихори тоҷикон мегарданд.⁴⁷

Дар охири солҳои 40 – ум дар Тоҷикистон дар байни муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ шумораи ҷойхонаҳо аз ҳама зиёд буданд. Ҳамин тавр дар ҷумҳурӣ 937 хонаҳои маданият ва клубҳо, 1180 китобхонаҳо, 4 осорхона ва 1320 ҷойхонаҳо фаъолият мекарданд.⁴⁸ Дар муқоиса ба нишондоди аввали солҳои 40 – ум (600 ҷойхона⁴⁹) дар Тоҷикистон 720 ҷойхонаи Сурх зиёд гардиданд.

Тирамоҳи соли 1945 дар рӯзҳои санъати вилояти Кӯлоб дар шаҳри Сталинобод (Душанбе) ҳаёти эҷодии театри драмативии шаҳри Кӯлоб бо спектаклҳои «Сартароши камгап»-и Ҷ. Икромӣ, «Табиби зӯракӣ»-и Ж. Б. Молейер ва барномаи марғуби консерти ҳунарнамоӣ карданд. Дар ҷамъбасти рӯзҳои санъат М. Исохонов, С. Вализода ва Т. Бобиева сазовори унвони Ҳунарпешаи Хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон ва

⁴⁶ Сафармуҳаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. – Кӯлоб: 1988. – С. 4.

⁴⁷ Файзи Ашӯр, Мунаввара Аминова. Даргоҳи ҳунар. – Душанбе: 2008. – С.23.

⁴⁸ Из истории культурного строительства в Таджикистане (1941-1960 гг.). – Душанбе; Ирфон, 1972. – Т. II. – С.299.

⁴⁹ Из истории культурного строительства в Таджикистане. – Душанбе: Ирфон, 1966. – Том I. – С.293.

гурӯҳи хунармандони театр бо Ифтихорномаҳои Президиуми Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон сарфароз гардиданд.⁵⁰

Соли 1945 Донишкадаи давлатии педагогии шаҳри Кӯлоб (ДДК ба номи А. Рӯдакӣ) таъсис ёфт. Бо таъсисёбии донишкада мазкур китобхонаи он низ созон дода шуд. Дар пурра гардидани фонди захиравии китобии китобхонаи ДДК ба номи А. Рӯдакӣ китобхонаҳои донишгоҳҳои шаҳрҳои Москва, Санкт-Петербург, Тошкент, Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон, Китобхонаи давлатии ҷумҳуриявии ба номи Фирдавсӣ мадад расониданд⁵¹.

Дар солҳои минбаъда китобхонаи шаҳри Кӯлоб бинобар ғамхориҳои давлату ҳукумат имкониятҳои хизматрасониаш васеъ гардида, захираи китобӣ бо адабиёти нав мунтазам пурра мегардид. Кормандони китобхона усулҳои беҳтарину шавқовари хониши китобро дар байни хонандагон тарғиб намуда, дар бисёр озмуну мусобиқаҳои сотсиалистӣ иштирок намуда, ба натиҷаҳои баланди меҳнатӣ ноил мегардиданд. Аз ҷумла, дар натиҷаи ҷамъбасти мусобиқаи сотсиалистӣ, ки соли 1946 шуда гузашт, китобхонаи шаҳри Кӯлоб дар қатори китобхонаҳои беҳтарини ҷумҳурӣ қарор гирифт.⁵²

Соли 1948 хароҷоти буҷаи собиқ вилояти Кӯлоб 69 миллиону 280 ҳазор сӯмро ташкил медод, ки аз ин миқдор барои ташаккул ва пешрафти муассисаҳои маданӣ - равшаннамоӣ 43 миллиону 900 ҳазор сӯм харҷ шуда буд. Иҷлосияи IV – ум, даъвати дуюми Кумитаи иҷроияи Шӯрои вакилони собиқ вилояти Кӯлоб барои соли 1949, барои тайёр намудан ва гузаронидани чорабиниҳои иҷтимоию фарҳангӣ 3 миллиону 480 ҳазор сӯм ҷудо намуда буд, зеро ин соҳа дар он солҳо яке аз соҳаҳои муҳимтарини ҳаёти хоҷагии халқ ба ҳисоб мерафт.⁵³

⁵⁰ Сафармуҳаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. – Кӯлоб: 1988. – С. 5.

⁵¹ Шарифов Достӣ, Боргоҳи илму маърифат. - Душанбе, 2006.- С 279.

⁵² Из истории культурного строительства Таджикистана (1917 - 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979.- С. 215.

⁵³ Шарифов Достӣ. Маҷмӯаи рисолаҳои таърихӣ ва адабӣ.- Душанбе, 2013. С. 306-307.

Дар аввали солҳои 50 – ум дар ноҳияҳои Восеъ, Ҳамадонӣ ва Фархори минтақаи Кӯлоб дар назди мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ шӯъбаҳои фарҳанг таъсис ёфтанд. Масалан, дар ноҳияи Фархор солҳои 50 –ум дар баробари таъсисёбии шӯъбаи фарҳанги ноҳия, боғи фарҳангу фароғатӣ дар ҳудуди 6,3 гектар ва китобхонаи марказии ноҳия бунёд гардиданд.⁵⁴

Дар ноҳияи Восеъ соли 1950 1 хонаи маданият бо дастгоҳҳои кинонамоишдихӣ, радиоузел барои хизматрасонии 77 нуқтаи аҳолинишин, 3 клуби колхозӣ ва 7 китобхона мавҷуд буд.⁵⁵

Солҳои 50-умро метавон як давраи рушди фарҳанги ноҳияи Ховалинг номид. Моҳи майи соли 1952 дар ноҳия бинои клуб барои 150 ҷой сохта шуд, ки ҳоло ҳам омодаи хизмат аст. Инчунин, дар ин давра дар ноҳияи Ховалинг дастаи мукаммали ҳунари созмон дода шуд, ки дар чандин азназаргузарониҳои вилоятию ҷумҳуриявӣ иштирок фаъолона карда буданд.⁵⁶

Дар ноҳияи Темурмалик солҳои 60 –ум байни колхозҳо ва совхозҳо мусобиқаи клубсозӣ мерафт ва аввалин клуби замонавӣ дар деҳаи Танобчӣ бо роҳбарии Қудрат Ашӯров соли 1960 сохта шуда буд, ки 200 ҷойи нишаст дошт⁵⁷.

Театри халқӣ - як навъ театри оммавиест, ки дар байни халқ маъмул буда, шаклҳои фаъолиятҳо бо эҷодиёти даҳанакии халқ алоқаи зич дорад. Намоишномаҳои театри халқӣ бештар дар хонаҳои васеъ ва дар ҳавои кушод пешкаши тамошобинон карда мешуданд. Эҷодиёти актёрҳои халқӣ асосан ба зисту зиндагонӣ, маишат ва орзуву омили мардуми меҳнаткаш зич алоқаманд буд.⁵⁸

Яке аз нахустин маҳфилҳои ҳаваскорони санъат дар ноҳияи Ҳамадонӣ соли 1953 дар колхозии ба номи Киров ташкил ёфта буд. Ин

⁵⁴ Энциклопедияи Фархор - Душанбе; Ирфон. 2011, - С.

⁵⁵ Мубориз. - 1987. - 29 август.

⁵⁶ Амир Сайиди Мункӣ, Саидчалол Сатторзода Ховалинг - Душанбе; Ирфон, 2001. – С. 137.

⁵⁷ Гадозода А. Қобусномаи айн. - Душанбе, 2011. - С. 517-518.

⁵⁸ Энциклопедияи Советии Тоҷик. Ҷ. VII. – Душанбе. 1987. С. 331-332.

махфилро овозхони босалиқа, донандаи сурудҳои халқӣ Бобохалил Одинаев роҳбарӣ мекард.

Солҳои 1956-57 бо қарори Ҳукумати ҶШС Тоҷикистон хоҷагиҳои собиқ ноҳияи Даштиҷум ба ноҳияи навбунёди Ҷамадонӣ муҳоҷир карда мешаванд. Дар қатори муҳоҷирон оилаи Ҷошимовҳо низ буд. Вақте, ки ҳофизи хушадо, донандаи шеърҳои сурудҳои халқӣ ва классикӣ Ҷошим Қосимов ва писарони ӯ Одинаву Абдулхайр ба ноҳияи кӯчида омаданд, дар қорӣ маданияту санъат дигаргуниҳои ҷиддӣ ворид гаштанд.

Одинаи Ҷошим соли 1959 баъди хатми омӯзишгоҳи муסיқии шаҳри Душанбе, ҳамчун мутахассиси ҷавон ба ноҳияи Ҷамадонӣ ба қор омад. Ӯ бо ҳамроҳии падараш Ҷошими Қосим, амаки Бобохалил, бародараш Абдулхайр, навозандагону сарояндагони хушсалиқа Достӣ Орзуев, Гулҷеҳра Содикова ва дигарон маҳфили бадеии хеле пуққуввате таъсис намуд. Нуфузи ин маҳфил рӯз то рӯз зиёд шуда, дар азназаргузаронии ҳавасқорони санъати ноҳияҳои аввалро ишғол мекунад.⁵⁹

Соли 1961 дар шаҳри Душанбе азназаргузарони ҷумҳуриявии театрҳои халқӣ ва хонаҳои маданияти ноҳияҳо барпо шуд. Дар ин азназаргузаронӣҳои яқум насиби хунарипешагони хонаи маданияти ноҳияи Ҷамадонӣ гардид. Мувофиқи қарори мушовараи Вазорати маданияти ҶШС Тоҷикистон ба хонаи маданияти ноҳияи Ҷамадонӣ унвони театри халқӣ дода мешавад ва Ҷошим Қосимов ва Бобохалил Одинаев сазовори унвони баланди Ҷофизи халқии ҷумҳурий мегарданд⁶⁰.

Аввалин роҳбари бадеии театр Одина Ҷошимов буд. Намоишномаҳои нахустини театр «Арвоҳ»-и Самади Ғанӣ, «Шартҳои никоҳ»-и А. Убайдуллоев, «Маро бубахш»-и С. Сафаров, «Риштаи дӯстӣ»-и А. Рабиев ба ҳисоб мераванд. Инчунин, дар театр дастаҳои

⁵⁹ Иқромов Искандар. Одинаи Ҷошим. – Душанбе, 2001. – С 14.

⁶⁰ Зафар. - 1987. - 12 сентябр.

драмавӣ, мусиқӣ ва ҳаҷвӣ амал мекарданд.⁶¹ Театри халқии ноҳияи Ҳамадонӣ (Москва) аввалин театри халқие буд, ки дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатдон таъсис ёфта буд.

Театри драмавии шаҳри Кӯлоб солҳои 1959 то 1968 дар шакли театри халқӣ амал мекард. Дар ин давра низ роҳбарият ва ҳайати эҷодии театр пайваста кӯшиш ба харҷ меоданд, ки обрӯву эътибори театро дар ҷумҳурӣ ва берун аз ҳудуди он ҳифз намуда, беҳтару қавитар созанд. Бо назари тоза рӯ овардан ба фолклору этнографияи тоҷик, расму оин ва анъанаҳои миллӣ мақсади асосии кормандони театр ба ҳисоб мерафт. Драма низ дар ин давра ривочу равнақи тозае меёбад. Махсусан намоишномаи «Супориши ЧК-и Аъзам Сидқӣ дар таҳйии Г. Назирмадов шӯҳрати театри халқии шаҳри Кӯлобро дар кишвар дубора боло мебардорад. Ин асари сахнавӣ, бо назардошти таҳйии беҳтарин доштан ва соҳиби завқу истеъдоди баланд будани иштирокчиёнаш дар фестивал-озмуни театрҳои халқии Иттиҳоди Шӯравӣ дар шаҳри Маскав сазовори ҷои аввал ва боиси сарбаландии Тоҷикистониён мегардад. Дар ин давра Қурбон Зардаков ва Гурез Назирмадов ба унвони «Корманди хизматнишондодаи маданияти Тоҷикистон», Фатҳулло Ҳоҷаев ва Саъдулло Каримов ба унвони «Ҳунарпешаи хизматнишондодаи Тоҷикистон» сарфароз гардонида мешаванд.

Хушбахтона, ҳунарварии мардуми маҳал, тавоноии гурӯҳи эҷодӣ ва хусусан, хоҳишу дархости хайрхоҳонаи устод Қурбон Зардаковро ба эътибор гирифта, соли 1968 театри драмавии шаҳри Кӯлоб дубора барқарор гардид.⁶²

23 июли соли 1968 рӯзномаи «Маориф ва маданият», «Ибтидои роҳ» ном хабари ТоҷикТА-ро интишор мекунад, ки дар он чунин гуфта мешавад: «Театри дар ҷумҳурӣ ҷавонтарини драмаи мусиқии шаҳри Кӯлоб спектакли нави «Муҳаббати африқой»-ро аз рӯи ҳикояи Проспер

⁶¹ Ноҳияи Москва: 50 сол. – Душанбе; Афсона. 1999. - С. 47-48.

⁶² Сафармуҳаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. – Кӯлоб: 1988. – С. 6.

Мериме нишон дод. Ба тамошобинон ин песа, ки пур аз воқеаҳои драмавӣ мебошад, хеле маъқул шуд.⁶³

Рӯзномаи «Коммунист Таджикистана» дар шумораи аз 7 январи соли 1969 чунин нигоштааст: «Театри мусиқию драмавии Кӯлоб рӯзҳои аввали моҳи январ дар сахнаи Хонаи маданият спектакли нави «Орзу»-и Меҳрубон Назаровро намоиш дод. Ин спектакл лаҳзаҳои ҳаяҷонбахши барқароршавии Ҳокимияти Шӯравиро дар чанубу шарқи Тоҷикистон тасвир мекунад... Театри ҷавон дар тӯли як сол тез шӯҳрат ёфт»...⁶⁴

Рӯзномаи «Маориф ва маданият» 11 феввали соли 1969 қариб, ки як саҳифаи ҳудро ба фаъолияти театри Кӯлоб бахшида буд. Рӯзноманигор М. Муҳаббатшоев дар мақолаи ҳаҷман калони худ аз ҷумла қайд мекунад: «Театри Кӯлоб, ки аз умри дубораи он андаке бештар аз як сол мегузарад, барои тасхири дили тамошобинон ва иҷрои вазифаи пурифтихори худ — ташфиқоти маданияти сотсиалистӣ камари ҳиммат баста, роҳи камолоти рӯзафзунро пеш гирифтааст»...⁶⁵

23 ноябри соли 1969 рӯзномаи «Тоҷикистони Советӣ» дар саҳифаи чоруми худ чунин хабар медиҳад: «Дар театри мусиқӣ-драмавии Кӯлоб намоиши аввалини спектакли нави «Шаш нафар зиндаю як мурда» (аз рӯи песаи драматурги машҳури поляк Богдан Дроздовский) бомуваффақият гузашт. Ин спектакл дар бораи ҳаёти ҷавонони ҳозираи поляк, аз кадру қиммати ҳақиқии инсон дар ҷамъият нақл мекунад.⁶⁶

Чунин хабару мақолаҳои башоратовар дар ҳаёти эҷодии коллективи театр кам набуданд. Ҳар як барномаи консертӣ, ҳар як асари драмавӣ ифодаи зинаҳои болоравии театр буд.⁶⁷

Мактаби мусиқӣ, муассисаи махсуси таълимию тарбиявӣ, ки дар он асосҳои назариявӣ амалии санъати мусиқӣ омӯхта мешавад.

⁶³ Ибтидои роҳ // Маориф ва маданият. – 1968. – 23 июл.

⁶⁴ Коммунист Таджикистана. – 1969. – 7 январ.

⁶⁵ Муҳаббатшоев М // Маориф ва маданият. – 1969. – 11 феврал.

⁶⁶ Тоҷикистони Советӣ. – 1969. – 23 ноябр.

⁶⁷ Шарифов Шӯҳрат. Саҳифаҳо аз таърихи театри ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб. // Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ), №3/1. – Душанде: Сино, 2017. – С. 86 – 91.

Аввалин мактаби мусиқӣ дар ҷумҳурӣ соли 1937 дар шаҳри Душанбе таъсис ёфт, ки дар он ба 60 нафар хонанда омӯзиши асбоби мусиқии фортепинно таълим дода мешуд.⁶⁸

Аввалин мактаби мусиқии бачагона дар минтақаи Кӯлоб вилояти Хатлон моҳи августи соли 1962 дар шаҳри Кӯлоб таъсис ёфта, дар соли таҳсили 1962 - 63 ҳамагӣ 4 муаллим ва 60 нафар хонанда дошт. Дар мактаби мазкур шӯъбаҳои асбобҳои миллӣ, фортепиано, баян - аккордеон, рақс ва назариявӣ амал мекарданд.

Минбаъд филиалҳои мактаби мусиқии бачагонаи шаҳри Кӯлоб, ки дар хоҷагиҳои ба номи Сафаралӣ Зарифов ва ба номи Ҳамадонии ноҳияи Кӯлоб амал мекарданд, ба мактабҳои мустақил табдил ёфтаанд. Дастпарварони мактаби мусиқии бачагонаи шаҳри Кӯлоб дар коллективҳои касбии мамлакат - театру ансамблҳо ба сифати роҳбарони мусиқӣ, навозанда, актёр ва овозхон фаъолият доранд ва дар мактабҳои олии санъат ба толибилмон дарс медиҳанд. Устодону шогирдони мактаби мусиқии бачагонаи шаҳри Кӯлоб дар озмунҳои вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ байни мактабҳои мусиқии бачагона фаъолона иштирок намуда, дар озмунҳои телевизионии ҷумҳуриявӣ эҷодиёти халқ- «Бӯстон» ва «Андалеб» сахми арзанда доранд⁶⁹.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аввалин осорхонаҳои таърихӣ-кишваршиносӣ соли 1931 дар шаҳри Хучанд ва соли 1934 дар Душанбе толори намоишгоҳҳои худро барои бинандагон боз намуданд.

Таъсисёбии осорхонаҳо дар марказҳои вилоятҳо аз нимаи аввали солҳои 50 – уми асри XX оғоз меёбад. Дар ин солҳо барои созмон додани осорхонаҳои мардумшиносӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ далелҳои таърихӣ пайдо мешаванд. Дар натиҷаи омӯзиши маводҳои илмӣ бойгонӣ маълум гардид, ки дар соли 1948 корманди илмӣ Тоҷикистон, номзади илмҳои таърих, Антонина Константиновна Писарчик, якчанд

⁶⁸ Энциклопедияи Советии Тоҷик. Ҷ. IV. – Душанбе, 1983. – С. 155.

⁶⁹ Кӯлоб. Энциклопедия. // Сарредаксияи илмӣ Энциклопедияи миллии тоҷик. – Душанбе, 2006. - С. 278.

маротиба ба шаҳру деҳоти водии Кӯлоб сафар намуда, дар як муддати кӯтоҳ зиёда аз 598 номгӯи ашӯҳои заруриро ба даст овард.⁷⁰

Бо ташаббус ва кӯшишҳои чунин шахсиятҳои баруманди илми тоҷик ба монанди А. К. Писарчик, А. А. Ершов, З. Шокиров. М. Ҳомидҷонов аввалин нигораҳои осорхонаи этнографии Донишкадаи таърихи Академияи илмҳои Тоҷикистон, аллакай дар солҳои 40 -50 –ум аз минтақаи шаҳру навоҳии Кӯлоб ҷамъоварӣ гардиданд.⁷¹

1 августи соли 1968 дар шаҳри Кӯлоб осорхонаи вилоятии таъриху кишваршиносии дар заминаи Осорхонаи ҷумҳуриявии ба номи Камолиддин Бехзод бо 300 бозёфт ва як шӯъба ташкил дода шуда буд, ки ин аввалин осорхона дар минтақаи Кӯлоб ба ҳисоб мерафт. Бинои осорхона дар паҳлӯи мақбараи муттафакири бузург, Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ қарор дошт, бинобар ин аксарияти эътиқодмандон дар баробари зиёрати бузургвор аз нигораҳои осорхона дидан менамуданд.

Солҳои аввали таъсисёбии осорхонаи таъриху кишваршиносии шаҳри Кӯлоб, созмондиҳандагони осорхона ба мушкилиҳои зиёд дучор гардиданд, аз ҷумла норасоии нигораҳои осорхонавӣ, ки дар натиҷа ороиши толорҳои намоишӣ ғайриқаноатбахш ҳисобида мешуд. Чун осорхона ҳамчун филиали Осорхонаи ҷумҳуриявии ба номи Камолиддин Бехзод фаъолият менамуд, барои ҷамъоварии нигораҳо ва сафарҳои хизматӣ, маблағи ночиз ҷудо мегардид. Ин масъала дар яке аз мақолаҳо ба таври мушаххас дарҷ гардида буд.⁷² Ба ҳамаи мушкилиҳо нигоҳ накарда, кормандон ва ходимони илмӣ, барои фаъолияти минбаъдаи осорхона кӯшишу ғайрати зиёд намуда, бо ташаббуси сокинони фарҳангдӯсти маҳаллӣ қисмати зиёди нигораҳоро аз аҳоли ба осорхонаи таъриху кишваршиносӣ ба таври ройгон ва

⁷⁰ Сабилов К. Музей этнографии // Маориф ва маданият» - 1976 г. – 5 окт.

⁷¹ Шарифов Шухратджон. Историко-краеведческий музей г. Куляба имени Хамадони. // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал), № 3/3. – Душанбе: Сино, 2017. – С. 90-94.

⁷² Ситников В. // Комсомолец Таджикистана. - 1970 г. - 18 мар.

бебозгаш ворид намуданд. Бо шарофати чунин иқдомҳои нек рӯз аз рӯз шумораи нигоҳҳои осорхона зиёд мегардиданд.⁷³

Соли 1974 бо дастгирии Вазорати фарҳанги ҷумҳурии осорхона мақоми мустақилро соҳиб гашт. Осорхона дар он давра аз 4 шӯба иборат буд: давраи тоинқилобӣ, давраи шӯравӣ, табиат, санъати тасвирӣ. Дар ин давра нигоҳҳо ҷавобгӯи меъёрҳои муқарраргардида буда, давраҳои ташаккули таърихӣ ва ҳунарҳои мардумиро зина ба зина инъикос менамуданд.⁷⁴

Масоили ҳифзу тармими мероси таърихӣ ва фарҳангӣ дар Тоҷикистон ба даврони Шӯравӣ марбут аст. Соли 1929 Қарори Ҳукумати ҶШС Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирӣ ва ҳифзи ёдгориҳои санъати қадима ва табиат» қабул гардида буд. Бояд ёдовар шавем, ки дар замони Шӯравӣ аз ҷониби олимони бисёр ёдгориҳои таърихӣ кашф гардида, мавриди пажӯҳиши гуногунҷабҳа қарор дода шуданд, вале аз тарафи дигар бархе аз ин ёдгориҳо дар натиҷаи азхудкунии заминҳои кишт нобуд гардидаанд.

Бо назардошти инкишофи ҳисси худшиносии миллӣ, рӯ овардан ба таъриху фарҳанги ниёгони хеш, тармиму эҳё намудани осори фарҳанги гузашта, зарурати арзёбӣ намудани тамаддуни хеш бар ҷаҳони муосир соли 1968 дар назди Вазорати фарҳанги ҶШС Тоҷикистон Инспексияи давлатии ҳифз ва тармиму истифодаи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ таъсис дода шуд. Соли 1969 бошад, корхонаи давлатии тармими ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ таъсис ёфт, ки он фармоишҳои инспексияи номбурдаро оид ба тармиму эҳёи ёдгориҳо ба иҷро мерасонд. Корхонаи мазкур аз шӯбаи лоиҳакашӣ, бостоншиносӣ ва лабораторияи технологӣ иборат буд.

Соли 1972 корхонаи тармими ёдгориҳо ба тармими аввалин ёдгории хиштӣ – мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, ки дар шаҳри Кӯлоб воқеъ аст, оғоз намуд. Мақбара дар охири асри XIV мелодӣ

⁷³ Шарифов Шухратджон. Историко-краеведческий музей г. Куляба имени Хамадони. // Вестник Таджикского национального университета (научный журнал), № 3/3. – Душанбе: Сино, 2017. – С. 90-94.

⁷⁴ Кӯлоб. Энциклопедия. - Душанбе, 2006, С. 370-371.

болои қабри яке аз мутафаккирони бузурги Машриқзамин Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ аз хишти пухта сохта шуда, 8 хучраро бо масоҳати умумии 600 метри мураббаъ дар бар мегирад. Тармим соли 1978 ба анҷом расонида шуд ва он аввалин имтиҳони ҷиддии тармимгарон тоҷикистонӣ буд, ки аз ӯҳдааш ба хубӣ баромаданд.⁷⁵

Солҳои 70 – ум давраи ташаккул ва рушду нумӯи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар ноҳияи баландкӯҳи Муъминобод ба ҳисоб меравад. Соли 1972 дар ноҳияи Муъминобод хонаи фарҳанги марказӣ фаъолиятро оғоз намуд.

Китобхонаи марказии ноҳияи Муъминобод соли 1974 дар асоси собиқ китобхонаи Муъминобод, ҷамоати деҳоти Даҳанаи ноҳияи Кӯлоб таъсис ёфтааст. Дар соли 1977 дар ноҳияи Муъминобод 1 хонаи фарҳанги марказӣ, 2 хонаи фарҳанги деҳот, 2 клуби деҳот, 2 клуби сайёр, театри халқӣ, мактаби бачагонаи мусиқӣ, китобхонаи марказӣ, китобхонаи бачагона ва 16 китобхонаи деҳотӣ фаъолият менамуданд.

Инчунин, соли 1974 баъди азназаргузаронии дастаи ҳаваскорони санъат дар конкурси телевизии ҷумҳуриявии «Бӯстон - 1» бо қарори ҷаласаи ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги ҶШС Тоҷикистон дар назди хонаи фарҳанги ноҳияи Муъминобод театри халқӣ таъсис ёфт, ки ин дуюмин театри халқӣ дар минтақаи Кӯлоб ба ҳисоб мерафт. Фаъолияти театри халқии ноҳия соли 1974 аз спектакли «Бародарон»-и М. Бахтӣ оғоз ёфтааст. Дар театр инчунин, дастаҳои драмавӣ, ҳофизон, раққосон ва дастаи фолклорӣ - этнографӣ амал мекарданд.⁷⁶

Давраи нашъунамои театри халқии ноҳияи Ҳамадонӣ солҳои 70-уми асри XX –ро дар бар мегирад. Дар аввали солҳои 70-ум аллакай театри халқии ноҳия шӯҳрати сазоворе пайдо карда, ҳайати эҷодӣ ва иштирокчиёни он хеле зиёд гардид. Масалан, дар азназаргузаронии ҷумҳуриявии дастаҳои ҳаваскорони санъат «Бӯстон-1», ки соли 1974 баргузор гардида буд, зиёда аз 130 нафар сокинони ноҳия, ки

⁷⁵ Музаффар Азизов. Масъалаҳои ҳифзу тармим ва истифодаи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ дар ҷумҳурӣ. // Мероси ниёгон. № 8, 2005. – С. 138.

⁷⁶ Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик, ҷилди III. - Душанбе, 2004. - С. 203.

намояндагони касбу корҳои гуногун буданд, ширкат варзиданд.⁷⁷

Аввали солҳои 70 – уми асри XX дар минтақаи Кӯлоб давраи ташаккул ва рушди мактабҳои бачагонаи мусиқӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин давра дар ноҳияҳои Ҳамадонӣ (Москва), Фархор, Данғара, Муъминобод ва Темурмалик (Совет) мактабҳои бачагонаи мусиқӣ таъсис ёфтанд. Мактаби бачагонаи мусиқии ноҳияи Ҳамадонӣ дар соли таъсисёбиаш (1971) ба 30 хонанда 3 омӯзгор аз рӯи ихтисосҳои чанг, рубоб, ғиччак ва баян дарс меғуфтанд.⁷⁸ Мактаби бачагонаи мусиқии ноҳияи Фархор соли 1973 дар сохтори шӯъбаи фарҳанги ноҳия таъсис ёфта буд, ки ҳамагӣ 52 хонанда дошт⁷⁹. Инчунин соли 1974 дар ноҳияи Данғара, соли 1975 дар ноҳияҳои Муъминобод, Темурмалик ва соли 1976 дар деҳаи Ҳоча Шақиқи Балхӣ ноҳияи Данғара низ мактабҳои бачагонаи мусиқӣ таъсис ёфта буданд.

Шогирдони мактабҳои мусиқии минтақа дар озмунҳои ноҳиявӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ ғаёлона иштирок намуда, борҳо лаурияти озмунҳои вилоятиву ҷумҳуриявӣ гардида буданд.

Соли 1974 Иззатов Иноят Карамович ба ҳайси директори боғи фарҳанг ва истироҳати ба номи В. И. Ленини шаҳри Кӯлоб таъин гардид. Дар ин давра дар боғи мазкур ҳамагӣ 2 арғунчак, 9 мизи биллардбозӣ, толори теннисбозӣ, толори хониш ва базмгоҳи тобиствона ғаёолият менамуданд. Бо ташаббуси кордонӣ ва маҳорати ташкилотчиғии ин марди начиб, боғи фарҳангу истироҳати шаҳри Кӯлоб солҳои минбаъда ҳусну таровати дигар гирифт. Соли 1975 аз корхонаи «Росмонтажатраксион» бо маблағи 34494 сӯм каруселу арғунчакҳо харидорӣ карда шуд, ки бо ёрии мутахассисони ин корхона дар боғи фарҳангу истироҳатии шаҳри Кӯлоб корҳои васлкунӣ ва барқарорсозӣ гузаронида шуд, ки то солҳои 90 – ум асри XX дар хизмати сокинони шаҳр буданд.

Соли 1974 китобхонаи вилоятӣ дар заминаи китобхонаи шаҳрӣ бо

⁷⁷ Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик, ҷилди III. - Душанбе, 2004. - С. 202.

⁷⁸ Ноҳияи Москва: 50 сол. – Душанбе: Афсона. 1999. - С. 47-48.

⁷⁹ Энциклопедияи Фархор. - Душанбе: Ирфон. 2011. – С. 202.

теъдоди зиёда аз 50 – ҳазор нусха китобҳо,⁸⁰ фаъолияти доимии худро оғоз намуд. Китобхонаи вилоятӣ дар шаҳру навоҳии минтақаи Кӯлоб раванди марказонидани китобхонаҳоро назорат намуда, пайваста ба китобхонаҳои минтақа ёриҳои методӣ расонида, пешрафти корро таъмин менамуд. Хизмати кормандону мутахассисони китобхонаи вилоятӣ дар рушду ташаккули «Чамъияти дӯстдорони китоб» - и вилоят, ки охири соли 1974 ташкил ёфта буд, бениҳоят калон буда, барои ҷалби китобхонаҳои шахсиву чамъиятӣ ба хизматрасонии китобӣ, тарбияи маънавии хонандагон ва фарогирии аҳоли ба хониши китоб, ҳамчун маркази илмиву методӣ сахми калон гузошта тавонидаанд.

Ҳамин тавр дар давоми солҳои 1976 - 1978 зери роҳбарии амалию методии китобхонаи вилоятӣ, китобхонаҳои оммавӣ - давлатии ҳамаи шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб пурра ба шакли марказонидашудаи роҳбарӣ гузаштанд.

Ансамбли тарона ва рақси «Чашма» - и ноҳияи Восеъ соли 1975 таъсис ёфта, дар як муддати кӯтоҳ на танҳо дар миқёси ҷумҳурӣ балки дар хориҷи мамлакат низ маъмулу машҳур гардид. Соли 1978 ансамбли мазкур дар Фестивал – конкурсии эҷодиёти халқ дар ҷумҳурии Полша сазовори мукофоти оӣ, «Табарҷаи тилло» гардида буд. Роҳбари бадеии ансамбли мазкур Қурбоналӣ Раҳмонов соли 1986 барои заҳматҳояш дар ҷодаи ҳунари халқӣ бо унвони Ҳунарпешаи хизматнишондодаи ҷумҳурӣ сазовор доништа шуд.⁸¹

Мактаби бачагонаи рассомии шаҳри Кӯлоб таълимгоҳи махсусест, ки ба шогирдон маълумоти ибтидоии рассомӣ медиҳад. Мактаби мазкур соли 1976 таъсис дода шудааст. Шогирдони мактаби бачагонаи рассомии шаҳри Кӯлоб ҳоло дар мактабу муассисаҳои фарҳангӣ ва дигар соҳаҳои хоҷагии халқи кишварамон қору фаъолият мекунанд. Мактаби рассомии бачагонаи шаҳри Кӯлоб дар деҳаҳои Боғи Ҳабиб ва

⁸⁰ Истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). [текст]. : - том2. / ответ.ред., К. П. Марсакова., - Душанбе: Дониш. 1983. - С. 423 – 424 .

⁸¹ Шукӯҳи санъати миллӣ. // Мубориз. – 1987. - 29 август.

Тугои ноҳияи Мӯъминобод филиалҳои худро дорад⁸².

Дар асоси қарори шӯъбаи фарҳанги собиқ вилояти Кӯлоб аз 23 апрели соли 1976 таҳти № 1/425 ба китобхонаҳои шаҳру ноҳияи Кӯлоб барои харидории рафҳои китобмонӣ 7000 сӯм ҷудо гардида буд. Дар ин давра дар шаҳру ноҳияи Кӯлоб 19 китобхона, 3 китобхонаи сайёр (автобиблиотека), 15 муассисаи клубӣ фаъолият мекарданд. Инчунин, дар соли таҳсили 1976 – 1977 дар мактаби бачагонаи мусиқии шаҳри Кӯлоб ба 249 хонанда 25 омӯзгор аз рӯи ихтисосҳои фортепиано, баян – аккордеон, ғиччак, дутор, най, кларнет, таблак, дойра таълим медоданд.⁸³

Муассисаҳои фарҳангиву маърифатӣ фишанги тавоноии тарбияи маънавию фарҳангӣ, тақвоҳои корҳои сиёсӣ ва ёвари фаъоли созмонҳои хизбӣ буданд. Соли 1977 китобхонаи қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб таъсис ёфт, ки дар кӯчаи Комбриг Томин, хонаи 2 воқеъ гашта буд.⁸⁴ Дар ин давра дар собиқ вилояти Кӯлоб 167 клуб, 200 китобхонаи оммавӣ, 4 боғи фарҳангу истироҳатӣ, 8 мактаби бачагонаи мусиқӣ, 1 мактаби бачагонаи рассомӣ, театри мусиқӣ - мазҳакавӣ, 2 театри халқӣ, 3 ансамбли тарона ва ракс амал менамуданд.

Дар асоси қарори Комитети Иҷроияи маҳаллии шаҳри Кӯлоб аз 26 октябри соли 1977 таҳти № 443 барои ободонии боғи фарҳангу истироҳатии шаҳри Кӯлоб 23280 сӯм ҷудо гардида буд. Дар ин сол дар боғи фарҳангу истироҳатии шаҳри Кӯлоб зиёда 200 чорабиниҳои фарҳангӣ гузаронида шуда буд, ки дар ин чорабиниҳо 450 ҳазор тамошобин иштирок намуданд.⁸⁵

Соли 1978 дар миқёси ИҶШС озмуни умумииттифоқии боғҳои маданият ва истироҳат шуда гузашт, ки дар ин озмун боғи фарҳангу истироҳатии ба номи В. И. Ленини шаҳри Кӯлоб ҷойи аввалро ишғол намуда, сазовори Байрақи Сурхи сайёри умумииттифоқӣ гаштааст.⁸⁶

⁸² Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006. – С.278-279.

⁸³ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи шӯъбаи фарҳанги шаҳри Кӯлоб.1976. Д 1,- В 3.

⁸⁴ Кӯлоб. Энциклопедияи, Душанбе – 2006, - С. 229.

⁸⁵ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи боғи маданӣ ва истироҳатии шаҳри Кӯлоб. 1977. Д1.-В 1.

⁸⁶ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи боғи маданият ва истироҳати шаҳри Кӯлоб.1978. Д1. – В 4.

Ҳамин тавр, дар соли 1978 дар шаҳру ноҳияи Кӯлоб 50 муассисаи фарҳангӣ, аз ҷумла 24 китобхона (бо теъдоди 141000 нусха китоб), 22 муассисаи клубӣ, театри мазҳакавӣ – мусиқӣ, боғи фарҳангу истироҳатӣ, мактаби бачагонаи мусиқӣ ва рассомӣ фаъолият мекарданд.⁸⁷

Ансамбли тарона ва рақси «Бунафша» - и ноҳияи Темурмалик, ки бо қарори мушовараи Вазорати маданияти Тоҷикистон аз 27 феввали соли 1979, таҳти №3/5 ва қарори идораи маданияти собиқ вилояти Кӯлоб, аз 10 апрели соли 1979, таҳти №7 ташкил шудааст. Ансамбл аз 1 майи 1979 ба фаъолият шурӯъ кардааст⁸⁸. Соли 1982 ансамбл дар барномаи консертии умумииттифоқӣ бахшида ба 1500 -солагии шаҳри Киев ширкат варзидааст.⁸⁹

Моҳи январӣ соли 1979 бо Қарори комитети иҷроияи ҳокимияти маҳаллии ноҳияи Ҳамадонӣ дар маркази шаҳраки Москва осорхонаи таъриху кишваршиносӣ таъсис дода шуд. Осорхона дорои 4 шӯъба: табиати зинда, таърихи халқ, санъати тасвирӣ, кишоварзӣ саноат ва як толори намоишгоҳ буда, зиёда аз 2000 нигораҳоро (экспонатҳоро) дар бар мегирад. Дар осорхона асосан бозёфтҳои бостоншиносие, ки аз қалъаи Сайёд, Золи Зар ва Чубек ёфт гардидаанд, ба маърази тамошо гузошта шуда буданд.⁹⁰

Соли 1979 дар Тоҷикистон сохтмони маҷмааҳои фарҳангӣ оғоз гардид. Яке аз аввалин чунин маҷмаа дар хоҷагии ба номи Шаталови ноҳияи Кӯлоб сохта ба истифода дода шуда буд. Дар ин маҷмаа хонаи фарҳанг, толори кинонамоишдихӣ, китобхона, мактаби бачагонаи мусиқӣ ва осорхонаи хоҷагӣ ҷойгир буданд.⁹¹ Дар соли 1985 дар Тоҷикистон аллакай 57 маҷмааҳои фарҳангӣ фаъолият мекарданд. Дар онҳо муассисаҳои фарҳангӣ, кинонамоишдихӣ, ДОСААФ, ҷамъияти

⁸⁷ БҶ ҲҚТ //Қарори Сессияи VII, даъвати II –юми Шӯрои вакилони халқии шаҳри Кӯлоб.1978. Ф. 3. - Р. 1.- П. 500. - В 83.

⁸⁸ Гадозода А. Қобусномаи айн. - Душанбе, 2011. – С. 128.

⁸⁹БҶ ВФ ҶТ// Гузориши Қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2010. – В 2.

⁹⁰ Ноҳияи Москва: 50 сол. – Душанбе: Афсона. 1999. – С. 64-65.

⁹¹ Мирзошоев С. Большая сцена республики // Агитатор Таджикистана. – 1982. – №8. – С. 3.

«Дониш» ва махфили созмонҳои варзишӣ дар якҷоягӣ фаъолият менамуданд.⁹²

Дар охири солҳои 70-уми асри XX дар шаҳри ноҳияи Кӯлоб 8 мактаби бачагонаи мусиқӣ ва рассомӣ, 219 китобхонаи оммавӣ (беш аз 1 млн хазинаи китобӣ), 30 хонаи фарҳанг, 191 клуб, 142 дастгоҳи филмнамоишдиҳӣ, 1 хонаи эҷодиёти халқи вилоятӣ, 8 боғи фарҳангу фароғат, театри драмавӣ-мусиқии вилоятӣ, 2 театри халқӣ, 3 ансамбли хаваскорони санъат фаъолият менамуданд.⁹³

Театри халқии ноҳияи Фархор соли 1980 дар заминаи дастаи хаваскорони назди хонаи маданияти ноҳия таъсис ёфтааст. Дар театр дастаҳои драмавӣ, мусиқӣ ва ҳаҷвӣ амал мекарданд. Аввалин намоишномаи драмавии театр песаи «Эшони хуштак» буд, ки онро хаваскор Т. Авсақолов ба сахна гузоштааст. Саҳначаи «Эшони Хуштак» дар азназаргузаронии ҷумҳуриявии театрҳои халқӣ ҷои аввалро ишғол кардааст.⁹⁴

Ҳамин тавр солҳои 80 – ум дар минтақаи Кӯлоб 3 театри халқӣ фаъолият мекарданд. Репертуари театрҳои халқии минтақа пур аз унсурҳои театри аз қабилӣ; рақсу суруд, лаппару, бадеҳаҳои халқӣ, хониши бадеию сахначаҳои гуногун буданд, ки ҳар яки онҳо тамошобинонро ба вачд меоварданд.

Дар ҳамин давра ба рушди ансамблҳои оилавӣ низ диққати ҷиддӣ дода мешуд. Масалан, соли 1980 дар ноҳияи Фархор ансамбли оилавии Қиём Начмиддинов дар азназаргузаронии умумииттифокии телевизионии ансамблҳои оилавӣ дар шаҳри Маскав баромад намуда, ба ин васила санъати мардумии тоҷикро муаррифӣ намудаанд.⁹⁵

Соли 1980 дар минтақаи Кӯлоб 174 муассисаҳои клубӣ, 205 китобхонаи оммавӣ, 6 боғи фарҳангу истироҳат, 8 мактаби бачагонаи мусиқӣ, 2 мактаби бачагонаи рассомӣ, театри мусиқиву мазҳака, 3

⁹² Раҳимова Б. Досуг - обшар забора // Коммунист Таджикистана. – 1986. – №5. – С.63.

⁹³ Гадозода А. Қобусномаи айн. - Душанбе, 2011. - С. 226-228.

⁹⁴ Энциклопедияи Фархор. - Душанбе: Ирфон. 2011. - С. 369.

⁹⁵ Энциклопедияи Фархор. – Душанбе: Ирфон. 2011. – С. 202.

театри халқӣ, 6 ансамбли тарона ва рақс, осорхонаи вилоятии таъриху кишваршиносӣ амал менамуданд, ки дар ин муассисаҳо зиёда аз 2000 кормандон фаъолият менамуданд.⁹⁶

Инчунин, дар ин давра китобхонаи қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб бо захираи китобии беш аз 112340 нусха адабиёти гуногунсоҳа ба 13,5 ҳазор нафар хонанда хизмати китобӣ мерасонид. Моҳи март соли 1982 бо ба истифода додани бинои Қасри фарҳанги шаҳр китобхона ба бинои қасри навбунёд кӯчонида шуд. Ҳар сол дар байни хонандагон беш аз 360 номгӯй чорабиниҳои оммавӣ гузаронида мешуд. Тӯли солҳои 80- ум сафи коргарони китобхона ба 72 нафар расида буд. Китобхона дорои 23 филиал, аз ҷумла 5 филиали шаҳрӣ ва 18 филиали деҳотӣ буда, ҳамчун маркази методӣ амал менамояд.⁹⁷

Осорхонаи ёдгории адабии шоир ва Ҳофизии Халқии Тоҷикистон С. Вализода, мувофиқи қарори КМ ҲК Тоҷикистон ва Шӯрои Вазирони Тоҷикистон моҳи октябри соли 1981 ба муносибати 80-солагии рӯзи таввалуди шоир дар шаҳри Кӯлоб, дар хонае, ки зиндагӣ кардааст (кӯчаи Сомонӣ, хонаи 5), кушода шуд. Осорхона 5 толори намоишгоҳ дорад. Дар бахши адабии намоишгоҳ китобҳои нашршудаи шоир, шеърҳои алоҳидааш дар матбуот, тарҷумаҳои шеърҳояш ба забони русӣ, хотираҳову ёддоштҳо дар бораи С. Вализода ва ғайра ҷамъоварӣ шудаанд. Хонаи хоб ва меҳмонхонаи шоир қисми асосии осорхона мебошанд. Дар ин ҷо кати оҳанин, гилем, мизи корӣ, чойнику пиёла, офтобаи сафолӣ, радио, дутори шоир ба намоиш гузошта шудаанд. Дар осорхона оид ба ҳаёту эҷодиёти Саидалӣ Вализода воҳӯриҳо, шабҳои адабӣ, сӯҳбату машваратҳо, маҳфилҳои адабӣ ва ғайра баргузор мегарданд⁹⁸.

Соли 1982 бинои нави Қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб ба истифода дода шуд. Бинои дорои 150 утоқи корӣ, толори калони консертӣ бо 550

⁹⁶ Ибрагим Джалилзаде. Кулябская область (справочник) – Куляб, 1981. - С. 36.

⁹⁷ Кӯлоб. Энциклопедия. - Душанбе, 2006, - С. 229.

⁹⁸ Кӯлоб. Энциклопедия. - Душанбе, 2006, - С. 371.

чойи нишаст, толори маҷлисоғо бо 200 чойи нишаст, толори рақс барои 100 нафар ва толори варзишӣ барои 200 нафар мебошад.⁹⁹

Ансамбли тарона ва рақси «Чилчанори Ховалинг» бо туфайли ишғол намудани чойи дуюм дар фестивал – озмуни ҷумҳуриявии «Бӯстон -3» соли 1984 таъсис ёфтааст. Дар ин муддат ансамбл дар тамоми чорабиниҳои фарҳангии ноҳиявӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ фаъолона ширкат меварзад. Ансамбл бо барномаи махсуси консертӣ дар шаҳри Волгогради Россия ҳунарнамоӣ кардааст. Яке аз ҳунармандони беҳтарини ансамбл Ғулом Қодиров (Усто Ғулом) соли 1987 бо мукофоти давлатӣ – «Хизмати шоиста» сарфароз гардидааст¹⁰⁰.

Соли 1985 дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 174 клуб, 153 дастгоҳи кинонамоишдиҳӣ, 6 боғи фарҳангу истироҳат, 9 мактаби бачагонаи мусиқӣ, мактаби бачагонаи рассомӣ, хонаи эҷодиёти халқ, театри мусиқӣ - мазҳақавӣ, 3 театри халқӣ, 5 ансамбли тарона ва рақс арзи вучуд дошт.¹⁰¹ Дар ин давра дар минтақаи 212 китобхона бо захираи 1039563 нусха китобҳои оммавӣ сиёсӣ, бадеӣ, илмӣ техникаӣ фаъолият менамуданд, ки ин нишондод дар соли 1977 ба 200 китобхона бо теъдоди 966000 нусха китоб баробар буд¹⁰². Пас маълум мегардад, ки дар муқоиса ба соли 1977 дар минтақа дар зарфи 8 сол шумораи китобхонаҳо 12 ва захираи китобӣ 73563 нусха зиёд гардиданд.

Агар дар соли 1977 фақат аз ҳисоби давлат ба муассисаҳои маданӣ – равшаннамои минтақаи Кӯлоб 1,5 миллион сӯм сарф шуда бошад, пас дар соли 1985 барои ин муассисаҳо бештар аз 3 миллион сӯм масраф гардида буд.¹⁰³

Соли 1987 дар шаҳри Кӯлоб Ҷамъияти дӯстдорони китоб (соли таъсис 1974) 16621 нафар аъзо дошт ва дар назди ҷамъият 29 китобхонаҳои шахсӣ ба қайд гирифта шуда буд. Дар ин давра дар

⁹⁹ Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006. – С. 248.

¹⁰⁰ БҶ ВФ ҶТ //Гузориши Қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2010. – В 1.

¹⁰¹ Роҳи ленинӣ. – 1967. - май.

¹⁰² Ҳамон ҷо.

¹⁰³ Достӣ Шарифов. Маҷмӯаи рисолаҳои таърихӣ ва адабӣ.- Душанбе, 2013. С. 174.

китобхонаҳои муттамарказонидаи шаҳру ноҳияи Кӯлоб 25 китобхонаҳои оммавӣ – давлатӣ, бо захираи китобии 180000 нусха адабиётҳои гуногунсоҳа, ба 19000 хонанда хизмати китобӣ мерасонанд. Ба сокинони шаҳру ноҳияи Кӯлоб дар ин давра Қасри фарҳанг, 2 хонаи фарҳангии деҳот, 6 клуби сайёр, боғи фарҳангу истироҳат, 21 нуқтаи кинонамоишдихӣ, аз он ҷумла 6 кинотеатр хизмати маданӣ мерасонанд.¹⁰⁴

Дар ноҳияи Восеъ бошад соли 1987 28 муассисаи клубӣ, аз ҷумла 4 хонаи маданият, 4 маҷмааи фарҳангӣ – варзишӣ, 6 клуби сайёр, 14 клуби деҳотӣ ба хизмати омма нигаронида шуда буданд. Дар маҷмааи фарҳангӣ – варзишӣ мунтазам чорабиниҳои фарҳангӣ гузаронида мешуданд, ки ин чорабиниҳо дар тарбияи ҷавонон кӯмаки калон мерасонданд.¹⁰⁵

Санъати халқии Кӯлоб бо ҳунармандони варзидааш на танҳо дар саросари ҷумҳурӣ, балки берун аз он ҳам шӯҳрати беандоза пайдо кардааст. Сафарҳои эҷодии театри драмавии шаҳри Кӯлоб солҳои 1976 то 1988 хеле зиёду самарабахш ҷараён мегирад. Санъати миллати тоҷикро дар шахси ҳунармандони варзидаи театри Кӯлоб тамошогарони мамлакатҳои Афғонистону Эрон, Австрияву Фаронса, Лаосу Муғулистон, Юнону Таиланд, Руминияву Маҷористон, Ҳиндустону Покистон, Японияву Олмон, Русияву Чехословакия ва кишварҳои Араб борҳо дидаву лаззат бурдаанд.¹⁰⁶

Сухане чанд оид ба асари «Фишор» аз гуфтаҳои нависанда Сафармуҳаммад Аюбӣ: «Фишор» - дар хусуси дардҳои зиндагӣ, масъалаҳои доғи рӯз - фалаҷшавии усули фармон-фармоии роҳбарии хизбӣ, зиндагии қолабии роҳбарон, порахӯриву ғоратгарии сохторҳои низомӣ, дарду алами мардуми заҳматкаш бо назм иншо шуда буд. Нахустнамоиши ин асари сахнавӣ як навъ инқилобе дар санъати театрии тоҷик буд. Ин намоиш дар озмуни театрҳои касбии

¹⁰⁴ Шаҳр ва райони Кӯлоб. – Душанбе: Ирфон. 1987. - С. 9-10.

¹⁰⁵ Маданият: имрӯзу фардо. // Мубориз. - 1987. - 29 август.

¹⁰⁶ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи Раёсати маданияти вилояти Кӯлоб. 1987. –В 3.

«Парасту» сохиби «Гран-При» ва дар озмуни минтакавии театрҳои Осӣи Миёна ва Қазоқистон сазовори баҳои баланди санъатшиносону тамошобинон гардида, бо гирифтани чаҳор мукофоти махсуси ин озмун мушарраф гардид...»

Театри вилоятӣ мусиқӣ – мазҳакавии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб соли 1988 ба муносибати 50-солагии рӯзи таъсисёбияш бо Ифтихорномаи Шӯрои Олии Ҷумҳурӣ кадр карда мешавад, ки ин амали хайр боиси сарбаландиву ифтихормандии кормандон ва дӯстдорони он мегардад.¹⁰⁷

Боғ – осорхонаи шӯриши Восеъ, бо қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги ҶШС Тоҷикистон моҳи сентябри соли 1988 дар зодгоҳи қаҳрамони халқи тоҷик Восеъ дар арафаи чашни 100-солагии Шӯриши Восеъ бунёд ёфтааст. Боғ замини таҳҷои деҳаи собиқи Дараи Мухтор дар масоҳати 3,7 га доман густурда, саҳни намоишгоҳаш 540 м² – ро дар бар мегирад. Боғ – осорхона аз 5 бахш иборат буда, 1754 адад экспонат ва нигораҳоро ба маърази тамошо гузошта шудаанд.¹⁰⁸

Китобхонаи вилоятӣ бачагона дар шаҳри Кӯлоб соли 1989 дар заминаи китобхонаи вилоятӣ ба номи С. Айнӣ кушода шуд. Дар Китобхонаи бачагона шӯъбаҳои методӣ, феҳрист, коркард ва пуррагардонӣ бо китобҳои нав, хизматрасонӣ ва толори хониш амал мекунанд. Китобхонаи бачагона ба китобхонаҳои бачагонаи ноҳиявии минтақа, инчунин ба китобхонаҳои мактабҳои ноҳия ва шаҳри Кӯлоб ёрии методӣ мерасонад¹⁰⁹.

Дар охири солҳои 80- ум бинобар нарасидани мутахассисони соҳаи фарҳанг дар собиқ вилоятҳои Кӯлобу Қурғонтеппа Омӯзишгоҳи санъат таъсис дода шуд. Омӯзишгоҳи мазкур 9 – уми августи соли 1989 таҳти № 235 ба ҳайси филиали Омӯзишгоҳи мусиқии шаҳри Душанбе ба фаъолият шурӯъ намудааст. Соли аввали таъсисёбӣ ба

¹⁰⁷ Шарифов Шӯҳрат. Саҳифаҳо аз таърихи театри ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб. //Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ) № 3/1. – Душанбе:Сино, 2017. – С. 86 – 91.

¹⁰⁸ Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006. – С. 123-124.

¹⁰⁹ Ҳамон ҷо. - С. 227.

омӯзишгоҳи мазкур 60 нафар ба курси 1 қабул гардида буд, ки ба онҳо 13 нафар омӯзгорон - мутахассисони дорои таҳсилоти олии касбӣ нозуқиҳои санъати миллиро таълим медоданд. Бо фармони Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 – уми августи соли 1991 омӯзишгоҳи санъати шаҳри Кӯлоб мақоми мустақилро касб кард.

Омӯзишгоҳи санъат аз шӯъбаҳои созҳои милли, най, дойра, гиччак, дутор, думбра, сурнай, чанг, аккордеон, рубоб, фалак (навозандаҳо ва овозхонҳо), фортепиано, драма, китобдорӣ, рақси милли, рассомӣ иборат аст.

Ин муассисаи таълимӣ дар озмуни сурудҳои анъанавӣ (Қуқанд, 1989), Конференсияи илмӣ-методи мусиқӣ-омӯзгорӣ (Боку, 1990), Озмуни минтақавии ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна ва Қазоқистон «Наврӯз» (Фрунзе; 1990), дар ҳамаи озмунҳои ҷумҳуриявии театрҳои касбии «Парасту» фаъолона иштирок карда, комёбиҳо ба даст овардааст¹¹⁰.

Омӯзишгоҳи санъати шаҳри Кӯлоб дар миқёси вилояти Хатлон ягона муассисаи таълимие мебошад, ки дар тайёр намудани мутахассисони соҳаи фарҳанг дар минтақа саҳми беандоза дорад.

Ансамбли фолклорию этнографии «Фалак», ҳайати эҷодиест, ки 20-уми июли 1989 бо қарори Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистон, бо мақсади инкишофи минбаъдаи санъати мусиқии тоҷик, алалхусус фалак ва фалаксароӣ дар заминаи дастаи ҳунарпешагони театри мусиқӣ - мазҳакавии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб таъсис ёфтааст.

Ансамбл дар муддати кӯтоҳ ба муваффақиятҳои бузурги эҷодӣ ноил шуд. Яке аз муваффақиятҳои ансамбл намоишномаи «Савти фалак» мебошад, ки дар Озмуни чоруми ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ «Парасту» - 1991 писанди ҳакамон гардид. Барнома, ки дар заминаи фолклор ва этнографияи минтақаи Кӯлоб ба вучуд омадааст, ҳамчун намоиши нодири сахнавӣ арзёбӣ шуд. Ҳунармандони ансамбл дар давраи фаъолияти начандон тӯлонӣ бо сарвари сароянда Давлатманд Холов ба Эрон, Ҳиндустон, Арабистон, Франция, Германия, Америка,

¹¹⁰ Кӯлоб . Энциклопедия. - Душанбе, 2006. – С. 229-230.

Италия, Ангола, Япония, Австрия, Россия (6 маротиба) сафарҳои хунари намуданд.¹¹¹

Соли 1990 кормандони телевизиони Париж ба шаҳри Кӯлоб ташриф оварда, санъати сарояндагӣ ва рақси миллии мардуми Кӯлобро сабт намуда, барои шаҳрвандони Фаронса намоиш доданд. Ин намоишнома дар Фаронса писанди ҳамагон гашта, бо пешниҳод ва супориши махсуси мири шаҳри Париж моҳи августи ҳамон сол Гулчехра Содикова бо ансамбли оилавии худ - «Орзу» ба Париж сафари хунари намуда, дар давоми 31 рӯз дар панҷ шаҳри Фаронса хунарнамоӣ намуданд.¹¹²

Осорхонаи шоир Бобоюнус Худойдодзода моҳи апрели соли 1990 ба муносибати 120-солагии рӯзи таваллуди шоир таъсис ёфтааст. Осорхона аз толори асосӣ ва пешдолон иборат буда, дар он беш аз 1000 нигора (экспонат) ва ҳуҷҷатҳои нодири таърихӣ, этнографӣ, нумизматикӣ, фолклорӣ, асбобҳои мусиқӣ, ҳуҷҷатҳои таърихӣ, санъати тасвирӣ, кишоварзӣ, видеокасетаҳо, касетаҳои достони «Гӯруғлӣ», китобҳои нависандагон ва шоирони ҳамзамони Бобоюнус Худойдодзода китобҳои шоиру нависандагони ноҳияи Темурмалик ва ғайраҳо мавҷуд аст¹¹³.

Соли 1990 дар собиқ вилояти Кӯлоб 228 китобхонаи оммавӣ (1346741 нусха китоб), 177 клуб, 173 дастгоҳи кинонамоишдихӣ, 6 боғи истироҳату фароғат, 10 мактаби мусиқӣ, 4 мактаби рассомӣ, 3 театри халқӣ, 14 ансамбли тарона ва рақс дар хизмати мардум буданд.

Ҳамин тавр, дар замони шӯравӣ муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб яке аз шохаҳои муҳими фаъолияти идеологии роҳбарияти собиқ вилояти Кӯлоб ба ҳисоб мерафтанд. Дар он солҳо чойхонаҳои Сурх, китобхонаҳо, муассисаҳои клубӣ, осорхонаҳо, театрҳои халқӣ ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ бунёд гардиданд, ки дар онҳо чорабиниҳои фарҳангӣ бо ҷалби васеи мардум

¹¹¹ Кӯлоб. Энциклопедия. - Душанбе, 2006. – С. 523.

¹¹² Ҳамон ҷо – С. 241.

¹¹³ Гадозода А. Қобусномаи айн. - Душанбе, 2011. – С. 321.

гузаронида мешуданд. Фаъолияти ин муассисаҳо сол аз сол дар баланд бардоштани маърифати сиёсӣ ва маънавиёти мардум нақши муҳим мебозиданд. Агар дар солҳои 20 - 40 юми асри XX масъалаҳои асосӣ дар минтақаи Кӯлоб ин бунёди муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба ҳисоб мерафт, пас дар солҳои 40 – 80 ум масъалаҳои рушди ин муассисаҳо, аз ҷумла сохтмони хонаҳои фарҳанг, клубу китобхонаҳо, маблағгузорӣ ва тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг ҳаллу фасл мегардиданд. Дар ин давра дар назди хонаҳои фарҳанг маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ амал менамуданд, ки бо барномаҳои рангини худ дар чашнҳо ва озмуну фестивалҳои минтақавӣ, ҷумҳуриявӣ ва умумииттифоқӣ иштироки фаъолона доштанд.

Китобхонаҳо бо захираи китобии худ ба хонандагон хизмати китобӣ расонида, дар гузаронидани чорабиниҳо аз ба масъалаҳои сиёсати дохилӣ ва берунии Ҳукумати Шӯравӣ дахл доштанд, сахми арзанда мегузоштанд.

Таъсис ёфтани аввалин театри касбӣ ва театрҳои халқӣ, ансамбли «Фалак», ансамблҳои тарона ва рақс дар минтақа ва ҷалби хунарварони хушсалиқа, боиси ба мусиқии касбӣ ворид гардидани лаҳни мусиқии халқии минтақаи Кӯлоб гардид.

Бунёди маҷмааҳои фарҳангӣ- варзишӣ, ки дар онҳо муассисаҳои фарҳангӣ, кинонамоишдихӣ, ДОСААФ, ҷамъияти «Дониш» ва маҳфили созмонҳои варзишӣ дар якҷоягӣ фаъолият менамуданд, натиҷаи пешрафт ва рушду нумӯи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар замони шӯравӣ ба ҳисоб мерафт.

Ҳарчанд, ки таъсисёбии осорхонаҳо дар ҶШС Тоҷикистон аввали солҳои 30 – юми асри XX оғоз гардида бошад, аммо дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон бунёд ёфтани аввалин осорхона ба солҳои 70 – ум рост меояд. Ташкил ёфтани осорхонаҳои таъриху кишваршиносӣ, боғ – осорхона ва хона – осорхонаҳо дар минтақа то солҳои 80- уми асри XX ба хоҳири баланд бардоштани ҳисси ифтихори миллӣ ва гиромидошти арзишҳои фарҳангӣ равона гардида буданд.

1.2. Вазъи китобхонаҳо, осорхонаҳо ва театрҳои минтақа дар солҳои аввали ба даст овардани истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Баъди пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ фазои Тоҷикистони тозаистіқлолро бухрони сиёсӣю иқтисодӣ фаро гирифта буд, ки ин ба ҷанги шаҳрвандӣ оварда расонид. Ҷанги шаҳрвандӣ дар баробари дигар соҳаҳои хоҷагии халқи мамлакат ба фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ низ таъсири манфӣ расонид.

Дар ҳақиқат Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввал ба мушкилиҳои зиёд рӯ ба рӯ шуд. Канда шудани муносибатҳои иқтисодӣ бо собиқ ҷумҳуриҳои бародарӣ, ҷанги шаҳрвандӣ, ки аввали солҳои 90 – уми асри XX минтақаҳои тоҷикистони марказию ҷанубиро фаро гирифта буд, оқибатҳои ин ҷанг, норасоии маблағҳо барои барқарор кардани хоҷагии халқ ва дигар ҷанбаҳои манфӣ ба иқтисодиёти ҷумҳурӣ таъсири калон расониданд¹¹⁴.

Дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон вазъи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба кулӣ тағйир ёфт. Маблағгузори нашудани муассисаҳои фарҳангӣ, вайрону валангор гаштани иморатҳо, рафтани мутахассисон аз соҳаи фарҳанг ба он оварда расонид, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан вилояти Хатлон аксари муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ аз фаъолият боз монданд.

Дар даҳсолаи аввали соҳибистіқлолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ва маблағгузорӣ ба муассисаҳои мазкур кам гардиданд, ки дар натиҷа базаи моддӣ – техникийи онҳо хароб гардиданд. Агар соли 1991 дар ҷумҳурӣ 1193 муассисаи клубӣ, 259 клуби сайёр, 1470 китобхонаҳои оммавӣ бо захираи китобии 13 242 550 нусха, 41 боғҳои фарҳангу истироҳатӣ, 20 ансамблҳои тарона ва рақс, 17 театрҳои халқӣ ва 22 осорхона фаъолият мекарданд. Пас ин нишондод соли 2000 – ум 1038 муассисаи клубӣ, 152

¹¹⁴ Хотамов Н.Б. Социально-экономические преобразования Республики Таджикистан в период суверенитета (1991-2006 гг.) – Душанбе, 2008. – С.9.

клуби сайёр, 1395 китобхонаҳои оммавӣ бо захираи китобии 12 676 775 нусха китоб расиданд, ки бо назардошти соли 1991 – 155 муассисаҳои клубӣ, 107 клубҳои сайёр, 75 китобхонаҳо бо захираи китобии 565775 нусха кам гардидаанд. Дар ин муддат 3 боғи фарҳангу истироҳат, 13 ансамбли тарона ва рақс, 8 театри халқӣ ва 16 осорхона зиёд гардиданд.¹¹⁵

Дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон агар дар соли 1990 - 228 китобхонаи оммавӣ (1346741 нусха китоб), 177 муассисаҳои клубӣ, 8 осорхона, 6 боғи фарҳангу фароғат, 10 мактаби мусиқӣ, 4 мактаби рассомӣ, 1 ансамбли «Фалак», 1 театри касбӣ, 3 театри халқӣ, 14 ансамбли тарона ва рақс фаъолият менамуданд¹¹⁶, пас ин нишондод дар соли 2000 ба 204 китобхонаи оммавӣ, 152 муассисаҳои клубӣ, 7 осорхона, 6 боғи фарҳангу фароғат, 10 мактаби мусиқӣ, 2 мактаби рассомӣ, 1 ансамбли «Фалак», 1 театри касбӣ, 3 театри халқӣ, 7 ансамбли тарона ва рақс баробар аст.¹¹⁷ Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар минтақа дар зарфи 10 сол, яъне аз соли 1990 то соли 2000 - 24 китобхона, 25 муассисаҳои клубӣ, 1 осорхона, 2 мактаби рассомӣ ва 7 ансамбли тарона ва рақс пурра аз фаъолият боз монданд. (Замимаи 2)

Китобхонаҳо дар ҷомеаи имрӯза яке аз шохаҳои асосии сохтмони фарҳангӣ ба ҳисоб мераванд. Китобхонаҳо дар тӯли гузашти ҳазорсолаҳо, дар ҳалли масъалаҳои сохтмони фарҳангӣ ва тарбияи инсон дар ҷомеа, нақши асосиро мебозид. Ин муассисаҳои маданӣ яке аз қисмҳои ҷудонашавандаи ҳазинаи бойи маданияти моддӣ буда, барои дастрас намудани донишҳои илмӣ, бадеӣ, сиёсӣ ва ҷамъиятӣ хизмат менамоянд.

Китобхонаҳо чун марказҳои асосии маърифат ва донишомӯзӣ дар тарбияи маънавиёти ҷомеа ва болоравии сатҳи маънавиёти мардум нақши калон дошта метавонанд.

¹¹⁵ БҶ ВФ ҚТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2004. –В 3.

¹¹⁶ Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006. - С. 42.

¹¹⁷ БҶ РФВХ //Ҳисоботи идораи фарҳанги ҳокимияти иҷроияи вилояти Хатлон.2000.- В 2.

Дар аввали солҳои 90 –ум аксарияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ, махсусан китобхонаҳо барои ҳисоботҳои оморӣ, фақат дар рӯи қоғаз вуҷуд доштанд. Чунки биноҳои ин муассисаҳо дар соҳаи муайянгардидаи худ фаъолият намекарданд. Дар ин биноҳо ҳар гуна амборҳо, ошхонаҳо ва қаҳвахонаҳо ҷой дода шуда буданд, ки дар натиҷа ҷевонҳо ва рафҳои китобмонӣ нобуд шуда, ҳазинаи китобии китобхонаҳо ба яғмо мерафт.

Ғайр аз ин ҳолатҳое ба миён меомаданд, ки биноҳои китобхонаҳо аз тарафи мақомотҳои ҳокимияти маҳаллии шаҳру ноҳияҳо ё шахсони алоҳида ғайри қонунӣ истифода мешуданд.¹¹⁸

Дар ин давра кам гардидани шумораи китобхонаҳо ва ҳазинаи китобии онҳо ба он оварда расонид, ки нақши китобхонаҳоро дар ҷалби васеи мардум нисбат ба фарҳанг ва санъат паст гардонид. Дар ҷумҳурӣ аз соли 1991 то соли 2000 - 306 китобхона аз фаъолият боз монданд, ки дар натиҷа зиёда аз 2 миллиону 600 ҳазор ҳазинаи китобӣ ва 451 ҳазор шумораи хонандагон кам гардиданд.

Яке аз сабабҳои асосии кам шудани шумораи китобҳо дар китобхонаҳои ҷумҳурӣ дар ин давра, дастрас нагардидани адабиётҳои зарурӣ аз тарафи нашриётҳо мебошад. Инчунин, дар аввали солҳои 90 – ум вазъи моддӣ – техникаии китобхонаҳо хеле хароб гардида, шумораи китобхонаҳое, ки ба таъмири капиталии ниёз доштан сол аз сол зиёд мегардид. Масъалаи дигар ҳалталаб дар ин давра, ин бо мутахассисони соҳавӣ таъмин намудани китобхонаҳо буд.

Дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ фаъолияти идеологии китобхонаҳои Тоҷикистон ба тарбияи меҳнатдӯстӣ, миллатпарастӣ ва ҳисси ватанхоҳии аҳоли алоқаманд буд.

Агар дар соли 1990 дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон - 228 китобхонаи оммавӣ бо ҳазинаи 1346741 нусха китоб фаъолият менамуданд, пас дар соли 2000 ин нишондод ба 204 китобхонаи оммавӣ омада расид. Ҳарчанд, ки минтақаи Кӯлоб дар

¹¹⁸ Отчет о деятельности Министерства культуры РТ за 2001 г. и дальнейшей их деятельности на 2002 г. – Душанбе, 2002. – С.31-32.

раванди ҷанги шаҳрвандӣ ба бухрони сиёсӣ иқтисодӣ дучор гардида буд, лекин ба минтақаҳои даргири ҷумҳурӣ дохил намегардид. Бо вучуди ин дар минтақа дар ин давра 24 китобхона пурра аз фаъолият боз монда буданд.

Сабаби асосии паст гардидани фаъолияти китобхонаҳо ё пурра аз фаъолият мондани онҳо, ин пеш аз ҳама бухрони иқтисодӣ ва иҷтимоӣ буд, ки дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ ва баъди он ҷомеаи моро фаро гирифта буд.

Дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ (солҳои 1992 – 1997) фаъолияти хизматрасонии китобхонаҳо дар минтақаи Кӯлоб ниҳоят паст гардида, аксарияти мутахассисон бо сабабҳои гуногун фаъолияти худро қатъ намуда, ба қорҳои дигар гузаштанд. Дар ин давра дар китобхонаҳо директор ва ё ду се китобдор боқӣ монданд, ки вазифаи онҳо аслан аз муҳофизати ашёву таъҷизоти китобхонаҳо иборат буду халос. Вазъияти ба амал омада ба пешрафти минбаъдаи фаъолияти китобхонаҳо дар минтақа халали ҷиддӣ мерасонид. Инчунин, бо сабаби рафти ҷанги шаҳрвандӣ ва муҳочирати дигар халқу миллатҳое, ки дар минтақа зиндагонӣ мекарданд, махсусан русҳо 50 – 60% хонандагони китобхонаҳо кам гардида, шумораи китобдониҳо ду баробар паст гардид.¹¹⁹ Аксарияти хонандагони ба муҳочиратрафта китобҳои дар дасташон будаи китобхонаҳоро барнагардонида бо худ бурдаанд. Маъмурияти китобхонаҳо бинобар нобасомониҳои замони китобҳои дар дасти хонандагон бударо баргардонида натавонишанд. Аз ин ҳисоб, ҳазинаи китобии китобхонаҳо ҳазорҳо нусха кам гардиданд. Масалан, дар соли 1993 ҳазинаи китобии китобхонаи бачагонаи шаҳри Кӯлобро 23536 нусха китоб бо маблағи 34926 суму 63 тин ташкил мадод. Дар ин сол аз фонди китобхонаи мазкур 2253 нусха адабиёт ба маблағи 483 суму 60 тин хориҷ карда шуд.¹²⁰

Соли 1994 ба аҳолии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 213 китобхонаи оммавӣ хизмат мерасонданд. Дар ин давра китобхонаи

¹¹⁹ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни.1998.Д 1. - В 1.

¹²⁰ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии китобхонаи бачагонаи шаҳри Кӯлоб. 1993.Д 1. – В 2.

вилоятии ба номи С. Айнӣ ба мушкилиҳои моддӣ ва иқтисодӣ нигоҳ накарда, фаъолияти худро нисбати китобхонаҳои оммавии ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб беҳтар намуда, дар соли 1994 шумораи хонандагонро ба 50640 нафар расонида, омаду рафт 207676, диҳиши адабиёт 441718 нусха ва 2366 чорабиниҳои гуногун гузарониданд.¹²¹

Баъди эълон гардидани истиқлолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурати инкишоф додани соҳаи фарҳангро барои пешрафти ҷомеа ба назар гирифта, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» 13 декабри соли 1997 таҳти рақами № 519 қабул гардид, ки дар он сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг муайян гардидааст.

Аз соли 1997 сар карда баъди ба даст омадани Ваҳдати миллӣ аз нав беҳтаршавии фаъолияти китобхонаҳо дар минтақа оғоз меёбад. Рафту омади хонандагон ба китобхонаҳо барқарор гардида, хизматрасонии китобӣ оҳиста – оҳиста фаъол мегардад. Солҳои 1997 – 2000 нашри рӯзномаҳои маҳалливу ҷумҳуриявӣ зиёд гардида, имконияти обунашавӣ ба онҳо пайдо мегардад, ки ин барои ҷалби хонандагони нав ба китобхонаҳо мусоидат намуд. Дар баробари ин аз ҳисоби хонандагони фаъол ва бисёр муаллифони маҳаллӣ, махсусан олимону устодони Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А. Рӯдакӣ, ба ҳазинаи китобӣ бисёр китобҳои тозанаشر ворид гардиданд. Ҳамзамон дар ин давра аз ҳисоби бучаи маҳаллӣ низ барои харидани китобҳои нав маблағҳои пулӣ ҷудо мегардид.

Соли 1998 дар минтақаи Кӯлоб 204 китобхона бо ҳазинаи китобии 1296594 фаъолият намуда, ба 124628 хонанда хазмати китобӣ расонида, ташриф 486612, китобдихӣ 1046010 шумораи чорабиниҳо 3345 ададро ташкил намуд. Дар муқоиса бо нишондоди соли 1997 дар минтақа 10 китобхона аз фаъолият боз монд, ки дар натиҷа ҳазинаи китобӣ 58483 нусха, шумораи хонандагон 5631 ва шумораи омаду рафт 33990 адад кам гардид. Лекин дар ин давра диҳиши китоб 54172 ва гардиши китобӣ 0,16% зиёд гардид (Замимаи 3). Мувофиқи нишондодҳо дар соли

¹²¹ БҶ БФМКВХ //Ахборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб.1994. Д 1. – В 3.

1998 аз хазинаи китобии китобхонаҳои минтақаи Кӯлоб 62060 нусха китоб, аз ҷумла 32899 нусха китобҳои мазмунан кӯҳнашуда ва 29161 нусха китобҳои фарсуда хориҷ гардида, ба китобхонаҳои минтақа 3038 нусха аз ҳисоби коллектори ҷумҳуриявӣ ва 539 нусха аз ҳисоби дигар маъхазҳо, ҳамагӣ 3577 адабиётҳои тозанаشر ворид гардидаасту халос. Аз шумораи китобҳои хориҷшуда 28438 нусха бо забони тоҷикӣ, 23240 нусха бо забони русӣ ва 6805 нусха бо дигар забонҳо, ҷамъ 58483 нусхаро ташкил дод (Замимаи 4).

Китобхонаҳои минтақаи Кӯлоб дар соли 1999 бо вучуди мушкилоти зиёд фаъолият намуда, дар ин давра талаботи мардум ба адабиёти таърихӣ махсусан миллӣ, хеле зиёд гаштааст, ки ин бевосита аз таҷлили ҷашни 1100- солагии давлати Сомониён замина гирифтааст. Ба мақсади дар сатҳи боло пешвоз гирифтани ҷашни 1100 солагии давлати Сомониён дар ҷумҳурӣ озмуни китобхонаҳои оммавӣ бо номи «Ҷароғи ҳидоят» ташкил карда гузаронида шуд.

Ҳаминро қайд кардан зарур мебошад, ки оиди ин озмун китобдорони китобхонаҳои минтақаи Кӯлоб бо дастгирии мудирони ноҳияҳо, беҳтар омодагӣ гирифтанд. Бо қарори раёсати фарҳанги ҳукумати вилояти Хатлон аз 16 март соли 1999 таҳти № 13 озмуни «Ҷароғи ҳидоят» дар моҳи апрел оғоз гардида, рӯзи 1- уми июни соли 1999 ҷамъбаст гардид. Дар доираи ин озмун дар ҳамаи ноҳияҳо ҷорабиниҳои оммавӣ - ҷашнӣ гузаронида шуд, гирду атрофи китобхонаҳо ободу зебо карда шуд.

Баъди ҷамъбасти озмун китобхонаи вилоятии бо номи С. Айнии шаҳри Кӯлоб, китобхонаҳои марказии шаҳрҳои Қурғонтеппа ва Норақ ғолиб доништа шуданд.

Пуррагардонии хазинаи китобии китобхонаҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар соли 1999 ғайри қаноатбахш ба роҳ монда шуда буд. Ба ғайр аз китобхонаи минтақавии бачагонаи шаҳри Кӯлоб (134 нусха адабиёти нав) дигар ягон китобхона дар давоми соли ҷорӣ бо адабиётҳои тозанаشر таъмин нагардиданд.

Паст будани маоши кормандони китобхонаҳо, нарасидани мутахассисон, таъмин нагаштани китобхонаҳо бо ашӯҳои зарурӣ (мизу курсӣ, рафҳои китобӣ ва ғайра), ба хазинаи китобӣ дохил нашудани адабиётҳои нав, рӯзномаю маҷаллаҳо, масъалаҳои ҳалталаби ҳамасолаи китобдорони вилоят мебошад.¹²²

Хазинаи китобхонаҳои марказонидашудаи ноҳияи Темурмалик дар соли 2000 - ум 84282 нусха китобро ташкил дода, шумораи хонандагон ба 5092 нафар расида, диҳиши китоб 32954 нусхаро ташкил медиҳад. Нишондиҳандаҳои рақамии китобхонаҳо назар ба солҳои пешин хеле паст рафтааст. Дар рафти таҳлил маълум гашт, ки маҳзани китобии китобхонаҳои ноҳияро 58906 нусха адабиётҳои бадеӣ, 13626 нусха адабиётҳои ҷамъиятию сиёсӣ, 7041 нусха хоҷагии қишлоқ ва техника, 4709 нусха табиатшиносӣ, санъат ва варзиш ташкил медиҳанд. Аз ин шумора 35602 нусха адабиёт ба забони русӣ, 39830 нусха ба забони тоҷикӣ ва 8850 нусха бо забони ўзбекӣ мебошанд.

Китобхонаҳои ноҳия дар соли 2000 - ум ба 5092 хонанда хизмат расонидаанд, ки дар муқоиса ба соли 1997 (7436 хонанда) 2344 нафар кам шудаанд. Яке аз масъалаҳои ташвишовари соҳаи китобдорӣ дар ноҳияи Темурмалик ин аз соли 1992 то соли 2000 ба китобхонаҳои ноҳия адабиётҳои нав дохил нашудаанд. Шуъбаи молияи ноҳия мувофиқи буча мебоист ҳамасола шуъбаи фарҳангро маблағгузорӣ менамуд. Вале бо сабабҳои номалум таи ин солҳо барои ҳалли ин масъалаҳо маблағ ҷудо нашудааст. Масалан, дар соли 1999 аз 1179000 маблағи пешбинишуда, ҳамагӣ 356000 рубл ҷудо карда шудаасту ҳалос. Дар баробари ин китобхонаҳои ноҳия дар ин давра аз коллектори китобхонаҳои ҷумҳурӣ ба маблағи 50474 рубл қарздор буданд. Биноҳои китобхонаҳои деҳаҳои Шибанай, Қиблай ва Чаган дар ҳолати садамавӣ қарор дошта, аксарияти клубу

¹²² БҶ РҶВХ // Ҳисоботи хаттии Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон. 1999.- В 4-5.

китобхонаҳо бинобар сабаби дастгирӣ наёфтани аз ҷониби ташкилотҳои роҳбарикунандаи ноҳия, яъне ҳукумати маҳаллӣ қариб, ки амал намекунанд. Аксарияти мутахассисони соҳаи фарҳанг дар ноҳияи Темурмалик аз сабаби вазнинии рӯзгор ва маоши ночиз фаъолияти меҳнати худро қатъ карда, ба кишту кори сахроӣ машғуланд.¹²³

Дар вилояти Хатлон дар соли 2001 496 китобхона (бо ҳазинаи китобии 3254971 нусха, аз ин миқдор 1624751 нусха бо забони русӣ) фаъолият менамуданд, ки аз шумора 204 китобхона дар минтақаи Кӯлоб ҷойгиранд. Ҳазинаи аксарияти китобхонаҳо кӯҳна шуда, аз сабаби нарасидани маблағ ба миқдори хеле кам китобҳои нав ворид гардиданд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Эмомалӣ Раҳмон дар паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ибрози ақида намуда буд: «Сиёсати фарҳангии давлат имрӯз ба эҳёи фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ ва рушди фарҳанги миллӣ равона гардидааст. Ҳарчанд, ки дар давоми солҳои истиқлолият дар ин самт ба дастовардҳои назаррас ноил гардидаем, вале вазъи муассисаҳои фарҳангӣ, хусусан фаъолияти онҳо дар бобати баланд бардоштани сатҳи маърифати мардум ба талаботи замон ҷавобгӯ нест.

Вазорати фарҳанг ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ бояд дар бобати пешгирӣ ва қатъиян манъ намудани раванди номатлуби ғасб кардан, хариду фурӯш ва истифодаи ғайримаксадноки биноҳои муассисаҳои фарҳангӣ ва таъмиру барқарорсозии онҳо чораҳои фаврӣ ва муассир андешанд»¹²⁴.

Дар ҳақиқат дар дехот муассисаҳои фарҳангӣ ҳарчанд дар

¹²³ БҶ БФМКВХ //Гузориши оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Темурмалики вилояти Хатлон. 2000. Д 8.- В 2-3.

¹²⁴ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ – 16.04.2005. [Электронный ресурс].– Режим доступа:<http://mmk.tj/ru/president/letter/>

тобеияти шуъбаҳои фарҳанг бошанд ҳам, аммо бинои клубу китобхонаҳо дар ихтиёри ҷамоатҳои деҳот мебошанд. Боиси таассуф аст, ки дар баъзе ноҳияву деҳоти вилоят раванди номатлуби ғасб ё харидани бинои муассисаҳои фарҳангӣ ба ҷашм мерасанд. Мувофиқи маълумоти сардори Раёсати фарҳанги вилоят соли 2001 якҷанд бинои муассисаҳои фарҳанги ноҳияҳои Муъминобод, Темурмалик фурӯхта шудаанд. Масалан, 60 фоизи боғи фарҳангу фароғати ноҳияи Муъминобод ба шахсони алоҳида фурӯхта шуданд.

Дар ин давра дар шаҳру ноҳияи Кӯлоб низ ҳолатҳои ғайриқонунӣ забт ва мавриди хариду фурӯш қарор гирифтани биноҳои муассисаҳои фарҳангӣ ба ҷашм мерасид. Масалан, бинои китобхона, ки ба Раёсати кмуналии манзили зист (УКЖД) тааллуқ дошт, фурӯхта шуда, китобхонае, ки дар маҳаллаи Ш. Шохин (10 мкн), хонаи 40 ҷаъолият менамуд, ба хонаи истиқоматӣ табдил дода шуд. Инчунин, биноҳои клубу китобхона дар ҷамоати деҳоти Даҳана ва бинои китобхонаи деҳаи Комсомоли ҷамоати деҳоти Зиракии ноҳияи Кӯлоб фурӯхта шудаанд, ки дар натиҷа ин муассисаҳо пурра аз ҷаъолият боз монданд.

Дар ноҳияҳои Шамсиддин Шохин ва Балҷувон гарчанде ягон муассисаи фарҳангӣ фурӯхта нашуда бошад ҳам ҷаъолияти онҳо назаррас нестанд. Аз бемасъулиятии роҳбарияти шуъбаи фарҳанги ин ноҳияҳо китобхонаҳои деҳаҳои Даштиҷум, Личун, Порвор, Мулиёб, Чагами миёна, Бобо Носир, Қилга, Мирзоалии ноҳияи Ш. Шохин ва деҳаҳои Окбулоқ, Шайиди Бобоҳон, Боғи зоғон ва Шаидони ноҳияи Балҷувон солҳои сол рӯи таъмиро надида валангор гардидаанд. Дар ноҳияи Фарҳор 4 китобхона ва дар ноҳияи Ҳамадонӣ 3 китобхона ҷаъолият надоранд. Ҳамин ҳолати ногувор дар ноҳияи Муъминобод низ ҷой дорад. Барои ба роҳ мондани ҷаъолияти онҳо ҳукуматҳои ноҳияҳо тадбирҳои амалӣ намеандешанд.

Дар ин давра яке аз масъалаҳои ҳалталаб ва ташвишовар ин бо

мутахассисони соҳа таъмин кардани муассисаҳои фарҳангӣ мебошад. Аз сабаби ночиз будани моҳона бештари мутахассисони соҳибтаҷриба тарки вазифа кардаанд. Дар китобхонаҳои минтақа бинобар сабаби нарасидани мутахассисони касбӣ кормандони маълумоти миёнадор фаъолият доранд. Масалан, аз 28 корманди китобхонаи марказонидашудаи ноҳияи Муъминобод 17 нафар ва аз 22 кормандони китобхонаи марказии ноҳияи Ховалинг 20 нафар бо маълумоти миёнаи умумӣ кор мекунанд. Дар ноҳияи Балҷувон бошад, аз 75 нафар корманди соҳаи фарҳанг ҳамагӣ 27 нафар фаъолият доранду халос.¹²⁵

Соли 2001-ум бо кӯмаку дастгирии роҳбарони ҳукуматҳои маҳаллӣ дар шаҳру ноҳияҳои вилоят якҷанд муассисаҳои фарҳангӣ бунёд ва мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифтанд. Аз ҷумла дар ноҳияи Данғара бинои нави мактаби мусиқӣ, осорхона, китобхонаи марказӣ ва боғи фарҳангу истироҳат ба истифода дода шуд.

Бӯҳрони сиёсӣ ва иқтисодӣ, ки аввали солҳои 90 – ум дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳукмфармо буд, бевосита таъсири манфии худро ба шабакаи осорхонаҳои ҷумҳурӣ расонид. Дар натиҷаи норасоии маблағҳои бучавӣ, сусти гардидани базаи моддӣ – техникаӣ ва дар солҳои баъдӣ васеъ паҳн шудани технологияи муосири фарҳангӣ, аз қабилӣ таҷҳизотҳои видеоӣ, наворҳои видеоӣ, толорҳои видеоӣ, намоишҳои эстрадаӣ ва марказҳои дилхушӣ маълум гардид, ки осорхонаҳо ба дигаргуниҳои ҷиддӣ, ки аввали солҳои 90 - ум дар ҷумҳурӣ ба амал омада буданд, тайёр набуданд.

Баъди барҳам хурдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва соҳибистиқлол гаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон ходимони илмӣ осорхонаҳо метавонистанд мустақилона нигоараҳои нав сохта ба маърази тамошо гузоранд. Лекин барои муваффақ гардидан дар ин ҷода ба ходимони осорхонаҳо мушкилиҳои зиёде, аз қабилӣ кам шудани маблағгузорӣ,

¹²⁵ БҶ РҶВХ //Маълумот доир ба вазъи муассисаҳои фарҳанги вилояти Хатлон.2001.- В 4-6.

нарасидани мутахассисони осорхонашинос, таҷхизотҳои аксбардорӣ, устохонаҳои барқарорсозии нигораҳо ва ғайраҳо рӯ ба рӯ шуданд.¹²⁶

Дар солҳои 90 – уми асри XX дар шабакаи осорхонаҳои ҷумҳурӣ масъалаҳои зиёди ҳалталаб ба миён омаданд. Дар ҳолати садамавӣ қарор гирифтани баъзе осорхонаҳои ҷумҳурӣ, махсусан осорхонаҳое, ки дар минтақаҳои даргири ҷанги шаҳрвандӣ қарор доштанд. Дар ин давра норасоии ҷиддие, ки аз тарафи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал омад, ин таъмин накардани муҳофизат ва назорат аз болои осорхонаҳо ва ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ мебошад.¹²⁷ Агар дар соли 1991 дар ҷумҳурӣ 27 осорхона бо теъдоди 450 ҳазор тамошобин фаъолият мекарданд, пас дар соли 2000- ум шумораи осорхонаҳо зиёд гардида ба 29 осорхона баробар мегардад, лекин дар ин давра шумораи тамошобинон 2 баробар кам гардид.¹²⁸ Сабабҳои асосии кам шудани теъдоди тамошобинон дар осорхонаҳои ҷумҳурӣ дар ин давра, ин пеш аз ҳама қаноатбахш набудани фаъолияти кормандон, ходимони осорхонаҳо ва омӯзгорони макотиби олии ва миёна дар ҷалб намудани хонандагон, ҷавонон ва дигар қишрҳои ҷомеа ба осорхонаҳо. Инчунин, нооромии вазъи сиёсии ҷумҳурӣ ва аз ин сабаб кам шудани шумораи сайёҳони хориҷӣ ба ташрифи осорхонаҳо дар ин давра таъсири калон расониданд.

Дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ вазъи ҳолати осорхонаҳои минтақа дар ҳолати ногувор қарор доштан, ки ин пеш аз ҳама ба вазъи ноороми сиёсӣ иқтисодии ҷумҳурӣ алоқаманд буд.

Чуноне, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намудаанд: «Имрӯз дар мамлакат беш аз 40 осорхонаи таърихӣ кишваршиносӣ, ки дорой

¹²⁶ Планирование, учет, отчетность и контроль исполнения в социально-культурных учреждениях (Методико-практическое пособие специалистам сферы социально-культурной деятельности). – Душанбе, 2009. – С. 8-9.

¹²⁷ ТА МК РТ // Отчет о деятельности культурных учреждений республики на 1993 г. и планы мероприятий на 1994 г. – Л.3.

¹²⁸ Таджикистан: 20 лет государственной независимости: статистический сборник. – Душанбе: Шарки озода, 2011. – С.306.

теъдоди зиёди бозёфтҳои нодир мебошанд, фаъолият менамоянд. Вале аз ҷониби мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо барои ободони, таъмиру тармим, таҳкими базаи моддиву техникаи онҳо ба қадри кофӣ маблағҳо ҷудо карда намешаванд, ки дар натиҷа шумораи зиёди нигораҳои дорой арзиши баланди илмӣ ва таърихиву фарҳангӣ осеб мебинанд»¹²⁹.

Осорхонаи вилоятии таъриху кишваршиносии шаҳри Кӯлоб соли 1992 бо қарори Ҳукумати иҷроияи шаҳри Кӯлоб ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ номгузорӣ шуд. Дар ин давра ба кормандон ва ходимони илмии осорхона мушқилиҳои зиёд дучор гардиданд. Чунки бо номгузорӣ гардидани осорхонаи таъриху кишваршиносии шаҳри Кӯлоб, ҳама нигораҳои осорхона иваз карда шуданд. Он нигора ва экспонатҳое, ки дар замони Шӯравӣ дар осорхона ба маърази тамошо гузошта шуда буданд, дар ин давра моҳияти осорхонавии худро гум карда буданд, зеро, ки он нигораҳо аз таърихи давраи тоинқилобӣ то замони шӯравиро таҷассум менамуданд. Акнун осорхона пурра ба ҳаёту фаъолият ва паҳлуҳои гуногуни зиндагиномаи олими бузурги фалсафа, илоҳиёт, адиби ширинкаломи форсу тоҷик аллома Мир Сайид Алии Ҳамадониро дар бар мегирад.

Осорхонаи мазкур аз ҷаҳор толор «Пирони кӯҳистони Хатлон», «Ганчинаи Ҳазрати Амирҷон», «Аз таърихи бунёди мақбара» ва «Шӯхрати ҷаҳонии Алии Ҳамадонӣ» иборат аст.

Солҳои охир силсилаи рисолаҳои илмӣ - оммавии Раҷаб Асозода ва Ҳотам Асозода оиди ҳаёт ва шахсияти Алии Ҳамадонӣ ба ҷоп расидаанд ва ин кор дар ин силсила давом дорад. Албатта заҳмати чандинсолаи ин шахсиятҳо буд, ки осори Алии Ҳамадонӣ ба шакли рисолаҳо бо хати имрӯза ба ҷоп расида дастраси хонандагон гардидааст.

¹²⁹ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ – 20.04.2011. [Электронный ресурс].– Режим доступа:<http://mmk.tj/ru/president/letter/>

Харчанд, ки соли 1990 қарори комичроияи собиқ вилояти Кӯлоб дар бораи ташкил намудани осорхонаи Бобоюнус Худойдодзода дар ноҳияи Темурмалик баромада буд, вале то соли 1992 осорхона ба таври лозимӣ бо теъдоди воҳидҳои корӣ ба расмият дароварда нашуда буд. Бинобар ин тибқи қарори маҷлиси машваратии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси дархосту талаби Кумитаи иҷроияи ноҳияи Совет (Темурмалик) аз 10 феввали соли 1992, таҳти № 29-01 ва Раёсати фарҳанги комичроияи собиқ вилояти Кӯлоб аз 20 феввали соли 1992, таҳти № 34, осорхонаи шоир ва ҳофизии халқ Бобоюнус Худойдодзода бо воҳидҳои корӣ фаъолиятро оғоз намуд.¹³⁰

Дар ин давра осорхонаи шоир ва ҳофизии халқ Бобоюнус Худойдодзода 200 метри мураббаъро ташкил дода, дар маҳзани он зиёда аз 1800 нигора мавҷуд буд, ки аксарияти онҳо ба ҳаёт ва фаъолияти шоир ва ҳофизии халқ бахшида шудаанд. Инчунин, дар назди осорхона нимпайкараи шоир гузошта шудааст, ки ба яке аз ҷойҳои фароғатӣ ва фарҳангии ноҳияи Темурмалик мубадал гаштааст.

Дар нимсолаи аввали соли 1994 кормандони осорхонаи ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонии шаҳри Кӯлоб 62 нигора ҷамъоварӣ намуданд, ки дар ин давра шумораи умумии онҳо 5674 ададро ташкил медиҳад¹³¹.

Осорхонаи ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонии шаҳри Кӯлоб чун меҳвари асосӣ 6 - осорхонаи ноҳиявии минтақа ва беш аз 24- осорхонаи ҷамъиятиро дар гирди худ муттаҳид намуда, дар мавридҳои зарурӣ ва лозима ба осорхонаҳои маскур ҳам кӯмакҳои моддӣ - маънавӣ ва назаравию амалӣ мерасонанд.

Соли 1999 осорхонаҳои вилоят ба ҳама мушкilotҳову камбудихо нигоҳ накарда, баҳри хуб пешвоз гирифтани 1100 - солагии ташкилҳои давлати Сомониён камари ҳиммат баста ба муваффақиятҳои назаррас ноил гаштанд. Махсусан фаъолияти осорхонаҳои ноҳияҳои Ховалинг, Фархор, осорхонаи вилоятӣ ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, дар

¹³⁰ БҶ ВФ ҶТ //Маҷлиси машваратии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (07.08.1992. № 4/9). – В 5.

¹³¹ БҶ БФМКВХ //Ахборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб. 1994. – В 3.

ин давра мувофиқи мақсад буданд. Дар осорхонаҳои номбаршуда вобаста ба шароити имкониятҳо чорабиниҳо ташкил карда гузарониданд.¹³²

Дар ин давра дар осорхонаҳои минтақаи Кӯлоб беш аз 14000 нигораҳои гуногун ба маърази тамошо гузошта шуда буданд. Аз ин миқдор қариб 7000 нигораҳо дар осорхонаи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ нигоҳ дошта мешавад. Дар ин давра осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳияи Ховалинг бо маблағи 1,5 млн, рубл аз таъмир бароварда шуда, осорхонаҳои ноҳияҳои Темурмалик, Балчувон ва Ҳамадонӣ дар ҳолати ногувор қарор доштанд. Чунончӣ, дар соли 1999 осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳияи Ҳамадонӣ бо қарори роҳбарияти дастгоҳи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия, бе иҷозати Раёсати фарҳанги вилоят ба осорхонаи шахсӣ табдил дода шуд.¹³³

Соли 2000 – ум дар вилояти Хатлон 14 осорхонаи давлатӣ фаъолият менамуданд, ки дар ин давра фаъолияти кормандони осорхонаи ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонии шаҳри Кӯлоб назаррас буд. Ходимони илмӣ осорхонаи мазкур дар ин давра 31 нигора ҷамъоварӣ намуданд, ки аз ин миқдор 7 нигора хеле нодир буда, арзиши баланди таърихӣ доранд.¹³⁴

Дар ноҳияи Темурмалик осорхонаи шоир ва Ҳофизи халқии Тоҷикистон Бобоюнус Худойдодзода фаъолият мекунад, ки аз 2 шубба: шуббаи таъриху кишваршиносӣ ва шубба оид ба ҳаёт ва фаъолияти Бобоюнус Худойдодзода иборат мебошад. Дар соли 2001 шумораи умумии нигораҳои осорхона то ба 2125 адад расид, ки аз миқдор 2020 нигора дар маърази тамошо гузошта шуда, 105 нигора дар ҳолати таъмиру тармим қарор доранд. Соли 2000-ум ба осорхона 2600 нафар меҳмонон ва сокинони ноҳия ташриф оварданд. Тӯли солҳои охир бинобар сабаби муносибати фориғболонаи бахши

¹³² БҶ РФВХ //Ҳисоботи хаттии Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон.1999.В – 1.

¹³³ БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти осорхонаҳои шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон.1999. – В 5.

¹³⁴ БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2000. – В 3-4.

фарҳанг ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Темурмалик, бинои осорхонаи мазкур ба вайрона табдил ёфта, дар ҳолати ногувор қарор дорад.¹³⁵

Дар ноҳияи Балчувон осорхонаи таъриху кишваршиносӣ амал мекунад, ки он дар заминаи осорхонаи шахсии собиқ мудири клуби ноҳия Миров Саид таъсис ёфта буд. Осорхонаи мазкур аз соли 1991 то 31 – уми декабри соли 1997, бо 7- воҳиди корӣ фаъолият намуда, баъди аз нав таъсис ёфтани ноҳияи Балчувон, аз тарафи ҷамоати деҳоти Балчувон маблағгузорӣ карда мешуд. Дар ин давра дар осорхона 2055 нигораҳои гуногун ба маърази тамошо гузошта шуда буд.

Соли 1998 мудири осорхона Миров Саид ба Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон мактуб ирсол намуда, дар мактуб тамоми нигораҳои осорхонаро аз они худ муаррифӣ мекунад. Дар ҳолате, ки ҳамаи нигораҳои осорхона шахсӣ набуда, қисми зиёди онҳо дар мувозинаи осорхонаи ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонии шаҳри Кӯлоб, ҳамчун маводи давлатӣ қарор доштанд. Вазорати фарҳанг бо мактуби таҳти № 4/538 аз 26.06. 1998, барои фурӯштани экспонатҳои иҷозат медахад.¹³⁶ Баъди аз Вазорати фарҳанг гирифтани иҷозатнома, роҳбари осорхона Миров Саид осорхонаро бо тамоми нигораҳои собиқ раиси ноҳияи Балчувон Давлатов Шариф ба маблағи 3 млн. рубли тоҷикӣ мефурӯшад ва худаш ҳамчун мудири осорхона то 1 – уми декабри соли 2000 аз ҳисоби фирмаи дар ноҳияи Темурмалик будаи Давлатов Шариф моҳона мегирифт.¹³⁷

Ҳукумати ноҳияи Балчувон барои барқарор намудани осорхона ва баргардонидани экспонатҳои фурӯхташуда талошҳои зиёд карда истодааст. А 1-уми январи соли 2001-ум воҳидҳои кории осорхона барқарор шуда бошанд ҳам, вале бинобар сабаби шахси будани бинои осорхона ин воҳидҳои корӣ истифода намешаванд.

¹³⁵ БҶ ВФ ҶТ //Гузориши ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2001. – В 2.

¹³⁶ БҶ БФМКВХ //Дархости Ҳукумати ноҳияи Балчувон (22. 05. 2001. № 1/59).Д 10. – В3-6.

¹³⁷ БҶ АФ ҶТ //Гузориши ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2001. – В 2.

Чанги шаҳрвандӣ ва бӯҳрони сиёсӣ ва иқтисодие, ки солҳои 90 – ум
фазои Тоҷикистони тозаистиклолро фаро гирифта буд, таъсири
манфии худро ба театрҳои касбӣ ва халқӣ низ расонид. Мутаассифона.
аз соли 1992 сар карда, муддате театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи
Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб бо душвориҳо рӯ ба рӯ мегардад.
Чанги шаҳрвандӣ, вазъияти носолими ҷумҳурӣ, беқадрии адабу ҳунар,
нотинчиҳои даврон ва паст гардидани сатҳи зиндагии мардум ба он
оварда мерасонад, ки девори мустаҳками коллективи эҷодии театр
охиста-охиста заиф гардад. Бо вучуди ин мушкилиҳо сарвари онвақтаи
театр Ҳунарпешаи Шоистаи Ҷумҳурӣ Толибҷон Бобоев дар така бо
садоқатмандону дӯстдорони санъат пайваста азму талош меварзид, ки
театр, ҳамчун минбари тарғиби ахлоқи нек ва тарбиятгари насли ҷавон
фаъолияти эҷодии худро самаранок идома диҳад. Бо кӯшишу ғайрати ӯ
ва заҳмати эҷодкорони театр солҳои минбаъда асарҳои «Мочарои
имтиҳон»-и А. Атобоев (тахийягар-Мирзо Раҳмон), «Султон султон
аст»-и С. Ваннос (тахийягар-Барзу Абдураззоқов) ва «Фармони
Кадушоҳ»-и А. Баҳорӣ (тахийягар Мирзо Раҳмон) ба тамошогарон
пешкаш шуда, аз ҷониби онҳо хуб пазироӣ мегарданд. Театр бо
намоишномаи «Султон султон аст»-и С. Ваннос дар таҳийяи Барзу
Абдураззоқов дар озмуни театрҳои касбӣ-«Парасту» баромад карда,
сазовори баҳои баланди ҳакамон мегардад.

Соли 1993 аз тарафи сафоратхонаи Ҷумҳурии Ислонии Эрон ба
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хотири рушди театрҳои
касбӣ дар ҷумҳурӣ мутобиқи мактуби таҳти № 2768/160 аз 05. 11. 1371
(солшумории хичрӣ), ба маблағи 1 млн рубл кӯмаки бебозгашт
расонида шуд. Бо фармони Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз
ин миқдор 200 ҳазор рубл ба театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи
Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб ҷудо карда шуда буд.¹³⁸

Репертуари театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализода
дар соли 1994 пурра ба ҷашни 680 солагии мир Сайид Алии Ҳамадонӣ

¹³⁸ БҶ ВФ ҶТ //Фармони Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (01. 02.1993. № 10).-В 1.

бахшида шудааст. Намоишномаи «Аз хок баромадему дар хок шудем...» дар таҳияи Ҷумахон Сироҷов пешкаши тамошобинон гардид.

Боиси хушнудист, ки ба ҳама мушкилиҳо нигоҳ накарда, сафари ҳунарии театри мазкур ба шаҳри Панҷакент, ноҳияҳои Конибодом ва Колхозобод (Ҷалололидини Балхӣ) хуб гузашт ва 6 миллион рубл даромади пулӣ овард.

Дар ин давра бахшида ба 680-солагии донишманди бузурги соҳаи ислом Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ асари «Мири кабир»-и Муҳаммад Ғоиб дар таҳияи Ҳунарпешаи Шоистаи Тоҷикистон Давлат Убайдуллоев рӯи сахна меояд, ки чанд сол баъд (моҳи ноябри соли 2001) ҳунармандони театр бо намоишномаи мазкур ба Ҷумҳурии Ислонии Эрон сафари эҷодӣ мекунанд.¹³⁹ Қайд кардан зарур аст, ки намоишномаи мазкур яке аз корҳои аввалини коргардони бомахорат Ҳунарпешаи Шоистаи Тоҷикистон Давлат Убайдуллоев ба шумор рафта, аз тарзу услуб, назару ифода ва навҷӯиҳои таҳиягар шаҳодат медиҳад. Намоишномаи мазкур дар озмуни театрҳои касбӣ-«Парасту» сазовори баҳои баланд гардида, бо мукофоти махсуси хотиравӣ қадр карда мешавад.

Ҷаъолияти театр дар нимсолаи аввали соли 1994, 70 чорабинӣ бо иштироки 39300 нафар тамошобин ва 2859000 рубл даромади пулӣ¹⁴⁰.

Соли 1996 бошад, театр асари «Ё раб!»-и Ҷайзи Ашӯрро дар таҳияи Раҳмоналӣ Одинаев рӯи сахна меорад, ки он воқеаҳои даҳшатбори ҷанги шаҳрвандиро зерин назари таҳлилу танқид гирифта, даъват ва хитобе буд дар роҳи эҳёи сулҳ ва дарёфтӣ таҳкими осоиш миёни мардуми азияткашидаи ҷумҳурӣ. Дар нақшҳои асосии он Худойназар Тилавов, Мирзо Раҳмонов, Амина Табарова, Гурез Назирмадов, Абдусаммад Абдураҳмонов, Давлатбегим Раҳимова, Сафар

¹³⁹ БҶ РҶВХ //Ҳисоботи хаттӣ оиди ҷамъбасти ҷаъолияти идораи фарҳанги Ҳукумати вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2001. – В 2-5.

¹⁴⁰ БҶ БҶМҚВХ //Ахборот оиди ҷаъолияти муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб дар нимсолаи аввали соли 1994. – В 3.

Аюбзода, Сафармоҳ Менгалиева, Маҳмадуллоҳ Файзов, Муҳаммадӣ Абдурасулов, Файзуллоҳ Каримов, Арафамох Давлатова, Зафар Азизов хунарнамоӣ карда, маҳорати хубе нишон медиҳанд.

Минбаъд асари «Арвоҳзада»-и Муҳаммад Ғоиб дар таҳийи Мирзо Раҳмон рӯи сахна меояд, ки дар он рафтори баъзе мансабдорони бадахлоқ зери танқиди сахт қарор мегирад.

Бахшида ба 1100-солагии давлати Сомониён бошад, театр асари назми «Сомонхудот»-и Сафармуҳаммад Аюбро рӯи сахна меорад. Намоишномаи мазкурро Арбоби хунари Тоҷикистон Тӯраҳон Аҳмадхонов бо даъвати як зумра хунармандон аз театрҳои пойтахт хеле шавқовар таҳий месозад. Хунарнамоии Хунарпешаи Халқии Ҷумҳури Аҳмадшоҳ Улфатшоев, Арбоби хунари Тоҷикистон Тӯраҳон Аҳмадхонов, Хунарпешаи Шоистаи Тоҷикистон Бобочон Ҳасанов, Худойназар Тилавов, Мирзо Раҳмонов ва кори рассому оҳангсози он лоиқи эҳтирому таҳсини тамошогарон қарор мегирад.

Саҳнавӣ гардидани ду асари қаблан зикргардида, яъне «Мири Кабир»-и Шоири Халқии Тоҷикистон Муҳаммад Ғоибу «Ё раб!»-и Файзи Ашӯр сабаб мегардад, ки минбаъд раҳбарияти театр ва умуман, соҳаи маънавияту фарҳанги вилояти Хатлон дар таҳийи аксар чорабиниҳои фарҳангӣ, барномаҳои театришуда ба Хунарпешаи Шоистаи Тоҷикистон Давлат Убайдулову Раҳмоналӣ Одинаев тавачҷӯхи бештаре зохир намоянд.

Соли 2000 – ум барои коллективи хунарию эҷодии театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб соли пешравиҳо гардид.

Давоми соли сипаришуда театр 6 спектакл ва 16 концертҳои калон намоиш доданд, ки аз ин ҳисоб 3 миллиону 919 ҳазор рубл ба даст омад. Хунармандони театр ба ноҳияҳои Восеъ, Фархор, Муъминобод, Ховалинг, Вахш, Қурғонтеппа (Бохтар), Сарбанд (Леваканд), Дӯстӣ, Кушониён, Темурмалик сафари хунари намуда, барномаҳои хуби концерти нишон доданд.

Биной театр, ки солҳо боз ба таъмир эҳтиёҷ дошт бо дастгирии Ҳукумати вилоят ва Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ ба маблағи 17 миллион рубл дар арафаи ҷашни 100-солагии Сайдали Вализода таъмир гардид¹⁴¹.

Дар байни муассисаҳои маданӣ равшаннамоии Тоҷикистон театрҳои халқӣ ҷойи махсусро ишғол менамояд. Фаъолияти театрҳои халқӣ дар замони шӯравӣ ин дараҷаи олии фаъолияти маҳфилҳои хаваскорони бадеӣ ба ҳисоб мерафт.

Мақсад ва вазифаҳои театрҳои халқӣ дар шароити соҳибистиклолии Тоҷикистон дар муҳофизат ва зиндагирдонии анъана ва ҷашну маросимҳои мардумӣ ва баланд бардоштани ҷаҳонбинии эстетикӣ сокинони шаҳру деҳот равона гардида аст.

Лекин дигаргуниҳои иқтисодие, ки дар мамлакат баъди ба даст овардани истиқлолият ба вучуд омад, таъсири манфии худро ба ҳама соҳаҳои иҷтимоӣ – фарҳангӣ, аз ҷумла фаъолияти театрҳои халқӣ расонид. Суғур гардидани базаи моддӣ – техники театрҳои халқӣ ба он оварда расонид, ки дар ин муассисаҳо бӯҳрони дохилӣ ба миён омад. Дар натиҷаи чунин дигаргуниҳо, махсусан оқибатҳои манфии ҷанги шаҳрвандӣ шумораи театрҳои халқӣ кам гардида, фаъолияти онҳо ғайри қаноатбахш ҳисобида мешуд. Дар баъзе минтақаҳо, ки мунтазам задхурдҳои мусаллаҳона мерафт, то солҳои 1994 – 1995 театрҳои халқӣ пурра аз фаъолият боз монданд.¹⁴²

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ, Эмомалӣ Раҳмон, дар бораи фаъолияти театрҳои касбӣ ва халқӣ чунин қайд менамояд: «Қариб дар ҳар як ноҳия ҷумҳурӣ театрҳои халқӣ вучуд дораду, аз фаъолияти онҳо танҳо Вазорати фарҳанг

¹⁴¹БҶ РҶВХ // Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2000. – В 1-3.

¹⁴² Гаффаров Б.В. Культурно-просветительные учреждения РТ в конце XX века: состояние и проблемы // Вестник ТНУ (Серия гуманитарных наук). – Душанбе, 2013. – №3/5 (118). – С. 52.

медонад, лекин тамошобинон аз хунарнамоии онҳо баҳравар намегарданд».¹⁴³

Дар вилояти Хатлон 6 театри халқӣ фаъолият менамоянд, ки аз ин шумора 3 театр дар минтақаи Кӯлоб, дар ноҳияҳои Муъминобод, Ҳамадонӣ ва Фархор фаъолият мекунанд. Дар соли 1994 фақат театри мардумии ноҳияи Фархор сахнаҷаҳои «Илтиҷо» - и Абдусаттор Раҳмонов, «Зиёфат» - и Шодӣ Солеҳ, «Ду сир» - и А. Нодир, «Асп ва жигулӣ» - и Музаффар Неъматовро ба сахна гузошта, пешкаши тамошобинон гардониданд. Театрҳои мардумии ноҳияҳои Муъминобод ва Ҳамадонӣ дар ин давра фаъолияти хуб нишон дода натавонистанд, ки ин албатта ба вазъи бӯҳрони сиёсӣ – иқтисодии ҷумҳурӣ вобастагии калон дошт.¹⁴⁴

Соли 1995 намояндагони Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти театрҳои мардумии вилоятҳои Хатлон ва Суғдро мавриди санҷиш қарор доданд. Дар натиҷаи санҷиш маълум гардид, ки театрҳои мардумӣ ин вилоятҳо дар ин давра қариб, ки фаъолият намекарданд. Сабабҳои асосӣ ин бад будани базаи моддӣ – техникӣ, норасоии сару либоси сахнавӣ, таҷҳизотҳои техникӣ – декоративӣ, ҷудо нагардидани маблағҳои зарурӣ буданд. Дар ин давра ба театрҳои мардумӣ барои дастрас намудани таҷҳизотҳо ва сару либоси сахнавӣ маблағҳои зарурӣ ҷудо намегардид. Бинобар сабаби бӯҳрони сиёсӣ – иқтисодӣ ва канда шудани робитаҳо, хунармандони театрҳои халқӣ шароити омӯзиши таҷрибаи пешқадами театрҳои халқии ҷумҳуриҳои собиқ шӯравиро надоштанд, инчунин, дар дохили кишвар байни коркунони театрҳои халқӣ таҷрибаивазкунӣ ва курсҳои такмили ихтисос гузаронида намешуд.¹⁴⁵

Масъалаи маблағгузорию театрҳои халқӣ, асосан аз буҷаи мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллии вилоят ва шаҳру ноҳияҳо ҷудо

¹⁴³ Раҳмонов Э. Фарҳанг ҳастии миллат аст. // В кн.: Таджикистан: десять лет независимости, национального единства и созидания. – Том III. – Душанбе: Ирфон, 2001. – С.537.

¹⁴⁴ БҶ БФМКВХ // Ахборот оиди фаъолияти муассасаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб дар нимсолаи аввали соли 1994. – В 2.

¹⁴⁵ ТА МК РТ // Доклад министра культуры и информации РТ Б.А. Махмадова об итогах результатов деятельности работников Министерства культуры и информации РТ за 1995 г. – Л 5.

мегардад. Фаъолияти номукаммали тетрҳои халқӣ ва ба таври бояду шояд маблағгузорӣ нагардидани ин соҳа, ба он оварда расонид, ки кормандони театрҳои халқӣ дар шароити пасти иқтисодӣ – иҷтимоӣ қарор доранд. Масалан, дар соли 1995 кормандони театрҳои халқӣ аз 186 то 900 рубли тоҷикӣ маош мегирифтанд.¹⁴⁶

Зиёд будани қувваи корӣ дар деҳот, ки асосан театрҳои халқӣ фаъолият менамоянд ва паст будани маоши коркунони соҳаҳои фарҳанг ва хоҷагии қишлоқ раванди муҳочир гардидани аҳолии ҷумҳуриро ба хориҷи кишвар тезонид. Бо мақсади беҳтар гардонидани шароити зиндагии худ аксарияти аҳолии деҳоти ҷумҳурӣ ба Федератсияи Россия ва дигар ҷумҳуриҳои собиқ шӯравӣ ба муҳочирати меҳнатӣ рафтанд. Дар ин давра наврасон ва ҷавонон беназорат монда, ба ҷойи ба таҳсил фаро гирифтанд, дар кӯчаҳо ба фурӯши тамоку ва машрубот машғул мегарданд.¹⁴⁷

Дар ин давра ҷалби аҳоли ба корҳои худфаъолияти эҷодӣ – бадеӣ суст амалӣ мегардид, ки дар натиҷа ҷорабиниҳои театрҳои халқӣ ба дараҷаи баланди маънавӣ – бадеӣ гузаронида намешуданд. Барои рушди жанрҳои театри ва рақсӣ аз тарафи мақомотҳои ҳокимияти иҷроияи маҳаллӣ диққати асосӣ дода намешуд, ки дар натиҷа театрҳои халқӣ фаъолияти худро бо намоиши сахнаҳои хурди дастаҳои ҳаваскорон маҳдуд менамуданд.

Бояд қайд намуд, ки дар давраи солҳои 1991 – 1999 барои беҳтар намудани намоишҳои сахнавии ҳаваскорони бадеӣ ва сценарияи ҷорабиниҳои театри, бо сабабҳои номаълум маводҳои методӣ ва репертуарӣ дастрас нагардиданд, ҳол он ки дар вилояти Хатлон идораи Маркази эҷодиёти халқ вучуд дорад. Ин муассисаи фарҳангӣ мебоист пайваста ба омӯзишу таҳқиқи паҳлӯҳои гуногуни эҷодиёти мардум қарор дошта, дар амали баҳрабардориҳои мардум аз санъати асил, мададгори Раёсати фарҳанги вилоят бошад. Бемасъулияти то ҳаддест,

¹⁴⁶ ТА МК РТ // Доклад министра культуры и информации РТ Б.А. Махмадова об итогах результатов деятельности работников Министерства культуры и информации РТ за 1995 г.-Л 20.

¹⁴⁷ ТА МК РТ // Доклад министра культуры и информации РТ Б.А. Махмадова об итогах результатов деятельности работников Министерства культуры и информации РТ за 1995 г.- Л 3.

ки маркази эҷодиёти халқи вилояти Хатлон ҳатто Низомномаи фаъолияти худро надорад ва чанд нафар ходимоне, ки дар ин даргоҳ фаъолият доранд вазифаи худро мушаххас намедонанд. Ҳол он ки ҳар корманди ин муассиса мебояд роҷеъ ба тарғиб намудани эҷодиёти халқ ва омӯзиши мутахассисон дастурҳои методӣ ҷоп намоянд, семинар - машваратҳои кормандонро гузаронанд, таҷрибаи пешқадамро дар байни муассисаҳои фарҳангӣ тарғиб намоянд, оиди гузаронидани ҷорабиниҳои фарҳангӣ нақша - сценарияҳои намунавӣ тайёр кунанд, роҷеъ ба тарғиби ҳунарҳои мардумӣ овезаҳо нашр намоянд, барои кашф намудани истеъдодҳои ҷавон ҳамасола бояд озмуну санҷишҳо гузаронанд.

Маркази эҷодиёти халқ бояд ба шубҳаҳои фарҳанги ноҳияҳо иртиботи қавӣ дошта бошанд ва бо дастурҳои методӣ тарғиби таҷрибаи пешқадам бо онҳо дар таҳияи барномаҳо мадад расонанд. Аммо мутахассисони Маркази эҷодиёти халқ қариб, ки ба ягон ноҳия сафар намекунанд, ҳол он, ки ин марказ як навъ маркази илмӣ-методӣ ва ё ба қавле ҳамчун донишкадаи илмӣ - тадқиқотӣ мансуб мешавад.¹⁴⁸

Солҳои минбаъда низ театрҳои мардумии минтақа фақат ба ном вучуд доштанд. Дар қори онҳо низ шароити номусоиди эҷодӣ, набудани коргардон, маоши кам садди роҳ мегардиданд. Театрҳои мардумӣ низ фаъолияти худро ба ташкил кардани концертҳо ва иштирок дар ҷорабиниҳо сафарбар менамудаанду ҳалос.¹⁴⁹ Бо вучуди камбудиву норасоии ҷойдошта, ҳунармандони театри халқии ноҳияи Ҳамадонӣ соли 1998 ба Ҷумҳурии Исломии Покистон сафарӣ ҳунари намуда, ба мардуми ин кишвари дӯсту ҳамсоя ҳунари волои худро намоиш доданд.¹⁵⁰

Ҷуноне, ки аз ҳисоботи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон бармеояд, соли 1999 аз 6- театри мардумии вилоят барои ба сахна

¹⁴⁸ БҶ ВФ ҶТ //Гузориши қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2001. – В 2.

¹⁴⁹ БҶ РФВХ //Ҳисоботи раёсати фарҳанги вилояти Хатлон.1998.- В 4.

¹⁵⁰ Ноҳияи Москва: 50 сол. - Душанбе, 1999, С. 49-50.

гузоштани асар ё оиди нақшаи репертуар ба Раёсати фарҳанги вилоят ягон маълумот пешниҳод нагардида буд. Умуман фаъолияти театрҳои мардумии вилоят дар ин давра ғайри қаноатбахш ҳисобида мешуд.¹⁵¹

Дар даҳсолаи аввали истиқлолият, ки давраи гузариш ба иқтисоди бозоргонӣ ба ҳисоб меравад, ба фаъолияти театрҳои халқӣ диққати ҷиддӣ дода намешуд, ки дар натиҷа базаи моддӣ – техникий онҳо суст ва сифати фаъолияти ин муассисаҳо паст гардид.

Бо мақсади баланд бардоштани сифати фаъолияти ҳаваскорони театрҳои халқӣ, инчунин, ҳунармандони халқӣ дар ҷамъбасти даҳсола, озмуни театрҳои халқӣ гузаронида шуд. Инчунин, ҳаваскорони театрҳои мардумӣ ба озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва Рӯзҳои фарҳангии ҷумҳурӣ дар давлатҳои хориҷ ҷалб гардиданд. Масалан, аз 12 то 30 апрели соли 2000 – ум дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ озмуни театрҳои халқӣ таҳти унвони «Родмардони ватан» шуда гузашт. Дар ҷамъбасти озмун маълум гардид, ки гузаронидани чунин чорабиниҳо як чунбишест дар таҷдиди фаъолияти театрҳои халқӣ ва пайдо гардидани истеъдодҳои нав.¹⁵²

Бояд қайд намуд, ки баъди ба даст овардани истиқлолият байни театрҳои халқии ҷумҳурӣ муддати дароз озмунҳо барои пайдо кардани намоиши сахнавии беҳтарин гузаронида намешуданд. Озмуне, ки соли 2000 – ум гузаронида шуд, ба театрҳои халқӣ имконият дод, ки эҷодиёти худро ба тамошобинон ба қадри имкон манзур намоянд. Дар доираи амалишавии озмуни мазкур дар вилояти Хатлон озмуни вилоятӣ «Хотираҳо» шуда гузашт.

Соли 2000 – ум байни роҳбарони театрҳои халқӣ ва драманависон семинар гузаронида шуд, ки дар азнавсозии театрҳои халқӣ яке аз қадамҳои устувор ба ҳисоб меравад. Дар семинарии мазкур, ки дар

¹⁵¹ БҶ РҶВХ Ҳисоботи раёсати фарҳанги вилояти Хатлон.1999.- В 2.

¹⁵² В новое тысячелетие – с новыми надеждами // О годовой деятельности Министерства культуры РТ (2000 г.) и перспективные планы на первый год XXI века. – Душанбе, 2001. – С.10.

шаҳри Қайроқум шуда гузашт, ҳамаи роҳбарони театрҳои халқӣ иштирок намуданд.

Ҳамин тавр, дар даҳсолаи аввали истиқлолият дар вилояти Хатлон, аз ҷумла дар минтақаи Кӯлоб шумораи китобхонаҳо бо захираи китобӣ кам гардида, шумораи хонандагон ва диҳиши китоб паст мегардад. Дар ин давра ба китобхонаҳои минтақа аз тарафи нашриётҳои адабиётҳои зарурӣ дастрас намегарданд. Дар шароити соҳибистиклоли ҷумҳурӣ талаботҳо ба иттилоотҳои нав дигар гашта, адабиётҳои нав бо забони тоҷикӣ намерасанд. Дар ҳолати аз ҳама вазнин китобхонаҳои деҳот қарор доранд. Таъмин намудани китобхонаҳои минтақа бо мутахассисони касбӣ яке аз масъалаҳои зарурӣ ба шумор меравад. Дар натиҷаи ислоҳоти сиёсӣ – иқтисодии ҷумҳурӣ ва тағйиротҳои минбаъдаи сиёсӣ, фарҳангӣ ва иттилоотии давлати соҳибистиклол, китобхонаҳо ба давраи нави ташаккули худ баромаданд.

Дар давраи таҳқиқотӣ осорхонаҳое, ки дар минтақаи Кӯлоб фаъолият менамуданд, дар натиҷаи кам гардидани маблағгузорӣ дар соҳа, базаи моддӣ – техникий осорхонаҳо хароб гардида, ба фаъолияти минбаъдаи онҳо таъсири манфии худро расонид.

Давраи таърихӣ, ки мавриди таҳқиқот қарор гирифт, вазъи театрҳои касбӣ ва мардумии минтақа дар ҳолати ногувор қарор доштанд. Ба ҳамаи ин мушкилиҳо нигоҳ накарда, дар ҷамъбасти даҳсолаи аввали истиқлолият оҳиста – оҳиста мақсад, вазифа ва самтҳои асосии фаъолияти театрҳо муайян гардиданд. Дар ин давра ҳайати эҷодии театрҳои халқӣ фаъолияти худро ба гузаронидани намоишҳои концертӣ маҳдуд намуда, фаъолияти ташфиқотии театрҳо оиди ҷалби ҷавонон ба назар намерасид. Дар фаъолияти эҷодии театрҳои минтақа мушкилиҳои зиёд ба назар мерасид. Норасоии кадрҳо, асбобҳои мусиқии миллӣ, сару либоси сахнаӣ, песаҳои сахнаӣ бо забони тоҷикӣ ва набудани бино барои машқи ҳаваскорон аз ҷумлаи мушкилиҳои асосии ҳунармандон ба ҳисоб мерафтанд. Яке аз сабабҳои асосии суст гардидани фаъолият ва эҷодиёти театрҳои халқии минтақаи

Кӯлоб ин хароб будани базаи моддӣ – техникӣ ва набудани нақлиёт барои сафарҳои хунарӣ мебошанд. Театрҳои халқӣ, ки дар замони шӯравӣ яке аз шаклҳои муҳими эҷодиёти худфаъолияти бадеӣ ба ҳисоб мерафтанд, дар даҳсолаи аввали истиқлолият дар ҳолати аз байн рафтан қарор доштанд.

Ҳамин тавр қисмати асосии мушкилиҳо дар фаъолияти китобхонаҳо, осорхонаҳо, театр ва театрҳои халқӣ ин чун нагардидани маблағ ва норасоии мутахассисони касбӣ ва таҷҳизотҳои техникӣ ташкил меоданд.

1.3. Чалб намудани хунарҳои бадеии эҷодиёти халқ дар ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа

Тоҷикон аз зумраи халқиятҳои Осиёи Марказӣ мебошанд, ки аз қадим ба хунару хунармандӣ алоқаи зич дошта, дар густариши фарҳанги умумичаҳонӣ саҳми беандоза муҳим гузоштанд. Онҳо бо шуғлу касбу хунарҳои гуногунашон мушкилиҳои ҳаёташонро осон гардониданд, зиндагиашонро пеш бурда, нозуқиҳои гуногуни онро ба дигарон мефаҳмониданд. Роҷеъ ба рушди хунарҳои зебои мардумӣ мисли меъморӣ, наққошӣ, нигорасозӣ, оҳангарӣ, заргарӣ, кандакори дар чӯб дар асари «Тоҷикон»-и аллома Бобочон Ғафуров бисёр маълумотҳои пурқиммат оварда шудааст.

Дар замони Истиқлолияти давлатӣ бо дастгирию ғамхориҳои беназири Пешвои миллат имконият пайдо гардид, ки тамоми хунарҳои мардумӣ, ки баъзеи онҳо ба гӯшаи фаромӯшӣ рафта буданд, аз нав эҳё гардида, рушду инкишоф ёбанд.

Эҷодиёти бадеии мардум ва санъати тасвирии тоҷикон решаҳои амиқи таърихӣ доранд. Дар онҳо ҳаёти ҳамаҷузайи мардум, урфу одат ва анъанаҳо инъикос ёфтааст. Онҳо махсусияти ҳуввият, ҳислат, ҷаҳонбинӣ, арзишҳои маънавий-ахлоқӣ ва фарҳангӣ-эстетикӣ тоҷиконро таҷассум менамоянд.

Чуноне, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Эмомалӣ Раҳмон дар паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намудаанд: «Мардуми мо аз азал ҳунарманд аст ва мо имрӯз низ бо намунаҳои барҷастаи маҳсули дастони ҳунармандони халқӣ, аз ҷумла касибон ифтихор менамоем».¹⁵³

Дар Хатлонзамин аз нимаи дуоми асри XIX сар карда, то солҳои 90-уми асри XX ҳунармандӣ босуръат ривочу раванқ меёфт. Маҳаллаҳои шаҳрҳои қадимаи Хатлонзамин бо номи касибону ҳунармандон номгузори гардида буданд. Масалан, дар шаҳри Кӯлоб маҳаллаю кӯчаҳои Нонбои поён, Нонбои боло, Чармгарони поён ва Чармгарони боло, маҳаллаҳои қассобон, бофандагон, қамчинбофон, нишоллопазон, кафшдӯзон, кулолгарон, мисгарон, алачабофон, ҳалвопазон ва ғайраҳо мавҷуд буданд. Мардуми ҳунарманди Кӯлоб касбу ҳунари худро аз насл ба насл гузаронида, то замони мо оварда расониданд.

Яке аз соҳаҳои пешрафта соҳаи бофандагӣ буд, ки ба он бештар занону духтарон машғул буданд. Ҳунармандони минтақаи Кӯлоб аз пахта ришта ресида, аз он риштаҳо дар дастгоҳҳо матоъҳои пахтагин мебофтанд. Дар баробари ин ришта ҳам ба фурӯш бароварда мешуд. А. Бобринский навиштааст, ки дарвозиҳо аз риштаи дар Кӯлоб тайёршуда дар дастгоҳҳои худ матоъ мебофтанд. Ба гуфтаи қаҳрамони халқи тоҷик Садриддин Айнӣ, дар Кӯлоб истеҳсоли чит, карбос, карбосшоҳӣ ва алачабофӣ хеле тараққӣ карда буд. Маҳсули дасти

¹⁵³ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии – 25.04.2008. [Электронный ресурс].– Режим доступа:<http://mmk.tj/ru/president/letter/>

бофандагони Кулобӣ бо матоъҳои хунармандони шаҳрҳои марказии Осиёи Миёна, Самарқанду Бухоро рақобатпазир буданд, зеро бо сифати баланд бофтаю дӯхта мешуданд. Дар шаҳри Кӯлоб Эшони Санг бо 10 дастгоҳи бофандагӣ дар як шабонарӯз 4-5 ҷуфт либос мебофтанд.¹⁵⁴

Хунари бӯрёбофӣ яке аз хунарҳои қадима ба шумор рафта, то ба имрӯз идома ёфта истодааст. Барои бофтани бӯриё хунарманд қамиши пухтарасидаро дарав карда, дар ҷойи соя тахминан 10-12 - рӯз нигоҳ медоранд. Баъди хушк гардидан дар ҷойи ҳамвор мисли мӯйбофӣ онро мебофанд. Бӯриё барои шифти хона, рӯйи кат, болои суфа ва дар хонаҳо гузошта шуда, аз болояш қолину гилемҳоро меандозанд, ки барои аз намӣ ва хунукӣ ҳимоя кардан, воситаи хело ҳам муҳим мебошад.

Дигар хунари мардумӣ, ки хело ҳам маъмул мебошад, гаҳворасозӣ мебошад. Гаҳвораро аз ҷӯби дарахтони бед, чормағз, зардолу пояшро аз ҷӯби тут месозанд. Одатан дарозии гаҳвора аз як то якуним метр буда, бараш 35-45 см ва баландиаш 50-60 см мебошад. Гаҳвора аз даста ва тахтаҷӯба иборат буда, поёнтари тахтаҷӯбаро суроғ мекунанд. Даста бо тахтаҷӯба аз ду тараф бо чанбари нимдоира васл мешавад. Даставу чанбарҳо ва гаҳвораро наққошиву кандакорӣ карда, бо рангҳо ороиш медиҳанд. Барои бозии кӯдак дар даста бозича ва ё ҳар гуна марҷону зангӯлачаҳо меовезанд.

Хунари чармгарӣ дар минтақаи Кӯлоб низ равнақ дошт. Дар маҳалҳои чармгарон даҳҳо устоҳову шогирдон бо тайёр кардани маҳсулоти гуногуни чармӣ машғул буданд. Маҳсулоти чармии истехсолшударо ба бозорҳои Самарқанду Бухоро, кишварҳои ҳамсои Афғонистону Ҳиндустон ба фурӯш мебароварданд. Маҳсулотҳои, ки хунармандон аз чарм тайёр мекарданд: замбила, пӯстин, зин, чолук, лаҷом, қамчин, мӯза, муқӣ, маҳсӣ, кафш ва ғайраҳо буданд.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Кӯлоб. Энциклопедия, - Душанбе, 2006. - С 30.

¹⁵⁵ Достӣ Шарифов, Иброҳим Махмадов. Аз таърихи хунарҳои мардумии Хатлонзамин. – Душанбе, 2007. - С. 11.

Хунари заргарӣ яке аз хунарҳои маъмулу пешрафта дар Хатлонзамин ба ҳисоб меравад. Дар устохонаҳои заргариӣ шаҳри Кӯлоб аз тиллову нуқра гӯшвор, ангуштарӣ, гулӯбанд, шадда, силсила, дастпона, сӯрмадон, тумордон, ҳайкал, кулфи гиребон, қассоба ва ғайраҳоро бо санъати баланд месохтанд. Маснуоти заргариӣ кӯлобӣ дар бозорҳои Осиёи Марказӣ талаботи зиёд дошт.

Мувофиқи сарчашмаҳои таърихӣ дар ибтидои асри XX дар Осиёи Марказӣ шаҳри Кӯлоб яке аз марказҳои савдою тиҷорат шинохта мешуд. Корхонаҳои касибии шаҳри Кӯлоб қариб тамоми навъҳои асбобҳои рӯзгор ва олоти меҳнат, ба монанди олоти кишоварзӣ, хунаремандӣ ва қисман лавозимоти харбиро истехсол мекарданд.¹⁵⁶

Дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб то солҳои 30-юми асри XX аксарияти аҳоли ба воситаи касби хунаремандӣ зисту зиндагонӣ мекарданд.

Дар соли 1965 бостоншиносон Л.П.Пянкова ва Х.Ю.Муҳиддинов дар қисми рости дарёи Панҷ ҳафриёт гузарониданд, ки он мавзеъро Саксанохур меноманд. Бозёфтҳои Саксанохур аз санъати баланди ҳайкалтарошии мардуми хунареманди Бохтари қадим шаҳодат медиҳад. Гарчанде дар Осиёи Миёна аз ҷониби бостоншиносон оташдонҳои зиёди кулолгарӣ кашф шуда бошанд ҳам, хунари кулолгарони шаҳри Саксанохур аз онҳо боло меистад. Бостоншиносон дар ин ҷо 9 оташдони кулолӣ пайдо намуданд, ки шаклҳои ба худ хос доранд. Бостоншиносон ҳангоми кофтуков аз назди камераи сафолпазӣ бештар аз 50 адад ҳайкалчаҳои одамон, ҳайвонот, инчунин қолибҳои бешумор барои нақшу нигори ҳайкалчаҳои саворагон ва ҳайкалчаҳои занона дарёфтанд. Аз ин фактҳои таърихӣ бармеояд, ки аҷдодони мардуми Хатлонзамин ҳанӯз аз асри биринҷӣ ба кулолгарӣ шуғл меварзиданд. Масолеҳи кулолгарӣ дар сар то сар вилояти Хатлони имрӯза мавҷуд аст. Ин масолеҳ асосан хоки сурхча буда, дар камари кӯҳҳо вучуд доранд. Онро бо бел каланд канда, ба хона меоваранд ва ба об як

¹⁵⁶ Ҳабибулло Тоатов, Рустамҷон Юлдошев. Хатлон дар масири таърих. Хучанд, 2006. - С. 173

шабонарӯз тар карда, сипас аз маҳлул гардиданаш лой шурида тасма мегардонанд. Ҳамин, ки лой ба қиём омад, аз он ҳар гуна ҳайкалчаҳо: уштур, асп, гов, паланг, шер, сағ, гӯсфанд ва ғайраҳо тайёр мекунанд. Асосан аз лойи кулол зарфҳо месозанд, ки дар рӯзгори ҳаррӯза истифода бурда мешуданд. Хумдонҳо барои нигоҳ доштани ғалла, равған, машрубот чархдег барои кашидани дуғ, табақ барои таомхӯрӣ, чойчӯш барои обнӯшӣ, сурмадон ва ғайраҳо.

Қобили қайд аст, ки дар солҳои 1993 - 1994 аз ҷониби бостоншиносони Пажухишгоҳи таърих ва олимони кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Кӯлоб, кӯшиши омӯзиши таърихи Кӯлоб сар шуда буд, вале ҳодисаҳои нохуши дар Тоҷикистон ба бавучудомада ба ин монета гардид. Соли 2001 вақте ки масъалаи омӯзиши таърихи шаҳри Кӯлоб ба миён омад, хумдони зикршуда далели раднопазири умри 2700- сол доштани шаҳри Кӯлоб гардид. Бояд гуфт, ки дар давоми солҳои 2001-2006 бостоншиносони Пажухишгоҳи таърих бо ҳамдастии олимони таърихи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб дар ҳудуди шаҳр беш аз 200 шурф зада заминро канданд, ки панҷтои он дар атрофи хумдон ҷойгиранд, Бостоншиносон дар ин шурфҳо қабати маданияи давраи давлатдори Ҳахоманишиҳо кашф намуданд, ки он 1,5 -2 метр ғафсӣ дошта, зиёда аз 1000 адад сафолпораҳои он давраро дар бар мегирад. Сафолпораҳои дарёфтшуда ба зарфҳои гуногун нисбат дошта, дар бораи ривочу равнақи ҳунари кулолгарӣ дар асрҳои VII- VI-и пеш аз милод шаҳодат медиҳанд. Ба ҳамагон маълум аст, ки Бохтари бузург ва яке аз қисматҳои он минтақаи Кӯлоб аз ҷараёни пешрафти инсоният дар қанор набуданд. Маҳз дар ҳамин давра дар асри VII пеш аз милод дар ҳудуди шаҳри Кӯлоб деҳаҳои асри биринҷӣ густариш ва инкишоф ёфта, ба шаҳр табдил меёбанд. Дар ин бора бозёфтҳои бостоншиносӣ ва пеш аз ҳама хумдони бузург шаҳодат медиҳанд. Ин хумдон ба асрҳои VII – VI пеш аз милод мансуб буда, дар наздикии мақбараи Мир Саид Алии Ҳамадонӣ воқеъ гардидааст. Онро бостоншиносони Тоҷикистон Т. Т. Самойлик ва М. Азизов соли 1993

ошкор намуда, тадқиқ карданд ва замони бунёди онро муайян намуданд. Ба ақидаи бостоншиноси шинохтаи тоҷик Юсуфшоҳ Яъқубов чунин хумдони бузург дар Осиёи Миёна то ҳанӯз ёфт нашудааст. Хумдон гуфта иншоотеро мегӯянд, ки дар он зарфҳои лойин - кӯза, хурма, коса, хум ва ғайраро мепазанд.

Бузургии хумдон, миқдори гуногуншаклии зарфҳо ва ғафсии қабати маданияи вай шоҳиди он мебошад, ки дар асрҳои VII-VI-и пеш аз милод дар ҳудуди шаҳри Кӯлоб шаҳри дорои маданияти баланди ҳунармандӣ вучуд дошт. Ба ақидаи бостоншиносон, дар ин хумдон дар як шабонарӯз тақрибан то 150 адад зарфҳои сафолӣ тайёр карда мешуд, ки на танҳо талаботи аҳолии шаҳри Кӯлобро ба ин зарфҳои кулолӣ таъмин менамуд, балки онро ба бозорҳои дигар шаҳрҳои қадима: Ҳисор, Истаравшан, Хучанд, Бухорою Самарқанд ба фурӯш мебароварданд.

Касби кулолгарӣ дар Хатлони кӯҳан решаҳои ниҳоят қадима дошта, то замони мо идома дорад, Кулолгарӣ бо ду роҳ пеш бурда мешавад. Аввало ба воситаи чарх, дуюм бо роҳи дастӣ. Зарфҳое, ки ба воситаи чарх тайёр карда мешаванд суфта буда, зарфҳое, ки бо роҳи дастӣ тайёр карда мешаванд, дар назар дағалтар, ғафстар менамоянд. Бинанда аз кубурҳои сафолии обгузари тайёркардаи ҳунармандони шаҳри Кӯлоб дар ҳайрат мемонад. Ин ҳама аз он шаҳодат медиҳад, ки мардуми Хатлонзамин аз қадимулайём ҳунари кулолгариро пазируфта, онро то ба имрӯз нигоҳ дошта омадааст.

Аз сарчашмаҳои бостоншиносӣ ва маъхазҳои таърихӣ бармеояд, ки чакан ва чакандӯзӣ ҳунари бисёр қадима буда, таърихи ҳазорсола дорад. Чакан чун либоси маросими шодию сурур доништа шуда, дар матоъ бо нақшу нигори гуногун оро дода мешавад.

Чакан як навъ асари бадеии тасвириест сӯхбат бо рангҳо. Инсон вақте, ки расм мекашад, дунёи ботинии худро дар он ҷо мениҳад.

Мувофиқи сарчашмаҳои хаттӣ нахустин нафароне, ки либоси чаканро ба бар кардааст, дар сарзамини ориёӣҳо зиндагонӣ мекарданд

ва хунармандони он давра кӯшиш мекарданд, ки зебӣ ва рангорангии табиати худро ба риштаи тасвир кашанд.

Дар сарзамини Кӯлоб чакану чакандӯзӣ беш аз 2500 сол боз густариши худро идома дода истодааст. Мувофиқи бозёфтҳои бостоншиносӣ, ки аз минтақаҳои гуногуни Хатлон: Тахти Сангин, Тахти Қубод, Саксанохур, Сайёд, Мунк ва расмҳои рӯи девор ва ғорҳои Даштиҷум ба даст омадаанд, аз он шаҳодат медиҳанд, ки тоҷикон аз қадим либосҳои гуногуни чакан ба бар мекарданд. Миёни занҳои тоҷик куртаҳои пешкушода ва буғак хеле маълуму машҳур буданд. Куртаҳои гиребонаш пешкушода, ки камарча ва тугма дошт асосан ҷавонзанон ва куртаҳои дорӣ гиребони буғакдорро духтарону наврасон истифода мебуданд. Куртаҳои занона ва духтарона танҳо бо духти гиребонаш аз ҳам фарқ доштанд. Гиребони перохани духтарон уфуқӣ буридашуда бо мағзӣ ва зеҳғулу гулдӯзӣ оро дода мешуд.

Гулдӯзӣ яке аз навҳои санъат ороишӣ буда, чун ҳунари баланди зебопарастии мардум шинохта шуда буд. Ин намуди санъати ороишӣ аз ҳунари қадимаи занона буда, дар рӯи матоъҳои гуногун гулдӯзӣ карда мешуд. Дар замони қадим қосибон ва ҳунармандони тоҷик барои тайёр намудани куртаҳои чакан аз матоъҳои махсус ва риштаҳои хархела истифода мебуданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ ва ҳафтиёти бостоншиносӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки гулдӯзӣ аз ҳунари нафис ва такмилёфтаи санъати қадима буда, ба ҳар миллати халқият ва ҳатто ҳар қавм мансубият дорад ва онҳо сабки хоси худро доро мебошанд. Мувофиқи сарчашмаҳои таърихӣ ва бозёфтҳои бостоншиносӣ миёни халқҳои Осиёи Миёна то асри XX беш аз 700 намуди гулдӯзӣ омада расидааст.

Санъати гулдӯзӣ дар мардуми аҷам: Эрон, Хуросон, Балх, Самарқанду Бухоро, Панҷакент, мулки Хатлон, хусусан Кӯлоби бостонӣ бо тасвири ниҳоят нафису табиӣ бо ороиши рангобаранг ва пурмаънии худ дар Эрмитажи шаҳри Санкт-Петербург, осорхонаҳои таърихӣ кишваршиносии Англия, Франция, Туркия, Ҳиндустон,

Покистон, Эрон ва дигар давлатҳо махфуз аст, ки он аз таърихи бисёрҳазорсолаи чакани тоҷикон бозгӯӣ мекунад.

Дар натиҷаи кӯшишҳои бостоншиносӣ дар ҳудуди шаҳри Кӯлоб солҳои 2001- 2006 – ум, ҳазорҳо адад кӯза офтобаҳои сафолӣ ва табақи кӯсаҳои асрҳои VII – VI - и пеш аз милод пайдо карда шуд, ки дар онҳо нақшу ниғор ва гулҳои ҳархела наққошӣ карда шудаанд. Ин аз он гувоҳи медиҳад, ки занони тоҷик на танҳо дар рӯи матоъ, балки дар рӯи зарфҳои сафолӣ низ гул мепартофтанд.¹⁵⁷

Ақидаи дигаре вучуд дорад, ки дар гузашта болои чӯб, зарфҳо бо асбобҳои нуқтез гул мегузоштанд ва гӯё номи чакан аз ҳамин ҷо ибтидо ёфтааст.

Ба андешаи донишмандон ва санъатшиносон ду ҳунар: чакандӯзӣ ва фалаксароӣ ба сабки хоси диёри Кӯлоби бостонӣ тааллуқ дорад.

Бостоншиносон аз наздикии Боғи ғалабаи шаҳри Кӯлоб табақи сафолӣ ба даст дароварданд, ки дар дарун ва пушти он нақши гулҳои чакан мавҷуд буданд.¹⁵⁸

Чи тавре ки аз сарчашмаҳои таърихӣ маълум мегардад, таърихи пайдоиши чакан, махсусан бо иду чашнҳо, тӯйҳои арусӣ ва дигар маърақаҳои шодию сурур алоқамандии зич дорад. Масалан, бо намуди зоҳирии пурзебу зиннат ба хонаи шавҳар гусел кардани арус анъанави қадимии халқи моост. Арус ғайр аз либосҳои пурнақшу ниғор - курта, почома ва рӯймоли гулдӯзӣ боз бо мӯҳраҳои гуногун, гӯшвор, тоқию кафшҳои гулдӯзӣ оро дода мешуд. Домод низ дар ин рӯз бо либосҳои нави чакандӯзӣ - тоқӣ, миёнбанд, чомаю пойафзол зиннат дода мешуд.

Аввалин гулдӯзихое, ки духтарони кӯлобӣ кашф кардаанд, ин гулҳо ва нақшҳо дар гирибони курта буд. Кашидадӯзихои сари остин, подоман, сари шаддаҳои чолбанд, риштаҳои пеши гирибонро бо рангҳои гуногун нақш мекарданд.

¹⁵⁷ Достӣ Шарифов, Иброҳим Махмадов. Аз таърихи ҳунарҳои мардумии Хатлонзамин. – Душанбе, 2007. - С. 22.

¹⁵⁸ Достӣ Шарифов. Назаре ба таърихи тамадуни мардуми Кӯлоб. – Душанбе, 2006. - С. 114-117

Дар минтақаи Кӯлоб вожаҳои чакан, сӯзанӣ, гулдӯзӣ ва бахядӯзӣ синоними ҳамдигар буда, дар сарчашмаҳои таърихӣ бештар бо номи гулдӯзӣ шарҳ дода мешавад. Агар занон нақши хунари худро дар матоъҳо рӯи кор оваранд, мардон онро дар чӯб, мис, фузулот, дар санъати заргарӣ басо хубу дилкаш чакан мезананд. Хунари чакан дар зину афзоли асп, махсусан лаҷом, гули болои зин ва чули аспон, дар мӯзаҳои соқаш баланди бузқашон, ғилоф корду шамшер, кафш ва мукиҳо низ хеле хуб дида мешаванд. Зардӯзӣ ва симдӯзӣ низ дар Кӯлоби бостонӣ аз қадимулайём мавҷуд буда, то замони мо хеле инкишофу сайқал ёфтааст.

Қобили тазаккур аст, ки хунари волои хунармандони чирадасти минтақаи Кӯлоб кайҳо боз дар арсаи байналхалқӣ эътироф гардидааст. Онҳо иштирокчии чандин фестивал -озмунҳои байналмилалӣ гардидаанд. Масалан, сӯзаниҳои хунарманди халқии Тоҷикистон Зулфия Баҳриддинова дар озмунҳои санъати халқии байналмиллӣ дар Амрико, Британия Кабир, Фаронса, мамлакатҳои Арабистон, мамлакатҳои Осиёю Африқо ба маърази тамошо гузошта шуда, борҳо ғолиби фестивал - озмунҳо гардидааст.

Дар семинари созмондодаи ташкилоти байналмилалӣ ЮНЕСКО, ки дар шаҳри Душанбе гузаронида шуд, кормандони осорхонаи «Хунармандон» иштирок доштанд ва барои ҳифзи чакан ҳамчу моли тоҷикон дар сатҳи байналмилалӣ намоиши чаканро дар шакли нави касбӣ пешкаши намояндагони ЮНЕСКО ва иштирокчиёни семинар гардониданд. Ин намоиш бори дигар исбот кард, ки ватани чакан шаҳри Кӯлоб буда, моли тоҷикон мебошад.

Хунарманди беҳамто - сокини деҳаи Сариосиёби ноҳияи Кӯлоб Майрамбӣ Саидова бо аҳли оилааш дар касби заргарӣ шӯҳрати ҷаҳонӣ дорад. Дастпонаҳои чаладор, гӯшворҳои чапак ва кафасӣ, ангуштаринҳои силсила ва фаранҷҳои бо гуякча, камолак ва ситора оро додашудаи ин хонадонро дар тӯй ва базмҳои ҷамшедӣ истифода

мебаранд. Соли 1979 ҳунари заргарию оилаи Шоиново дар Конгресси байналмилалии занҳо дар шаҳри Берлин ба намоиш гузошта шуда буд.

Сӯзаниҳои сокини деҳаи Танобчию ноҳияи Темурмалик, Сангимох Нуралиева дар фестивал - озмунҳои ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ баҳои баланд гирифта, соли 1986 дар озмуни Барселона сазовори медали нуқра гашта буд.

Ҳунармандони чирадаст: Захро ва Меҳринисо Раҳимова аз ноҳияи Ховалинг аз хурдӣ касби чакандӯзӣ ва зардӯзиро аз модару модаркалони худ омӯхта, аллакай ҳудашон ба дараҷаи устои касби хеш расидаанд. Ҳунари ин чеварон дар фестивал - озмуни вилоятии «Таронаи чакан» сазовори баҳои баланди тамошобинон ва ҳайати ҳакамон гардидаанд.

Кашидадӯзҳои Зӯхро Хочаева, зардӯзҳои Замира Сафарова, Шаҳноза Мустафокулова, Зебо Бобоёроваро дар ноҳияи Данғара мардуми маҳаллӣ хуб кадр мекунанд. Онҳо дар дӯхтани чодарҳо, бардевориҳо, рӯймолҳои миён, тоқиҳои мардона, чойхалта аллакай устои касби худ гардидаанд.

Чакан рамзи наврӯз аст. Имрӯзҳо дар қаламрави Кӯлоби бостонӣ чакандӯзии бо номи бардеворӣ бисёр маъмулу машҳур аст, ки аз 30 доираи хурд иборат аст. Ба гуфти ҳунарманд Гулбаҳор Шарифова 30 доираи хурд маънои 30 рӯзи моҳ ва 12 доира - 12 фаришта, рамзи 12 моҳи солро таҷассум менамояд.

Чунин бардеворию зебо ва шинамро муаллимаи фанни забон ва адабиёти тоҷики МТМУ № 9- и шаҳри Кӯлоб, ҳунарманди мардумӣ, Гулбаҳор Шарифова барои 5 нафар духтаронаш дар давоми даҳ сол дӯхтааст, ки дар ҳар яке он беш аз 1,5 миллион кук зада шудааст.

Чунин чакандӯзони бемисл дар ҳама шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон қору фаъолият менамоянд ва миёни мардуми маҳаллӣ обрӯю мартабаи калон доранд.

Сӯзанӣ ё гулдӯзҳои ҳар як минтақа ва ҳар як давраи таърихӣ хусусиятҳои хоси худро дорад ва аз ин рӯ дар осорхонаҳо ҷамъоварӣ

намудани гулдӯзӣ ва сӯзаниҳои гуногун айни муддаост. Моҳият ва паҳлуҳои гуногуни гулдӯзии тоҷикиро ба назар гирифта, метавон гуфт, ки он як осори барҷастаи фарҳанги ниёгон буда, ҷамъовариҳои намунаҳои беҳтарини он ва таҳқиқи онҳо аз муҳимтарин вазифаҳои олимони мутахассис мебошад.

Маҷаллаи «Да» - и Туркия расми Асосгузори сулҳу ваҳдат – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Эмомалӣ Раҳмонро миёни занону духтарони тоҷик, ки тоҷию куртаҳои чакан ба бар доранд, аксбардорӣ намуда, ба таърифи расонидааст. Маҷаллаи мазкур бо ин расми таърихӣ дар як муддати кӯтоҳ рағбати ҷаҳониёнро ба чаканпӯшони Тоҷикистон бедор намуд. Қобили тавачҷӯх аст, ки миллати тоҷик дар тӯли таърих тавонист, ки бо ақлу заковат ва хираду фазилати азалии фарҳанги оламшумулу беҳтарин расму оинҳо биофарад. Асосгузори сулҳу ваҳдат – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Эмомалӣ Раҳмон ба наҷобату балоғати олиии ин фарҳанг таърифи карда, барҳақ чунин гуфт: «Ҳақиқати тоҷик аз қарри асрҳо то имрӯз симои миллии худро ба тавассути фарҳанг нигоҳ доштааст».

Дар кӯчаю маҳаллаҳои шаҳри Кӯлоб – Чармгарон, Нонбои Поён, Қаволо, Ҳамадонӣ, Кухнашаҳр, Ҳисориён то давраи инқилоби Бухоро даҳҳо оилаҳои хунармандони заргар, зарбоф, кулолгар, чармгар сукунат дошт, ки ҳоло ҳам, ворисони онҳо ин касби аҷдодиро идома дода истодаанд. Масалан, дар деҳаи Сариосиёби ноҳияи Кӯлоб оилаи Шоиновҳо касби заргариро идома дода истодаанд. Сарвари ин оила усто Исматуллои заргар (1939- 1995) ин касбро аз аҷдодони худ омӯхта буд, усто Исматулло нозуқиҳои касби заргариро дар назди устои Личак такмил медиҳад, ӯ ин касби нозуқро ба завҷааш Майрамбӣ Саидова меомӯзонад. Дар давраи Шӯравӣ соли 1973 дар Конгресси умумиҷаҳонии занҳо чор қулфи гиребони хеле зебо сайқалдодаи усто Исматулло диққати тамошобинонро ба худ ҷалб менамояд. Майрамбии заргар ин касби хеле нозуқ, мушкил ва дилкушоро ба фарзандонаш меомӯзонад. Дар соли 1992 киностудияи «ТоҷикФилм» филми

хуччатиرو оиди заргарҳои Кӯлоб ба навор мегирад. Дар ин филми хуччатӣ асосан дар хусуси асбобҳои заргари оилаи Шоиновҳо аз деҳаи Сариосёб суҳан меравад.

Имрӯзҳо мардуми шаҳр ва ноҳияи Кӯлоб дастпонаҳои чалладор, гӯшворҳои чапарак ва қафасӣ, ангуштаринҳо, силсила ва фаранҷҳои бо гӯякча, калмолак ва ситора орододашудаи ин хонадонро дар тӯй ва базмҳои арӯсию домодӣ истифода мебаранд.

Асбобҳои заргари оилаи Шоиновҳо соли 1973 дар Конгресси умумичаҳонии занҳо дар шаҳри Берлин, дар ҷашнҳои 1100- солагии давлати Сомониён, 680 - солагии Мир Саид Али Ҳамадонӣ, дар фестивали санъати тоҷик «Аржанг» намоиш дода шуда, диққати тамошобинон, хусусан хориҷиёнро ба худ ҷалб намудааст.

Соҳибистиклолии Тоҷикистон ба рушду нумӯи ҳунарҳои мардумии Хатлон такони ҷиддӣ дод. Соли 2003 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳунарҳои бадеӣ - халқӣ»¹⁵⁹ ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти косибӣю ҳунармандӣ»¹⁶⁰ қабул карда шудаанд, ки онҳо равияҳои амалии эҷодиёти мардумро ба низоми муайян дароварда, принципҳои асосии дастгирии давлатии ҳунарҳои бадеии халқиро муайян намуда, ба нигоҳдории анъанаҳои ҳунарҳои бадеии халқӣ мусоидат мекунанд.

Дар раванди иҷроиши бандҳои қонунҳои қабулгардида, бо ташаббус ва кӯмаки бевоситаи Сарвари мамлакат дар шаҳри Кӯлоб корхонаи воҳиди давлатии «Заррин» ба кор андохта шуд. Бо ёри ва дастгирии Вазорати саноати Тоҷикистон ашёи хом (нуқра ва тилло) аз дохили ҷумҳури пайдо гардид. Устоҳои ҷирадаст бо роҳбарии Абдусаттор Ғаффоров аз соли 1995 сар карда ба истеҳсоли гӯшвор, дастпона, гарданбанд, қасоба, бозубанд, чала ва ғайраҳо шурӯъ

¹⁵⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳунарҳои бадеӣ – халқӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Сомонаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=105.

¹⁶⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти косибӣю ҳунармандӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С. 466.

намуданд. Маҳсулоти тайёркардаи худро дар намоишгоҳи ҷумҳурӣ ва байналмилалӣ манзури тамошобинон ва мизочон гардониданд .

Хунармандони заргар қариб дар ҳама шаҳру деҳаҳои Хатлонзамин мавҷуданд. Зеро ки ба ин мардуми хунарманд ҳама занону духтарони тоҷик эҳтиёҷ доранд. Фестивал озмуни вилоятии эҷодиёти халқ «Таронаи Чакан», ки аз 28 - уми март то 26 -- уми апрели соли 2006 бахшида ба ҷашнвораҳои 2700 - солагии Кӯлоби бостонӣ ва бузургдошти соли тамаддуни ориёӣ дар Қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб баргузор гардид, бори дигар собит сохт, ки хунари заргарӣ решаҳои чуқури таърихӣ дошта, ҳеҷ гоҳ аз ёди одамои фаромӯш намегарданд. Масалан, заргарони шаҳри Данғара Шарофиддин Рӯзиев, Шаҳноза, Мустафоқулова, Зебо Бобоёрова, Замира Сафарова ҳама мардумони шаҳру ноҳия мешиносанду эҳтиром мекунанд.

Қобили тазаккур аст, ки ханӯз дар охири асри XIX номи устоҳои забардасти ҷӯбкори минтақаи Кӯлоб, аз қабиле усто Ғулом аз ноҳияи Ховалинг, мулло Исҳоқ аз деҳаи Мулло Қурбонӣ, усто Нур аз деҳаи Синчаллонӣ, Саъдуллои шонатарош аз шаҳри Кӯлоб, Сафар ҷӯбтарош аз деҳаи Деҳи Махмуди ноҳияи Балҷувон дар тамоми гӯшаю канори хавзаи Кӯлоб маълуму машҳур буданд.

Яке аз шахсиятҳои маъруфи соҳаи фарҳанг, ки бо хунари волои худ ва маҳсули дастони мӯъҷизакораш дар ноҳия ва ҷумҳурӣ шӯҳрати беандоза дошт, ин усто Ғулом Қодиров мебошад, ки дар борааш маълумоти муфассалтаре медиҳем.

Усто Ғулом Қодиров соли 1927 дар деҳаи Сафедшаҳрак ба дунё омадааст. Ӯ аз синни 15-солагӣ ба кори устогӣ, ки аз падараш усто Қодир ва амакаш усто-Карим омӯхта буд, машғул буд. Бояд қайд намуд, ки усто Ғулом Қодиров омӯзгор буд. Ин шахси начиб чилу се соли ҳаёти худро дар таълиму тарбияи насли наврас сарф намудааст.

Дар оилаи Усто Ғулом ҳамаи аҳли оила ба хунари созтарошӣ, оҳангарӣ, гӯлдӯзӣ, кашидадӯзӣ ва овозхонӣ мутрибӣ машғуланд. Фарзандонаш Саидислом, Рустам, Баҳром, Гавҳарбӣ, Қурбонгул ва

наберааш Мехринигори Рустам дар чодаи санъату хунар устуворона кадам мезананд.

Бо тавсияи профессор В. А. Ранов осорхонаи шахсии Усто Ғулом кушода шуд, ки имрӯзҳо даҳҳо ихлосмандони хунари воло ин даргоҳро тамошо мекунанд. Дар осорхона маҳсули хунари кашидадӯзиву чакан, зиёда аз 40 намуд асбобҳои мусикӣ ва тамоми медалу ифтихорномаҳои Усто Ғулом ба маърази тамошо гузошта шудаанд. Имрӯзҳо дар ҳар як хонадони сокинони минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ асбобҳои сохтаи Усто Ғуломро дидан мумкин аст.

Усто Ғулом Қодиров дар якчанд филмномаҳои истехсоли киностудияи «Тоҷикфилм» аз қабиле «Навои Кӯлоб», «Шоми Ховалинг» ва «Время зимних туман» ролҳои гуногунро бозидааст. Инчунин, ӯ иштирокчии ҷаъоли озмунҳои умумиҷумҳуриявии «Бӯстон», «Андалеб», «Хонаи обод», «Ганҷи Хатлон» мебошад. Соли 1978 Усто Ғулом Қодиров бо ҳамроҳи дастаи хунарии «Чашма»-и хоҷагии ба номи «Ленин»-и ноҳияи Восеъ дар Полша хунарнамоӣ менамояд, ки дар натиҷа дастаи хунари сазовори ҷоизаи «Табари тиллоӣ» мегардад. Ӯ соли 1988 дар толори консертии ВДНХ, соли 1990 дар Австрия, соли 1991 дар Туркменистон, соли 1993 дар шаҳри Волгогради Федератсияи Россия сафарҳои хунари карда, санъати волои тоҷикро берун аз кишвар муаррифӣ намудааст.¹⁶¹

Анъанаҳои хунароҳои бадеии халқи тоҷик, ки ҳанӯз дар давраҳои қадим ташаккул ёфтаанд, ба ҳаёти иҷтимоӣ, расму оинҳои мардумӣ, тафаккури бадеӣ ва эҷодиёти халқ, бевосита алоқаманд мебошанд. Ин анъанаҳои қадима имрӯз низ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон аҳамияти худро гум накардаанд. Дар онҳо ҳаёти ҳамаҷунбаи мардум, урфу одат ва анъанаҳо инъикос ёфтааст. Онҳо махсусияти ҳуввият, хислат,

¹⁶¹ Амир Сайиди Мункӣ, Саидҷалол Сатторзода Ховалинг - Душанбе; Ирфон, 2001.

чаҳонбинӣ, арзишҳои маънавӣ-ахлоқӣ ва фарҳангӣ-эстетикӣ тоҷиконро таҷассум менамоянд¹⁶².

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми хеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (с.2008) дар марҳилаи имрӯзаи рушди давлати соҳибхитӣ тоҷик моҳияти бузурги шакли эҷодиёти бадеии халқро таъкид намуда, зарурати таҳияи Барномаи рушди ҳунарҳои бадеии халқиро зикр карданд. Барномаи рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015 тибқи дастуру супоришҳои Сарвари давлатамон 31 октябри соли 2008 таҳия ва қабул гардидааст. Мақсади асосии Барнома бунёди низоми ташкил ва рушди минбаъдаи тамоми шаклҳои ҳунарҳои бадеии халқи тоҷик мебошад.

Мувофиқи маълумоти бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар шаҳри ноҳии минтақа зиёда аз 1400 нафар ҳунармандони мардумӣ қору фаъолият мекунанд, ки дар пешрафти ҳунарҳои бадеӣ халқӣ саҳми арзандаи ҳудро мегузоранд (Замимаи 5). Дар минтақа ҳунармандон аз рӯи 117 намуди ҳунарҳои бадеӣ аз қабилҳои заргарӣ, хайкалтарошӣ, кандакорӣ дар чӯб, қулолгарӣ, оҳангарӣ, чакандӯзӣ, зардӯзӣ, наққошӣ, рассомӣ ва дигар ҳунарҳои бадеӣ халқӣ фаъолият карда истодаанд (Замимаи 6).

Дар шаҳри Кӯлоб аз соли 2002 инҷониб осорхонаи «Санъат ва ҳунармандон» қору фаъолият менамояд, ки сарвари онро Арбоби Ҳунари Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонибек Асозода ба ўҳда дорад. Дар осорхона зиёда аз 210 адад нигоҳаҳои нодир чамъ оварда ба марази тамошо гузошта шуданд, ки аз ҳунари воқоӣ ҳунармандони мардумии шаҳри Кӯлоб гувоҳӣ медиҳанд.

Дар солҳои соҳибистиклолӣ дар шаҳри Кӯлоб як қатор корхонаҳои ҳунармандӣ бунёд гардидаанд, ки фаъолияти онҳо ба рушди ҳунарҳои бадеӣ халқӣ равона гардидаанд. Ба ин мисол шуда метавонад, ҚДММ

¹⁶² «Барномаи рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015», (31 октябри соли 2008, № 513)

«Кулолгар», роҳбараш Сатторов Чалол, ки ба тайёр кардани асбобҳои мусиқии таблак ва лавозимоти кулолгарӣ машғул аст.

Корхонаи Воҳиди Давлатии «Зари Кӯлоб» аз соли 2004 кору фаъолият менамоянд. Дар корхонаи номбурда 35 нафар кормандон кору фаъолият намуда, маҳсулотҳои заргариро аз тилло ва нукра тайёр намуда, пешкаши харидорон менамоянд. Имрӯзҳо маҳсулоти тайёркардаи муассиса хеле ҳам серталаб буда дар дохил ва берун аз ҷумҳури харидорони зиёдеро пайдо намудааст. Хунармандони ин муассиса дар озмуни «Рушди хунароҳои халқӣ» шаҳри Душанбе соли 2005, озмуни «Интерпром» соли 2007, фестивали «Интерпром» Душанбе соли 2007, озмуни «Маҳсулоти беҳтарин» шаҳри Душанбе соли 2010, иштирок намуда, сазовори диплом ва мукофотҳои пулии озмун гардониданд.

Инчунин, ҚДММ «Чакан» роҳбараш Зариф Валиев, ки соли 2005 таъсис ёфтааст. Дар корхонаи номбурда имрӯзҳо зиёда аз 50 нафар коргарон машғули кор буда, дар рушди хунари чакандӯзӣ дар ҷумҳури саҳми арзандаи худро гузошта истодаанд. Кормандони корхона дар бисёр намоишҳои байналмилалӣ хунароҳои бадеӣ дар шаҳроҳои Душанбе, вилояти Урумчӣ ҚМЧ, Ҳиндустон, ҚИЭ ва инчунин дар фестивалҳои ҷумҳуриявӣ «Чакомаи гесӯ» «Андалеб-2004» фаъолона иштирок намуда, сазовори диплом ва тӯҳфаҳои молию пулӣ гардиданд. Ширкати «Чакан» бо тамоми шӯъбаҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳо ва ансамблҳои хунароӣ пайваستا ҳамкорӣ намуда, барои онҳо сару либос ва дигар ороишотро омода менамояд.¹⁶³

Дар ноҳияи Фархор зиёда аз 150 хунарманди халқӣ аз рӯи хунароҳои заргарӣ, ҷубтарошӣ ва чакандӯзӣ фаъолият намуда, дар гузаронидани чорабиниҳои фарҳангии ноҳия ҳиссаи худро мегузоранд.

Соли 2012 бо мақсади намоиш додани дастовардҳои хунароӣ фарҳангии ниёгон, дарёфти хунармандони ҷирадаст, қаламкашҳои боистеъдод, тарғибу ташвиқи эҷодиёти халқ чакан - ҳамчун сарвати

¹⁶³ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи шӯъбаи фарҳанги шаҳри Кӯлоб, 2012. Д 1. – В 3.

пурарзиши эҷоди гузаштагон, эҳёи фарҳанги маънавӣ ва эҷод намудани фазои солими завқи либоспӯшӣ дар ҷомеа, инкишоф додани ҳамкориҳои эҷодии бонувон, таҳким бахшидан ба равобити ҳунармандон ва намоиши либосҳои беҳтарин дар байни ташкилоту муассисаҳо, корхонаҳо ва хоҷагиҳои ҷамоатҳои шаҳраку деҳоти ноҳияи Фархор озмуни ноҳиявии сайри чакан бо номи «Дар олами рангҳо» гузаронида шуд, ки 17 ҳунарманди беҳтарин ба озмуни вилоятӣ роҳхат гирифтанд.¹⁶⁴

Инчунин, соли 2013 бахшида ба ҷашни байналмиллалии Наврӯз дар байни ташкилоту муассисаҳо, корхонаҳо ва хоҷагиҳои ҷамоатҳои шаҳраку деҳотӣ ноҳия озмуни ноҳиявии таҳти унвони «Зебосанамо» гузаронида шуд.¹⁶⁵

Ҷараёни иҷрои Барномаи рушди ҳунарҳои бадеӣ - халқӣ дар ноҳияи Восеъ бонизом тадбиқ мешавад. Имрӯзҳо дар ноҳияи Восеъ беш аз 160 нафар ҳунармандони халқӣ ба шугли касбҳои гуногуни мардумӣ аз ҷумла, гулдӯзӣ, оҳангарӣ, дуредгарӣ, гилембофӣ, сандуксозӣ, чакандӯзӣ, заргарӣ ва амсоли ин сару кор доранд. Барои фаъолияти онҳо аз ҷониби мақомоти маҳаллӣ шароитҳои мусоид фароҳам оварда шудааст. Айни ҳол дар ноҳия 3 коргоҳи ҳунари «Сандуксоз», «Кошонаи хусн» ва «Дойра» амал мекунанд, ки маҳсули эҷоди ҳунариашон на танҳо эҳтиёҷоти мардумро қонеъ мегардонанд, балки дар намоиш - фурӯши маҳсулотҳои ҳунари дар миқёси вилояту ҷумҳурӣ низ муваффақона баромад мекунанд.

Дар ноҳия ҳунармандони халқӣ хеле зиёданд. Бахусус маҳорати эҷодӣ ва дастранҷи ҳунармандон Зайнаб Назруллоева дар баҳши заргарӣ, Ҳайдар Ташрипов ва Ҳасан Шарифов дар баҳши табактарошӣ, Қурбонназар Муродов дар баҳши гаҳворатарошӣ, Маҳмадшафев Рабиев дар баҳши оҳангарӣ ва Абдурахмон Муродов бар баҳши сохтани асбобҳои мусиқӣ нодир буда, намунаи эҷоди онҳо дар озмуну намоишҳои вилоятию ҷумҳуриявӣ мавриди тамошою

¹⁶⁴ БҶ БФМКВХ Ҳисоботи шӯъбаи фарҳанги ноҳияи Фархор. 2012. Д 5. – В 2.

¹⁶⁵ БҶ БФМКВХ Ҳисоботи шӯъбаи фарҳанги ноҳияи Фархор. 2013. Д 5. – В 6.

назари меҳмонони ватанию хориҷӣ гаштаанд. Бояд қайд намуд, ки барои муҳайё намудани шароити мусоиди корӣ ба ҳунармандон аз тарафи масъулони ҷамоатҳои деҳот кӯмакҳои амалӣ расонда мешавад.¹⁶⁶

Ҷихати дастгирии бештари ҳунармандони мардумӣ ва рушди эҷодиёти бадеии ҳаваскорон, аз тарафи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия нақша - чорабиниҳо таҳия шудаанд. Тибқи ин нақша - чорабинӣ дар арафаи ҷашни Наврӯз миёни ҳунармандони мардумӣ озмун гузаронида шуд, ки дар ин озмун 43 нафар ҳунармандони мардумӣ маҳсули эҷодашонро пешкаш намуданд ва ҳунармандони беҳтарин бо мукофотҳои пулию молӣ сарфароз карда шуданд¹⁶⁷

Ҷараёни иҷрои Барномаи рушди ҳунарҳои бадеӣ – халқӣ бошад дар ноҳияи Ҷамадонӣ бонизом тадбиқ мешавад. Дар ноҳия шумораи ҳунармандони халқӣ 52- нафарро ташкил мекунанд, ки онҳо дар ҳама чорабиниҳои фарҳангии ноҳиявӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ ҳунарҳои зебои худро ба маърази тамошо мегузоранд. Намунаи дастранҷи ҳунармандон Хоркашова Нигина дар баҳши заргарӣ, Азизов Раҳматулло дар баҳши оҳангарӣ, Гулов Одинашо ҷӯбтарошӣ - наққошӣ, Бердалиева З сӯзанидӯзӣ, Ҷамидова Меҳрӣ дар баҳши кадбонугӣ, Сониев Саймир дар баҳши табақтарошӣ борҳо дар озмуну намоишҳои вилоятӣ ҷумҳуриявӣ пешкаш гардида, сазовори баҳои баланди ҳакамон ва меҳмонони ватанию хориҷӣ гардидаанд.¹⁶⁸

Барои муҳайё намудани шароити мусоиди корӣ ба ҳунармандон

¹⁶⁶ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хатии шуъбаи фарҳанги ноҳияи Восеъ дар семоҳаи аввали соли 2012. Д 4. – В 4-5.

¹⁶⁸ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттӣ оид ба вазъи муассисаҳои фарҳанги ноҳияи Восеъ, 2014. Д 4. – В 3.

¹⁶⁹ БҶ БФМКВХ Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Ҷамадонӣ. 2012.Д 2. -В 4.

дар ноҳияи Ҳамадонӣ аз тарафи масъулони ҷамоатҳои деҳот чораҳои зарурӣ андешида мешаванд. Зеро дастгирии ҳунармандони бадеӣ - халқӣ барои рушди санъати миллии заминаи мусоид фароҳам меоварад. Мавриди зикр аст, ки рӯйхати ҳунармандони халқӣ барои ворид намудан ба феҳрасти миллии ҳунармандони халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил гардида дар китоби ягонаи мероси ҳунарҳои мардумӣ дарҷ мегарданд.¹⁶⁹

Бо мақсади татбиқи «Барномаи рушди ҳунарҳои бадеӣ - халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015» дар ноҳия Ховалинг корҳои муайяне ба сомон расида истодаанд. Аз ҷумла пеш аз ҳама дар бахши фарҳанг рӯйхати ҳунармандон ва касибони соҳибкасби ноҳия тартиб дода шудааст, ки шумораи онҳо 156 - нафарро ташкил медиҳанд. Ҳунармандони ноҳия мунтазам дар намоишҳои ҳунарҳои миллии ширкат варзида, ҳунари волою зебои хешро ба маърази тамошо мегузоранд. Айни замон дар ноҳия 3 дӯкони хурди заргарӣ фаолият дошта, ҳунармандони дигар аз қабилҳои чакандӯзон, табақтарошон, кандакорон дар чӯб, созтарошон, устоҳои зину афзори асп, кашидадӯзон, сабадбофон, бӯрӯбофон дар хонаҳои истиқоматиашон фаъолият менамоянд.

Инчунин, дар мактаби санъати бачагонаи ноҳия бо роҳбарии муаллима Муродова Собирамо омӯзиши ҳунари кашидадӯзии бадеӣ (даравшакдӯзӣ) ба роҳ монда шудааст, ки духтарон ин ҳунарро бо завқи том меомӯзанд. Барои рушди омӯзиши ин ҳунар ва дар сатҳи истеҳсоли саноатӣ ба роҳ мондани кор, аз тарафи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия маблағгузориҳо дар назар аст.

Дар самти ҳифз ва ба қайдгирии мероси ғайримодии фарҳангӣ дар бахши фарҳанги ноҳия корҳои муайяне ба сомон расонида шудаанд. Яке аз унсурҳои мероси ғайримодии фарҳангӣ «Бузакбозӣ», ки дар асрҳои 19-20 дар байни тоҷикон маълуму

¹⁶⁹БҶ БФМКВХ Маълумотнома оиди муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Ҳамадонӣ. 2014.Д 2. – В 3.

машхур буд, имрӯз дар ноҳияи Ховалинг аз ҷониби ворисони хунарманди мардумӣ, Усто Ғулом Қодиров иҷро карда мешаванд.¹⁷⁰

Дар ноҳияи Муъминобод шумораи хунармандони халқӣ 154 нафарро ташкил медиҳанд, ки аз рӯи ҳунарҳои ҷӯбтарошӣ, кандакорӣ, заргарӣ, чеварӣ, тарроҳӣ, оҳангарӣ ва ғайра дар ҳамаи ҷорабиниҳои фарҳангии ноҳиявӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ иштирок намуда, ҷойҳои намоёнро соҳиб шудаанд. Масалан, Саъбагул Зайниддинова аз деҳаи Шаҳраки ҷамоати деҳоти Чилдухтарон бо хунари сохтани гарданбанду гӯшвораҳо, бозубанд ва орошотҳои арӯсӣ дар озмуну фестивалҳои байналмиллалӣ, ки дар Олмон, Шветсария, Фаронса ва Амрико гузаштанд, иштирок намуда, баҳои баланди тамошобинони хориҷиро сазовор гардидааст.¹⁷¹ Инчунин, Восиева Халифабӣ, Азизова Ойҷонбӣ, Саидова Н ва Абдуллоева Сайёра аз ҷамоати шаҳраки Муъминобод дар баҳши чакандӯзӣ ва кашидадӯзӣ, Ғуломова Мамлакат, Ашӯрова Ҳанифа аз ҷамоати деҳоти Деҳибаланд дар баҳши бофандагӣ, Қуватов Сулаймон дар баҳши сохтани асбобҳои миллӣ, дар тайёр намудани яхдон, қошук, шона ва ғайра. Бояд қайд намуд, ки ҳунарҳои қадима имрӯзҳо низ дар ҷомеаи муосир Тоҷикистон аҳамияти худро гум накардааст.

Дар ноҳияи Муъминобод мактаби таҳсилоти иловагӣ фаъолият менамояд. Дар мактаби мазкур гурӯҳҳои дӯзандагӣ аз ҳисоби хонандагони муассисаҳои таълимии ноҳия ташкил карда шудааст. Инчунин, дар баҳши шугли аҳолии ноҳия курси қолинбофӣ ташкил карда шудааст, ки зиёда аз 40 нафар занони хонанишинро фаро гирифтааст. Бо мақсади татбиқи «Барномаи рушди ҳунарҳои бадеӣ - халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015» дар

¹⁷⁰ БҶ БФМКВХ //Гузориш оиди рафти иҷрои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» дар ноҳияи Ховалинг.2014.Д 6. – В 3-5.
¹⁷² БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Муъминобод.2014.Д3. – В 2.

ноҳияи Муъминобод корҳои муайяне ба сомон расидаанд. Аз ҷумла, дар бахши фарҳанг рӯйхати ҳунармандон ва касибони соҳибкасби ноҳия тартиб дода шудааст. Ҳунармандони ноҳия мунтазам дар намоишгоҳҳои ҳунарҳои миллии ширкат варзида, ҳунари волою зебои худро ба маърази тамошо мегузоранд. Чунончӣ, дар санаи 21-22 юми августи соли 2013 дар боғи «Ирам»-и шаҳри Душанбе Фестивали ҷумҳуриявии ҳунарҳои бадеӣ - халқӣ доир гардид, ки дар он 25-нафар ҳунармандони ноҳияи Муъминобод ширкати ғаёлона намуданд. Инчунин дар Фестивали ҷумҳуриявии ҳунарҳои халқӣ таҳти унвони «Ҷилои ҳунар» ки рӯзҳои 21-23 юми март соли 2014 дар шаҳри Хуҷанд баргузор гардида буд, 6 - нафар ҳунармандони халқии ноҳия ширкат намуда, соҳиби ҷоиза ва ифтихорномаҳо гардиданд.¹⁷²

Бо амалӣ гардидани «Барномаи рушди ҳунарҳои бадеӣ - халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015» дар минтақаи Кӯлоб як қатор масъалаҳо ҷиҳати рушди ҳунарҳои мардумӣ ҳалли худро ёфтанд. Аз ҷумла:

- инфраструктураи нави ҳунарҳои халқӣ ташаккул ёфт;
- дар низоми давлатии таълими равияи нав- «мактаби ҳунари (устод-шогирд)» бо истифода аз услубҳои суннатии тадрисии ниёгон ташаккул ёфт;
- барои ҷалби یتимон ва кӯдакони оилаҳои камбизоат ба таълимгоҳҳои ҳунарҳои бадеии халқӣ имконият фароҳам омад;
- мақоми иҷтимоии ҳунарҳои бадеии халқӣ дар минтақа устувор гардида, шаклҳои анъанавии ҳунарҳои асили мардумӣ эҳё гардиданд;
- барои таъсиси устохонаҳои ҳунармандӣ ва татбиқи нерӯи эҷодии ҳунармандон дар минтақа шароити мусоид фароҳам омадааст;
- барои ташкили меҳнати хонагӣ ҷиҳати дастгирии шуғли занони

¹⁷² БҶ БФМКВХ //Ахборот оиди рафти иҷрои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» дар ноҳияи Муъминобод.2014. Д 3.- В 3.

хунарманд ва паст гардидани сатҳи камбизоатӣ имконият фароҳам омад;

- имконияти ба ҷаҳониён муаррифӣ кардани намунаҳои барҷастаи хунарҳои бадеии халқӣ пайдо гардидааст.

Бо мақсади аз наздик ошно гардидан ба хунари устоҳои ҷирадасти шаҳр ва ноҳияи Кӯлоб ба ҷойи кори чандин устоҳои ҷӯбтарош раҳсипор гаштем Музаффар Шарифов устои ҷӯбтарош аз деҳаи Токакаппаи ноҳияи Кӯлоб буда, касби ҷӯбтароширо аз падараш Ҳалимов Шариф омӯхтааст. Ин устои ҷирадаст, дар сӯҳбат бо мо гуфт, ки бештар аз ҷӯбҳои дарахтони чормағз, тут, чинор, бед ва ғайраҳо маҳсулотҳои худ: табақ, коса, чинӣ, кафгир, чува, ғалтаки хамиртунуккунӣ, уғурак, санги уғурак, чумча, думбра, дутор ва ғайраҳо тайёр намуда, пешкаши мардуми диёри худ мегардонад. Дар як моҳ беш 35 - 40 табақи таомхӯрӣ сохта ба фурӯш мебарорад.

Қобили қайд аст, ки ҳар як устои ҷӯбтарош тарзу усули тайёр намудани маҳсулоти худро дорад. Масалан, Сайдакрам Акрамов аз деҳаи Корези Болои ноҳияи Кӯлоб устои ҷӯбтароши авлодӣ мебошад. Вай касби худро ба писарон ва наберагони худ мерос гузоштааст.

Мо бо думбратарош Саттор Сониев дар бозор шинос шудем. Ӯ дар деҳаи Корези Поёнии ноҳияи Кӯлоб зиндагонӣ мекунад. Касби думбратароширо аз падараш омӯхта будааст. Вай чандин намуд асбобҳои мусиқиро аз қабилӣ думбра, дутор ва ғичҷакро ба дастони муъҷизакори худ офарида, пешкаши мизочон мегардонад.

Думбра сози мусиқӣ буда, дар баъзе ноҳияҳои Хатлон онро дуторча низ меноманд. Дарозии думбра 70 - 80 см буда, аз гӯшак, даста, коса, тахта, харак, парда иборат аст. Думбраро Саттор Сониев аз ҷӯби тут ё зардолу тарошида, тор ва зеҳашро аз рӯдаи буз тайёр мекардааст. Асбобҳои мусиқии тайёрнамудаи ӯ аз ҷониби устодону шогирдони Коллеҷи санъат хуб харидорӣ карда мешавад.

Устои ҷӯбтарош Шохвалӣ Холиқов аз деҳаи Чоқтемури ноҳияи

Кӯлоб касби чӯбтароширо аз падараш Шералӣ Холиқов омӯхтааст.

Оилаи Аскаршо Пирмадов аз асрҳои XIX инҷониб бо касби бобоии худ кулолгарӣ ва оҳангарӣ машғул мебошанд. Бобокалони Аскаршо Зариф Мирмадов дар гузашта кулолгарӣ мекардааст. Ба ниёзмандон асбобҳои рӯзгор: лаълию коса, кӯзаю чойчӯш тайёр карда меодааст. Дар даврони Шӯравӣ бинобар кам шудани талабот ба чунин асбобҳои рӯзгор, падарам касби нав - оҳангариро омӯхт - мегӯяд Аскаршо Пирмадов.

Бо Қарори Шӯрои сарони давлатҳои аъзои ИДМ аз 10.10.2014 бо мақсади амалигардонии барномаи байнидавлатӣ шаҳри Кӯлоб «Пойтахти фарҳангии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар соли 2015» эълон гардид.

Бо мақсади амалигардии ин тадбири муҳими сиёсӣ-фарҳангӣ моҳи феввали соли 2015 бо сарвари Сарвазирӣ мамлакат Қохир Расулзода Кумитаи тадрукоти таъсис ёфта, ҷаласаҳои он доир гардиданд. Дар ҳамкорӣ бо Шӯрои Ҳамкории Фарҳангии ИДМ, Вазорати Фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Кӯлоб «Нақшаи баргузори чорабиниҳо тартиб дода шуда, мавриди иҷро қарор гирифт.

Бахшида ба Пойтахти фарҳангии ИДМ-и эълон шудани шаҳри Кӯлоб, намоиши байналмиллалии ҳунарҳои мардумӣ «Бозори ҳунар» мутобиқи банди 15-и «Барномаи рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2015» ва Нақшаи баргузори чорабиниҳо бахшида ба «Пойтахти фарҳангии ИДМ эълон гардидани шаҳри Кӯлоб дар соли 2015» бо маблағгузори Вазорати фарҳанг рӯзҳои 24-25 апрели соли ҷорӣ дар майдони Маҷмааи меъмории-фарҳангии «Дарахти ҳаёт»-и шаҳри Кӯлоб гузаронида шуд.

Мувофиқи нақшаи намоиш ба чорабиниҳои ҳунармандону касибон аз ҚИА, ВМКБ, вилояти Суғд, шаҳри Душанбе, НТМ ва шаҳру навоҳии вилояти Хатлон ҳамчун 45-ҳунарманд даъват шуда буданд.

Андозаи майдони намоишгоҳ бо дарозии 100-метр, бараш 3- метр ташкил дода бо таҷҳизоти замонавии намоишии Палатаи савдои ҷумхури ораста шуда буд.

Аз вилояти Хатлон дар намоишгоҳ 20 - хунарманд иштирок доштанд. Аз ҷумла: шаҳри Кӯлоб 12-нафар, ноҳияҳои Муъминобод 3-нафар, Шаҳритус 2-нафар, Қубодиён 2-нафар, Восеъ,- 1нафар Намоиш ду рӯз идома ёфта тамошобинони сершумор аз он дидан намуданд.

Тибқи нақша дар рӯзи дуум Конференсияи илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Мероси фарҳангӣ ва хунарҳои мардумии Кӯлоб, роҳҳои нигоҳдошт ва тарвиҷи он» дар толори Донишгоҳи Давлатии Кӯлоб гузаронида шуд. Дар қори Конференсия олимони фолклоршинос аз АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ПИТФ назди Вазорати Фарҳанг, ректорони ДФСТ ба номи М.Турсунзода, Донишкадаи рассомӣ ва дизайни Тоҷикистон, ДДК ба номи А. Рӯдакӣ иштирок ва баромад намуданд.¹⁷³

Истиқлолияти давлатӣ барои инкишофи муносибатҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон ба мамолики дигар шароити мусоид фароҳам сохт. Ин ҳолат имкон медиҳад, ки ҳамкориҳои гуногунсоҳаву гуногунҷабҳаро кишвари мо бо мамлакатҳои дигар ба роҳ монанд. Аз тарафи дигар барои рафту омади хориҷӣ ба мамлақати мо шароити хубе фароҳам омад, ки он ба рушди туризму сайёҳӣ мусоидат намуда истодааст. Тамоюли ҷаҳонишавии фарҳанг ба яке аз масъалаҳои глобалии асри 21 табдил ёфта, талабот нисбат ба сатҳи маънавияти инсон, тарбия ва ташаккули наслҳое, ки вазифаҳои азими бунёди ҷомеаи навин дар даврони соҳибистиқлолии миллати тоҷик ба зиимаи онҳо гузошта хоҳад шуд, торафт меафзояд.

Сайёҳону меҳмонони хориҷӣ дар баробари зиёрати ёдгориҳои таърихӣ ва тамошои мавзеҳои зебои табиати биҳиштосои Тоҷикистони азиз бевосита ба маҳсулоти тайёри хунарҳои халқии

¹⁷³ БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. 2015. – В 2-3.

маҳаллҳои боздид кардашон шинос шуда, харидорӣ менамоянд. Дар иртибот ба ин курта ва тоқии чакани Кӯлоб, тоқиҳои чоргули Истаравшану Панҷакент, Хучанд, Бадахшон, атласу адрасҳои гуногуни истеҳсоли ҳунармандони кишвар, маҳсулотҳои ороишии занонаи заргарӣ, асбобҳои гуногуни оҳангарӣ, воситаи муҳими шиносоии сайёҳону меҳмонони хориҷӣ ба тамаддуни қадимаи тоҷикон мебошанд. Ҳамчун тухфа тақдим ва ё ба роҳ мондани фурӯши онҳо яке аз воситаҳои муҳими тарғиби фарҳанги миллӣ ва ифтихори тоҷикон мебошад. Дар баробари ин пайваста муаррифи намудани маҳсулотҳои ҳунармандон ба тарбияи худшиносию фарҳангдӯстии онҳо мусоидат намуда, барои тараққиёти минбаъдаи ҳунармандӣ шароити мусоид фароҳам меоварад.

Ҳамин тавр, халқи тоҷик ҳазорсолаҳо боз аз рӯи ҳунар ва касбу кори худ зиндагонӣ мекунад, аз ин лиҳоз, ҳунар ва ҳунармандӣ чӣ дар шаҳр ва чи дар деҳот, ҳамеша мавқеи хоса дошт ва дорад. Ба андешаи мо, ҳар як офаридаҳои ҳунармандон баҳри ободӣ ва бунёдкориҳои шаҳру деҳот ва умуман сарзамини тоҷик мебошад.

Чакан ва чакандӯзӣ шоҳи ҳунарҳост. Тасаввур кунед, барои дӯхтани бардеворӣ ё чодир, зани ҳунарманд 1,5 – 2 миллион кӯк мезанад, то он даме, ки онро ба итмом расонад. Инчунин пуртоқатӣ, устуворӣ, меҳнатқаринӣ, сабру тоқат, фурӯтани ҳунармандон бе назари илоҳӣ нест. Аз ин лиҳоз ба чакан ҳамчун ҳунари оддӣ назар намудан хатост. Тасвири сабзаю себарга, гулҳои баҳорӣ, шукуфтани дарахтон, ё мушоҳидаи рангҳои рангинкамон дар нақшҳои чакан, таҳаюлотии ботинии ҳунармандро инъикос менамояд. Ба фалсафаи бостонии меҳрпарастии халқи тоҷик нуқтаҳои бисёре мавҷуд аст, ки ханӯз касе дар болои мазмуну мундариҷаи онҳо фикр нарондааст. Пайвастагии эҷодиёти мардум ба гузаштаҳои дуродур, фарқи одами ҳунарманд аз беҳунар, ташвиқу тарғиби ҳунару ҳунарманд аз мадди назари муаррихону файласуфон дур мондааст.

Дуруст ба роҳ мондани тарғиби фарҳанги миллӣ, ба хусус

намунаҳои хунаҳои мардумӣ барои ҷаҳониён фазои солими иттилоотӣ ва илмию фарҳангиро устувору қавӣ гардонид, дар тарбияи маънавию ватандӯстии насли ҷавон нақши муассир гузошта метавонад.

Тавре, ки қайд кардем халқи тоҷик соҳибхунаро бофарҳанг буда, аз қадим бо хунаро эҷодкории худ дар тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми сазовор гузоштааст. Имрӯз моро зарур аст, ки ҷиҳати иҷрои ҳидоятҳои хирадмандонаи Пешвои миллат ба рушди хунаҳои мардумӣ тақвият бахшида, барои таҳкими минбаъдаи фарҳанги миллӣ аз шароити мусоид самаранок истифода карда, дар баланд бардоштани сатҳи маърифати бадеию ахлоқӣ ва худшиносии миллии ҷомеа корҳои шоистаеро анҷом диҳем.

БОБИ II. ИНКИШОФИ МИНБАЪДАИ МУАССИСАҲОИ МАДАНИЙ – РАВШАННАМОЙ ДАР МИНТАҚА

2.1. Саҳми Ҳукумати Ҷумҳуриӣ ва мақомоти иҷроияи ҳокимиятҳои маҳаллӣ дар барқарорсозӣ ва ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа

Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди эълони истиқлолият дар асоси ҳуқуқҳои байналмилалӣ соҳибхитиярии давлатӣ ва сиёсии худро таъмин намуда, аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ расман эътироф гардидааст. Давлати ҷавони тоҷикон қулли нерӯ ва имкониятҳои худро баҳри татбиқи ислоҳот ва навсозии сохторҳои ҳукуматӣ, соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ ва сохтмони ҷомеаи шахрвандӣ равона мекунад. Дар ин муддат, ҳарчанд дар татбиқи нақшаҳои стратегии давлатӣ оид ба азнавсозии иқтисодӣ ва иҷтимоӣ корҳои зиёде ба анҷом расонида шуда бошад ҳам, мутаассифона ба соҳаи фарҳанг камтар эътибор дода мешуд. Дар ин давра ҷудо нагардидани маблағҳои зурури ба соҳаи фарҳанг ба он оварда расонид, ки дар

баъзе шахру ноҳияҳо вазъу ҳолат ва фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар ҳолати ногувор қарор доштанд.

Дар соҳаи фарҳанг яке аз санадҳои асосии амалкунанда Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг»¹⁷⁴ мебошад. Дар ин Қонун ҳуқуқҳои шаҳрвандон дар соҳаи фарҳанг, роҳҳои истифодаи арзишҳои фарҳангӣ, имкониятҳои таъсиси муассисаҳои нави фарҳангӣ ва ҳунари, шаклҳо ва намудҳои фаъолияти онҳо муайян карда шудаанд.

Дар партави сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №501 аз 30 декабри соли 2005 тасдиқ шудааст.¹⁷⁵

Консепсияи рушди фарҳанг муттасил, зина ба зина амалӣ гардида, дар асоси он таҳия ва тасдиқ гардидани Барномаҳои давлатии рушди соҳаҳои мухталифи фарҳанг ва санъат, оғоз гардидани сохтмон, таъмир ва чиҳозонидани муассисаҳои фарҳанг, баргузори конференсиҳо, озмунҳо, фестивалҳо имкон медиҳанд, ки таҷрибаи андӯхта таҳлил ва роҳҳои самараноки татбиқи Консепсияи рушди фарҳанг саҳеҳу равшан гардонида шаванд.

Баъди қабули Консепсияи мазкур вазъияти фарҳангӣ дар кишвар то андозае беҳтар гардидааст. Тадричан, раҳой аз бӯҳрони иқтисодӣ, устуворгардии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсӣ ва ҳамкориҳои васеи ҷумҳуриӣ бо кишварҳои хориҷӣ сабаби густариши дигаргунсозихо дар ҳаёти иҷтимоӣ, аз ҷумла дар соҳаи фарҳанг низ гардиданд.

Таҳлили фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ нишон дод, ки шумораи муассисаҳои клубӣ, клубҳои сайёр, ансамблҳои тарона ва рақс, театрҳои халқӣ, чорабиниҳои оммавӣ ва тамошобинон кам

¹⁷⁴ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фарҳанг аз 13 декабри соли 1997. № 519 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23-24. – С. 352; (28.06.2011 с., №734).

¹⁷⁵ Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501. – Душанбе: Матбуот, 2006. – 32.

гардида, ин муассисаҳо дар баъзе ноҳияҳои дурдаст умуман фаъолият надоштанд. Чунин ҳолат дар фаъолияти китобхонаҳои минтақа низ мушоҳида мегардид. Дар ин давра базаи моддӣ – техникий китобхонаҳо дар ҳолати бад қарор дошта, сол то сол шумораи китобхонаҳо, ки ба таъмири асосӣ ниёз доштанд, зиёд мегардиданд. Аз ҳама ҳолати нигаронкунанда дар фаъолияти китобхонаҳо ин бо мутахассисони китобдор таъмин набудани аксарияти китобхонаҳои минтақа мебошад. Ин масъала ва мушкилиҳои ҷойдошта боиси кам гардидани шумораи китобхонаҳо, хонандагон, захира ва гардиши китобӣ гардидаанд. Бо вучуди камбудӣ ва норасоии мавҷуда аз соли 2001 сар карда вазъи ҳолати муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб беҳтар гардида истодааст.

Китобхонаҳо дар ҷамъияти ҳозира яке аз соҳаи афзалиятноки фарҳанг ба ҳисоб мераванд. Фаъолияти китобдорӣ - соҳаи фаъолияти иттилоотӣ, иҷтимоию фарҳангӣ ва омӯзишӣ мебошад, ки ба вазифаҳои он таъсис ва инкишоф додани шабакаи китобхонаҳо, ташкилу тақмили фондҳои онҳо, ба роҳ мондани хизматрасонии китобдорӣ ва таъминоти илмӣю методӣю рушди китобхонаҳо дохил мешавад.

Оиди фаъолияти шабакаи китобхонаҳо дар ҷумҳурӣ, Пешвои муаззам, Эмомалӣ Раҳмон дар паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин қайд намуда буд: «Масъалае, ки мазмуну мӯҳтавои тарбияи наслҳои имрӯзу оянда ба ҳалли он иртиботи ногусастанӣ дорад, баланд бардоштани сатҳи маърифати мардум аст. Нақши китоб ва китобхонаҳо барои амалӣ гардидани ин мақсад хеле муҳим аст. Бинобар ин Ҳукумати Тоҷикистон ду барнома ро барои рушди фаъолияти китобдорӣ барои солҳои 2006-2015 қабул намуд, ки маблағи умумии онҳо ҳашт миллион сомонӣ мебошад.»¹⁷⁶

¹⁷⁶ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ – 30.04.2007. [Электронный ресурс].– Режим доступа:<http://mmk.tj/ru/president/letter/>

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» 1-уми августи соли 2003 таҳти № 32 қабул гардидааст.¹⁷⁷ Қонуни мазкур асосан ба китобхонаҳое, ки аз ҳисоби буҷети давлатӣ ва ё буҷетҳои маҳаллӣ пурра ва ё қисман маблағгузорӣ мегарданд, равона гардида, дар қисми танзими масъалаҳои ҳифз ва истифодабарии фонди китобхонаҳо чун ҷузъи мероси таърихӣ фарҳангии халқи тоҷик, нисбат ба ҳама гуна китобхонаҳо, сарфи назар аз шаклҳои моликиятшон амал мекунад

Китобхонаҳо чун марказҳои асосии маърифат ва донишомӯзӣ дар тарбияи маънавияти ҷомеа ва болоравии сатҳи маърифаткунонии мардум нақши калон дошта метавонанд. Шумораи китобхонаҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон соли 2000 – ум 204 ададро ташкил менамуд: аз ҷумла 1 китобхонаи вилоятӣ, 1 китобхонаи бачагонаи вилоятӣ, 9 китобхонаҳои марказӣ, 6 китобхонаҳои шаҳрӣ, 10 китобхонаҳои бачагона, 177 китобхонаҳои деҳотӣ.

Мавриди зикр аст, ки бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурӣ дар соҳаи тарбия ва ташаккули дониши касбии кадрҳо доир ба аз худ намудани технологияи муосир дар фаъолияти китобхонаҳои ҷумҳурӣ бениҳоят калон мебошад. Бо кӯмаку сарпарастии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон директори китобхонаи вилоятӣ ба номи С. Айнӣ, соли 1999 дар Конференсияи шашуми байналмилалӣ «Қрим - 99» ва соли 2002, дар Конференсияи нӯҳуми байналмилалӣ «Қрим – 2002» иштирок намуд. Дар ин конференсияҳо оид ба масъалаҳои муҳими иттилоотии китобхонавӣ ва истифодаи технологияи муосир муҳокимаҳои ҷолиби илмӣ аз ҷониби мутахассисони машҳури соҳа мавриди омӯзиш қарор гирифта буданд.»¹⁷⁸

¹⁷⁷ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти китобдорӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 32 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С. 455.

¹⁷⁸ Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества. Тема 2002 года : [Текст] : Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего. Труды конференции 9 – я междунар. Конф. «Крым 2002». – М. : ГПНТБ России, 2002. Т. 1. – 520 с.

Соли 2004 директори китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни, дар озмуни ҷумҳуриявӣ «Барномаи истифодаи технологияи коммуникатсионӣ (ИКТ) доир ба ташкили хизматрасонии бо сифати хонандагон дар китобхонаҳои вилоятӣ», ки бо дастгириву ҷонибдории хазинаи байналмилалии «БУНЁДИ МАДАД» (SOROS) пешниҳод шуда буд, иштирок карда, соҳиби «Грант» - и лоиҳа гардид. Маблағи гранти лоиҳаи номбурда 3000 \$ америкоӣ буд, ки бо истифодаи ин маблағ 2 компютер, 1 принтер, 1 дастгоҳи нусхабардорӣ ва 1 модем харидорӣ гардид. Мақсади асосии баргузорию озмуни мазкур ин ҷорӣ намудани технологияи муосири замонавӣ дар китобхонаҳо буд.

Дар доираи омодагиҳо ба ҷашни 2700 солагии шаҳри Кӯлоб китобдорони китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнии шаҳри Кӯлоб соли 2005 гӯшаи доимоамалкунанда бо номи «Эй нишон аз бостон Кӯлоби ман» таъсис доданд, ки аз он ҳамагон васеъ истифода менамоянд. Ҳамзамон дар ин давра ба китобхона аз ҳисоби Вазорати фарҳанг 1446 нусха аз ҳисоби Раёсати фарҳанги вилоят 75 нусха ва аз ҳисоби хазинаи «Сорос» 178 нусха ҷамъ 1699 нусха адабиётҳои гуногуни тозанаҷр ворид гардидааст.¹⁷⁹

Тайи солҳои охир китобхонаҳои вилояти Хатлон аз ҷумла минтақаи Кӯлоб аз набудани воситаҳои техникӣ; мизу курсиҳо, воситаҳои айёни, рафҳои китобмонӣ ва дигар ашёҳо танқисӣ мекашанд. Аксарияти биноҳои китобхонаҳо, алалхусус китобхонаҳои деҳот таъмирталаб ва дар ҳолати садамавӣ қарор дошта, дар онҳо оддитарин шароитҳои хизматрасонӣ мавҷуд нест. Китобхонаҳо бояд иморати ҷудогона барои ҳифзи маҳзани китобӣ ва дигар маводи ҷопӣ, толори мутолиа ва низ утоқи кории кормандон дошта бошанд. Аммо аксари китобхонаҳои деҳот танҳо аз як утоқ иборат буда, дар он маҳзани китобхона низ нигоҳ дошта мешавад.

Солҳои охир аз сабаби ночиз будани маоши кормандони соҳа аксарияти мутахассисон тарки вазифа намудаанд. Кормандоне, ки

¹⁷⁹ БҶ РҶВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. –В 5.

имрӯзҳо дар муассисаҳо қору фаъолият доранд қисми зиёди он маълумоти соҳавӣ надоранд, ё худ танҳо маълумоти миёна доранд, ки ин ҳама боис гаштааст, ки хизмати китобӣ ба мардум дар сатҳи лозима қарор надорад. Масалан, соли 2005 дар тамоми китобхонаҳои вилояти Хатлон аз 647 нафар 418 нафар (64,6 %) қормандон бо маълумоти миёна қор меқарданд, ки баланд бардоштани савияи дониши онҳо яке аз масъалаҳои аввалиндараҷа ба ҳисоб меравад.

Масъалаи ҳалталаби дигаре, ки барои ғанӣ гардонидани ҳазинаи китобхонаҳо мусоидат мекунад ин бо китобҳои нав таъмин намудани китобхонаҳо мебошад. Оиди дастрас намудани адабиётҳои нав бо забони тоҷикӣ барои китобхонаҳо мақомотҳои иҷроияи маҳаллии аксар шаҳру ноҳияҳои вилоят солҳои зиёд боз шуъбаҳои фарҳангро маблағгузорӣ намекунанд. Соли 2004 мақомотҳои иҷроияи ҳокимияти маҳаллии шаҳру ноҳияҳои Кӯлоб 75 сомонӣ, Ховалинг 1364 сомонӣ, Муъминобод 700 сомонӣ, Балҷувон 1700 сомонӣ, Фарҳор 338 сомонӣ ва Раёсати фарҳанги вилоят 5300 сомонӣ маблағҳо ҷудо намуда, адабиётҳои нав харидорӣ қарданд. Чунин маблағгузориҳо нисбати хариди адабиётҳои нав дар ноҳияҳои Восеъ, Темурмалик, Данғара, Ҳамадонӣ ва ғайраҳо чанд соли охир ба назар намерасад, ки ин аз муносибати ноҳуби масъулони мақомотҳои иҷроияи маҳаллии ноҳияҳои номбурда дарак медиҳад.

Мувофиқи маълумотҳо ба китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳои вилоят дар соли 2005 12779 нусха адабиётҳои наву гуногунсоҳа ворид шудааст, ки 401-нусаи он аз ҳазинаи «Сорос» ва 2246 нусаи он аз ҳисоби Вазорати фарҳанг тақдим шудаанд. Вазорати фарҳанг дар ин давра ба китобхонаҳои ноҳияҳои Ҳамадонӣ, Фарҳор, Муъминобод қариб - 400 нусагӣ адабиётҳои навтаринро ройгон тақдим намуданд. Дар ин давра дар шаҳру ноҳияҳои вилоят 22 китобхонаҳои бачагона фаъолият

менамуданд, ки хазинаи китобии онҳо 250253 нусха китобро ташкил менамояд.¹⁸⁰

«Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» ба мақсади татбиқи муқаррароти Қонуни ҚТ «Дар бораи фарҳанг», Қонуни ҚТ «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба фароҳамоварии шароити мусоид барои дастраси умум гардонидани адабиёти гуногун, иттилоот ва арзишҳои фарҳангие, ки дар фонди китобхонаҳо ҷамъоварӣ мегарданд, таҳия шудааст.¹⁸¹

Ҳадафи асосии Барнома аз ин иборат аст, ки функцияҳои иттилоотӣ, иҷтимоию фарҳангӣ ва маърифатии китобхонаҳоро тақвият дода, дастрасии фонди китобхонаҳоро барои ҳамаи табақаҳои ҷомеа таъмин карда, ба воридсозии технологияҳои нави иттилоотӣ дар фаъолияти китобхонаҳо кӯмак расонида, заминаи моддию техникий онҳоро таҳким бахшида, тарбияи кадрҳои баландихтисосро тақмил дода, эътибори иҷтимоии кормандони китобхонаҳоро боло бардорад.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди фаъолияти китобдорӣ дар мамлакат заминаҳои мусоидро фароҳам овард. Пеш аз ҳама ғамхориҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати соҳаи фарҳанг бахусус китобхонаҳо бениҳоят назаррас мебошад. Дар арафаи чашнвораи 2700 – солагии шаҳри Кӯлоб, моҳи августи соли 2005 бо дастгирии Пешвои муаззам, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон китобхонаи вилояти ба номи С. Айни ба бинои наву барҳаво гузашт, ки бо тарҳрезии Барномаи сохтмони «Маркази ҷамоҳангсозии лоиҳаҳо» оид ба таҷдид ва рушди иншооти инфраструктураи иҷтимоӣ аз тарафи ширкати «Кӯлобсоз» бо маблағи

¹⁸⁰ БҶ РҶВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. – В 3.

¹⁸¹ Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 аз 2 июли соли 2005, таҳти № 238 // Китобдор. Маҷаллаи маданӣ – равшаннамой. – 2007. – №1. – С. 6-17.

1700000 сомони ба таври замонавӣ бунёд шудаву дар маркази шаҳр, хиёбони Исмоили Сомони - 36 воқеъ гардидааст.¹⁸²

Баробари ба бинои нав гузаштан, китобхона бо таҷҳизотҳои нави замонавӣ ба мисли рафҳои китобгузорӣ, ҷевонҳои гуногун, мизу курсиҳои нишаст, технологияи компютерӣ, таҷҳизонида шуд. Тавассути «Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006 – 2015» ва дигар маблағҳои бучавию тухфаҳо ба ҳазинаи китобии китобхона 6867 – нусха китоб ба маблағи умумии 72574 сомонӣю 93 дирам ворид гардид (замимаи 7), ки дар ташаққулу мукамалгардонии ҳазинаи китобӣ аҳамияти ниҳоят муҳимро бозида тавонист.

Инчунин, аз ҷониби Ҳазинаи Бунёди байналмилалии «Сорос» бештар аз 2200 – нусха китобҳои илмӣ - оммавӣ оиди соҳаҳои гуногуни илм ва аз сафоратхонаи Федератсияи Россия бештар аз 500 - нусха китобҳои бадеӣ ҳамчун тухфа дохил гардид, ки дар натиҷа ба хонандагон оиди дастрасии адабиётҳои лозима шароити хубтар фароҳам омад.

Дар ноҳияи Муъминобод бошад аз моҳи октябри соли 2006 Ганҷинаи нақдӣ - адабии Соҳиб Табаров бо дастгирии мақомоти иҷроияи ноҳия дар як ғӯшаи боғи фарҳанг сохта ба истифода дода шудааст. Ганҷина бо маҳзани китобии 7425 - нусха китобҳои илмию методӣ, техникую кишоварзӣ ва таърихӣ, зиёда аз 1000- нусха маҷаллаҳои Шарқи сурх, Садои шарқ, Илм ва ҳаёт, Фарҳанг ва 600 нусха дастхатҳои устодро дар бар гирифта, фаъолият дорад.¹⁸³

Соли 2007 китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни ба шабакаи байналмиллалӣ «Интернет» пайваст гардид. Пайвастшавӣ ба «Интернет» дар баланд бардоштани сатҳи хизматрасонии иттилоотии хонандагони китобхона қадаме ба пеш буда, барои рушди фаъолияти

¹⁸² БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни. 2016.Д 1. – В 8.

¹⁸³ БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди дастовардҳои 24-соли даврони соҳибистиклолӣ дар баҳши фарҳанги ноҳияи Муъминобод. Д 3. – В 4.

китобхона оид ба истифодаи технологияи компютерӣ мусоидат намуд. Ҳоло фаъолияти китобхона ба он нигаронида шудааст, ки захираи китобии китобхонаро пурра тасвири электронӣ намуда, феҳристи электронии китобхонаро ташкил дода, «Сомона»-и китобхонаро дар «Интернет» кушоид. Кормандони китобхона тавонистанд, ки то ба имрӯз бештар аз 16800 номгӯи китобҳоро тасвири электронӣ намуда, зиёда аз 10 - ҳазор ҳуччатҳои иттилоотӣ, санаду маълумотномаҳои методию – библиографиро ба бойгонии «Захираи электронии ҳуччатӣ» ҷойгир намоянд.

Истифодаи технологияи иттилоотии коммуникатсионӣ ва воридшави ба шабакаи «Интернет» ҷалби хонандагонро ба китобхона якбора ду се маротиба афзоиш дода, барои дастёби ба навигарҳои илмиву - техникӣ шароити мусоид фароҳам овард. Барои мисол агар шумораи хонандагон дар соли 2006 ҳамагӣ 2503 нафарро ташкил медод, пас дар соли 2008 баъди ба шабакаи интернет пайваستшавӣ 3007 нафар, дар соли 2010 - 4088 нафар, соли 2015 – 7469 нафарро ташкил дода, дар соли 2016 шумораи умумии хонандагон ба 7904 нафар расид. Китобдихӣ ба хонандагон дар соли 2006 - 14529 нусха, соли 2008 – 16100 нусха, соли 2010 – 22445 нусха, соли 2015 - 58644 нусха ва мувофиқи ҳисоботи соли 2016 бошад ба 61445 нусха расидааст. Агар гардиши ҳазинаи китобӣ дар соли 2006 0,19 % ташкил медод, пас мувофиқи ҳисоботи соли 2016 0,8 % - ро ташкил медиҳад.¹⁸⁴ (Замимаи 8)

Чи тавре, ки аз нишондиҳандаҳои муқоисавӣ мушоҳида мешавад, пайвастшавӣ ба шабакаи «Интернет» ва истифодаи технологияи муосир дар ташаккули фарҳанги иттилоотии хонандагон махсусан ҷавобнон наврасон таъсири мусбат бахшида, ҷалби онҳоро ба китобхона ва дастрасӣ ба иттилоот хело зиёд намудааст.

Тибқи нишондодҳои оморӣ соли 2007 дар минтакаи Кӯлоб 202 китобхона фаъолият дошта, ҳазинаи китобии онҳо дар маҷмӯъ 1057629 нусха адабиётҳои гуногунро ташкил медиҳанд. Дар ин давра тавассути

¹⁸⁴ БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни. 2016. Д 1. –В 3.

маблағгузори мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар шаҳру ноҳияҳои минтақа 6335 нусха китобҳои тозанаشر бо забони тоҷикӣ бо маблағи 29295 сомони харидорӣ карда шудааст.

Масъалаи таъмиру тармими китобхонаҳо яке аз мушкилотҳои он тавассути кӯмаку дастгирии мақомотҳои маҳаллӣ ҳаллу фасли худро меёбад. Давоми соли 2007 дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб 10 адад китобхонаҳо аз ҳисоби бучети маҳаллӣ ва шахсонӣ саховатпеша таъмир карда шуданд. Ҳолати биноӣ аксари китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳо бахусус дар деҳот ташвишвар буда, он тавачҷӯҳи ҷиддии масъулини соҳа ва роҳбарияти мақомоти дахлдорро тақозо дорад. Дар ин давра дар минтақа 32 адад китобхона таъмирталаб буда, 9 адад китобхонаҳо дар ҳолати саламавӣ қарор доранд.

Соли 2008 бо дастгирӣ ва даъвати Ройзани фарҳангии сафорати ҶИЭ дар Тоҷикистон, директори китобхонаи вилояти ба номи С. Айнӣ аз 5 - ум то 12 - уми май дар яке аз ҷашнҳои бузурги фарҳангӣ «Иди китоби Эрон» иштирок намуд. Инчунин, соли 2010 бо дастгирии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон китобдори ҷавони китобхонаи вилоятӣ Алиаҳмадов Н барои иштирок дар семинари омӯзиши байналмиллалӣ оид ба таъмиру тармим ва ҳифзу ба истифода додани дастхату китобҳои нодир ба шаҳри Куняи Туркия сафар намуд. Ӯ дар семинар тайи ду ҳафта бо технологияи таъмири дастхатҳо ва як қатор китобҳои нодир китобхонаҳои машҳури давлати Туркия шиносӣ ба амал овард.¹⁸⁵

Бояд гуфт, ки ҳайати кадрӣ кормандони китобхонаи вилояти ба номи С. Айнӣ солҳои охир аз ҳисоби мутахассисони ҷавон хело пурраву мукамал гардид. Дар ин қорӣ муҳим саҳми Коллеҷи санъати ба номи К. Қурбонӣ шаҳри Кӯлоб, хеле хуб буда, аксарияти корманди ҷавони китобхона дар ин муассисаи таълимӣ ба таври ғоибона таҳсил намуда, соҳиби касби китобдорӣ гардиданд.

¹⁸⁵ БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти китобхонаи вилояти ба номи С. Айнӣ. 2016. Д 1. –В 4-5.

Мустаҳкамшавии ҳайати кадрӣ низ яке аз дастовардҳои муҳими китобхона дар даврони Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, барои пешрафти хизматрасони ахборотӣ - библиографии китобхона ва дастрасӣ ба технологияи муосири иттилоотӣ мусоидат намуд.

Бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоб оиди иҷроиши бандҳои «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» як қатор чорабиниҳои муҳим ба иҷро расонида шуданд, ки дар рушди соҳаи китобдорӣ такони бузурге доданд. Дар давоми солҳои 2007 - 2015 барои пуррагардони захираи китобии китобхонаҳо танҳо тавассути «Қорвони китоб» ба китобхонаҳои минтақа 32406 нусха китобҳо ба маблағи 161372 сомонӣ, аз ҳисоби маблағҳои буҷаи маҳаллӣ 33799 китобҳо ба маблағи 163378 сомонӣ, инчунин 5988 нусха ба таври ройгон адабиёти нав ворид гардиданд. Ҳамин тавр дар давоми солҳои 2007 - 2015 ба ҳазинаи китобии китобхонаҳо 72193 нусха китобҳо ба маблағи 324750 сомонӣ ворид гардида захираи китобии китобхонаҳо ба таври кулли мазмунан ғанӣ гардонида шуданд (замимаи 9).

Дар ин давра барои такмили ихтисос ва баландбардории дараҷаи таҳассусии кормандони китобхонаҳо дар минтақа 5 - маротиб семинарҳо ва 2 - маротиб конференсияҳои амалӣ гузаронида шуда, зиёда аз 10 - номгӯи дастурҳои методӣ барномаҳои корӣ тайёр карда шуда, ба китобхонаҳои шаҳру навоҳӣ пешниҳод карда шуд. Ба ин мақсад бештар аз 4884 сомонӣ маблағҳои пулӣ равона гардида мавриди истифода қарор гирифтанд.

Дар давоми солҳои 2007 - 2015 дар шаҳру навоҳии минтақа 17 бинои нави китобхона ба маблағи 2047584 сомонӣ сохта ба истифода дода шуда, 55 адад биноҳои китобхонаҳо бо маблағи 307446 сомонӣ таъмири пурраю ҷорӣ гардиданд. Ба китобхонаҳои минтақа ба маблағи умумии 122075 сомонӣ таҷҳизотҳои техникӣ, аз қабилӣ 34 адад компютер, 5 адад сканер, 6 адад принтер ва 6 адад дастгоҳи нусхаафзоӣ

харидорӣ карда шуд. Инчунин дар ин давра бо мақсади эмин нигоҳ доштани хазинаи китобии китобхонаҳо аз ҳодисаи сар задани сӯхтор дар 4 китобхонаи минтақа дастгоҳи компютери хабардиҳии фаврӣ ба маблағи умумии 68200 сомонӣ васл карда шуд. (замимаи 9) Аз ҷумла китобхонаи вилояти ба номи С. Айнӣ бо воситаи хабарасони аз сӯхтор ба маблағи 5000 сомонӣ мучахҳаз гардонида шуд.¹⁸⁶

Бо назардошти мавқеи хоса доштани нашри китоб, фаъолияти китобдорӣ-иттилоотӣ дар тақомул ва рушду нумӯи фарҳанги миллӣ банди 9-уми Консепсияи рушди фарҳанг таваҷҷӯҳи мақомот ва сохторҳои марбутаи давлатиро ба ҳалли мушкилот ва азнавсозии кулли ин соҳа ҷалб намудааст. Бо мақсади мукамалгардонии фонди китобхонаҳои минтақа бо адабиёти нав дар даҳ соли охир аз ҳисоби Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомотҳои иҷроияи ҳокимияти маҳалии шаҳру ноҳияҳо бо маблағи 451165 сомонӣ 80724 нусха китобҳои тозанаشر бо забони тоҷикӣ ворид гардиданд.

Барои татбиқи васеъ ва истифодаи самараноки технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ дар фаъолияти китобхонаҳо ва таъмини дастбӯӣ ба шабакаҳои иттилоотии гуногун, аз ҷумла Интернет,

2 августи соли 2010 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оиди тасдиқи Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатии оммавии Тоҷикистон барои солҳои 2011 - 2013» таҳти № 384 қабул гардид.¹⁸⁷

Бояд қайд намуд, ки китобхонаҳои оммавии минтақои Кӯлоб (бо истиснои китобхонаи вилояти ба номи С. Айнӣ) бо компютер ва дигар технологияи коммуникатсионӣ таъмин набуданд ва ин ҳолат ба талаботи шароити муосир мувофиқ набудани китобхонаҳои минтақаро нишон дода, ба сифати хизматрасонии иттилоотии китобхонаҳо таъсири манфӣ мерасонид.

Аз ҳисоби маблағҳои пешбинишудаи «Барномаи

¹⁸⁶ БҶ БФМКВХ //Ахбороти баҳши фарҳанги минтақои Кӯлоби вилояти Хатлон. 2013. Д 1. – В 4.

14. Об утверждении Государственной программы компьютеризации государственных публичных библиотек в Республике Таджикистан на 2011-2013 годы: Постановление Правительства РТ от 2 августа 2010 г., №384 // Официальный сайт Министерство юстиции РТ: – (http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=15733)

компьютеркунонии китобхонаҳои давлатии оммавии Тоҷикистон барои солҳои 2011 - 2013» дар минтақаи Кӯлоб барои бо технологияи иттилоотӣ таъмин намудани китобхонаҳо 187715 сомонӣ ҷудо гардид, ки бо ин маблағ 39 адад компютер, 21 адад принтер, 10 адад дастгоҳи нусхаафзоя ва 8 адад сканер харидорӣ гардид.

Тибқи нишондодҳои Консепсияи рушди фарҳанг низоми ботадричи таъмири китобхонаҳои деҳот, таҳкими базаи моддӣ-техникӣ ва раванди компютеронидани онҳо тарҳрезӣ гардид. Дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар зарфи 10 соли охир 2 856 234 сомонӣ маблағ ҷудо гардид, ки аз ин миқдор 2 310 584 сомонӣ барои сохтмони 33 китобхона, 467409 сомонӣ барои таъмиру тармими 85 китобхона ва 78241 сомонӣ барои хариди таҷҳизот аз қабилӣ мизу курсӣ, ҷевон, рафҳои китобмонӣ ва ғайра масраф гардиданд.

Дар радифи дастовардҳои соҳаи китобдорӣ-иттилоотӣ дар минтақа камбудии ҷиддӣ низ ба назар мерасанд. Аз ҷумла, аз 212 адад китобхонаҳои давлатӣ – оммавии минтақаи Кӯлоб 21 адади онҳо дар ҳолати садамавӣ ва 45 адади онҳо таъмирталаб мебошанд. Инчунин, аз шумораи умумии китобхонаҳои оммавӣ 111 адад китобхонаҳо дар биноҳое ҷойгир шудаанд, ки дар мувозинаи шӯъбаҳои фарҳанг қарор надоранд. Ҷунонӣ: 49 адад китобхона дар биноҳои ҷамоатҳо, 15 адад дар биноҳои мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, 16 адад дар хонаҳои шахсӣ, 21 адад дар биноҳои дигар муассисаҳо ҷойгир буда, 10 адад китобхона умуман бино надоранд (Замимаи 10).

Вазъи бӯҳронии фаъолияти китобдорӣ дар минтақа аз бисёр ҷиҳат ба мавҷуд набудани мутахассисони соҳавӣ ва низоми ташкил намудани курсҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони китобхонаҳо вобаста аст. Соли 2016 дар китобхонаҳои минтақаи Кӯлоб 465 (100 %) нафар кормандон фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 41 (8, 8 %) нафар дорони маълумоти олии соҳавӣ, 55 (11, 9 %) нафар маълумоти олии ғайресоҳавӣ 145 (31 %) нафар маълумоти миёнаи соҳавӣ, 23 (5 %) нафар маълумоти миёнаи ғайресоҳавӣ ва 201 (43, 3 %) нафар дорони

маълумоти миёнаи умумӣ мебошанд. Яъне дар ин давра дар соҳаи китобдории минтақа 279 (60, 2 %) корманд бо маълумоти ғайресоҳавӣ ва аз ин шумора 201 (43,3 %) корманд бо маълумоти миёнаи умумӣ фаъолият мекарданд. (Замимаи 10).

Тибқи нишондодҳои оморӣ соли 2016 дар минтақаи Кӯлоб 212 китобхона фаъолият дошта, хазинаи китобии онҳо дар умумият 903496 нусха адабиётҳои гуногунро ташкил медиҳад. Шумораи хонандагон ба 121402 нафар расонида шуда, ташриф 344428, китобдихӣ 556994 нусхаро ташкил дода, дар ин давра дар китобхонаҳои оммавӣ 4855 чорабиниҳои оммавӣ гузаронида шудааст (Замимаи 11).

Воқеан ҳам қабули қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ», қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006–2015», «Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатии оммавии Тоҷикистон барои солҳои 2011 - 2013» ва дигар санаду ҳуҷжатҳои муҳими давлатӣ барои ба талаботу ниёзҳои ҷомеаи муосир мувофиқ намудани фаъолияти китобхонаҳо, аз ҷумла китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни Шароити мусоид фароҳам овард.

Ҷанги шаҳрвандие, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аввали солҳои 90 –ум оғоз гардид, таъсири худро ба муассисаҳои клубӣ низ расонид. Бояд қайд намуд, ки дар раванди ҷанги шаҳрвандӣ дар ҷумҳурӣ дар минтақаҳои, ки муқовиматҳои мусаллаҳона мерафт, бинои муассисаҳои клубӣ вайрону валангор гардиданд. Дар ин давра бинобар маблағгузорӣ нагардидани муассисаҳои фарҳангӣ аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурӣ, аксарияти клубҳо пурра аз фаъолияти боз монданд. Базаи моддӣ – техникий муассисаҳои клубӣ дар ҳолати ногувор қарор дошта, муассисаҳо аз норасоии мизу курсӣ, асбобҳои мусиқӣ, сару либоси сахнавӣ ва дигар таҷҳизотҳо танқисӣ мекашиданд.¹⁸⁸ Дар соли 1993 аз 1359 муассисаи клубие, ки дар ҷумҳурӣ фаъолият мекарданд, 392 клуб

¹⁸⁸ ТА МК РТ / Рекомендации отдела культуры и искусств об обеспечении культурных учреждений на 1996 г. – Л.1.

дар ҳолати садамавӣ қарор доштанд. Дар ин давра зиёда аз 2500 нуқтаи аҳолинишин клуби худро надоштанд. Дар аксарияти клубҳо асбобҳои мусиқӣ аз он ҷумла асбобҳои мусиқии миллий: най, рӯбоб, дутор ва ғайра намерасиданд.¹⁸⁹

Ислоҳоти сиёсӣ – иқтисодие, ки дар мамлакат дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ ба амал омад, ба муассисаҳои клубӣ низ дахл дошт. Дар ин давра мушкилии асосӣ дар он буд, ки дар шароити иқтисодӣ – иҷтимоӣ ва гузариш ба иқтисоди бозоргонӣ мақсад ва вазифаҳои фаъолияти муассисаҳои клубӣ ба куллӣ фарқ мекарданд.

Клубҳо ҳамчун муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар замони Ҳукумати шӯравӣ васеъ паҳн гардида, вазифаҳои ин муассисаҳо тарғибу ташфиқи сиёсати ҳизбӣ, ташаккули маънавиёт, рушди варзиш ва ташкили истироҳат ва фароғати меҳнаткашон иборат буд. Баъди барҳам хурдани Иттиҳоди Шӯравӣ дар Тоҷикистон ин муассисаҳо вазифаҳои асосии худро аз дода, истиқлолияти давлатӣ вазифаҳо ва раванди фаъолияти онҳоро тағйир дод.¹⁹⁰

Дар давраи гузариш аксарияти муассисаҳои клубӣ, ки ба кумитаҳои иттифоқҳои касаба ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ тааллуқ доштанд, фурӯхта шуда ё ба корхонаҳои истеҳсолӣ – тиҷоратӣ ба иҷора дода мешуданд. Дар ин давра баъзе муассисаҳои клубӣ ба марказҳои дилхушии ҷавонон ва муассисаҳои тиҷоратӣ табдил ёфта буданд.¹⁹¹

Дар даҳсолаи аввали истиқлолияти Тоҷикистон вазъи муассисаҳои клубии деҳот дар ҳолати бад қарор дошта, зерсохторҳои иҷтимоӣ – фарҳангӣ дар деҳот имкониятҳои мавҷудаи худро аз даст дода буданд. Дар ин давра шавқу рағбати аҳоли ба тамошои филмҳо дар кинотеатр ва клубҳо кам гардид, ки сабаби асосии он ҳолати хизматрасонии баъзе клубу кинотеатрҳо ғайри қаноатбахш ҳисобида мешуд. Инчунин, рушди телевизион, пайдо ва дар шакли васеъ паҳн шудани таҷҳизотҳои

¹⁸⁹ ТА МК РТ / Сообщение о деятельности культурных и творческих учреждений РТ за 2000 г. – Л.1.

¹⁹⁰ Сулаймони С. Клубные учреждения РТ в условиях рыночной экономики // Культура: проблемы и исследования / Исследовательский центр культуры и информации. – Душанбе, 2001. – С. 46.

¹⁹¹ ТА МК РТ // П.№ 15. Входящие документы за 1996 г. Предложение и рекомендации о деятельности клубов и библиотек.

видеой, ки шароити дар хона тамошо намудани филмхоро ба миён овард, таъсири манфии худро ба фаъолияти ин муассисаҳои фарҳангӣ расонид.¹⁹²

Сабабҳои асосии паст гардидани нишондодҳои фаъолияти муассисаҳои клубӣ ин масъалаҳои буданд, ки бештар характери моддӣ доштанд. Масалан, дар қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанг қайд шудааст, ки шӯъбаҳои фарҳанги мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ, роҳбарони хоҷагиҳо дар фаъолияти оммавӣ – фарҳангӣ бо аҳоли на ҳамаи имкониятҳои худро истифода мебаранд. Ҷустуҷӯи роҳу усулҳо ва методҳои корӣ оиди ҷалби меҳнаткашон ба фаъолияти эҷодиёти бадеӣ суст амалӣ мегарданд. Ҷорабиниҳои оммавие, ки дар ин давра аз тарафи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ гузаронида мешуданд, дар дараҷаи баланди ғоявӣ – бадеӣ намегузаштанд. Ба рушди минбаъдаи фолклор, жанрҳои рақсӣ ва театрӣ, омӯзиши асбобҳои миллӣ диққати ҷиддӣ дода намешуд.¹⁹³ Дар аксарияти муассисаҳои клубии назди хоҷагиҳо амалан корҳои мунтазами оммавӣ - фарҳангӣ дида намешуд, фаъолияти онҳо бо гузаронидани шабнишиниҳо, баромади маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ ва намоиши филмҳо маҳдуд мегардиданд. Инчунин, аз тарафи Вазорати фарҳанг ба муассисаҳои клубӣ ёри методӣ расонида намешуд. Масалан, ба муассисаҳои клубии шаҳру ноҳияҳо маводҳои методӣ, тавсиявӣ ва репертуарӣ барои маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ, инчунин, сенарияи ҷорабиниҳои клубӣ дастрас намегардиданд. Оиди омӯзиши таҷрибаи пешқадами коллективи маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ ва ҷори намудани роҳу усулҳои нав дар фаъолияти ин маҳфилҳо ҷораҳои зарурӣ андешида намешуданд.¹⁹⁴

¹⁹² Холов Б. Новейшие информационные технологии и проблемы воспитания специалистов сферы культуры // Китобдор. Культурно-просветительный журнал. – Душанбе, 2010. – №1. – С.24-27.

¹⁹³ ТА МК РТ // Сообщение о деятельности культурных учреждений РТ за 1993 и планы и перспективы на 1994 гг. – Л.2.

¹⁹⁴ ТА МК РТ // Сообщение о деятельности культурных учреждений РТ за 1993 и планы и перспективы на 1994 гг. – Л.2.

Мувофиқи ҳисоботи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон соли 2000 – ум дар минтақаи Кӯлоб 152 муассисаи клубӣ, аз қабили қасрҳои фарҳанг, хонаҳои фарҳанг ва клубҳои сайёр фаъолият менамуданд, ки дар муқоиса ба соли 1990 – ум 25 муассисаи клубӣ пурра аз фаъолият боз монданд.

Имрӯз зиёда аз 80 ҷисади муассисаҳои клуби вилоят дар ҳолати ногувор қарор дошта, базаи моддию техникий онҳо суст гардида, оддитарин шароитҳои қору хизматрасониро надоранд. Дар муассисаҳои клубӣ ҷойҳои нишаст, толорҳои баргузори маҳфилҳо, воситаҳои техникӣ, асбобҳои мусиқӣ ва либосҳои сахнавӣ намерасанд.

Тибқи маълумотҳои Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон соли 2005 дар муассисаҳои клубии вилоят 321 маҳфилу иттиҳодияҳои гуногун фаъолияти менамоянд. Муттасифона бо истисно аз маҳфилҳои назди Қасрҳои фарҳанги шаҳри Кӯлоб, хонаҳои фарҳангии ноҳияи Ҷамадонӣ дар аксар муассисаҳои фарҳангии вилоят маҳфилу иттиҳодияҳо мувофиқи мақсад фаъолият надоранд. Сабаби асосии ба амал омадани чунин ҳолати ногувор пеш аз ҳама ин норасоии толорҳои мувофиқ дар муассисаҳои фарҳангӣ оиди ташкили маҳфилу иттиҳодияҳо, хароб будани базаи моддию техникӣ, нарасидани мутахассисони соҳавӣ, асбобҳои мусиқӣ ба ҳисоб меравад. Имрӯз 75 ҷисади муассисаҳои клубии вилоят имконияти ташкили маҳфилу иттиҳодияҳоро надоранд.¹⁹⁵

Дар замони шӯравӣ яке аз намудҳои хизматрасонии фарҳангӣ ба аҳолии деҳот ин фаъолияти клубҳои сайёр (автоклуб) буданд. Клуби сайёр барои ташкили қорҳои фарҳангӣ фароғатӣ дар нуқтаҳои аҳолинишин, ки муассисаҳои клубӣ надоранд, таъсис дода шуда, фаъолияти ин муассисаҳо барои ташкили қорҳои фарҳангӣ фароғатӣ дар ин нуқтаҳои аҳолинишин равона гардида буданд.

Клубҳои сайёр бояд ба маҳаллу мавзӯҳои баландкӯҳ, дашту саҳроҳои кишоварзӣ, мавзеи зист ва қори тобистонаи қорводорон,

¹⁹⁵ БҶ РҶВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. –В 6.

минтақаҳои сохтмонҳои нав (роҳи оҳан, истгоҳҳои барқӣ, биноҳои иҷтимоӣ фарҳангӣ, заминҳо ва роҳҳои нав, фермаҳои чораводорӣ, нуқтаҳои таъмири техникаи соҳаи кишоварзӣ, бошишгоҳҳои саҳроӣ, нуқтаҳои фароғатии маҳаллаҳои мавзеи кории иҷоракорон, фермерҳо, гурӯҳҳои геологӣ, фароғатгоҳҳои тобистона ва ғайра) хизмати фарҳангӣ расонанд. Фаъолияти клубҳои сайёр дар асоси нақша ва чадвали сафарӣ, ки онро идора ё шуъбаи фарҳанги вилоят, шаҳр ё ноҳия тасдиқ менамояд, дар ҳамкорӣ бо Кохи фарҳангу китобхонаҳои вилоят, шаҳру ноҳия, созмону ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ, инчунин дар асоси ташаббус ва ҳамкорӣ ба аҳоли ба амал бароварда мешавад.

Шумораи воҳидҳои кории клуби сайёр аз 3-нафар: мудир, коршиноси фанӣ (киномеханик) ва ронанда иборат аст, ки онҳо мувофиқи вазифа ва масъулиятшон бояд мутахассисони соҳаи кишоварзӣ, зиёиёни деҳот, намояндагони муассисаҳои истехсолӣ, тиҷоратӣ, коллективҳои ҳаваскорони бадеӣ ва дигаронро ба кори худ ҷалб намоянд. Таъмини сифати баланди намоишдиҳии кино ва видео, таъмири саривақтии дастгоҳҳои техникӣ, хифз ва истифодаи беҳатарини таҷҳизот ва воситаҳои техникӣ, таҷҳизоти қувваи барқистехсолкунанда (движок), таҷҳизоти кинонамоишдиҳӣ, видеокамера, сабти овоз, ки ба онҳо вобаста шудаанд, ба сифати баланд сабт намудани маърузаҳо ва сӯҳбатҳои намояндагони арзандаи коллективҳои меҳнатӣ, фарзандони ифтихорманди деҳот, барномаҳои консертӣ, чашну идҳои мардумиро ба роҳ монанд.

Баъди барҳам хурдани Иттиҳоди Шӯравӣ клубҳои сайёр қариб аз фаъолият боз монданд. Соли 1991 дар ҷумҳурӣ 177 воҳиди корӣ ва 166 воситаи нақлиёт барои фаъолияти клубҳои сайёр мавҷуд буд. Соли 2000 – ум фақат 25 клуб дар ҳолати хуби хизматрасонӣ қарор дошта, 41 адад таъмирталаб ва 79 адади он дар ҳолати ғайрикорӣ буда, 24 адад клубҳои сайёр дар давраи ҷангҳои шаҳрвандӣ аз тарафи шахсони

номаълум ғорат гардиданд.¹⁹⁶ Дар соли 2002 - юм аз 25 клуби сайёр хамагӣ 15 адад барои хизматрасонӣ омода буда, 8 адад ба иҷора дода шуда буданд ва дар ҳолати зарурӣ ба хизматрасонии фарҳангӣ ҷалб карда мешуданд. Автоклубҳои боқимонда бинобар сабаби аз тарафи молия ҷудо нагаштани маблағ барои харидани қисмҳои эҳтиётӣ ва маводи сӯхт дар ҳолати корношоямӣ қарор доштанд. Дар ин давра аксарияти воситаҳои нақлиёти клубҳои сайёр, ки солҳои 70 - 90 – уми асри ХХ истеҳсол гардида буданд, дар ҳолати хуби техникӣ қарор надоштанд, лекин, ин воситаҳои нақлиёт ҳамчун клубҳои сайёр хуччатгузорӣ шуда, дар асл умуман фаъолият намекарданд.

Клубҳои сайёри назди шуъбаҳои фарҳанги ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб ба ном амал мекунанд. Қисми зиёди автоклубҳо бо сабабҳои нарасидани қисмҳои эҳтиётӣ ва корношоям гардидани онҳо ба шахсони алоҳида фурӯхта шудаанд ва воҳидҳои кории клубҳои сайёр дар дигар қорҳо истифода мешаванд. Мардум аллакай чунин тарзи хизматрасонии фарҳангиро қариб фаромӯш кардаанд. Дар шуъбаҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳои Кӯлоб, Ҳамадонӣ, Ховалинг айни замон нақлиётҳои гуногунтамағи Газел, Мазда, УАЗ-452, УАЗ-469 ва Жигули мавҷуданд, ки онҳо бо ягон намуд таҷҳизотҳои барои клубҳои сайёр мувофиқ таъмин нестанд ва ин нақлиётҳо асосан ҳамчун мошинҳои хизматӣ истифода мешаванд. Клубҳои сайёр шароити оддии қорӣ надошта, бо таҷҳизоти техникӣ аз қабилӣ асбоби тақвияти овоз, қувваи барқистехсолкунанда (движок), кинонамоишдиҳӣ, видеокамера, сабти овоз ва ғайра мучаҳҳаз нестанд.

Бо мақсади раҳой ёфтани аз мушкилоти мавҷуда ҷиҳати расонидани хизмати фарҳангӣ ба меҳнаткашонӣ деҳот, қормандони идора ва шуъбаҳои фарҳанги як қатор шаҳру навоҳӣ аз ҳисоби воҳидҳои кории озоди клубҳои сайёр гурӯҳҳои хизматрасон ташкил намуда, нақлиёти шахсӣ ва давлатиро ба иҷора мегиранд, ки ин роҳи халосӣ нест. Айни замон таъмин кардани ҳар як шуъбаи фарҳанг ақалан бо як нақлиёт

¹⁹⁶ ТА МК РТ // Решение коллегии Министерства культуры РТ от 23 ноября 2005 г., №8/41. «О состоянии и перспективах деятельности передвижных клубов районов и городов.

зарурат дорад ва ин кор бояд пеш аз ҳама роҳбарони ҳукуматҳои маҳаллиро ба андеша водор намояд.¹⁹⁷

Бо назардошти набудани имкониятҳо барои бунёди базаи моддию техникӣ, воҳидҳои кории клубҳои сайёр нигоҳ дошта, минбаъд дар ҳайати бригадаҳо ё гурӯҳҳои тарғиботӣ дар боби ба омма фаҳмонидани дастурҳои Сарвари давлат ва қарору қонунҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода карда мешаванд. Чунончи, дар ноҳияҳои Ш. Шоҳин, Ҳамадонӣ, Темурмалик, Восеъ, Балҷувон, Данғара чанд сол қабл гурӯҳҳои хизматрасонӣ ташкил карда шудаанд, ки ин гурӯҳҳо дар тамоми чорабиниҳои оммавию фарҳангӣ, ҷашнию идона фаъолона иштирок намуда, баъзан ба назди меҳнаткашони деҳот рафта хизмат мерасонанд. Дар қисмати аз ноҳияҳои дигари вилоят баъди фурӯхтан ва ғайриистифода гардидани клубҳои сайёр воҳидҳои кории онҳо ихтисор гардида, чанд сод боз фаъолият надоранд.

Дар назди шуъбаҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳои вилоят 14 гурӯҳҳои хизматрасонӣ фаъолият доранд, ки ин гурӯҳҳо асосан дар заминаи клубҳои сайёри барҳамхӯрда муваққатан тибқи қарори раисони шаҳру ноҳияҳо таъсис ёфтаанд. Гурӯҳҳои хизматрасонӣ, ки дар ҳайати онҳо санъаткорон шомиланд, баробари иштирок дар тамоми чорабиниҳои фарҳангии шаҳру ноҳия, ҳамзамон дар мавсимҳои муҳими кор ба деҳоти ноҳияҳо сафар намуда, бо барномаҳои хунари ба деҳқонон, чорводорон ва дигар сокинони деҳот хизмати фарҳангӣ мерасонанд. Албатта таъсис ёфтани чунин гурӯҳҳои хизматрасонӣ дар назди шуъбаҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳо заминаи воқеӣ доранд, чунки аз соли 1993 инҷониб шуъбаҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳои вилоят бо нақлиётҳои махсус-клубҳои сайёр таъмин нашудаанд.

Дар ноҳияҳои кӯхистони минтақаи Кӯлоб (Муъминобод, Ховалинг, Балҷувон, Ш. Шоҳин, Темурмалик) баъзе деҳаҳо аз маркази ноҳияҳо дар масофаи 60-70 километр воқеъ гардиданд ва бо

¹⁹⁷ БҶ ВФ ҶТ //Гузориш оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳанги шаҳри Кӯлоб, ноҳияҳои Москва, Восеъ ва Фархори вилояти Хатлон. 2002. –В 4-8.

назардошти ҳамин масофа дар деҳаҳои дурдаст аз ҷониби шуъбаҳои фарҳанг, ки дар ихтиёри худ ягон навъи нақлиёт надоранд, баргузор намудани ин ё он чорабинӣ ғайри имкон аст. Сабаби асосӣ аз фаъолият боз мондани клубҳои сайёр дар шуъбаҳои фарҳанги ин ноҳияҳо мебошад.

Яке аз сабабҳои дигари паст шудани хизмати фарҳангӣ дар деҳот ин ба савдо рафтани муассисаҳои фарҳангӣ мебошад. Дар замони Шӯравӣ аксарияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар мувозинаи хоҷагиҳо (колхоз ва совхозҳо) қарор доштанд, чунки ин муассисаҳо аз ҳисоби даромади хоҷагиҳо сохта мешуданд ва маоши кормандони онҳо низ аз ҳисоби хоҷагиҳо пардохт карда мешуданд. Баъди барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва ба даст овардани истиқлолият дар мамлакат хоҷагиҳо то соли 2000 – ум фаъолият менамуданд ва барои гузаронидани чорабиниҳои фарҳангӣ ёрии амалӣ мерасониданд. Дар натиҷаи ташаккул ёфтани хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) колхозу совхозҳо аз фаъолият боз монда, аксарияти биноҳои муассисаҳои клубӣ ба мувозинаи хоҷагиҳои деҳқонӣ гузаштанд, ки ин раванд боиси аз фаъолият боз мондани аксарияти муассисаҳои фарҳангӣ гардид. Масалан, клуби деҳаи Булғени болои ноҳияи Данғара, клубҳои деҳаҳои Пистамазор, Маҳмадалӣ Гаффор, Хоҷаисҳоқи ноҳияи Кӯлоб, МФВ - ноҳияи Фархор, клубҳои деҳаҳои Чашмасор, Буйдоқобод, Ҷавзодаро, Ғеш ва Ҳанатароши ноҳияи Муъминобод аз ҷониби хоҷагиҳои деҳқонӣ ба савдо рафтанд.¹⁹⁸

Соли 2007 дар вилояти Хатлон аз 39 адад автоклуб ҳамагӣ 6 - адад дар ҳолати корӣ қарор доштанд. Мутаасифона, дар бучети вилояти Хатлон барои харидории автоклубҳо ва библиобусҳо маблағ пешбинӣ нашудааст.¹⁹⁹ Дар ин давра бо кумаки Вазорати фарҳанг ноҳияҳои Ховалинг, Темурмалик бо як адади клубҳои сайёр (нақлиётҳои

¹⁹⁸ БҶ ВФ ҚТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2005. № 4/16.- В 6-7.

¹⁹⁹ БҶ ВФ ҚТ Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/2567. –В 4.

истифодашуда) таъмин гардиданд. Шуъбаи фарҳанги ноҳияи Муъминобод аз ҳисоби маблағҳои мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ бо 1 адади мошини сабукрав таъмин гардид. Умуман соли 2007 дар назди шуъбаи фарҳанги шаҳри Кӯлоб 2 адад ва дар ноҳияҳои Ҳамадонӣ, Восеъ, Ш. Шоҳин, Муъминобод, Ховалинг ва Темурмалик 1 адади клубҳои сайёр фаъолият менамуданд.²⁰⁰

Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар минтақаи Кӯлоб аз соли 2007 сар карда дар зарфи 10 охир аз ҳисоби Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва буҷаи мақомоти иҷроияи ҳокимиятҳои маҳаллӣ 2045588 сомонӣ ҷудо гардида, аксарияти муассисаҳои клубӣ таъмир ва азнавсозӣ гардиданд (замимаи 12). Вале бо вучуди ин фаъолияти ин муассисаҳо дар минтақа назаррас нест.

Дар давраи таҳқиқотӣ нисбати мустаҳкамгардонии заминаи моддӣ - техникий муассисаҳои фарҳангӣ корҳои зиёде анҷом дода шуд. Барои беҳтар гардонидани сифати гузаронидани чорабиниҳо дар зарфи 10 соли охир 462635 сомонӣ барои хариди таҷҳизот ва 305 210 сомонӣ барои хариди сару либоси сахнавӣ барои муассисаҳои клуби минтақаи Кӯлоб ҷудо гардида буд (замимаи 12).

Ҳамин тавр дар соли 2016 дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 131 муассисаи клубӣ фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 40 адад Қасрҳо ва хонаҳои фарҳанг, 82 адад клубҳои деҳот, 3 адад Марказҳои фарҳангӣ – варзишӣ ва 6 адад клубҳои сайёр ташкил мебуданд. Аз шумораи умумии муассисаҳои клубӣ 43 адад таъмирталаб, 15 адад дар ҳолати садамавӣ қарор дошта, 12 адад умуман бино надоранд. (замимаи 13).

Дар ин давра дар муассисаҳои клуби минтақаи Кӯлоб 468 (100 %) нафар кормандон фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 89 (19 %) нафар дорони маълумоти олии соҳавӣ, 35 (7, 5 %) нафар маълумоти олии ғайресоҳавӣ 79 (16,9 %) нафар маълумоти миёнаи соҳавӣ, 31 (6,6 %) нафар маълумоти миёнаи ғайресоҳавӣ ва 234 (50 %) нафар дорони

²⁰⁰ БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2007. – В 6.

маълумоти миёнаи умумӣ мебошанд. Яъне дар ин давра дар муассисаҳои клубии минтақа 300 (64, %) корманд бо маълумоти ғайрисиҳавӣ ва аз ин шумора 234 (50 %) корманд бо маълумоти миёнаи умумӣ фаъолият мекарданд. (Замимаи 13).

Тибқи нишондодҳои оморӣ дар минтақаи Кӯлоб дар соли 2016 131 муассисаи клубӣ фаъолият менамуданд, ки бо 16235 ҷойи нишаст таъмин мебошанд. Дар муассисаҳои мазкур 299 маҳфил бо иштироки 2905 аъзо фаъолият намуда, дар соли ҷорӣ 5056 ҷорабиниҳои оммавӣ гузаронида шуданд, ки дар онҳо 778773 нафар иштирок намуданд (замимаи 14).

Хунармандони театри мусиқӣ - мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб новобаста аз мушкилиҳои солҳои пешин дар оғози асри XXI фаъолияти худро дар ҷодаи хунар бо қадамҳои устувор оғоз намуда, ҳам аз ҷиҳати сатҳи касбӣ ва ҳам аз ҷиҳати репертуари бойи рангини худ дар қатори театрҳои касбии бонуфузи ҷумҳурӣ шомил гардид.

Бо сабаби дар таъмир қарор доштани бинои театр, якчанд сол хунармандони театр макони машқи худро дар Қасри фарҳанг ва муддате дар боғи фарҳангу истироҳати шаҳри Кӯлоб муҳайё намуда, ҳамзамон ба омодагии барномаҳои консертӣ рӯ меоранд. Сафарҳои эҷодӣ пайваستا ба шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ боиси ниғаҳ доштани эътибори театр миёни мухлисони сершумори худ мегардад. Хушбахтона, бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, саҳми бендозаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон дар арафаи таҷлили 2700-солагии шаҳри Кӯлоб бинои театр таъмири пурра ёфта, барои кори эҷодии кормандони он шароити мусоид фароҳам овард.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи театр ва фаъолияти

театрӣ» 2 декабри соли 2002, таҳти № 80 қабул гардид,²⁰¹ ки он асосҳои эҳё ва инкишофи навъҳои гуногуни театрҳоро ба низоми муайян медарорад. Қонуни мазкур муносибатҳоеро, ки дар чараёни офаридан ва ба тарзи мустақим пешниҳод намудани намоишномаҳои театрӣ ба миён меоянд, ба танзим дароварда, асосҳои ҳуқуқии фаъолияти театрӣ, ҳамчунин шаклҳои дастгирии давлатии онро муайян мекунад

Моҳи октябри соли 2003 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавӣ» дар маркази ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон ба тасвиб расид.

Дар оғози фаъолияти театр, муҳимтарин масъала, ки бо мушкилоти фаровон ҳамроҳ буд, ҷалби мутахассисони касбӣ ва таъмини театр бо кадрҳои муносиб буд. Ба ин мақсад, дар марҳалаи нахуст тавассути радио ва рӯзномаи маҳаллӣ озмун эълон гардид. Дар озмун 10 нафар ширкат намуда, 2 нафар аз онҳо барои кор дар театр пазируфта шуданд.

Коллективи театр дар солҳои аввали фаъолияти худ қадамҳои устувор ниҳода, сарфи назар аз душвориҳо ва мушкилоти моддиву иқтисодӣ, чӣ аз ҷиҳати норасоии мутахассис ва чӣ аз ҷиҳати маблағгузорӣ ва репертуар, ба комёбиҳои беназир ноил мегашт. Дар марҳалаи аввал (с. 2003-2007) шумораи кормандони эҷодии коллективи театр 41 нафарро таъкил меод.

Соли 2003 бо мақсади омӯзишу тарбияи хунармандон ва таъмини театри навтаъсис бо мутахассис, аз миёни ҷавонони соҳиблаёқати ноҳия 40 нафар довталаб дар шӯъбаҳои гуногуни Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода ба таҳсил фаро гирифта шуд. Аз гурӯҳи мазкур 23 нафар ба шӯъбаи актёрии донишкада дохил шуданд ва роҳбарии ин курсро дар тамоми

²⁰¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи театр ва фаъолияти театрӣ аз 2 декабри соли 2002, таҳти № 80 // Сомонаи расмии Маркази миллии конунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=92.

муддати таҳсил (2003-2007) Ҳунарпешаи Халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон Саодат Азизова ба ўҳда дошт. Ба гуфтаи ў: «Аксарияти донишҷӯёни ин курс шавқ ва муҳаббати фаровоне ба ҳунари актёрӣ доштанд, бо тадрич, аз моҳияти ин ҳунар пай мебурданд ва дар муддати омӯзиш кӯшишҳои онҳо шоистаи таваҷҷуҳ буд.» Ба ҳамин тариқ, нахустин қадами муҳим дар амри роҳандозӣ ва фаъол намудани Муассисаи давлатии «Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара» бардошта шуд.

Фаъолияти эҷодии театр аз соли 2004 оғоз гардид. Бо вучуди ниёзи шадид ба мутахассисон ва такмили гурӯҳи корӣ, ҳайати эҷодии театр нахустин спектакли драмавии «То қиёмат» -ро аз рӯи намоишномаи драмнависи тоҷик - Сафармуҳаммад Аюбӣ ба сахна гузошта шуд. Намоишномаи мазкур дар навъи театри як актёр офарида шуд ва нақши қаҳрамони онро ҳунарманди театр Маҳмадсаид Маҳсумов иҷро намуд.²⁰²

Соли 2006 ҳунармандони театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб бо мадади Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ бо намоишномаи «Фигони дили раҳгумзада»-и Чинора Калибекова дар Фестивали байналмиллалии театрҳои касбии Осиёи Миёна ва Қазоқистон «АЗЕМА-2006», ки дар Ҷумҳурии Қирғизистон шуда гузашт, иштирок намуданд. Дар чамъбасти озмун театр бо Дипломи фестивал, Худойназар Тилавов бо мукофоти «Бехтарин нақши мардона» ва Ситора Шамсуддинова бо мукофоти «Тавачҷӯҳи тамошобин» қадрдонӣ меёбанд.

Дар доираи омодагиҳо ба чашни 2700-солагии Кӯлоби бостонӣ тибқи нақшаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанг аз 2 то 15 августи соли 2006 дар Қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб фестивали театрҳои касбии ҷумҳурӣ баргузор гардид. Дар ин фестивал 3 театри

²⁰² Кабутов З. Маҳсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 18.

касбии вилояти Хатлон низ иштирок намуда, беҳтарин намоишномаҳои худро пешкаши дӯстдорони театр гардониданд. Аз ҷумла ҳунармандони театри вилоятии мусиқӣ - мазҳакавии ба номи С.Вализодаи шаҳри Кӯлоб намоишномаи «Бозори нафс»- и Ҷ. Қуддус, театри вилоятии мусиқӣ - мазҳакавии ба номи Ато Муҳаммадҷонови шаҳри Бохтар намоишномаи «Зангирӣ ё дамгирӣ»- и С.Сафаров ва театри ҷумҳуриявии ноҳияи Данғара намоишномаи «Рустам ва Сӯҳроб» аз рӯи асари Ғ. Абдулло дар таҳияи С. Азизова пешкаши тамошобинон гардониданд²⁰³.

Зимнан бояд қайд кард, ки соли 2008 барои ҳунармандони театри мусиқӣ - мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб соли барору комёбиҳо буд. Дар ин сол ҳунармандони ин даргоҳи ҳунар 70 солагии таъсисёбии театри мазкурро бо як шукуҳу шаҳомати зиёд ҷашн гирифтанд. Дар асоси супориши Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон оид ба таъмини театри мусиқӣ - мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб бо воситаҳои декоративӣ, асбобҳои мусиқӣ, таҷҳизотҳои сахнавӣ ва мебели идоравӣ аз ҷониби мутахассисони Вазорати фарҳанг харҷнома ба маблағи умумии 390198 сомонӣ таҳия гардида, таҳти № 1-07/2965, дар таърихи 1.11.2007 ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол гардида буд. Баъди тасдиқ шудани харҷнома аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҷудо намудани маблағ, таҷҳизотҳои дар боло зикр гардида ба театри мазкур ирсол гардиданд. Таъмин намудани театр бо таҷҳизотҳои зарурӣ, барои беҳдошти фаъолияти театри мазкур мусоидат намуд.²⁰⁴

Соли 2010 аз тарафи ҳукумати иҷроияи вилояти Хатлон ба театри мусиқӣ - мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализода 295021 сомонӣ ҷудо гардида буд, ки назар ба соли 2009 (288766 сомонӣ) 6255 сомонӣ зиёд мебошад. Дар ин давра ҳунармандони театри мазкур 107 намоишнома

²⁰³ БҶ РФВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 5-7.

²⁰⁴ БҶ ВФ ҶТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/3051. –В 4-5.

тахия намуда, пешкаши мардум гардониданд, дар онҳо 58618 нафар тамошобин иштирок намуданд. Даромади пулӣ дар ин давра 16860 сомони ро ташкил медиҳад, ки назар ба соли 2009 1909 сомонӣ зиёд мебошад.

Аҳли ҳунари театри мусиқи – мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб дар моҳи майи соли 2011, 12 намоишнома (аз ҷумла 4 - намоишнома ройгон) гузаронида, ба 4896 тамошобин хизмати маънавӣ расонида, 2458 сомонӣ даромади пулӣ ба даст оварданд.

Барномаи рушди санъати театрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 ²⁰⁵ дар асоси талаботи Қонуни ҚТ «Дар бораи фарҳанг», Қонуни ҚТ «Дар бораи театр ва фаъолияти театрӣ, Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳа таҳия гардидааст. Мақсади Барномаи мазкур таъмин намудани рушди босуръати санъати театрии анъанавии Тоҷикистон, ҳифз ва рушди анъанаҳои театри репертуарии тоҷик, офаридани намоишномаҳо аз рӯи намунаҳои асарҳои классикии ватанӣ ва хориҷӣ, драматургияи муосир, спектаклҳои нав барои кӯдакон ва наврасон равона гардида, рушд ва муҳофизати анъанаҳои беҳтарини санъати театрии тоҷик ҳамчун сарвати миллӣ, васеъ кардани аудиторияи тамошобинон, баланд бардоштани нақши санъати театрӣ дар ҳаёти фарҳангии кишвар, баланд бардоштани мақоми театри тоҷик дар хориҷи кишвар мебошад.

Дар шаш моҳи соли 2015 ҳунармандони театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб 62-намоишнома таҳия намуда, (аз ҷумла 17 намоишнома ройгон) манзури тамошобинон гардониданд. Дар ин намоишномаҳо бештар аз 8000-ҳазор тамошобинон иштирок намуданд, ки даромади пулии

²⁰⁵ Барномаи рушди санъати театрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 аз 3 декабри соли 2012, таҳти № 675 // -- Сомонаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=445.

он 25050- сомониро ташкид дод.²⁰⁶ Дар соли 2016 ҳунармандони театр 250 - намоишнома гузаронида, (аз ҷумла 106 намоишнома ройгон) ба хазинаи муҳосиботи театр 42000 сомонӣ маблағ ворид карданд.

Имрӯзҳо дар театри вилояти мазҳакаи мусиқии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб аз 83 воҳиди корӣ ҳамагӣ 69-нафар корманд кор мекунад, ки аз он 43-нафар мард, 26 нафар зан мебошанд, 41- нафар корманди эҷодӣ, 28- нафар корманди хоҷагӣ ва техникӣ. Дар театр 5 нафар Ҳунарпешаи шоистаи Тоҷикистон, 2 нафар дорандагони Ифтихорномаи Президент, 1 нафар дорандаи Ордени «Шараф» дараҷаи дуюм, 3 нафар дорандагони медали «Хизмати шоиста», 8 нафар дорандагони нишони сарисинагии «Аълочии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон» фаъолият менамоянд. Базаи моддию техникии театр дар ҳолати хуб қарор дошта 1-автомобили Некси, 1- Автобуси - Ҳуаниа ва 1- микроавтобуси Газел дар хизмати ҳунамандон қарор доранд.²⁰⁷

Имрӯзҳо ҳунармандони театр аз мефаҳранд, ки театри дӯстдорашон номи устод Сайидалӣ Вализодаро дораду дар он парчамбардорони фарҳанги миллат ба монанди Ҳофизии Халқии Ҷумҳурӣ Одина Ҳошим Коркуни хизматнишондодаи маданияти Ҷумҳурӣ Қурбон Зардаков, Арбоби ҳунари Ҷумҳурӣ Талаб Сатторов, нависанда Сайф Раҳимзод, Арбоби ҳунари Ҷумҳурӣ Хайруллоҳ Абдуллоев, Ҳунармандони Халқии Ҷумҳурӣ Убайдуллоҳ Раҷабов, Мирзоватан Миров, Давлатманд Холов, Бобочон Азизов, Сурайё Қосимова, Раҳмондӯсти Қурбониён, Адолат Комилова, Файзуллоҳ Каримов, Шоири Халқии Тоҷикистон Сафармуҳаммад Аюбӣ, Ҳунарпешагони Шоистаи Ҷумҳурӣ Анвар Баротов, Гулчеҳра Содиқова, Бобочон Ҳасанов, Муҳаммадӣ Абдурасулов, Ҷумъахон

²⁰⁶ БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар шаш моҳи аввали соли 2015. – В 3.

²⁰⁷ БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 2016.- В 2.

Сирочов, Толибчон Бобоев, Чумъахон Сафаров кору фаъолият кардаанд. Ва ҳамеша номи устодони соҳибунвону варзидаи санъат Ҳошим Гадоев, Хушназар Майбалиев, Ҳабибуллоҳ Абдураззоқов, Тӯраҳон Аҳмадхонов, Дамир Дӯстмуҳаммадов, Фаттоҳ Одинаев, Қудратуллоҳ Яҳёев, Миратуллоҳ Атоев, Миралӣ Достиев, Рустам Дулоев, Набӣ Чалолов, Барзу Абдураззоқовро, ки дар солҳои гуногун бо аҳли эҷодии театр ҳамкориҳо кардаанд, бо арзи сипосу эҳтиром ба забон меоранд.

Соли 2016 дар театри ҷумҳуриявии мусиқӣ - драмавии ноҳияи Данғара 116 воҳиди корӣ фаъолият мекунанд, ки аз он 74 - нафар кормандони эҷодӣ, 12 – нафар кормандони техникӣ ва 30 нафар кормандони хочагӣ мебошанд. Дар пешрафт ва рушду нумӯи театр пеш аз ҳама пуштибонӣ ва ёрии амалии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Данғара ва Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дида мешавад.²⁰⁸

Маъмурияти театрҳои касбии минтақаи Кӯлоб барои баланд бардоштани сифати намоишномаҳо, амали намудани чорабиниҳо ва чашнҳои тақвимӣ, нақшаи чорабиниҳо тартиб дода, баҳри иҷрои он кӯшиш ба харҷ медиҳанд. Театрҳои касбии минтақа дар зарфи 17 соли фаъолият зиёда аз 50 спектаклҳои драмавӣ аз рӯи асарҳои драматургони ватанию хориҷӣ, композитсияҳои адабӣ – мусиқӣ ва намоишномаҳо барои кӯдакон ва наврасонро таҳия ва ба сахна гузоштаанд (замимаи 15).

Истиқлолият барои театр на танҳо имконоти нави эҷодиро фароҳам овард, балки имтиҳони ҷиддие низ дар роҳи нигоҳ доштани ин санъати воло ва боло бурдани сатҳи малакаву маҳорати касбӣ низ гашт. Дар партави нишондодҳои Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои такмил ва инкишофи санъати театрии тоҷик корҳои зеринро анҷом додан зарур аст:

- аз тарафи давлат дастгирӣ намудани фазои ягонаи театрий;

²⁰⁸ БҶ БФМКВХ // Ҳисоботи театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара. 2016. Д 7. - В 3.

- тарғиби мақсаднок, гуногунранг ва инкишофи кулли навъҳои санъат ва комёбиҳои эҷодии театрҳо;
- ҳифзи иҷтимоии ходимони театр, кӯмак ба тақомули эҷодӣ ва таҳассусии кормандони соҳа;
- ҳавасмандкунии пешниҳодот дар соҳаи театр, барои кӯдакон ва наврасон;
- мунтазам баргузор намудани фестивалҳои театрий, азназаргузаронӣ, озмунҳо баҳри қонё гардонидани ниёзҳои фарҳангии табақоти мухталифи иҷтимоӣ - демографии аҳоли;
- ҷамъбаст ва паҳннамоеи таҷрибаи ҳавасмандкунӣ дар рушди ташаббусҳо дар соҳаи театр;
- таъмин намудани гурӯҳҳои эҷодӣ бо дархостҳо, нашри песаҳо, партитураҳо, либретто ва дигар маводи ҷопӣ;
- ба роҳ мондани фаъолияти таъминоти методӣ ва мунтазам баргузор намудани семинарҳо оид ба маркетинг барои театрҳо;
- таҳия, нашри маводи методӣ ва густариши таҷрибаи шаклҳои нави кор бо тамошобинон ва фурӯши билетҳо, системаҳои абонентии силсиладор в. ғ;
- баргузор намудани сабақҳо бо мақсади ғирдоварии маблағ барои дастгирии рушди театр (лотереяҳо, силсилаи концертҳои хайрия ё идҳои мардумӣ, фурӯши нишонаҳои рамзӣ ва ғайра);
- ташкили фестивалҳои байналмилалӣ театрҳо ҳамчун яке аз воситаҳои рушди равобити фарҳангӣ ва ҳамкорӣ бо анҷуманҳои театрии ҷаҳон;
- ҳидоят намудан ба фаъолияти метсенатҳо ва сармоягузориҳои санъати сахнавӣ;
- таҳияи тавсияҳои методӣ оид ба истифодаи ҳама гуна имтиёзҳои иқтисодӣ барои сармоягузориҳои муҳайё сохтани шароити

фаъолияти афзалиятнок барои соҳибкорон, қарз, дархост, ба ичора супоридан, сертификат гирифтани ва ғайра);

- бунёди театрҳои бачагона, наврасон, лӯхтак, дар марказҳои вилоят ва шаҳрҳои калон;

Ҳамин тавр дар даҳсолаи дуҷуми соҳибистиқлолӣ вазъи китобхонаҳои минтақа беҳтар гардида, базаи моддӣ – техникаи ин муассисаҳо мустаҳкам ва фонди захиравӣ аз ҳисоби адабиётҳои тозанаشر зиёд гардида истодаанд. Масъалаи таъмиру тармими китобхонаҳо яке аз мушкилотҳоиест, ки он тавассути кӯмаку дастгирии мақомоти маҳаллӣ ҳаллу фасли худро меёбад. Инчунин, дар ин давра падидаи нав бо дастгирии шахси саховатпеша ва бо тариқи ҳашари умум таъмиру азнавсозии китобхонаҳо ба роҳ монда шудааст, ки дар натиҷа вазъи биноҳои китобхонаҳои деҳот беҳтару хубтар гардидаанд. Бо вучуди ин дар давраи таҳқиқотӣ ҳолати бинои аксари китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳо баҳусус дар деҳот ташвишвар буда, ҳалли ин масъала тавачҷӯи ҷиддии масъулини соҳа ва роҳбарияти мақомоти дахлдорро тақозо дорад.

Соҳаи китобдорӣ, яъне китобхонаҳои оммавӣ бешак ба воситаҳои техникаи ҳозиразамон баҳусус компютер ниёзи аввалиндараҷа доранд. Дар сурати сад дар сад компютеркунонии китобхонаҳо, ҳатто бо компютер таъмин намудани охири китобхонаи деҳот донишҳои навини ҷомеаи мутамаддино ба деҳаи дурдасттарин расонида, илова бар ин мардуми ин деҳаҳо тавассути шабакаи Интернет ба шаҳрҳои тараққикардаи дунё пайвасти карда, дар ин замина донишу маърифати онро боло мебардорад.

Дар даҳсолаи аввали истиқлолият вазъи муассисаҳои клубии минтақаи Кӯлоб дар ҳолати бад қарор дошта, бинобар маблағгузори нагардидан аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурӣ ва ҳукумати маҳаллӣ аксарияти клубҳо ва клубҳои сайёр пурра аз фаъолияти боз монданд. Базаи моддӣ – техникаи ин муассисаҳо хароб гардида, аз норасоии таҷҳизоти техникӣ, аз қабил мизу курсӣ, асбобҳои мусиқӣ, сару

либоси сахнавӣ ва ғайраҳо танқисӣ мекашиданд. Инчунин, зерсохторҳои иҷтимоӣ – фарҳангӣ дар деҳот имкониятҳои мавҷудаи худро аз даст дода буданд.

Дар даҳсолаи дуҷуми соҳибистиклолӣ вазъи муассисаҳои клуби минтақа беҳтар гардида, барои таъмиру азнавсозии муассисаҳои клубӣ ва хариди таҷҳизотҳои техникӣ ва сару либоси сахнавӣ аз ҳисоби Ҳукумати Ҷумҳурӣ, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомотҳои иҷроияи ҳокимиятҳои маҳаллӣ маблағҳои зарурӣ ҷудо мегардиданд.

Новобаста аз он ки театрҳои касбии минтақаи Кӯлоб фаъолияти худро беҳтару бештар намудаанд, дар ҳаёти театри як қатор камбудихо ҷой доранд, ки ҳалли очилии онҳо ба сифати зарурати аввалия пеш омадааст. Театр ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара бо дастаи мукаммали касбӣ пурра карда шуд, вале ба ҳунармандон як режиссёри хуби ҳамсолу ҳаммароми онҳо, ки дар асоси принципҳои мактаби тарбиягирифтаи онҳо корро ташкил намояд, намерасад. Дар ҳоле ки Донишкадаи фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода, Консерваторияи миллӣ ва коллеҷи санъати тасвирӣ пурра фаъолият менамоянд ва ҳамасола чандин нафар актёру режиссёрон, рассомону мутахассисони санъати мусиқӣ соҳиби диплом мегарданд, аз нарасидани мутахассисон бонги изтироб задан ба ҳеҷ гуна мантиқ рост намеояд. Ин масъала низ таҳлили ҷиддӣ ва ҳаматарафаро металабад.

2.2 Рушди осорхонаҳо ва фароҳамсозии ҳифзи кулли объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ ва сарватҳои фарҳангӣ дар минтақа

Дар ҳар як давлати соҳибистиклолу мутаракққӣ бо назардошти аҳамияти осорхонаҳо дар ҳаёти сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, баҳри ташкилу тақомули онҳо тавачҷуҳи хоса дода мешаванд. Таҳқиқи таърихи осорхонаҳо барои муайян намудани самтҳои асосии

фаъолияти онҳо аҳамияти калон дорад. Аз ҷониби дигар, омӯзиши таърихи ташкилбӣ ва рушди осорхонаҳо яке аз масъалаҳои ҳалталаби таърихнигории муосири тоҷик буда, пажӯҳиши ин мавзӯ пеш аз ҳама авроқи норавшани таърихро бароямон равшан менамояд. Албатта ташкилшавии осорхонаҳо ба мавҷудияти осори таърихӣ фарҳангии давраҳои гуногун ва бо мақсаду низоми муайян ҷамъоварӣ намудани онҳо ҳамбастагии зич дорад.

Осорхона - муассисаи ғайритиҷоратист ки бо мақсади дарёфт, нигоҳдорӣ, мукамалсозӣ, ҳуҷатгузорӣ, бақайдгирӣ, коллексиясозӣ, тадқиқот ва тарғиботи мероси таърихӣ фарҳангӣ таъсис дода мешавад. Нигораҳои осорхонаҳо ва коллексияҳои осорхонаҳо, ки ба таркиби Фонди осорхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудаанд, ҷузъи ҷудонашавандаи мероси таърихӣ фарҳангии халқҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мераванд.²⁰⁹

Осорхонаро дар тамоми шаклҳои мавҷудияташ (таъриху кишваршиносӣ, этнографӣ, адабӣ, мероси хаттӣ) метавон рамзи ҷустуҷӯҳои инсонҳо, ишорае ба гузашта, раҳнамое барои оянда ё худ халқпайванди давраи замонавӣ тамаддунҳо номид.

Осорхонаҳои Тоҷикистон дар шароити муосир бояд ифодагари санъати баланди ҳунармандии ниёгон, таъриху фарҳанги волои миллати тоҷик бошанд. Аз ин лиҳоз, дар толорҳои намоиши осорхонаҳо беҳтарин ёдгориҳои таърихӣ, ҳунари ва фарҳангии гузаштагонанон ҷамъоварӣ ва ба маърази тамошо гузошта мешаванд, ки шоҳиди бевоситаи гузаштаи пурифтихори мо ҳастанд.

Дар давраи таҳқиқотӣ вазъу ҳолати осорхонаҳои минтақаи Кӯлоб нигаронкунанда буд, ки ин албатта ба бухрони сиёсӣ ва иқтисодие, ки Ҷумҳурии Тоҷикистонро фаро гирифта буд, вобастагӣ дошт. Лекин ба ҳамаи ин мушкилиҳо нигоҳ накарда дар давраи гузариш осорхонаҳо тавонистанд бозёфтҳо ва нигораҳое, ки дар худ

²⁰⁹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, таҳти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7. – Ст. 688.

арзишҳои фарҳангии халқи тоҷикро таҷассум менамоянд, нигоҳдоранд. Ғайр аз ин ходимони илмӣ осорхонаҳо фаъолияти худро ба шароити нав мутобиқ гардониданд, дар ҷустуҷӯҳои илмӣ – эҷодӣ озодона ва фаъолона кор карда истодаанд.

6 августи соли 2001 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ» қабул гардид.²¹⁰ Қабули қонуни мазкур имконият дод, ки пеши роҳи ғайриқонунӣ аз кишвар баровардани асарҳои санъат, ҳунармандӣ ва ҳунарҳои бадеӣ ва дигар арзишҳои фарҳангӣ, ки сарвати фарҳангии миллӣ ба ҳисоб мераванд, гирифта шаванд.

Боиси тазаккур аст, ки маҳз дар солҳои истиқлолияти давлатӣ муяссар гашт, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташкили осорхонаҳо - ҳамчун маҳзани ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангии ниёгон ва ба намоиш гузоштани онҳо бештар тавачҷуҳ зоҳир намоянд. Дар ин раванд дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон бунёди «Осорхона-мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара» муассисаҳои давлатии осорхонаи «Ҳунармандон» - и шаҳри Кӯлоб, , Мамнӯъгоҳи таърихӣ-фарҳангии «Ҳулбук», «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» гувоҳи ин ҳарфҳост²¹¹.

Қобили зикр аст, ки таъсисёбии чунин муассисаҳои илмӣ - маърифатӣ дар минтақаи Кӯлоб аз зумраи он падидаҳои фарҳангие буд, ки дар арафаи ҷашни пуршукӯҳи 2700-солагии шаҳри бостонии Кӯлоб фаъолияти худро оғоз намуданд.

Дар Энциклопедияи Кӯлоб таъсисёбии «Осорхона-мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара» - ро 1 март соли 2002 маълумот додааст²¹². Баъди сӯҳбат бо роҳбарияти осорхона ва дастрас шудани маълумотнома, маълум гардид, ки бо қарори Раиси ҳукумати ноҳияи

²¹⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 6 августи соли 2001, таҳти № 42 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7. – С. 511.

²¹¹ Иброҳимов З. Осорхона муаррификуандаи шукӯҳи давлатдорӣ. // Ахбороти осорхонамиллӣ. 2014.

²¹² Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006, - С. 371.

Данғара, 11 сентябри соли 2001 муассисаи давлатии осорхонаи ноҳияи Данғара таъсис ёфтааст.²¹³

Осорхонаи мазкур аз шубҳаҳои табиат, бостоншиносӣ, мардумшиносӣ, таърихи давраи қадим ва асрҳои миёна, таърихи замони шӯравӣ ва давраи истиқлолият иборат буда, дар он осори давраи асри санг (мезолит, неолит) ва асри биринҷ маҳфуз аст, ки солҳои 1953 - 1956 ва 70-уми асри ХХ аз ҷониби бостоншиносон дар деҳаҳои Тутқавул, Сайёд, Тегузак, Булён, Пушинг ва ғайра дарёфт шудаанд. Маҷмӯаи нигораҳои осорхонаи ҷумҳуриявии Данғара дар соли 2006 беш аз 1500 ададро ташкил меод.²¹⁴

Осорхона «Хунармадон» -и шаҳри Кӯлоб 1 феввали соли 2002 таъсис ёфта, сарвари онро Арбоби Хунари Тоҷикистон Ҷонибек Асозода ба ӯҳда дорад. Осорхонаи мазкур дар миқёси ҷумҳурӣ ягона осорхонаест, ки танҳо ҳаёт ва фаъолияти аҳли хунарро дар бар мегирад. Осорхона дар ошёнаи сеюми Қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб ҷойгир шуда, аз бахшҳои хунармандон, хунармандони зиндаёд, хунарҳои мардумӣ, театрӣ ва минҷтурӣ иборат аст. Ҷамъи умумии нигораҳо 425 ададро ташкил медиҳанд, ки номнавис (паспортизатсия) шуданд.

Осорхонаи мероси адабӣ ва осори хатии ба номи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ яке аз осорхонаҳои калонтарини вилоят буда, масоҳати он якҷоя бо филиалаш зиёда аз 4 га ташкил карда, масоҳати толорҳои намоиши 730 метри мураббаъро ташкил медиҳад.

Дар осорхона мувофиқи нақшаи кории он комиссияи фондӣ амал мекунад, ки ба ҳайати он кормандони илмии осорхона шомиланд. Бозёфтҳо ба фонди осорхона аслан тариқи ду манбаъ ворид мешаванд. Аввало дар натиҷаи ҷустуҷӯи кормандони ин муассиса, яъне тавасути кофтуковҳои бостоншиносӣ ва баъдан дар натиҷаи хариди онҳо аз дасти мардум.

²¹³ БҶ БФМКВХ // Маълумотномаи Осорхона-мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара. 2015. Д 7. - В 5.

²¹⁴ Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006, - С. 372.

Имрӯзҳо ба ҳамагон маълум аст, ки оромгоҳи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ва осорхонаи файласуф ба яке аз ҷойҳои тамошобоби ҷумҳурӣ мубадал гаштааст. Аз ҷумла ташрифи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Ҷаноби Олӣ, Эмомалӣ Раҳмон 28 августи соли 2002 шоҳиди ин гуфтаҳост. Инчунин дар ин давра аз сафоратхонаҳои Ҷумҳуриҳои Ҳиндустон, Эрон, Хитой, Федератсияи Россия, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико, Туркия ва дигар шахсиятҳои расмӣ корпухҳои дипломатии муқими Тоҷикистон аз осорхона ва оромгоҳи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ тамошо намуда, хотироти рангини хешро ба дафтари осорхона сабт намуданд.

Ташрифи расмӣ Раиси Маҷлиси Миллии Маҷлиси Олӣ, Маҳмадсаид Убайдуллоев бо Президенти Ҷумҳурии Ислонии Эрон ҷаноби Сайид Муҳамадди Хотамӣ, ки моҳи майи соли 2002 сурат гирифта буд, қайд кардан ба маврид аст. Ба хотири ташрифи ҳайати Ҳукумати ҶИЭ бо сарвари Раиси Ҷумҳури он ҷаноби Сайид Муҳамадди Хотамӣ ва эълонияи бародаршаҳрии Кӯлоби Тоҷикистон ва Ҳамадонии Эрон дар шафати комплекси таърихӣ – фарҳангӣ, хона-осорхона кушода гардид ва дар он бо қувваи кормандони илмӣ осорхона экспозитсияи ҷолибе ба номи «Он Ҳамадон тавлиду Хатлон Ватан» оро дода шуд, ки хело ҷолиб ва пурмазмун аст.

Тибқи нишондоди ҷадвали воҳиди корӣ, кормандони осорхона дар якҷоягӣ бо кормандони хона-музейи шоири халқӣ С. Вализода ва кормандони мавсимӣ 35 нафарро ташкил медиҳанд. Аз ин миқдор, 14 нафар соҳиби маълумоти олӣ, 2 нафар соҳиби маълумоти миёнаи махсус ва 19 нафар соҳиби маълумоти миёна мебошанд.²¹⁵

Боғ - осорхонаи таърихӣ шӯриши Восеъ-и ноҳияи Ховалинг ба номи қаҳрамони халқи тоҷик Восеъ номгузорӣ шуда, аз гузашта ва ҳозираи авлоди ин марди далер шучоъ нақл мекунад. Дар боғ - осорхона расму ҳуҷҷатҳои гуногуни ин авлод ҷамъ оварда шудааст.

Яке аз воситаҳои асосии ҳифзи осори гузашта ин таъсиси мамнӯъгоҳҳои

²¹⁵ БҶ РҶВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти осорхонаҳои вилояти Хатлон. 2002. –В 5.

таърихӣ ва фарҳангӣ мебошанд. Мамнӯъгоҳи таърихӣ-фарҳангии «Хулбук» бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 июли соли 2002 дар асоси димнаи Хулбук-пойтахти асримиёнагии Хатлонзамин таъсис дода шуд²¹⁶.

Ин як дастоварди муҳиме буд дар соҳаи ҳифзу омӯзиш ва истифодаи мероси фарҳангии ниёгон. Аз рӯзи аввали кашфи ёдгорӣ, соли 1953 (Б. А. Литвинский, Е. А. Давидович) то соли 1991 дар ин ҷо бо сардории бостоншиноси шинохта Эркиной Гуломова корҳои таҳқиқотӣ идома доштанд, ки бо иштирок дар онҳо аксари бостоншиносони тоҷик аввалин сабақи соҳавию касбӣ гирифтанд. Дар ҳамин радиф даҳҳо толору хучраҳои Қасри шоҳони Хатлони асрҳои IX - XI кушода гардида, ҳазорҳо бозёфтҳои кашф шуданд, ки шохиди бевоситаи санъати баланди хунармандони Хатлонзамин мебошанд. Вале бо баҳонаи набудани макони нигоҳдорӣ (осорхона) ва ҳамчун адабиёти динӣ нест кардан ва ба Ёзбекистону Федератсияи Россия бурдани ҳазорҳо нусха китоб, хуччатҳои дастнавис ва нигоҳҳои тиллоӣ, нуқраву биринҷӣ, тобеи сиёсати як ҳизб намудани ҷаҳолияти осорхонаҳо ва аз ҳисоби аҳолии таҳҷой тарбия накардани мутахассисони осорхонашинос ҷиддитарин камбудии ҳукуматдорон ва Вазорати маданияти онвақтаи Тоҷикистон мебошад.²¹⁷

Мутаасифона, то ҳанӯз ин бозёфтҳои нодир гарчанде дар осорхонаҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва мамлакатҳои Аврупо ба маърази ҳазорҳо тамошобинон гузошта шуда бошанд, ҳам соҳиби осорхонаи хеш набуданд. Бо шарофати истиқлолияти кишвар ва сиёсати пешгирифтаи фарҳангии Асосгузори сулҳу ваҳдат – Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмонов ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба баланд гаштани ҳисси ифтихори миллӣ ва ҳудогоҳии мардум сабаб гардиданд, имкон шуд то ба таърих ва

²¹⁶ Музаффар Азизов. Ногузирии таъсиси осорхонаи Хулбук. Ахбороти осорхонаи миллӣ. 2004

²¹⁷ Абдувалӣ Шарипов. Осорхона ва осорхонашиносии Тоҷикистон. Ахбороти осорхонаи миллӣ. 2004.

мероси ниёгон рӯй оварда, нисбати ҳифзу эҳёи онҳо чораҳои зарурӣ андешида шаванд.

Бо назардошти аҳамият ва мақому нуфузи шаҳри Ҳулбук дар таърихи шаҳрдорию шаҳрсозии халқамон эҳёи Қасри шоҳони Хатлон ва таъсиси осорхонаи Ҳулбук дар барномаи таҷлили чашнвораи 2700-солагии шаҳри Кӯлоб ворид гардид.

Тибқи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 феввали соли 2003 таҳти № 68 «Дар бораи Нақшаи тадбирҳои омодагӣ ва баргузорию чашни 2700-солагии шаҳри Кӯлоб», масъалаи тармиму азнавсозии Мамнӯъгоҳи таърихию фарҳангии Ҳулбук ба зиммаи Муассисаи давлатии «Иттиҳодияи илмӣ- истехсолӣ оид ба тармими ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ» -и Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон вогузошта шуда буд²¹⁸.

Дар натиҷаи санчиши фаъолияти Муассисаи давлатии «Иттиҳодияи илмӣ-истехсолӣ оид ба тармими ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ» маълум гардид, ки барқарорсозии девор ва дарвозаи Қалъаи Ҳулбук, бо фармони Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 ноябри соли 2006 таҳти № 197 аз тарафи комиссияи давлатӣ қабул гардидааст. Тибқи санади комиссияи давлатӣ Қалъаи Ҳулбук бо арзиши умумии 2.064.337 сомонӣ тармим ва барқарор гардида ба мувозинаи Мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии таърихию фарҳангии Ҳулбук гузаронида шудааст.²¹⁹

Осорхона яке аз унсурҳои асосии робита бо тамошобин буда, ҳадаф аз он ташаккули фарди фаъоли ҷомеа, пайдо шудани анъанаҳои ахлоқӣ, зебоипарастӣ ва донишомӯзӣ дар шахс мебошад.

Боиси тазаккур аст, ки маҳз дар солҳои истиқлолияти давлатӣ муяссар гашт, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосии фаъолияти осорхонаҳо муайян гардида, нақш ва мақоми онҳо ҳамчун марказҳои иҷтимоии нигоҳдорӣ, таҳқиқ ва таблиғи арзишҳои

²¹⁸ БҶ ВФ ҚТ // Гузориш дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар семоҳаи аввали соли 2003. – В 8.

²¹⁹ БҶ ВФ ҚТ //Қарори маҷлиси мушовараи ВФҚТ Дар бораи баррасии фаъолияти Муассисаи давлатии «Иттиҳодияи илмӣ- истехсолӣ оид ба тармими ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ» - В 1.

фархангӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» (с. 2004, бо таҳрири нав соли 2012)²²⁰ ба таври мушаххас баён гардидаанд. Дар ин давра ба ташкили осорхонаҳо - ҳамчун маҳзани ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангии ниёгон ва ба намоиш гузоштани онҳо бештар таваҷҷуҳ зоҳир менамоянд²²¹.

Қонуни номбурда ба он мероси таърихӣ фарҳангӣ дахл дошт, ки дар осорхонаҳои ҷумҳурӣ қарор доранд. Дар натиҷа, низоми кори осорхонаҳои ҷумҳурӣ ба чаҳорҷӯбаи қонун ворид гардида, қонуншиканиҳо ва ҳодисаҳои номатлуби гумшавии экспонатҳо ба кадри имкон пешгирӣ карда шуданд.

Соли 2005 бо ташаббуси Вазорати фарҳанг дар доираи омодагиҳо ба ҷашни 2700- солагии шаҳри Кӯлоб озмуни ҷумҳуриявии осорхонаҳоро таҳти унвони «Оинаи таърих» эълон дошт. Мақсад аз баргузори ин озмун пеш аз ҳама беҳдошти шароиту фаъолияти минбаъдаи осорхонаҳои кишварамон ба ҳисоб мерафт. Мувофиқи қарори ҷаласаи ҳайати мушовараи бахши фарҳанги вилояти Хатлон, даври аввали ин озмун моҳҳои июл ва август дар маркази вилоят – шаҳри Бохтар (Қургонтеппа) баргузор гардид ва дар ин озмун аксари осорхонаҳо иштироки фаъолона доштанд. Дар ин даври озмун осорхонаи вилоятӣ мероси адабӣ ва осори хаттӣ ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ шаҳри Кӯлоб ва Осорхона-мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара сазовори ҷойҳои ифтихорӣ гардида ба даври ниҳой роҳат гирифтанд.²²²

Инчунин, дар ин давра осорхонаи ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ бо пешниҳоди аъзои комиссияи хариди осори таърихӣ АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон як китоби Куръон, ки аз ҷониби яке аз авлоди Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ дар асри XIX дастнавис шуда буд,

²²⁰ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, таҳти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7. – Ст. 688.

²²¹ «Осорхона муаррифунондаи шукуҳи давлатдорӣ» Иброҳимов З. Ахбороти осорхонаи миллӣ, соли 2014. – С 23.

²²² БҶ РҶВХ //Ҳисоботи хаттӣ осорхонаҳои вилояти Хатлон. 2005. – В 4.

харидорӣ шуд, ки ин беҳтарин дастоварди кормандон вобаста ба чамъоварии осори таърихӣ мебошад²²³.

Муттаасифона наметавон дар соли 2005 фаъолияти тамоми осорхонаҳои минтақаи Кӯлобро қаноатбахш арзёбӣ намуд. Кормандони аксар осорхонаҳо бо мактабу муассисаҳо алоқаи қавӣ надоранд, гӯшаю намоишҳои қолиб, намоишҳои сайёр хело кам созмон медиҳанд. Мутахассисони касбӣ, ки тавонанд дар боби беҳдошти фаъолияти осорхонаҳо саҳмгузор бошанд намерасанд. Бозёфтҳои нав, хариди нигораҳо, пурра намудани осорхонаҳо бо нигораҳои нав мувофиқи мақсад нест, зеро дар ин самт маблағ ҷудо намегардад. Дар ин давра фаъолияти осорхонаҳои ноҳияҳои Темурмалик, Фархор, Ҳамадонӣ, Балҷувон мувофиқи мақсад қарор надоштанд²²⁴.

Дар асоси Қарори раиси ноҳияи Ховалинг аз 16.05.2002 таҳти №16 дар назди шубҳаи фарҳанги ноҳия осорхонаи таърихӣ - кишваршиносӣ таъсис дода шуд. Бо дастгирии мақомоти иҷроияи давлатии ҳукумати ноҳия, соли 2005 осорхона ба бинои нав таъмин гардид, ки аз 5 хуҷра иборат буда, нигораҳои ҷамъшуда дар он ҷо ба маърази тамошо гузошта шудаанд. Осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳияи Ховалинг дар асоси Қарори маҷлиси мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 16. 03. 2006 таҳти № 2/2, фаъолиятро оғоз намуд.²²⁵ Айни замон дар осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳия зиёда аз 3 ҳазор нигораҳо ҷамъоварӣ шудаанд, ки бештари онҳо ба намоиш гузошта шудаанд.

Муассисаи давлатии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» дар асоси қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 сентябри соли 2006, таҳти № 412, 28 декабри соли 2006 таҳти № 604, қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19

²²³ БҶ ВФ ҶТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. (23. 11. 2005. № 8/44).

²²⁴ БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. – В 6.

²²⁵ БҶ ВФ ҶТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2006. № 2/2. - 2.

декабри соли 2006 дар заминаи осорхонаи таъриху кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонии шаҳри Кӯлоб бунёд ёфт.

Мутобиқи нишондоди Оинномаи Муассисаи давлатии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб», 3 осорхона ва 5 иншооти намоишӣ, шомили Мучтама мебошанд: Осорхонаи таъриху кишваромӯзии 2700 солагии Кӯлоб, осорхонаи мероси адабӣ ва осори хаттии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, хона - музейи шоир ва ҳофизи халқ Сайдалӣ Вализода, мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, санги сипосномаи назди мақбара, сағонаи шахси номаълум, хумдони даврони давлатдорӣ Ҳахоманишиҳо ва Мучассамаи 2700 - солагии Кӯлоб.²²⁶

Осорхонаи таъриху кишваромӯзии 2700-солагии Кӯлоб дар арафаи ҷашни 2700-солагии Кӯлоб сохта шуда, баъди ташрифи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ, Эмомалӣ Раҳмон 7 – уми сентябри соли 2007 дари худро ба рӯйи тамошобинон боз намуд. Дар осорхона зиёда аз 3 ҳазор нигора мутаалиқ ба давраҳои гуногун ба намоиш гузошта шуданд. Осорхонаи таъриху кишваромӯзии 2700-солагии Кӯлоб шуъбаҳои таърих, бостоншиносӣ, мардумшиносӣ, санъати тасвирӣ, табиат, истиқлолият ва шӯҳрати чангиро дар бар мегирад.

Дар «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» тибқи ҷадвали корбаст 58 нафар кормандон кор ва фаъолият менамоянд. Аз 58 нафар кормандон 28 нафарашон соҳиби маълумоти олий, 6- нафар маълумоти миёнаи махсус, 24 нафари дигар маълумоти миёна доранд. Дар Мучтамаъ то имрӯз 6- нафар мудирӣ шуъба, 5- нафар корманди калони илмӣ, 4-нафар корманди хурди илмӣ, 1- роҳбалад, 1 таксодермист, 1 рассом тармимгар, 6 -нигоҳбон, дар шуъбаи хоҷагидорӣ 22 нафар инчунин 7 - нафари дигар аз ҳисоби роҳбарият кор ва фаъолият карда истодаанд.

Тибқи банди 1-и Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 сентябри соли 2006, таҳти №412 «Дар бораи Муассисаи давлатии

²²⁶ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб». 2006. – В 5.

«Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб», осорхонаи вилояти таърихӣ - кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ бо воҳидҳои корӣ ва васоити асосӣ ба «Мучтамаи ҷумҳуриявии Осорхонаҳои Кӯлоб» шомил гардиданд.

Бо мақсади амалӣ намудани банди 3-и Қарори номбурда Вазорати фарҳанг дар ҳамбастагӣ бо Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаҳои ташкилию ҳуқуқии муассисаро ба таври мусбат ҳал намуданд. Бино, нигоҳаҳо ва воситаҳои асосии осорхонаи таърихӣ - кишваршиносии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ аз дафтари муҳосиботи бахши фарҳанги вилояти Хатлон тавассути дастури Раиси вилояти Хатлон аз 14.09.07, таҳти № 203/2132 соқит гардида, дар дафтари муҳосиботи Муассисаи давлатии «Мучтамаи ҷумҳуриявии Осорхонаҳои Кӯлоб» ба қайд гирифта шудаанд.

Ҳамин тариқ, дар маҷмӯъи молу амволи муассисаи номбурда 1 млн. 917437 сомонию 27 дирам, аз ҷумла: воситаҳои асосӣ - 1 млн. 899304 сомонию 50 дирам, ашё ва инвентар - 11 ҳазору 590 сомонию 77 дирам, нигоҳаҳо - 6542 сомонию ташкил дод.

Муассисаи «Мучтамаи ҷумҳуриявии Осорхонаҳои Кӯлоб» аз 22.01.2007, таҳти № 003-1495 дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайди давлатӣ гирифта шуда, Оинномаи он дар ҷаласаи ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19.12.06, таҳти № 9/1 тасдиқ гардидааст.²²⁷

Яке аз самтҳои фаъолияти Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб, ҷамъоварӣ ва хариди бозёфтҳои нав мебошад. Дар натиҷаи корҳои табиғотӣ ва фаҳмондадиҳӣ дар байни аҳолии шаҳру навоҳии Кӯлоб дар соли 2007 ба комиссияи хариди нигоҳаҳо беш аз 650 адад нигоҳаҳо пешниҳод гардидаанд. Мувофиқи тавсияи мутахассисон ва салоҳиди комиссия аз шумораи зикргардида беш аз 153 адади он ба маблағи 16000 сомонӣ харидорӣ гардид, ки аз онҳо 31 адад ба шубҳаи

²²⁷ БҶ ВФ ҶТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/3413. – В 5.

бостоншиносӣ, 65 адад ба шуъбаи этнографӣ ва боқимонда ба шуъбаҳои дигар мутааллиқанд. Инчунин, аз тарафи кормандони осорхона ва шахрвандони алоҳида зиёда аз 40 нигора ба Мучтамаъ тӯхфа гардид. Ҳоло дар Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб беш аз 1451 бозёфт ба маърази тамошо гузошта шудааст.

Барои донишҷӯёни ҳиндӣ, ки дар Донишгоҳи тибби Тоҷикистон таҳсили илм менамоянд, зиёрати оромгоҳи алломаи бузург Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ шарафи бузург буд. Дар давоми соли 2007 беш аз даҳ гурӯҳи хурду бузурги донишҷӯёни ҳиндӣ ба шаҳри Кӯлоб ташриф оварданд ва аз суҳбатҳои пурмухтавои кормандони илмии осорхона баҳра бурданд.

Дар давоми сол директори генералии Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб Ҳотам Асоев дар чамъомади байналмилалӣ бахшида ба 800 - солагии Мавлонои Рум дар шаҳрҳои Истанбул ва Кунияти Ҷумҳурии Туркия (аз 8 - то 14 майи 2007) ва дар чамъомади байналхалқӣ, ки моҳи июни 2007 дар шаҳри Қазони Федератсияи Россия баргузор гардиданд, иштирок намуд. Ин сафарҳо ба таҷдиди мусбати кори осорхонаҳои Мучтамаъ мусоидат намуд.²²⁸

Тибқи супориши Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ, Эмомалӣ Раҳмон оид ба рафти чараёни корҳои сохтмонӣ ва маблағгузориҳои иншоотҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон аз 1 октябри соли 2007 Вазорати фарҳанг дар ҳамкорӣ бо Иттифоқи рассомон ва Иттифоқи дизайнерони ҷумҳурӣ сметаи хароҷоти таҳияи лоиҳаи корҳои зебоисозии (дизайнерӣ) «Осорхонаи 2700-солагии шаҳри Кӯлоб»-ро бо маблағи 56187,0 сомонӣ ва «Мучассамаи 2700-солагии шаҳри Кӯлоб»-ро бо маблағи 12498,0 сомонӣ таҳия намуда, таҳти № 1-03/3010, дар таърихи 5.11.2007 ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намудааст.²²⁹

30 ноябри соли 2007 бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 569, номи расмии муассисаи давлатии осорхонаи ноҳияи

²²⁸ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб». 2007. – В 3.

²²⁹ БҶ ВФ ҚТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/3051. – В 2.

Данғара, ба муассисаи давлатии «Осорхона – мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара» иваз карда шуд.²³⁰

Бо вучуди пешравиҳо ва таъсисёбии осорхонаҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ дар минтақа дар зарфи 5 соли охир, фаъолияти осорхонаҳои таъриху кишваршиносӣ баъзе ноҳияҳо дар ҳолати ногувор қарор доштанд.

Осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳияи Фархор (соли таъсис 1993) дар масоҳати 500 м² ҷой гирифта, дорои 1400 адад нигора мебошад. Осорхонаи мазкур бинои мустақил надорад ва дар бинои Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии ноҳия бо 2 толор намоишӣ ҷойгир мебошад. Дар осорхона нигораҳо тартиби муайян надоранд, кормандон бо устои қорӣ таъмин нестанд ва умуман, бинои осорхона ба талаботи осорхонавӣ ҷавобгӯ нест.²³¹

Осорхонаи таърихӣ - кишваршиносии ба номи шоир ва ҳофизи халқӣ Бобоюнус Худойдодзода чун яке аз муассисаҳои фарҳангӣ ҷойи тамошои хурду калон гаштааст. Осорхона аз соли 1990 инҷониб фаъолият дорад. Фаъолияти он дар соли сипаришуда қаноатбахш буд. Дар Осорхона 2- нафар фаъолият дошта, 1848 номгӯи нигораҳо (экспанатҳо) мавҷуданд. Дар давоми сол 6- адад нигораҳои нав ба ҳисоби осорхона дохил карда шуданд. Бо дастгирии раиси ноҳия осорхонаи мазкур ба маблағи 5775 сомонӣ таъмири асосӣ карда шуда, бинои осорхона, бом ва утокҳои намоишии он пурра таъмиру тармим шуданд ва тирезаҳои он аз нав оинабандӣ ва панҷарапӯш карда шуданд.²³²

Бо қарори Раиси Ҳукумати ноҳияи Ҳамадонӣ аз 30.11.1998, таҳти №261 осорхонаи таърихӣ - кишваршиносии ноҳия ба хона-музей табдил дода шуда буд. Айни замон бинои осорхона ҳамчун хонаи истиқоматӣ

²³⁰ БҶ БФМКВХ //Маълумотномаи Осорхона- мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара. 2015. Д 7. – В 4-5.

²³¹ БҶ ВФ ҚТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2007. № 13/3. –В 1.

²³² БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди натиҷаи фаъолияти шуъбаи фарҳанги ноҳияи Темурмалик дар соли 2007. Д 8. –В 3.

истифода мешавад. Осорхона ҳамчун муассисаи фарҳангӣ барои хифзу нигоҳдошт ва тарғибу ташвиқи арзишҳои таърихиву фарҳангӣ фаъолият надорад.²³³

Барои ободу зебо гардонидани боғ - осорхонаи таърихии Шӯриши Восеъ дар соли 2007 аз тарафи корхонаи Роҳи оҳани ҷумҳурӣ ба маблағи 60 ҳазор сомони саҳмгузорӣ шудааст. Ин маблағ барои таъмину тармими боғ - осорхона сафарбар карда шудааст.

Осорхонаи таърихии Шӯриши Восеъ яке аз машҳуртарин осорхона дар ҳудуди ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад ва он дорои 1756 адад экспонатҳои нодири миллиро дорост, ки бо қаҳрамони халқи тоҷик Восеъ тааллуқ дорад. Ин экспонатҳоро ҳар сол тамошобинони зиёд бо як тавачӯҳи зиёд тамошо карда, дар китоби махсуси осорхона фикру дархости худро менависанд.²³⁴

Пайванди осорхона ва тамошобин ба воситаи экспозитсия ба амал меояд. Агар экспозитсия дар сатҳи баланди илмию бадеӣ орошта шуда бошад, бешубҳа тамошобин зери таъсири он қарор мегирад. Ба таври дигар, маҳз экспозитсияи осорхона ифодакунандаи фарҳанги милли буда, аз сатҳи ороиши он масъалаи бедорию худшиносӣ ва тарбияи тамошобин дар рӯҳияи гиромидошти арзишҳои фарҳанги милли оғоз мегирад.²³⁵ Соли 2008 аз буҷети Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои харидории нигораҳо ба Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб 52800 сомони ҷудо гардид, ки 20800 сомони он дар шашмоҳи аввали соли ҷорӣ масраф гардид. Бо мақсади ғайб гардонидани фонди осорхона бо ин маблағ ҷавохироти қадимаи милли, маснуоти сафолӣ, асарҳои санъати

²³³ БҶ ВФ ҚТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 13/3.- В 1.

²³⁴ БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳанги ноҳияи Ховалинг дар соли 2007. Д 6.- В 5.

²³⁵ Ибрагимов З. Осорхона муарифкунандаи шукӯҳи давлатдорӣ. Ахбороти осорхонаи милли. 2014

тасвирӣ, 5 адад дастхатҳои қадима марбут ба асрҳои 18 ва 19 харидорӣ гардидаанд.²³⁶

Осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳияи Ҳамадонӣ 1 ноябри соли 2008 аз сари нав барқарор шуд. Масоҳати он 0,03 га-ташкил медиҳад, ва аз 4 бахш: таърихӣ, бостоншиносӣ, кишоварзӣ, этнографӣ иборат мебошад. Дар осорхона 1265 адад нигораҳо мавҷуд мебошад. Барои пешбурди фаъолияти осорхона 6 воҳиди корӣ ҷудо карда шудааст. 3 нафар маълумоти олий, 1 нафар маълумоти нопурра. Шароити корӣ дар хучраҳо дуруст ба роҳ монда шуда, нигораҳо дар хучраҳои махсус дар ҳолати хуб нигоҳ дошта мешавад.²³⁷

Дар натиҷаи корҳои фаҳмондадиҳӣ ва таблиғотӣ миёни аҳолии шаҳру ноҳияҳои Кӯлоб дар соли 2009 ба комиссияи харидории Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб беш аз 61 – адад нигораҳо пешниҳод гардид, ки ба маблағи 27402 сомонӣ харидорӣ шудаанд. Аз нигораҳои ворид гашта 42 - адад этнографӣ, 7 - адад асарҳои нодири рассомони тоҷик ва 12 - адади дигараш дастхатҳои нодири бузургонамон иборат аст.²³⁸

Соли 2010 кор дар осорхонаи мероси адабӣ ва осори хаттии ба номи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ боз ҳам беҳтар ба роҳ монда шудааст. То ин муддат ба фонди осорхона 9 адад нигора ворид шуд, ки миёни онҳо китоби «Куллиёти Ҷомӣ» ва «Абулмунтаҳо» ҷои намоёнро ишғол мекунанд. То ба имрӯз дар фонди осорхона 589 адад нигора нигоҳдорӣ мешавад, ки аз ин шумора 393 адад нигора асосӣ буда, 195 - адади дигар ёрирасон мебошанд. Дар Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб дар соли 2010 ба комиссияи харидорӣ беш аз 170 адад номгӯи нигораҳо пешниҳод шуда буданд, ки аз ин шумора 153 адади он ба маблағи 65812 сомонӣ харидорӣ гардиданд. Аз ин нигораҳо 118 адад этнографӣ, 3 адад - мусаввара, 3 адад хусай парранда ва

²³⁶ БҶ ВФ ҶТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2008. № 1/234-29. – В 3-4.

²³⁷ БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Ҳамадонӣ. 2012.Д 2. – В 4.

²³⁸ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» дар 9 моҳи соли 2009. Д 1. – В 5-6.

хазандаҳо, 4 адад дастхат, 25 адад нигораи таъриху бостоншиносӣ ташкил медиҳад. Инчунин дар ин давом аз тарафи шахрвандон 16 адад нигора ба тариқи тӯҳфа ба фонди осорхона ворид гардиданд.

Ташрифи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар таърихи 25 – уми августи соли 2010 ба осорхонаи мероси адабӣ ва осори хаттии ба номи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ ба фаъолияти маданӣ - маърифатии кормандони осорхона мундариҷаи бой ворид намуд. Дар давоми сол аз осорхона ва оромгоҳи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ теъдоди зиёди тамошобинону зоирон дидан намуданд, ки дар байни онҳо шахрвандони хориҷӣ низ хеле зиёд буданд. Қабули иштирокчиёии Конфронси исломӣ, ки дар шаҳри Душанбе баргузор гашта буд, қабули сафири Ҷумҳурии Исломии Афғонистон Сайидмуҳаммади Хайрхоҳ, ҳайати сафармондеҳ ва афсарони олирутбаи Қушунҳои мусаллаҳи Ҳиндустон ва авлодони Алии Ҳамадонӣ аз кишвари Покистон аз ҷониби масъулони осорхона дар сатҳи воло қарор дошт. Дар ин давра ба осорхона Сафармондеҳи ситоди қувваҳои мусаллаҳи Ҳиндустон ташриф оварда, ба нигораҳои таърихию этнографии осорхона баҳои баланд дода, дар дафтари қайди меҳмонон ҳисси миннатдорӣ изҳор намуданд.²³⁹

Комиссияи харидории Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб дар давоми 9 моҳи соли 2011 4- маҷлиси хариди нигораҳоро гузаронид, ки дар натиҷа 135 номгӯи нигораҳо ба маблағи 38630 сомонӣ харидорӣ гардиданд. Аз ин нигораҳо 80 ададаш этнографӣ, 5 адад - мусаввара, 11 адад дастхат, 15 адад нигораҳои таъриху бостоншиносӣ ва дигарҳо ташкил медиҳад.

Маъмурияти муассиса бо дастгирии Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар ҳамкорӣ бо Нашриёти «Адиб» дар назди муассиса мағозаи фурӯши китобҳои ин нашриётро ба роҳ монд. Дар ин макон

²³⁹ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» 2007.. Д 1. – В 4-5.

зиёда аз 400 номгӯи китобҳо ба фурӯш монда шудааст. Китобҳои нодиру пурмазмун аллақай харидорони хешро пайдо намудааст²⁴⁰.

Дар соли 2011 аз ҳисоби бучаи маҳаллии ноҳияи Ховалинг барои таъмири осорхонаи таъриху кишваршиносӣ 28 ҳазору 707 сомони маблағ ҷудо гардид, ки дар натиҷа осорхона пурра аз таъмир бароварда шуд. Соли равон кормандони Боғ-осорхонаи шӯриши Восеъ, осорхонаи таъриху кишваршиносии ноҳия ва Мамнуъгоҳи таърихиву фарҳангии Султон Увайси Қаранӣ вобаста ба зиёд намудани бозёфтҳо ва нигораҳои ҷолиб, имкониятҳои хуби сайру саёҳатро фароҳам оварданд, ки дар натиҷа шумораи омаду рафт 1400 нафарро ташкил дод.²⁴¹

Дар соли 2014 шумораи нигораҳои осорхонаи «Ҳамадон» -и шаҳри Кӯлоб 160 адад зиёд шуданд. Дар ин давра ба осорхонаи мазкур 74306 сомони маблағгузорӣ шуда, шумораи чорабиниҳо 87 ададро ташкил доданд. Кормандони осорхона дар давоми сол 4 кори илмиро ба анҷом расониданд. Шумораи тамошобинон 23346 нафарро ташкил медиҳад, ки аз онҳо 12 нафарашон аз хориҷи кишвар мебошанд.²⁴²

Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб вобаста ба ҷалби тамошобин ба осорхонаҳо баъд аз Осорхонаи миллии Тоҷикистон дар яке аз мақомҳои аввалин қарор дошта, дар соли 2015 шумораи тамошобинон ба 40000 нафар расид. Айни ҳол теъдоди нигораҳои осорхона 6000 адад мебошанд. Бо дастгирии молиявии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии маҳаллӣ симои зоҳирии Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб бо куллӣ беҳ гардиданд. Таъмиру тармими осорхонаи мероси адабӣ ва осори хаттӣ ба номи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ, зарҳалқорӣ гумбазҳои макбара, рангу бори қисмати берунии осорхонаи таъриху кишваршиносии 2700 – солагии Кӯлоб, сохтмони дарвоза бо усули

²⁴⁰ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттӣ «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» дар 9 моҳи соли 2011. Д 1. – В 2-3.

²⁴¹ БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2011. – В 6.

²⁴² БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди осорхонаи «Хунармандон» - и шаҳри Кӯлоб. 2014. Д 1. – В 2.

меъмории шарқӣ, таъмири ҷории хона – музейи ба номи шоир ва хофизии халқ Сайдалӣ Вализода аз ҷумлаи онҳост.

Бо мақсади сазовор таҷлил намудани бузургдошти Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ кормандони Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб дар муассисаҳои таълимии шаҳри Кӯлоб намоишҳои осори хаттии Алии Ҳамадонӣ конференсияҳои илмӣ – адабӣ аз рӯи асарҳои аллома «Захират – ул - мулук», «Минҳоч – ул - орифин» ва «Рисолаи футувват» баргузор намуда, бо мақсади тарғиби санъати қадимаи тоҷикон дар толори «Мардумшиносӣ» гӯшаи нави «Чакан ва чакандӯзони Кӯлобӣ» - ро ташкил намуданд.²⁴³

Бояд қайд намуд, ки дар ноҳияи Шӯрообод бо дастгирии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳия дар маркази ноҳия бинои осорхона сохта шуда истодааст, ки дар маҷмӯъ барои сохтмони ин иншоот аз буҷаи маҳаллӣ 278000 сомонӣ ҷудо гардидааст.²⁴⁴

Ҳамин тавр дар соли 2016 дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 12 осорхона фаъолият мекарданд, ки аз ин шумора 4 осорхона дар сатҳи ҷумҳуриявӣ қарор дошта, шумораи умумии нигоараҳои осорхонаҳои минтақа 35050 ададро ташкил мекунад. Дар ин давра дар осорхонаҳои минтақаи Кӯлоб 191 (100 %) нафар кормандон кору фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 60 (31,4 %) нафар дорони маълумоти олиии соҳавӣ, 12 (6,3 %) нафар маълумоти олиии ғайресоҳавӣ 16 (8,4 %) нафар маълумоти миёнаи соҳавӣ, 4 (2,1) нафар маълумоти миёнаи ғайресоҳавӣ ва 99 (51,8 %) нафар дорони маълумоти миёнаи умумӣ мебошанд. Яъне дар ин давра дар осорхонаҳои минтақа 115 (60,2 %) корманд бо маълумоти ғайресоҳавӣ ва аз ин шумора 99 (51,8 %) корманд бо маълумоти миёнаи умумӣ фаъолият мекарданд. (Замимаи 16).

Тибқи нишондодҳои оморӣ соли 2016 дар осорхонаҳои минтақаи Кӯлоб 191 намоишҳои экскурсионӣ ва 355 чорабиниҳои гуногун

²⁴³ БҶ ВФ ҶТ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанг дар соли 2015 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2016.- В6-7.

²⁴⁴ БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи баҳши фарҳанги ноҳияи Ш. Шохин. 2014. Д 9. – В 4.

гузаронида шудаанд, ки шумораи тамошобинон 50951 нафарро ташкил доданд. (Замимаи 17).

Ҳифз намудану ба манфиати имрӯзи ҷомеа истифода кардани мероси таърихию фарҳангӣ ва шинохту гиromидошти хазинаи маънавии ниёгон, ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.²⁴⁵

Баъди пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар қатори дигар ҷумҳуриҳои бародарӣ истиқлолияти давлатии худро соҳиб гашт (09. 09. 1991). Вале бесарусомониҳои солҳои 90-уми асри ХХ Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба бӯҳрони шадиди сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ гирифторм намуд, ки дар натиҷа дар ҷумҳурии тозаистиклол ҷанги шаҳрвандӣ оғоз гардид. Ҷанги шаҳрвандӣ дар баробари иқтисодиёт ба пешрафти фарҳангии кишвар ва баҳусус мероси фарҳангии он низ хисороти гарон овард. Хисороти ҷанги шаҳрвандӣ дар соҳаи фарҳанг ин несту нобуд ва ба яғмо бурдани сарватҳои зиёди фарҳангӣ, ғайриқонуни тасарруф намудани ҳудудҳои ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ ва ба дигар мақсад истифода бурдани ин заминҳо мебошад. Дар натиҷа, даҳҳо ёдгориҳо бебозгашт аз байн рафтанд. Чунончӣ, тибқи маълумоти Раёсати фарҳанг дар вилояти Хатлон зиёда аз 40 ёдгорӣ ва умуман дар ҷумҳурӣ зиёда аз 200 ёдгориҳои нодири таъриху фарҳангии халқамон бебозгашт аз байн рафтанд.

Чуноне, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Эмомалӣ Раҳмон дар паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуда буд: «Дар сиёсати фарҳангии кишвар муҳофизат ва барқарорсозии ёдгориву меъмориҳои таърихиву фарҳангӣ, ки аз аҷдодони гузаштамон мерос мондаанд ва моро ҳамеша ба худшиносиву ҳудогоҳии миллӣ раҳнамоӣ мекунанд, масъалаи муҳим ба ҳисоб меравад.

Солҳои охир барои таъмиру таҷдиди онҳо беш аз 18 миллион

²⁴⁵ Эмомалӣ Раҳмон. Рушди арзишҳои фарҳанги миллӣ. – Душанбе. 2006.

сомонӣ сарф карда шуд ва ин иқдом дар оянда низ идома хоҳад ёфт. Ба Вазорати фарҳанг, Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳӣ ва Академияи илмҳо зарур аст, ки дар бораи ҳифзи боэътимоди ёдгориҳои таърихӣ, таъмиру тармими онҳо ва ҳамчун иншооти сайёҳӣ истифода намудани онҳо тадбирҳо андешанд.²⁴⁶

Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақоми ваколатдори ҳифз ва истифодаи мероси таърихӣ фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳама мушкилиҳои солҳои ҷангӣ нигоҳ накарда, баҳри пешгирии қонуншиканиҳо нисбати ёдгориҳо ва сарватҳои фарҳангӣ чораҳои назаррас дида истодаанд.

Низомномаи нави Инспексияи ҳифзу тармими ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ бо Қарори ҷаласаи ҳайати мушовараи Вазорати фарҳангӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон 8 - уми апрели соли 2002 тасдиқ гардид. Инспексия тибқи Низомномаи нав ҳамчун мақоми салоҳиятноки ҳифзу тармим ва истифодаи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ дар тамоми қаламрави ҷумҳурӣ ба фаъолият шурӯъ намудааст. Баъди қабули Низомномаи нав аз ҷониби Инспексия як қатор қарорҳои ҳукуматӣ таҳия гардида, ба тасвиб расидаанд. Ба монанди Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси Мамнӯъгоҳи таърихӣ фарҳангии Хулбук» (4.07.2002), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» (28.02.2004), Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими лоиҳакашӣ ва эъмори ҳайкалҳо, мучассамаҳо, нимпайкараҳо ва сутунҳои ёдбуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (30.04.2004).

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ» 3 марти соли 2006 қабуд

²⁴⁶ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ – 25.04.2008. [Электронный ресурс].– Режим доступа:<http://mmk.tj/ru/president/letter/>

гардида,²⁴⁷ ҳадафи асосии қонуни мазкур танзими муносибатҳои ҷамъияти оид ба ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ барои таъмини нигоҳдории пурра, истифодаи ҳамачонибаи самаранок ва рушди минбаъдаи онҳо мебошад.

Мафҳуми «мероси таърихӣ фарҳангӣ» - мероси зиндаи фарҳанг ва тамаддуни умумибашарӣ мебошад. Ин мерос дар худ шаклҳои гуногуни фарҳанг, аз ҷумла ёдгориҳои моддӣ (муҷассамаҳо, манзараҳо, объектҳои фарҳангӣ-таърихӣ) ва ёдгориҳои ғайримоддӣ (забон, анъанаҳои эҷодиёти халқӣ-бадеӣ, ҳамаи шакли навҳои санъат, кашфиётҳо ва ихтироҷориҳо)-ро таҷассум менамоянд.

Соли 2006 Инспексияи ҳифзу тармими ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ба Муассисаи давлатии «Иттиҳодияи илмӣ- истеҳсоли оид ба тармими ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ» табдил ёфт.

Ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 2020 ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, аз ҷумла 442 ёдгориҳои таърихӣ, 1278 ёдгориҳои бостонӣ ва 300 ёдгориҳои меъморӣ ба қайд гирифта шудаанд. Аз шумораи номбурда шаҳру шаҳракҳои қадима - 220, қалъаҳою, мақбара ва масоҷиди таърихӣ - 110, катибаҳои рӯйсангӣ- 43, тасвириҳои рӯйсангӣ – 15 макон ва талу тепаҳои таҳқиқнагардида – 654 ададро ташкил медиҳанд.

Имрӯз дар ҳудуди вилояти Хатлон 507 ёдгориҳои таърихӣ - фарҳангӣ мавҷуд аст, ки аз ин шумора 255 ёдгориҳои таърихӣ – фаҳангӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ҷойгир мебошанд, ки аз ин миқдор 14 ёдгориҳои таърихӣ, 106 ёдгориҳои бостонӣ, 40 ёдгориҳои меъморӣ ва 95 ёдгориҳои монументалӣ ташкил медиҳанд (Замимаи 18).

Вазъияти ёдгориҳои таърихӣ - ҳайкалу муҷассамаҳо, нимпайкараҳо, сутунҳои ёдбуд, қабрҳои ашхоси намоёни миллат,

²⁴⁷ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ аз 3 марти соли 2006, таҳти № 178 // Соמוнаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=148.

биноҳо ва чойҳои муттаалиқ ба воқеаҳои муҳими таърихӣ асри ХХ низ диққати ҷиддӣ ва беҳбудиро тақозо мекунад. Махсусан солҳои 90-уми асри гузашта сарихудӣ эъмори ҳайкалу нимпайкараҳои пастсифати бузургони миллат хеле авҷ гирифт.

Бо пешниҳоди Вазорати фарҳанг 30 апрели соли 2004 таҳти рақами 172 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими лоиҳакашӣ ва эъмори ҳайкалҳо, мучассамаҳо, нимпайкараҳо ва сугунҳои ёдбуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» тасдиқ гардид, ки бояд ба хатогӣҳо ва қонунвайронкуниҳо дар чодаи мазкур хотима гузошта, барои дар сатҳи баланди касбӣ офаридани ҳайкалҳои бузургони миллат асос мешуд. Мутаасифона на ҳама роҳбарони шаҳру ноҳияҳо қарори мазкурро ба инобат мегиранд.²⁴⁸

Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020 дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ таҳия гардида, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2011 таҳти № 577 қабул карда шудааст.²⁴⁹

Мақсади он ба низом даровардан, ҳифзу нигоҳдошт ва истифодаи дурусти мероси ғайриманқули таърихӣ фарҳангии кишвар баҳри баланд бардоштани рӯҳияи ватандӯстӣ ва дастраси ҷаҳони муосир гардонидани офаридаҳои таърихӣ фарҳангии тоҷикон ва таъмиру тармим, барқарорнамоӣ ва нигоҳдории ёдгориҳои меъмории ва бостонӣ, истифода намудани онҳо ҳамчун объектҳои туризми фарҳангӣ, ба Феҳристи умумиҷаҳонии фарҳангии ЮНЕСКО пешниҳод намудани беҳтарин ва нодиртарини онҳо, таъмини нигоҳдошт ва истифодаи маҳсулноки мероси таърихӣ фарҳангии кишвар мебошад.

Маблағгузори Барномаи мазкур Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон,

²⁴⁸ Музаффар Азизов. Масъалаҳои ҳифзу тармим ва истифодаи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ дар ҷумҳурӣ. Мероси ниёгон. № 8, 2005. С 144.

²⁴⁹ Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020 аз 3 декабри соли 2011, таҳти № 577 // Соמוнаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=115777#B1JY0HPLQ6](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=115777#B1JY0HPLQ6)).

мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, сармояҳои иловагии ҷалбшуда ва грантҳо мебошанд.

Ҳоло дар баъзе шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ба монанди Кӯлоб, Муъминобод, Балчувон, Шамсиддин Шоҳин, Ховалинг аз ҳисоби бучаи маҳаллӣ воҳидҳои кории нозирони ёдгориҳои таъсис дода шудаанд, то назорат нисбати ҳифзи мероси таърихӣ фарҳангӣ, эмин нигоҳ доштан аз харобкориҳои, дидани чораҳои фаврӣ дар ҳолатҳои зарурӣ, пешгирии қонунвайронкуниҳои нисбати онҳо татбиқи амалии худро ёбад.

Бо мақсади дар амал татбиқ намудани қонуни мазкур як силсила ёдгориҳои аҳамияти маҳаллӣ ва ҷумҳуриявӣ дошта аз ҷониби ҳокимиятҳои маҳаллӣ, муассисаҳои алоҳида, аҳоли ё шахсони сарпараст саҳмгузори гардиданд. Масалан дар ноҳияи Муъминобод Оромгоҳи Ҳочаи Нур аз тарафи соҳибкор Зоиров Отахон таъмир карда шуд. Масҷиди Домулло Барот, ки ба асрҳои 18-19 мансуб меёбад бо тариқи ҳашар аз тарафи аҳолии деҳаи Ғеш таъмир карда шуд. Оромгоҳи Мир Сайид Ҷалолиддини Гулдаста аз тарафи шахси саховатпеша таъмир ва тармим карда шуд. Инчунин мақбараҳои «Мир Саиди Хомӯш», «Ҳазрати Биби Навро» ва «Ҳазрати Биби Савро» дар ноҳия аз тарафи шахсони саховатпеша ва аҳолии маҳаллӣ ба тариқи ҳашар тармиму таъмир карда шуданд. Бо ташаббуси Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон қалъаи маркази Тамошотеппа, ки ба асрҳои 10 мансуб меёбад маблағгузори шуда корҳои сохтмонӣ ва барқароркунӣ ба анҷом расонида шуданд²⁵⁰.

Дар ноҳияи Шамсиддин Шоҳин давоми чанд соли охир оромгоҳҳои шахсиятҳои бузургу шинохта Шайх Ёрмуҳаммади Валӣ, Шайх Муҳаммадамони Валӣ, Робиямоҳи Чилгазамӯй, Ҳочаи Сабзпӯш тармим гардида, онҳо ободу зебо гардонидани шудаанд. Бо ташаббуси маблағгузори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба болукуҳи Эмом Ҳасайни Аскарӣ, ки яке аз ҷойҳои муқаддас ва зиёратгоҳи

²⁵⁰ БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди ёдгориҳои таърихӣ ноҳияи Муъминобод.2013. Д 3. – В 4.

тамоми мардуми Тоҷикистон мансуб меёбад, кушодан ва тармими роҳи дома дорад²⁵¹.

Ҷиҳати ҳифзу нигоҳдорӣ ва тармими ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ дар ноҳия Балҷувон бо дастгирии молиявии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои барқарорсозии Қалъаи таърихии Мири Балҷувон зиёда аз 1200000 - ҳазор сомонӣ ҷудо гардид. Инчунин аз тарафи Вазорати фарҳанг мақбараи Ҳоҷа Қутбиддин бо маблағи зиёда аз 250-ҳазор сомонӣ сохта ба истифода дода шуд. Дар деҳаи Шаиди Бобоҳони ҷамоати деҳоти Тоҷикистон хона - музейи Мавлоно Ҳоҷа Ёқуби Сичиёнӣ бо маблағи 47 ҳазор сомонӣ таъмиру тармим карда шуда, гирду атрофи он ободу зебо гардонида шуд²⁵². Дар ин муддат аз тарафи соҳибкорони маҳаллӣ мақбараҳои Шох Неъматуллоҳи Валӣ, Домуло Ҳалим, Домуло Қурбон, Ҳоҷа Исмоил ва Ҳазрати Шоҳи Яққоша сохта ба истифода дода шуда, дар онҳо 8-воҳиди қорӣ ҷудо карда шуд.

Аз моҳи август то охири моҳи октябри соли 2013 дар қаламрави ҷамоати деҳоти Сари Ҳосори ноҳия аз ҷониби олимони Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон зеро роҳбарии номзади илмҳои таърих Филимонова Т. Г ва олимони Академияи илмҳои Россия таҳти роҳбарии доктори илмҳои таърих ва биология Дубова Н.А ҳафриётҳои бостоншиносӣ гузаронида шуд, ки дар натиҷа бозёфтҳои нодири асри 5-и мелодӣ кашф карда шуда. Бозёфтҳои бостоние, ки аз ҷониби экспидитсияи илмӣ дарёфт шуд, қисман ба осорхонаи ноҳия ва қисми дигар барои таҳқиқотҳои илмӣ ба осорхонаи бостоншиносии ва мардумшиносии АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон супорида шуд²⁵³.

Дар ноҳия Ҳовалинг дар самти омӯзиш, ҳифз тармим ва истифода намудани ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ қорҳои муайяне ба сомон

²⁵¹ БҶ РҶВХ //Ҳисоботи ҳатти ёдгориҳои таърихӣ ва маданияти вилояти Хатлон. 2005. – В 3-4.

²⁵² БҶ БҶМҚВХ //Аҳборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Балҷувон. 2012.Д10. – В 3.

²⁵³ БҶ БҶМҚВХ //Ҳисоботи солона оиди ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангии ноҳияи Балҷувон. 2014. Д 10. – В 4.

расонида шудааст. Пеш аз ҳама «Фехристи ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ» мавҷуд буда, мунтазам мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода мешавад. Чунончӣ дар давоми солҳои 2013 - 2014 барои тармиму барқарорсозии ҷувозхона ва Боғ – осорхонаи «Шӯриши Восеъ» 330406 – сомонӣ хароҷот гардид, ки аз ин миқдор 150000 - сомонӣ аз ҳисоби маблағҳои ҷумҳуриявӣ ва 180406 - сомонӣ аз ҳисоби буҷети маҳаллии ноҳия ҷудо гардида буд.

Инчунин, тармими мақбараҳои «Ҳазрати Зайналобиддин», «Ҳоча Аюби Ансорӣ», мазори «Султон Увайси Қаранӣ» ба анҷом расиданд. Барои барқарорсозии мақбараи Ҳоча Аюби Ансорӣ аз ҳисоби буҷаи маҳаллӣ 300000 сомонӣ масраф гардид²⁵⁴.

Мувофиқи ҳуҷҷатҳои лоиҳавию сметаӣ мақбараи «Ҳазрати Султон» бо маблағи 460 ҳазор сомонӣ сохта шуд. Барои сохтмони ин иншоот тибқи Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон №АП-1094 аз 09.07.03. аз ҳисоби Фонди захиравии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 160 ҳазор сомонӣ ва аз ҳисоби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағи 300 ҳазор сомонӣ ҷудо шуда буд.²⁵⁵

Дар ноҳияи Данғара ёдгориҳои таърихӣ фарҳангии Мавлоно Тоҷиддин, Мавлоно Обиддин ва Мавлоно Шақиқи Балхӣ ба пуррагӣ таъмир гашта, айни замон кофтукобҳои таърихӣ фарҳангӣ дар Қалъаи Данғара рафта истодааст. Девоҳҳои ин ёдгорӣ аз зери хок бароварда шуда, барои осеб надидан аз боду борон болои он бо масолеҳи бинокорӣ пӯшониданд. Арзиши барқарорнамудани мақбараи Мавлоно Обиддин дар ноҳия 228 ҳазор сомониро ташкил дод. Мувофиқи ҳуҷҷатҳои лоиҳавию сметаӣ дар азнавсозии мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ, иншооти болои хумдони 2700-сола ва барқароркунии ду сағонаи мақбара 2 млн. 480 ҳазор сомонӣ хароҷот шудааст²⁵⁶.

²⁵⁴ БҶ БФМКВХ //Гузориши баҳши фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. 2014.Д 1. – В 2.

²⁵⁵ БҶ ВФ ҶТ //Ҳисобот оиди фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2004. – В 9.

²⁵⁶ БҶ ВФ ҶТ //Ҳисобот оиди фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2004. – В 6-7.

Муассисаи давлатии оид ба ҳифз, тармим ва истифодаи ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳанг ҳамчун пудратчии асосӣ, барои тиллокории гумбази мақбара бо корхонаи давлатии илмӣ - истеҳсолии «Ресма»-и Вазорати фарҳанги Федератсияи Россия шартнома баста, ба суратҳисоби он тибқи муқаррарот 235 ҳазор сомонӣ барои тайёр намудани 441 дона китоби варақаҳои тиллоӣ, ки вазни ҳар яктояш 4 граммӣ мебошад, пешпардохт намуд. Пеш аз тиллокорӣ, гумбазҳо бо мис рӯйпӯш карда шуданд. Корҳои тиллокории гумбазҳои мақбара аз тарафи мутахассисони корхонаи мазкур ба анҷом расиданд.

Зарур аст, ки ин ёдгориҳои таърихӣ-фарҳангӣ аз назари арзишҳои таърихӣ таҷдиди назар гардида, таҳқиқи илмии онҳо дар асоси меъёрҳои муосири методологӣ ва тадқиқотӣ ба роҳ монда шаванд.

Ҳамин тавр дар зарфи солҳои 2006 – 2013 барои таъмиру тармими ёдгориҳои таърихӣ – фарҳангии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 7381743 сомонӣ ҷудо гардида буд, ки аз ин миқдор 160000 сомонӣ аз ҳисоби Фонди захиравии Президенти мамлакат, 2930000 сомонӣ аз ҳисоби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 3583337 сомонӣ аз ҳисоби Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 708406 сомонӣ аз ҳисоби буҷаи мақомот иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо ташкил медиҳанд.

Бо вучуди пешрафти фаъолияти осорхонаҳо ба ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ фарҳанги минтақа таваҷҷӯҳи бештар зохир карда шавад. Дар ин соҳа пеш аз ҳама зарур аст:

- ба эҳё намудан ва татбиқи фаъолияти ҳифзи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ маблағгузориҳои ватанӣ ва хориҷӣ, дастгирӣ ва кӯмаки ташкилотҳо ва шахсиятҳои алоҳидаи ҳавасманд, сармоягузoron ва хайрияҳои мухталиф ҷалб карда шавад;

- ҳаҷми таҳияи филмҳои илмӣ-оммавӣ, фаровардаҳои чопӣ, телевизионӣ, радиоӣ, видео ва аудио дар бораи ташвиқу тарғиб ва воситаи ҳифзи объектҳои мероси тарихӣ фарҳангӣ;

- фаъолияти назорати ҳифз, барқароркунии ёдгориҳои таърихӣ

ва фарҳангӣ, экспертизаи бадеӣ ҳамчун мақоми махсуси давлатӣ ба роҳ монда шавад;

- барои ҷустуҷӯи шаклҳои гуногуни имкониятҳо ва воситаҳои баргардонидани ёдгориҳои таърихӣ фарҳангии милли ва дигар сарватҳои фарҳангӣ, ки дар давраҳои гуногун бо роҳу тарзҳои мухталиф аз кишвар берун бароварда шуда буданд, шароитҳои қонуни муҳайё карда шавад;

- фаъолият дар соҳаи корҳои тадқиқотӣ, лоиҳакашӣ, барқароркунӣ, таъмиру тармим, ободонии объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ ва ҳуқуқҳои онҳо такмил дода шавад;

- таҳия ва ҳавасмандгардонии фаъолият дар танзими нақшаҳои сайёҳии объектҳои мероси таърихӣ фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда шавад;

Ҳамин тавр дар давраи таҳқиқотӣ дар қатори осорхонаҳое, ки дар даврони шӯравӣ дар минтақаи Кӯлоб фаъолият менамуданд, инчунин, осорхонаҳои нав таъсис ёфтанд. Раванди мусбати зиёд гардидани шабакаи осорхонаҳо дар минтақа, ба паст фаромадани шумораи ташрифоварандагон ва кам гардидани маблағгузорӣ дар соҳа оварда расонид, ки ин ба базаи моддӣ – техникий осорхонаҳои минтақа, таъсири манфии худро расонид. Ҳамзамон, дар фаъолияти осорхонаҳои минтақа камбудии ҷиддӣ ба назар мерасанд.

Ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ, ҳуҷҷату нигоҳаҳои нодир, ки дар осорхонаҳои минтақа нигоҳдорӣ мешаванд, дарки масъулияти баландро тақозо менамоянд. Имрӯз шабакаи садодиҳандаи муҳофизатии (сигнализатсия) осорхонаҳои минтақа, ба истиснои баъзе аз осорхонаҳо, вучуд надорад.

Таъсиси лабораторияи минтақавии тармиму барқарорсозии нигоҳаҳо, таҳкими базаи моддӣ-техникии осорхонаҳо, таҷҳизонидани онҳо бо технологияи нави иттилоотӣ, тарбияи осорхонашиносон, тармимгари нигоҳаҳо, ороишгар (дизайнер), роҳбаладони осорхона, аз ҷумлаи мушкилоти имрӯзаи осорхонаҳои

минтақа ба шумор мераванд.

2.3 Иштироки муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар азназаргузарониҳо ва озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ

Ҳар соли соҳибистиклолии кишвар барои Тоҷикистон зинаҳои камолот буда, дар партави сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва роҳбарии хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдат – Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ беҳбуд ва дар ин замина маънавияти ҷомеа бештар густариш меёбад.

Баргузориҳои чашну чашнвораҳо, барномаҳои пурмӯҳтавои фарҳангӣ чорабинӣҳои таърихӣ ва фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ яке аз рӯкҳои сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, ҳамасола баргузор мегарданд ва ба ҳамчун кишвари тамаддун ориёӣ шинохта шудани Тоҷикистон мусоидат мекунад.

Маҳз тавассути ҳамин сиёсати хирадмандона дар маҳалҳо клубу китобхонаҳо, қасри фарҳангу театрҳои халқӣ, боғҳои фарҳангу фароғат ва мактабҳои мусиқӣ санъат ба фаъолияти бештару беҳтар пардохта, биноҳои хароб гардидаи муассисаҳои фарҳангӣ обод, қасрҳои нави фарҳанг, китобхонаву осорхонаҳо бунёд мешаванд ва дар ҷодаи санъат чехраҳои ҷадиди ҳунар кашф гардида, ҳунармандони асил иштирокдори фестивал-озмунҳои минтақавӣ ҷумҳуриявӣ мегарданд.

Бояд қайд кард, ки дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ бар асари бӯҳрони иқтисодӣ ва оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ сатҳи иҷтимоии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дараҷаи пасттарин меистод. Дар ин бора пеш аз ҳама низоми воридоти буҷети давлатӣ шаҳодат медиҳад. Агар соли 1992 буҷети давлатӣ дар соҳаи иҷтимоӣ 19,9 фоизро ташкил диҳад, соли 2000-ум 2,2 фоизро ташкил медед, яъне маблағгузорӣ ба соҳаи иҷтимоӣ дар соли 2000 – ум беш аз 10

маротиба кам шуд. Хусусан таъминоти иҷтимоии соҳаи фарҳанг дар байни ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ дар сатҳи пастарин меистод.

Бо вучуди нобасомониҳои солҳои аввали соҳибистиклолӣ санъаткорони шаҳри Кӯлоб бо роҳхати Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ аз 14 то 17 ноябри соли 1992 дар концерти «Дӯстӣ», ки дар шаҳри Москва барпо гардид, иштирок намуданд ва санъати бою рангини мардуми тоҷикро пешкаши оламиён гардониданд.

Инчунин, дар ин давра дастаи фолклорӣ – этнографии хонаи фарҳанги ноҳияи Фархор ба шаҳри Брянски Федератсияи Россия сафари ҳунари намуда, дар чорабиниҳои 50 солагии озодшавии шаҳри Брянск аз истилогарони фашизм иштирок намуданд²⁵⁷.

Дар семоҳаи аввали соли 1994 бо ибтикори Вазорати фарҳанг ва ширкати «Сайидон» Озмуни ҷумҳуриявии дастаҳои ҳунарии касбӣ - «Дилафрӯз - 94» доир карда шуд. Аз 17 то 22 март саҳни Театри давлатии опера ва балет ба ин муносибат ҷавлонгари санъаткорони касбӣ гардид. Дар ин озмун санъаткорони ансамбли «Фалак» - и шаҳри Кӯлоб, театри мусиқӣ – мазҳакавии шаҳри Хоруғ, ансамбли «Дарё» - и Кумитаи давлатии телевизион ва радио, оркестри симфонии театри опера ва балет ва студияи эҷодии «Сайидон» баромад намуда, лаурияти озмуни ҷумҳуриявӣ гаштанд.²⁵⁸

Соли 1996 театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб, асари «Ё раб!»-и Файзи Ашӯрро дар таҳйияи Раҳмоналӣ Одинаев рӯи саҳна меорад, ки он воқеаҳои даҳшатбори ҷанги шаҳрвандиро зерин назари таҳлилу танқид гирифта, даъват ва хитобе буд дар роҳи эҳёи сулҳ ва дарёфтгу таҳкими осоиш миёни мардуми азияткашидаи **ҷумҳурӣ**. Дар нақшҳои асосии он Худойназар Тилавов, Мирзо Раҳмонов, Амина Табарова, Гурез Назирмадов, Абдусамад Абдурахмонов, Давлатбегим Раҳимова, Сафар Аюбзода, Сафармоҳ Менгалиева, Маҳмадуллоҳ Файзов, Муҳаммадӣ Абдурасулов,

²⁵⁷ БҶ ВФ ҶТ //Гузориши маҷлиси машваратии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1992.- В 5.

²⁵⁸ БҶ ВФ ҶТ //Маълумот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.1994.- В 3.

Файзуллоҳ Каримов, Арафамоҳ Давлатова, Зафар Азизов ҳунарнамоӣ карда, маҳорати хубе нишон медиҳанд. Худи ҳамон сол театр бо ҳамин намоишнома барои ширкат дар озмуни театрҳои касбӣ-«Парасту» ба шаҳри Душанбе сафар мекунад. Муҳокимаи он аз ҷониби тамошогарони пойтахт басо тӯлонӣ чараён мегирад. Андешаҳо оид ба мундариҷаи асару таҳйияи он гуногун буданд. Вале аксарият, аз ҷумла, Ҳунарпешаи Халқии Ҷумҳурӣ Ҳабибуллоҳ Абдураззоқов ва олими шинохта Иброҳим Усмонов намоишномаро «таҷассуми дарди дили мардум ва айни муддао» меноманд. Дар ҷамъбасти ин озмун ба рассоми намоишнома Ҷонибек Асозода мукофоти махсуси ҳакамон супорида мешавад.²⁵⁹

Дар давраи истиқлолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Хонаи фарҳанги ноҳияи Данғара ба марҳалаи дигаре аз фаъолиятҳо оғоз намуд. Соли 1996 гурӯҳи ҳунарии Хонаи фарҳанги мазкур дар Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии «Андалеб» ширкат варзида, ҳам дар сатҳи вилоят ва ҳам дар сатҳи ҷумҳурӣ ба касби ҷойи 1 - ум муваффақ гардид. Лозим ба зикр аст, ки дар ин комёбии гурӯҳи ҳунари саҳми муовини раиси ноҳия - Маҳмадраҳим Каримов, ки дар фестивали мазкур роҳбарии гурӯҳи ҳунарии ноҳияи Данғараро низ барӯҳда дошт, бисёр шоиста аст. Ӯ дар тӯли солҳои баъдӣ низ барои ривож ва пешрафти Хонаи фарҳанг ва баъдҳо Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавии ноҳияи Данғара кӯшишу заҳмат ва пуштибонии моддиву маънавии фаровон намудааст, ки шоистаи сипос ва кадрдонии бениҳоят аст. Аз ҷумлаи дигар дастовардҳои Хонаи фарҳанги ноҳия ин буд, ки ансамбли ҳунарии созиву овозии «Ганчинаи умед», ки дар ноҳияи Данғара бо кӯшиш ва ёриии моддии раиси ноҳия - Ш. Гулов ташкил гардид, соли 1998, бо роҳбарӣ ва ташвиқи М. Каримов дар Фестивали байналмилалӣ, ки дар

²⁵⁹ Сафармуҳаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. – Кӯлоб: 1988. (Ба муносибати 50-солагии ташкил ёфтани Театри мазҳакаи мусиқии ба номи С. Вализода).

Ироқ баргузор шуда буд, ширкат намуда, санъати тоҷикро дар арсаи ҷаҳон муаррифӣ намуданд.²⁶⁰

Инчунин дар ин давра ҳунармандони ноҳияи Фархор дар фестивали байналмиллалӣ дар шаҳри Анталияи Туркия, ҳунармандони ноҳияи Ҳамадонӣ дар давлати исломи Покистон сафарҳои ҳунари намуда ба воситаи ҳунари зебои тоҷикӣ риштаҳои дӯстиро мустаҳкам гардониданд.

Дар соли сипаришуда як қатор ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб дар озмуни «Андалеб» - 98 иштирок намуданд. Аз ҷумла ноҳияҳои Фархор, Данғара, Темурмалик, Ш. Шохин ва Ховалинг нисбати шароити мавҷудаи худ тайёрии пухта дида, сазовори баҳои баланди аъзоёни ҳакамон гариданд²⁶¹.

Аҳли ҳунару санъати вилояти Хатлон дар соли 1999 дар арафаи ҷаншвораи 1100 солагии давлати Сомониён, даври дуюми озмуни «Андалеб»- ро гузарониданд. Дар ҷамъбасти ноҳияҳои Ҳамадонӣ ва Ҳоҷамастон ба наври ниҳойи ки дар шаҳри Душанбе баргузор гашт, роҳхат гирифта, санъату ҳунари волои мардуми вилоятро пешкаши ҳакамон ва тамошобинон гардониданд. Ҳунармандони ноҳияи Ҳамадонӣ дар даври хотимаӣ сазовори ҷойи сеюм гаштанд.

«Андалеб» аз ҷумлаи чорабиниҳои умумихалқист, ки дар 3-даври он ҳунармандони мардумии зиёда аз 62 шаҳру навоҳӣ ва вилоятҳои ҷумҳурии сахмгузор буда, бештар аз 2 миллион намоёндогони тамоми минтақаи Тоҷикистон иштирок намуданд. Аз байни онҳо 13-дастаҳои ҳунарии ғолиб бо иштироки зиёда аз 2000-нафар ҳунармандон барои нишон додани ҳунари худ ба пойтахти ватанамон шаҳри Душанбе омаданд.

²⁶⁰ Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 10.

²⁶¹ БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳанги минтақаи Кӯлоби Вилояти Хатлон.1998. –В 5.

Аз барномаҳои фестивал-озмун айён гардид, ки намудҳои гуногуни ҳунарҳои халқ - суруд, оҳанг, тарона, ҳачв, санъати театри, яъне ҳамаи намудҳои санъат, ки ҳазорон сол миёни мардум зинда ҳасту шодию фараҳи ӯро ифода мекунад, ҳанӯз ҳам зинда буда, дар тарбияи маънавии мардум ҳисса мегузоранд.

Як ҷузъи бисёр муҳими фестивал, намоиши ҳунарҳои мардумӣ буд, ки дар он намунаҳои беҳтарини ҳунарҳои халқӣ аз қабилӣ дӯзандагӣ, қаламзанӣ, чакандӯзӣ, кандакорӣ заргарӣ, оҳангарӣю дуредгарӣ, кулолию чармгарӣ буданд, ки ба маърази намоиш гузошта шуданд ва имрӯз ҳам дар равнақу ривоч мебошанд.

Дар тӯли 20 - рӯз, аз 20 - июн то 10 - июли соли равон даври хотимагии фестивал-озмуни ҷумҳуриявии эҷодиёти халқ «Андалеб» дар шаҳри Душанбе барпо гашт.

Фестивал - озмуни «Андалеб» аз «Бӯстон»-и солҳои пешин сарчашма мегирад. Намоиши театрҳои халқӣ, ки яке аз қисматҳои асосии низомномаи «Андалеб» ҳисоб меёфт ва ба воситаи он беҳтарин дастовардҳои драматургияи тоҷикро рӯи сахна оварда шуданд

Мазмун ва моҳияти намоишномаҳои номбаршуда, давраҳои давлатдорӣи Сомониён, рушду нумӯи фарҳанги ниёгонро инъикос намуда, барои имрӯзиён баҳри эҳё ва постдошти рӯҳи гузаштагон мусоидат мекунад.

Мувофиқи низомномаи фестивал - озмун гурӯҳи дуҷуми ҳакамон оид ба санҷиши муассисаҳои фарҳангӣ амал мекард. Вазифаи ин гурӯҳ сари вақт ба ноҳияҳои ғолиб сафари хидматӣ намуда, мувофиқи тафтиш ба фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ баҳогузори намуданд, ки ноҳияҳои Москва, Ҳочмастон, Панҷакент сазовори ҷойҳои аввал гаштанд. То ин давра дар ноҳияҳои номбурда, аксарияти биноҳои муассисаҳои фарҳангӣ аз таъмири ҷорӣ гузаронида шуда, гирду атрофи онҳо кабудизор гардонида шуданд. Маҳзани китобии китобхонаҳо ба тартиб дароварда шуда, шумораи хонандагон аз ҳисоби мактабиён, боғчаҳои бачагона, лагерҳои мактабӣ, коркунони

хоҷагии қишлоқ зиёд шуданд. Лозим ба ёдоварист, ки бо ташаббуси раёсати фарҳанги вилояти Хатлон дар низомномаи озмуни вилоятии «Андалеб» барои амали гардонидани «Қонун дар бораи фарҳанг» то 10 ҳол баҳогузорӣ карда шудааст.

Ҳамин тавр, фестивал-озмун ҷамъбаст гардид ва ғолибон низ муайян шуданд. Ҷои аввал бо 166 ҳол насиби ноҳияи Панҷакент (мукофоти Вазорати Фарҳанг 500-ҳазор рубли тоҷикӣ) гардид. Ҷои дуюмро ҳунармандони ноҳияҳои Фрунзею Турсунзода соҳиб шуданд. Ҷои сеюмро бошад, ҳунармандони навоҳии Ҳамадонӣ, Истаравшан ва Ҳисор соҳиб шуданд. Мукофоти таъсисшудаи Вазорати Фарҳанг (150-ҳазор рубл ва Дипломи махсус)-ро барои беҳтарин намоишномаи театрҳои халқии ноҳияҳои Файзобод («Бод») ва Кофарниҳон («Кохи назм») муносиб донистанд.

Яке аз шартҳои ин маъракаи ҷашнӣ, натиҷаи санҷиши муассисаҳои фарҳангӣ буд, ки он пирӯзиро насиби ноҳияҳои Ҳоҷамастон (мукофот 170-ҳазор рубл) Ҳамадониву Панҷакент (165-ҳазор рубли) гардонид. Иҷрокунандаи суруди «Майда»-и ноҳияи Москва соҳиби мукофоти хотиравии Вазорати Фарҳанг шуд.

Фестивал-озмуни «Андалеб» бори дигар собит сохт, ки мардуми тоҷик мардуми фарҳангу эҷод, боистеъдоду ҳунарманд ва бунёдгару созанда аст²⁶².

Тавассути баргузорию озмуни «Андалаб-99» аксари муассисаҳои фарҳангии вилоят таъмиру тармим карда шуданд. Як зумра падидаҳои нав, ҳунармандони ҷавону хушсалиқа ошкор гаштанд. Мутаасифона аксари кулли ин падидаҳои нави ҳунари баъд аз итмоми озмун ба гӯшаи фаромушӣ мемонанд, чунки нисбати фаъолияти минбаъдаи ҳунарии онҳо аз тарафи ҳукуматҳои маҳаллӣ ғамхорӣ зоҳир намегарданд.

²⁶² БҶ ВФ ҚТ //Гузориш оид ба ҷамъбасти фестивал-озмуни ҷумҳуриявии эҷодии халқ «Андалеб» 1999. – В 7-8.

Дар озмуни ҷумҳуриявии театрҳо касбӣ «Паравту-99», театри мусиқӣ - мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб асари С. Аюбӣ «Сомонхудод» - ро таҳия намуда, пешкаши ҳакамон гардониданд.

Маврид ба ёдоварист, ки идораи фарҳанги вилояти Хатлон барои тайёрии театрҳои касбӣ ба озмуни 5 миллион рубл ҷудо карда буд, вале боиси таассуф аст, ки театрҳои касбии вилоят дар озмуни «Парасту-99» ягон муваффақият ба даст наоварданд. Умуман дар ин соҳа камбудиву нуқсонҳои зиёде ҷой доранд, ки ислоҳи ҷиддиро мецоҳанд.²⁶³

Инчунин, соли 1999 озмуни ҷумҳуриявии кори китобхонаҳои оммавӣ «Ҷароғи ҳидоят» бахшида ба 1100 солагии давлати Сомониён дар вилояти Хатлон шуда гузашт. Натиҷаи ҷамъбасти озмун дар вилоят ва таҳлил нишон дод, ки мутобиқи нишондодҳои Низомномаи озмуни ҷумҳуриявии «Ҷароғи ҳидоят» китобхонаи бачагонаи минтақаи Кӯлоб, китобхонаи марказии ноҳияи Фархор, китобхонаи марказии шаҳри Қурғонтеппа ва китобхонаи марказии шаҳри Норак бештар саҳм гирифтаанд ва месазад, ки фаъолияти кории онҳо ба ҳайси ғолибони озмун мавриди арзёбӣ қарор гиранд.

Таҳлили фаъолияти китобхонаҳои вилояти Хатлон нишон дод, ки нишондодҳои Низомномаи озмуни ҷумҳуриявии «Ҷароғи ҳидоят» на дар ҳамаи китобхонаҳо бо пуррагӣ мавриди иҷро қарор гирифтаанд. Бештари китобхонаҳои вилоят, бинобар сабаби надоштани маблағи зарурӣ ба таъмири биноҳо ва бо адабиёти зарурӣ таъмин кардани ҳазинаи китобхона ҳам таваҷҷӯҳ зоҳир кардаанд. Баъзе китобхонаҳо аз имконоти мавҷуда васеъ истифода карда натавонианд. Фаъолияти кории онҳо ба талаботу вазифаҳои асосии озмун бо таври бояду шояд ҷавоб намедиханд. Чунин норасогӣҳо дар фаъолияти китобхонаҳои дигар низ ба ҷашм мерасанд. Ба ақидаи мо, ин ҷо ҳам сабабҳои объективӣ ва ҳам сабабҳои субъективӣ ҳузур доранд. Аз як ҷониб, ҳам будани музди меҳнати кормандони китобхона, суғуст будани заминаи

²⁶³ БҶ РҶВХ //Ҳисоботи хаттии Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон. 1999. –В 4-5.

моддию техникии китобхонаҳо, дар биноҳои вайрона ва таъмирталабнигоҳ доштани захираи китобӣ (масалан 162 китобхона таъмири пурраро талаб намуда, 10-тои дигараш дар ҳолати садамавӣ қарор доранд), мавҷуд набудани алоқаи телефонӣ, сард будани биноҳо, камбудии адабиёти зарурӣ, набудани воситаҳои нақлиётӣ боиси пастшудани сифати хизматрасонӣ шуда бошад, аз ҷониби дигар, бо мутахассисони баландихтисос таъмин набудани китобхонаҳо мебошад.

Дар китобхонаҳои вилояти Хатлон ҳамагӣ 675 нафар китобдор адои вазифа мекунанд, ки аз ин ҳисоб ҳамагӣ 57 нафар ва ё 8,436 кормандон маълумоти китобдорӣ доранд. ҳалос. Аз ин рӯ, бисёр бомаврид аст, ки Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон дар ҳамкорӣ бо ДДСТ ба номи М.Турсунзода ва Коллеҷи ҷумҳуриявии фарҳанг барномаи тайёрнамоии кадрҳоро таҳия намуда, барои таъмини китобхонаҳо бо кадрҳои баландихтисос чораҳои зарурӣ андешанд. Дар робита ба ин - баландбардории тахассуси кормандони китобхонаҳои вилоят низ ҳалли хешро меҷӯянд. Масъалаи дигаре, ки тадқиқи ҷудогонаро талаб мекунад - омӯзиши мазмуну мундариҷаи захираи китобхонаҳо, мувофиқати эҳтиёҷи хонандагон ба захира, самт, ҳадаф ва мазмуни хониши гурӯҳҳои мухталифи хонандагон мебошад. Бештари китобхонаҳои вилоят аз камбудии адабиёт ба забони тоҷикӣ танқисӣ мекашанд. Ва ноҳияҳои дурдаст аз сабаби набудани шароит китобҳои нав ва маҷаллаю рӯзномаҳо кам дастрас мегарданд. Аз ин рӯ, Раёсати фарҳанги вилоятро зарур аст, ки бо Ҳукуматҳои маҳаллӣ ҳамкорӣ карда, бо кӯмаки онҳо ин масъалаҳоро ҳал намоянд. Ҳамчунин ба таъмири биноҳои китобхонаҳо кӯмаки мақомоти болоии маҳаллӣ зарур аст.

Барои беҳтар намудани сатҳи зиндагии кормандони китобхонаҳо бисёр хуб мешуд, ки бо кӯшиши Раёсати фарҳанг ва ҳукуматҳои маҳаллӣ ба кормандони китобхонаҳо замин ҷудо карда шавад. Инчунин, барои ҳавасмандгардонии кормандони пешқадам бамаврид

аст, ки номзадии онҳо барои гирифтани унвонҳои Фахрӣ ба мақомоти болоӣ пешбарӣ карда шавад.

Тарғиби сиёсати пешгирифтаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ваҳдату якпорчагии Тоҷикистон, сулҳу амният, рамзҳои давлати соҳибистиқлол - Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ яка аз вазифаҳои мубрами китобхонаҳост. Аз ин рӯ, таъмини китобхонаҳо бо асару мақолаҳо ва нутқу хулосаҳои Президенти кишвар, осори бою гаранбаҳои ниёгон, ки барои амиқ омӯхтани таърихи тоҷикон шароит муҳайё месозанд, зарур мебошад²⁶⁴.

Соли 2000 бо қарори Созмони Милали Муттаҳид «Соли байналмилалӣ фарҳанги сулҳ» эълон гардид. Дар доираи ин иқдом, бо пешниҳод ва роҳбарии Ҳунарпешаи мардумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Саодат Азизова ва ибтикори гурӯҳе аз ҳунармандон, бо ҳамкориву мусоидати раиси ноҳияи Данғара Шералӣ Гулов, миёни мактабҳои ноҳия фестивали «Кабутари сулҳ» баргузор гардид.

Пас аз анҷоми фестивал ва кашфи истеъдодҳои потенциали ҳунарии ҷавонони ноҳия, баргузоркунандагони фестивал пешниҳод намуданд, то дар заминаи Ҳонаи фарҳанги ноҳияи Данғара театри касбии мусиқӣ ва драма таъсис гардад.²⁶⁵

Алҳол дар шаҳру ноҳияҳои вилоят 6 театри мардумӣ арзу вучуд дорад, ки онҳо дар ноҳияҳои Муъминобод, Москва, Фархор, Қумсангир, Ёвон ва шаҳри Қурғонтеппа фаъолият менамоянд.

Бо мақсади баланд бардоштани фаъолияти эҷодии коллективҳои ҳунари, пурра ва васеъ инкишоф додани истеъдодҳои мардумӣ бо

²⁶⁴ Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1999. № 5/40. – В 1.

²⁶⁵ Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 10.

ташаббуси Маркази Эҷодиёти Халқи вилоят ва дастгирии Раёсати фарҳанги Ҳукумати вилоят аз 15 ноябр то 22 ноябри соли 2000-ум дар толори театри мусиқӣ-мазҳакавии вилоятӣ шаҳри Қурғонтеппа фестивал - озмуни умумичумхуриявӣ «Театр такагоҳи сулҳ» барпо гардид.

Дар озмун театри мардуми ноҳияи Фархор аз сабаби дар ноҳия руҳ додани заминчунбӣ дар озмун иштирок накарданд.

Оғози озмун бо иштироки коллективи ҳунарии театри мардумии ноҳияи Ёвон кушода гардид. Театри мазкур намоишномаи адабӣ-мусиқии «Пайғоми Ваҳдат» ва бо барномаи консертӣ ҳунарнамоӣ карданд.

Ҳунарпешагони театри мардумии ноҳияи Ҳамадонӣ намоишномаи «Қарзи вичдон»-и С. Сафаровро ба манзури тамошобинон ва ҳайати ҳакамон пешкаш намуданд. Мазмуни намоишнома тарбияи насли наврас мебошад.

Азбаски мазмуни намоишнома тарбиявӣ буда, нақшҳо аз тарафи ҳунармандон ҳаяҷоновар иҷро карда шудаанд, намоишнома сазовори баҳои баланди ҳайати ҳакамон гардид. Аз ин рӯ ҳайати ҳакамони озмун ин намоишномаро барои иштирок дар озмуни умумичумхуриявӣ байни театрҳои мардумӣ роҳхат гирифтанд.

Театри мардумии шаҳри Қурғонтеппа, асари Шоди Солеҳ, мазҳакаи «Бои золим ва хурӯси доно»-ро дар таҳияи Ҳунарпешаи Шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон Бурҳониддин Раҷабов пешкаши тамошобинон гардонид.

Театри мардумии ноҳияи Муъминобод намоишномаи «Қурбони Охирин» - и Ато Ҳамдамро пешкаши ҳайати ҳакамон ва тамошобинон кардаанд²⁶⁶.

Соли 2001 дар вилояти Хатлон 2-театри касбӣ ва 6-театри мардумӣ фаъолият менамуданд. Фаъолияти онҳо нисбати солҳои гузашта беҳтар

²⁶⁶ БҶ РФВХ //Гузориш оид ба мақом ва нақши театрҳои мардумӣ ва ансамблҳои тарона ва рақси вилояти Хатлон. 2001. – В 3-5.

шудааст. Коллективҳои театри касбӣ ба озмуни умумичумхуриявӣ «Парасту» бо тайёрии хуб омодагӣ гирифтанд. Театри мусиқӣ-мазҳакавӣ шаҳри Қурғонтеппа спектакли «Аршин Мол Олан» - ро пешкаши тамошобинон гардонда, ҷои намоёнро соҳиб шуд. Театри шаҳри Кӯлоб ва номи Сайдалӣ Вализода низ ба муваффақиятҳо ноил гашта истодааст. Моҳи ноябр театри мазкур ба Ҷумҳурии Ислонии Эрон сафари ҳунари намуда, асари М. Ғоиб «Мири Кабир»- ро манзури тамошобинон намуданд²⁶⁷.

Мутобик ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июли соли 2000 № 326, Қарори раиси вилоят аз 1. 10. 2000 № 283 ба истиқболи ҷашни 10-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади баланд бардоштани дараҷаи ташкилотчигӣ ва корҳои сиёсӣ - тарбиявӣ дар байни омма, беҳтар намудани ҷаҳолияти муассисаҳои фарҳангӣ, инкишофи эҷодии халқ, рӯи сахна овардани падидаҳои нав, баланд бардоштани маънавияти мардум, мустаҳкам гардонидани ваҳдати миллӣ, дӯстию бародарии миллатҳои гуногуни муқими вилоят, моҳҳои апрел - июни соли 2001 дар маркази вилоят шаҳри Қурғонтеппа фестивал озмуни умумичумхуриявӣ телевизиони эҷодии халқ «Андалеб» - 2001 гузаронида шуд. Шӯъбаҳои фарҳанг барои дар сатҳи баланд гузаштани фестивал-озмун чораҳои зарурӣ андешиданд. Дастаҳои ҳунарии шаҳру ноҳияҳои вилоят барои иштирок дар озмун омодагии хуб гирифтанд ва бо барномаҳои рангину мукамал сазовори кафкӯбиҳо, таҳсину офарини тамошобинон ва баҳои баланди ҳакамон гаштанд. Шаҳрҳои Кӯлобу -Қурғонтеппа ва ноҳияҳои Восеъ, Вахш, Ҳамадонӣ ғолибони озмун гардиданд. Се дастаи ҳунарии шаҳри Кӯлоб, ноҳияҳои Вахш ва Ҳамадонӣ барои иштирок дар озмуни ҷумхуриявӣ ба шаҳри Душанбе роҳат гирифтанд.

Дар давраи хотимавии озмун, ки дар пойтахти мамлакат шаҳри Душанбе баргузор гашт, ҳунармандони шаҳру ноҳияҳои номбаршуда

²⁶⁷ БҶ РҒВХ //Ҳисоботи хаттӣ оиди ҷаҳолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон. 2001.- В 4.

дар катори 7- шахру ноҳияҳои ҷумҳурии ғолибони озмун ҳисобида шуданд.²⁶⁸

Моҳҳои июн-июли соли 2002 бо ибтиқори қарори ҷаласаи мушовараи Вазорати Фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон даври аввали озмуни ҷумҳуриявии муассисаҳои клубӣ таҳти унвони «Даргоҳи хунар ва маърифат» баргузор гашт. Ҳайати ҳақамони озмун пас аз санҷиши муассисаҳои клубии шахру ноҳияҳои вилоят қасрҳои фарҳанги марказии ноҳияи Ёвону шаҳри Норақ, қасри фарҳанги хоҷагии ба номи Ҳамадонии шаҳри Кӯлоб ва хонаи фарҳанги ҷамоати Сармантои ноҳияи Панҷро ғолиб донистанд ва онҳоро ба даври ниҳонии озмун пешниҳод намуданд.²⁶⁹

Соли 2003 озмуни ҷумҳуриявии китобхонаҳои деҳот таҳти унвони «Китобхонаи намунавӣ» шуда гузашт. Мувофиқи низомнома даври аввали озмун дар минтақаҳои ҷумҳурии гузаронида мешуд.

Бо назардошти таклифу пешниҳодҳо, таҳлилу муқоисаҳо ва хулосабарориҳои ҳайати доварон натиҷаҳои озмун чунин ҷамъбаст гардид: Ҷойи аввал:

Филиал – китобхонаи № 24, ҷамоати деҳоти Зиракии ноҳияи Кӯлоб (мудираш Нурунисо Ҳакимова);

Бо тӯҳфаҳо хотиравӣ:
Филиал - китобхонаи №3, ҷамоати Танобчии ноҳияи Темурмалик, (мудираш Зебунисо Валиева);

Филиал - китобхонаи бачагонаи ҷамоати деҳоти Себистони ноҳияи Данғара, (мудираш Маҳтулбӣ Худойдодова);

Бо ифтихорномаҳо:

Филиал - китобхонаи №8, ҷамоати деҳоти Боғгаии ноҳияи Муъминобод, (мудираш Хайрулло Набиев);

Филиал - китобхонаи №6 ҷамоати ба номи Лоҳутии ноҳияи Ховалинг, (мудираш Музаффар Исмоилов);

²⁶⁸ БҶ РФВХ //Ҳисоботи ҳаттӣ оиди ҷамъбасти фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон. 2001.- В 5.

²⁶⁹ БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2002. – В 2-3.

Ҳамин тавр дар даври аввали озмун, мувофиқат кардани кору фаъолияти филиал - китобхонаи № 24 ҷамоати деҳоти Зиракии ноҳияи Кӯлоб ба талаботҳои низомнома ҳамчун ғолиби асосии даври аввали озмун ба даври навбатии озмуни ҷумҳуриявии китобхонаҳои деҳот таҳти унвони «Китобхонаи намунавӣ» пешбарӣ карда шуд.

Китобхона – филиали № 24 дар ҷамоати деҳоти Зиракии ноҳияи Кӯлоб воқеъ мебошад. Филиал аз соли 1985 фаъолият дошта, китобдораш Нуруниссо Ҳакимова (бо маълумоти миёна) мебошад. Фонди китобхонаро 6000 нусха адабиёт ташкил намуда, истифодабарандагони он 346 нафаранд. Фонди китобхона аз рӯи соҳаҳо ҷо ба ҷо гузошта шудааст. Китобхона дар як утоқи қасри фарҳанги хоҷагии ба номи Мир Сайид Али Ҳамадонӣ фаъолият дорад.²⁷⁰

Моҳи октябри соли 2003 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавӣ» дар маркази ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон ба тасвиб расид.

Коллективҳои эҷодии театрҳои касбии вилояти Хатлон дар ин давра хело серкору серташвиш буданд. Ҳунармандони театрҳои касбии шаҳрҳои Қурғонтеппа, Кӯлоб ва Данғара баробари иштирок дар чорабиниҳои оммавӣ фарҳангӣ дар ин давра тавонистанд намоишномаҳои навро рӯи сахна оварда, бо ин намоишномаҳо дар Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии «Парасту - 2005», ки ба истиқболи 2700-солагии шаҳри Кӯлоб дар шаҳри Душанбе аз 23 то 30 марти соли равон баргузор гардид, ширкат намоянд. Ба ин Фестивал - озмун театри мусиқӣ - мазҳакавии шаҳри Кӯлоб намоишномаи «Бисёр ҳам воқеаи ғайриоддӣ» аз рӯи асари драматурги рус Мария Ладо дар таҳияи коргардон Д.Убайдуллоев пешкаш карданд. Ҳунармандони театри ҷумҳуриявии ноҳияи Данғара бори нахуст бо намоишномаи драматурги тоҷик Султоншоҳ Муқаддамов «Баъди курдуд» дар таҳияи коргардон Р.Одинаев дар ин Фестивал-озмун ширкат карданд. Ҳунармандони театри касбии шаҳри Кӯлоб бо

²⁷⁰ БҶ ВФ ҶТ //Қарори маҷлиси ҳайати доварони даври аввали озмуни ҷумҳуриявии «Китобхонаҳои намунавӣ». 2003. № 1. – В 1.

вучуди ҳама мушкилотҳои имсола, яъне дар таъмири пурра будани бинои театр тавонистанд дар ин Фестава-озмун аз ҳамкасбони худ қафо намонанд.²⁷¹

Мувофиқи Қарори № 1/66 Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 декабри соли 2004, озмуни театрҳои касбӣ «Парасту-2005» дар сатҳи ҷумҳуриявӣ баргузор гардид. Ба далели надоштани ҳунармандони касбӣ, номи театри мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара дар феҳристи ширкаткунандагони озмуни мазкур набуд ва пас аз дархости маъмурияти театр, гурӯҳи эҷодӣ дар озмун иштирок намуд. Сарфи назар аз таҷриба ва имконоти андак, ҳайати эҷодии театр аз ҳисоби ҳаваскорон намоишномаи «Баъди кӯрдуд» -ро, ки ба мавзӯи доғи рӯз - нашъамандӣ бахшида шуда буд, рӯи сахна овард. Намоишномаи мазкур, ки аз рӯи асари Султоншо Муқаддамов дар таҳияи коргардон Раҳмоналӣ Одинаев дар Фестивал-озмуни «Парасту-2005» манзури тамошобин гардид ва бо Ифтихорномаи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон «Барои шуҷоат» дар интиҳоби мавзӯӣ кадрдонӣ шуд. Ин қадами гурӯҳи эҷодӣ нахустин коре буд, ки онро ба унвони театри касбии драма муаррифӣ намуд. Ҳамон сол Шӯрои бадеии театр намоишномаи нави «Экстрасенс»-ро аз рӯи асари Султоншо Муқаддамов муҳокима ва барои таҳияи он бар рӯи сахна иҷозат дод. Бо далели комил набудани ҳайати эҷодии театр, барои иҷрои нақшо дар намоиш, аз ҳунармандони шӯбаи фарҳанги ҳокимияти иҷроияи ноҳияи Данғара - Муҳаррам Рашидова, Хуршеда Восиева, Шамъигул Нуралиева ва Ҳалимхон Фаҳриддинов бар асоси шартнома даъват гарданд. Тарҳҳо (эскизҳо)-и намоиш тавассути расоми театр Раҷабов А. таҳия гардид.

Инчунин, моҳҳои ноябр-декабр соли 2005 намоиши «Хурӯспочо, халтаро биёр» аз рӯи асари Шодӣ Солеҳов ва Зулфия Содикова дар таҳияи коргардони Раҳмоналӣ Одинаев рӯи сахна оварда шуд.²⁷²

²⁷¹БҶ РҶВХ // Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар семоҳаи аввали соли 2005. – В 5-6.

Бар асоси Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 майи соли 2005 тахти № 179 «Дар бораи нақшаҳо ва тадбирҳои омодагӣ ба чашни 2 700-солагии шаҳри Кӯлоб» ва мактуби Дастгоҳи иҷроияи вилояти Хатлон аз 15 июни соли 2006 тахти № 3/1-2, намоиши «Рустам ва Сӯҳроб» аз рӯи намоишномаи Ғанӣ Абдулло, дар таҳияи коргардон Ҳунарпешаи мардумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Саодат Азизова рӯи сахна оварда шуд ва рӯзи 9 август дар Фестивали театрҳои касбии ҷумҳурӣ, ки дар шаҳри Кӯлоб баргузор гардид, пешкаши тамошобин гардид. Иҷрои нақшҳои Рустам (Саидакрам Алимов), Сӯҳроб (Абдулло Қодиров), Афросиёб (Нуралӣ Исматов), Таҳмина (Гулсара Салимова), Бормон (Маҳмадсаид Махсумов), Тус (Акрам Пиров), мунаҷҷим (Раҳматулло Мутеуллоев) ва масҳарабоз (Парвиз Атоев) бомуваффақият буд.²⁷³

Дар рӯзҳои фарорасии иди баҳор дар шаҳри Кӯлоб бори нахуст ба истиқболи чашни 2700-солагии Кӯлоби бостонӣ бо иқдоми мақомоти иҷроияи шаҳр, шуъбаи фарҳанг озмуни «Иди китоб» баргузор гардид. Дар назди Қасри фарҳанги шаҳр намоишу фурӯши китоб таъсис дода шуд. Дар ин чорабинӣ шоирону адибони Хатлонзамин ва ҷумҳурӣ иштирок намуданд. Ба озмун дӯстдорони китоб, китобхонаҳои шаҳру вилоят, китобхонаҳои шахсию ҷамъиятӣ даъват ва иштироқи фаъолона дошанд. Сокинону меҳмонони шаҳр намоишҳои зебои китобиро тамошо намуда бо шоирону адибон мулоқотҳо намуданд. Ба ғолибонн озмуни «Иди китоб» тӯҳфаҳои хотиравии раиси шаҳри Кӯлоб ва кумитаи ташкилии озмун тақдим гардид.²⁷⁴

Дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон, Кӯлоби бостонӣ на танҳо ватани тарғиботи чакан аст, балки дорандаи мактаби ин ҳунари

²⁷² Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 21.

²⁷³ Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 26.

²⁷⁴ БҶ РФВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 3.

зебо ва офарандаи навъҳои нави чакан, ганчинаи ин хунари волои миллати тоҷик маҳсуб мешавад.²⁷⁵

18-уми июни соли 2005 дар шаҳри бостонии Кӯлоб ба муносибати чашнвораҳои 2700- солагии Кӯлоби бостонӣ ва бузургдошти соли тамаддуни ориёӣ, Симпозиуми байналмилалии «Таронаи Чакан» гузаронида шуда буд, ки дар он олимону тадқиқотчиён, аҳли адаб ва донишмандони бостоншиносу мардумшинос, шахсиятҳои бузургу шинохтаи мамолики дунё ширкат варзида буданд.

Аз 28 - уми март то 26 - уми апрели соли 2006 - бахшида ба 2700 - солагии Кӯлоби бостонӣ дар Қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб фестивал-озмуни вилоятии эҷодиёти халқ «Таронаи чакан» баргузор гардид.

Фестивал-озмуни эҷодиёти халқ «Таронаи чакан» аз 12 бахш иборат буд. Намоиши ҳунароҳои халқӣ, суруди якка, рақси якка, навозиши якка, таърихи чакан, композитсияи адабӣ - мусиқӣ, номерҳои фолклорӣ - этнографӣ, намоиши сару либоси тарроҳияшон қадима, намоиши сару либоси тарроҳияшон ҳозиразамон, намоиши сару либоси тарроҳияшон оянда, намоиши сару либоси чакани кӯдакона ва сузанӣ. Ба ҳайати ҳакамони фестивал - озмуни «Таронаи чакан», инчунин мутахассисони варзидаи соҳаи илму фарҳанги вилоят шомил буданд.

Дар байни ҳунароҳои мардумӣ аз ҳама маъмултараш инҳо буданд: чӯбтарошӣ, табақтарошӣ, кафлезтарошӣ, шонатарошӣ, чархаю ҳалочӣ, юғу сипор, зинтарошӣ, кандакории дару тиреза, сутуну равоқҳои мунаққаш, инчунин, ҳунароҳои дигари халқ аз қабилӣ: заргарӣ, сохтани гӯшвораҳои қафасӣ, дастпона, қулфи гиребон, ҳайкалчаҳои гуногун, ангуштарин ва гӯшвора аз нукраю тилло, чойчӯшу офтоба, чиламчӣ, табақу лаълиҳо, гарданбанду қассоба ва ғайраҳо ба маърази тамошоӣ мардум гузошта буданд. Инчунин ҳунари кулолгарон ба мисли хумдонҳо, чархдегҳо, кӯзаҳои ҳархела, лаълию табакҳои сафолӣ,

²⁷⁵ Достӣ Шарифов, Иброҳим Махмадов. Аз таърихи ҳунароҳои мардумии Хатлонзамин. – Душанбе, 2007. С. 17.

шамъдону офтоба, гулдону зарфҳои сафолин хеле нафису диққатчалбкунанда буданд.

Дар таҳрезӣ ва иҷро намудани барномаи «Таронаи чакан» беш аз 4200 намояндагони 25 шаҳру ноҳияи вилояти Хатлон бевосита ширкат варзида, дар оммавӣ намудани фестивал – озмун ҳиссаи худро гузоштанд.

Қабл аз баргузори фестивал – озмун бо ташаббуси бахши фарҳанг, дар шаҳру ноҳияи Кӯлоб намунаҳои бехтарини куртаҳо, рӯймолҳои миён, бардевориҳо, тоқиҳои чакандӯзии асрҳои XIX, XX-ро аз мардум чустуҷӯ ва харидорӣ намуда, ба чакандӯзҳои чирадасти имрӯза мефармуданд, ки намунаҳои онҳоро барои озмун аз нав эҳё намоянд. Ҳатто дар ин давра бо ташаббуси Валиев Зариф дар шаҳри Кӯлоб ширкати чакандӯзӣ ташкил карда шуда, беш аз 100 нафар духтарон ва занонро ба кор ҷалб намуданд. Бо иқдоми неки ин ширкат дар шаҳр якчанд дӯкони фурӯши куртаи чакан ташкил карда шуд.

Дарозии намоиши ҳунарҳои мардумӣ қариб 1,5 км-ро фаро гирифта буд. Дар намоиши намунаҳои ҳунарҳои мардумӣ даҳҳо чӯбтарошон, заргарон, оҳангарон, кадбонуҳо, кулолгарон, чакандӯзон, гилембофон, лачомдӯзон, чармгарон бевосита ба тарзи айёни ба мардум пешкаш гардиданд.

Инчунин, дар намоиш намунаҳои ҳунарҳои мардумии Кӯлоб беш аз 1200 курта, тоқӣ, рӯймолҳои миёнбанд, бардевориҳо, чодирҳо, чойхалтаҳо, рӯйкаши болиштҳо ба марази тамошо гузошта шуда буд.

Ҳунармандони Кӯлобӣ бо фарзандону шогирдонашон даҳҳо намуди чаҳлуку чирчӣ, тешаю табар, досту гулмех, кафгиру оташқоб, наълу лачом, асою мушқапак ва дигар маҳсулотҳои тайёркардаи худро ба маърази тамошо гузошта буданд.

Маълум гардид, ки баъди ба даст омадани соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳидояти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон садҳо намуди ҳунарҳои фаромӯшшудаи халқи тоҷик аз нав эҳё гардидаанд.

Чакандӯзони Хатлонзамин аз 700 то 1500 намудҳои гуногуни чакандӯзиро ба озмун пешниҳод намуданд. Ҳунарнамоӣ ва намоиши ҳунарҳои мардумии шаҳр ва ноҳияи Кӯлоб, инчунин ноҳияҳои Ҳамадонию Восеъ хеле ҷолиби диққат буд. Чаканҳои дӯхтаи чеварони минтақаи Кӯлоб ба ҷуз куртаю почома, рӯймоли миён, даструмол, сарандоз, тоқӣ, инчунин чаканҳои зебу зинати хонаи шаҳу арӯс пешниҳод карда шуда буданд.

Дар фестивали «Анделеб - 2004», «Таронаи чакан 2005» ва озмуни вилоятии «Таронаи чакан – 2006» асбобҳои заргарии оилаи Шоиновҳо аз қабиле силсила, ангуштарихо, қулфи гиребон, дастпонаҳои чаладор, саркитфӣ, гӯшворҳои қафасӣ, гӯшворҳои Муҳаммадӣ, зирехи гардан тавасути чаканпӯшон намоиш дода шудаанд. Ҳолати имрӯзаи касби заргарӣ, ки ҳунари хеле қадимаи халқӣ аст, дастгирии зиёдро талаб менамояд.

Дар Фестивал - озмуни вилоятии эҷодиёти халқ «Таронаи чакан» дар радифи намоиши куртаҳои чакан ва зардӯзӣ, аз 25 шаҳру навоҳии вилояти Хатлон 185 нафар устоҳои ҷӯбтарош, гаҳворасоз, табақтарош, чумчатарош, кандакорону наққошон, сохтмончиёну хиштчинҳо ширкат варзиданд.

Фестивал озмуни вилоятии эҷодиёти халқ «Таронаи чакан» нишон дод, ки анъанаҳои ҳунари сафолпазии мардуми Хатлонзамин аз қарри асрҳо то бо имрӯз зиндаю пойбарҷо мондааст. Дар фестивал - озмун ҳамаи иштирокчиён намунаҳои беҳтарини ҳунари кулолгарии худро дар шакли: кӯза, табак, чойҷӯшу офтоба, чархдег, ҳайкалчаҳои гуногуни одамон, ҳайвонот аз қабиле, уштур, асп, гӯсфанд, буз маймун, сағ ва ғайраҳо пешкаш карданд.

Намоиши таомҳои миллии мардуми Хатлонзамин дар фестивал - озмуни эҷодиёти халқ «Таронаи чакан» бори дигар нишон дод, ки суханони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон доир ба баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардуми камбизоати шаҳру деҳоти тоҷик,

зина ба зина амалӣ гардида истодааст. Барои мисол ин ҷо танҳо номгӯи таомҳои яке аз ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ Шамсиддин Шохинро меоварем, ки мардуми оддӣ дар мадди назари тамошобинон гузошта буданд : Тахмол, қалама, кулчаҳои ширмол, фатир, фатирхамир, нони ғавсак, ширбиринҷ, палов, мошкичирӣ, фатирмаска, чанголӣ, маскаи тар, хафкашак, дуғ, қаймоқ, шир, ҷурғот, чакка, қурут, қайла, дамлама, нони чапотӣ, ширчой, ширруған, кулчаҳои қаймоқӣ, ширбат, шакароб, шила, гандумчӯшак, далда, оши тупа, оши бурида, омоч, суманак, рошукчӯшак, оталаи бо чикрӣ, пудиначӯшак, гӯштбирён, хомшӯрбо, пиёба, кадубирён, пиёзпиёба, тухмбирён, манту, лагман, лулакабоб, сихкабоб, моҳибирён, гардсӯз, ордбирён, оталаи бо қанд, самбуса, чалпак. Чунин рангорангии таомҳои миллӣ гувоҳи аз дастархони пурнозу неъмат ва фаровонии мардуми минтақаро нишон медиҳад.

Фестивал - озмуни «Таронаи чакан» ба хотири зинда гардонидани ҳунарҳои мардумӣ дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ ва барои устувор гардонидани ваҳдату дӯстӣ ва ягонагии халқи тоҷик баргузор гардида буд. Дар ин озмунҳо журналистон, воқеанигорони дохилӣ ва хориҷӣ ширкат варзида, ҳунари волои мардуми Хатлонзаминро ба тамоми гӯшаю канори на танҳо ҷумҳурӣ, балки ба оламиён муаррифӣ намуданд.

Дар натиҷаи ҷамъбасти фестивал – озмуни «Таронаи чакан» байни шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон, намоиши ҳунарҳои мардумӣ ва намунаи маҳсулоти ҳунармандони шаҳру ноҳияи Кӯлоб бо 119 ҳол, Қурғонтеппа 118, 5 ҳол, Данғара - 117,5 ҳол, Ҳамадонӣ - 117 ҳол, Бохтар - 116, 5 ҳол, Ҷиликул - 115, ҳол, Шамсиддин Шохин - 114 ҳол, Муъминобод - 114 ҳол, Фархор - 114,5 ҳол, Қумсангир 116,5 ҳол сазовор доништа шуданд.²⁷⁶

²⁷⁶ Достӣ Шарифов, Иброҳим Махмадов. Аз таърихи ҳунарҳои мардумии Хатлонзамин. – Душанбе, 2007. С. 15.

Бояд қайд намуд, ки маҳз ба шарофати чидду чаҳд ва саъю кӯшиши пайгиروнаи фарзанди баруманди тоҷик, Асосгузори сулҳу ваҳдат – Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон гузаронидани чунин фестивал - озмунҳо ба хотири аз сари нав зинда гардонидани ҳунарҳои мардумӣ дар манотиқи ҷумҳурӣ мебошад.

Бо мақсади сазовор истиқбол гирифтани ҷашни 2700-солагии шаҳри Кӯлоб дар асоси қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 10 майи соли 2005 № 179 ва нақшаи тадбирҳои омодагӣ ва баргузори ҷашни 2700-солагии шаҳри Кӯлоб, бо фармони Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 августи соли 2005 № 140 «Дар бораи баргузор намудани Фестивали ҷумҳуриявии ансамблҳои тарона ва рақс» таҳти унвони «Гулу гулдастаҳои як ҷаманем» аз 4 то 8 июли соли 2006 ин фестивал дар толори тобистонаи боғи фарҳангу фароғати шаҳри Кӯлоб баргузор гардид. Дар ин Фестивал аз шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ 8 ансамбли тарона ва рақс, аз вилояти Хатлон ансамблҳои тарона ва рақси «Субҳи Ёвон» -и ноҳияи Ёвон ва «Навои Хатлон»-и шаҳри Кӯлоб ширкат варзиданд. Барои ҳунарнамоии ҳубу марғуб иштирокчиёни Фестивал бо диплому тӯхфаҳои хотиравии кумитаи тадорукоти фестивал сарфароз гардониданд. Ҳамчунин рӯзи 8 июли соли 2006 бо иштироки беҳтарин ҳунармандони ансамблҳои гулчини фестивал баргузор карда шуд²⁷⁷.

Соли 2006 бо мадади Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ, ҳунармандони театри мусиқи – мазҳакавии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб бо намоишномаи «Фигони дили раҳгумзада»-и Чинора Калибекова дар Фестивали байналмиллалӣ театрҳои касбии Осиёи Миёна ва Қазоқистон «АЗЕМА-2006», ки дар шаҳри Чоллонатаи Ҷумҳурии Қирғизистон шуда гузашт, ширкат намуда, баҳои баланди ҳакамону тамошогаронро сазовор мешаванд. Дар ҷамъбасти озмун театр бо Дипломи фестивал, Худойназар Тилавов бо мукофоти «Беҳтарин нақши мардона» ва Ситора Шамсуддинова бо мукофоти «Тавачҷӯхи

²⁷⁷ БҶ РҶВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 3-5.

тамошобин» кадрдонӣ меёбанд.²⁷⁸

Мувофиқи Қарори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 23 то 30 марти соли 2007 дар шаҳри Душанбе Фестивал-озмуни театрҳои касбии ҷумҳурӣ «Парасту-2007» баргузор гардид.

Шӯрои бадеии театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара барои ширкат дар Фестивал-озмуни мазкур, намоишномаи «Дод аз дасти Афандӣ!» - асари Ғаюр Ашӯровро интихоб намуд. Барои таҳияи он, ба далели набудани коргардони доимӣ дар театр, бар асоси шартнома коргардони шинохта, Хунарпешаи шоистаи Ҷумҳурии Тоҷикистон Давлат Убайдуллоев даъват гардид. Рӯзи 15 марти соли 2007 намоиши «Дод аз дасти Афандӣ!» барои муҳокима ба Шӯрои бадеии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардид. Пас аз баррасии ҳайати намояндагони Вазорати фарҳанг, спектакли мазкур ба репертуари театр дохил гардид. Кобили зикр аст, спектакл, ки аз рӯи асари хунарманд ва намоишноманависи боистеъдод Ғаюр Ашӯров аз дидгоҳи зарифбинонаи коргардони соҳибзавқу соҳибназар ба сабки мазҳака рӯи сахна омад, аз ҷумлаи дастовардҳои хунарии театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара ба шумор меравад. Намоиши мазкур барои ширкат дар Фестивал-озмуни «Парасту-2007» роҳхат гирифт. Рӯзи 23 март намоиши мазҳакавии «Дод аз дасти Афандӣ!» дар таҳияи Д. Убайдуллоев дар толори театри драмаи русии ба номи В. Маяковский шаҳри Душанбе манзури тамошобинон ва ҳайати доварон гардида ва бо истиқболи бисёр гарми тамошобинон ва меҳмонони ватаниву хориҷии фестивал рӯ ба рӯ шуд. Спектакли мазкур муваффақ ба дарёфти ҷойи дувум ва Дипломи дараҷаи дувуми Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон гардида, барои ширкат дар Фестивали байналмилалӣ театрҳои касбӣ «Наврӯз-2007» роҳхат гирифт.

Фестивали байналмилалӣ театрҳои касбӣ «Наврӯз - 2007» бо иштироки театрҳои касбии ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Қирғизистон,

²⁷⁸ БҶ РҶВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 7-8.

Узбекистон ва Тоҷикистон аз 6 то 9 – уми апрели соли 2007 дар шаҳри Душанбе баргузор гардид. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара бо иҷрои ҳунармандонаи мазҳакаи «Дод аз дасти Афандӣ!» сазовори дипломи ин фестивал ва чашнвораи ҳунари театри гардид.²⁷⁹

Аз 17 то 21 майи соли 2010 театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара дар Фестивали дувуми театрҳои касбии ҷумҳуриявӣ, ки дар шаҳри Хучанд баргузор гашт, бо намоиши мазҳакавии «Афсона мехоҳам»-и Ҷумъа Қуддус ширкат варзид.²⁸⁰

Ҳайати эҷодии театр дар баргузори чорабиниҳои фарҳангии ноҳия Ҷаълона ширкат намуда, дар давраи ҳисоботи намоишномаи И. Усмонов ва А. Қодиров «Бо як гул ҳам баҳор мешавад»-ро рӯи сахна овард ва бо ин намоишнома дар Фестивал-озмуни ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ «Парасту-2011» ширкат намуда, сазовори ҷойи 3- юм гардид. Спектакли мазкур зимни сафари ҳунарии театр аз 10 то 18 июн дар шаҳрҳои Турсунзода, Ваҳдат, Норақ ва ноҳияҳои Шаҳринав, Ҳисор, Рӯдакӣ намоиш дода шуд. Қобили зикр аст, ки дар ширкати гурӯҳи театр дар Фестивал-озмуни «Парасту» ва сафари ҳунари ба шаҳру ноҳияҳо ёриву мусоидати М. Каримов мучиби сипос аст.²⁸¹

Аз 13 то 15 апрели соли 2012 ҳайати эҷодии театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара, дар Фестивали байналмилалии театрҳои касбии «Давраи эҳё ва санъати театри» дар пойтахти Туркманистон - шаҳри Ашқобод, ки бо ҳузори 19 театр аз 11 кишвари ҷаҳон баргузор гардид, ширкат намуд ва намоишномаи мазҳакавии А. Баҳорӣ «Фолбинии Афандӣ» -ро манзури меҳмонону ҳайати доварони он фестивал гардонид.

²⁷⁹ Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 26.

²⁸⁰ Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 45.

²⁸¹ Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 49.

Инчунин, гурӯҳи ҳунарии театр аз 11 то 15 май дар Фестивали ҷумҳуриявии театрҳои касбӣ, ки дар шаҳри Қурғонтеппа шуда гузашт, бо намоишномаи Ш. Ҳусайнов «Сухани вопасини модар» ширкат намуд.²⁸²

Моҳи март соли 2013 дар шаҳри Душанбе Фестивал-озмуни театрҳои касбии ҷумҳурӣ «Парасту-2013» баргузор гардид. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара бо спектакли «Субҳи козиб» аз рӯи асари Ғаюр Ашӯров дар таҳияи коргардон Ҳунарпешаи Халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон - Давлат Убайдуллоев, дар фестивали мазкур ширкат намуд. Тозагии сабқу сурат дар пешниҳоди мавзӯи кӯҳан, бардоштҳои коргардон, ороиши сахна ва иҷрои ҳунармандон таассуроти тамошобинону меҳмонон ва доварони фестивалро ба бор овард.

Қобили зикр аст, ки нақшҳои асосиро дар намоиши мазкур ҳунарпешагони ҷавони театр Фарзона Давлатова, Қобилҷон Давлатов ва Шарофиддин Солиев иҷро намуданд.²⁸³

Дар вилоят озмуни ҷумҳуриявии ансамблҳои тарона ва рақс таҳти унвони «Гулу гулдастаҳои як ҷаманем» бахшида ба 20-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд, ки ғолиби ин озмун ҳунармандони ансамблҳои тарона ва рақси «Чилчанори Ховалинг» и ноҳияи Ховалинг гашта сазовори Диплом ва тӯҳфаҳои хотиравӣ гардиданд²⁸⁴.

Ҳамин тавр дар даҳсолаи дуҷуми соҳибистиқлолӣ вазъи иқтисодӣ – иҷтимоии ҷумҳурӣ беҳтар гашта, маблағгузорӣ ба соҳаи фарҳанг зиёд гардид. Дар ин давра барои иштироки ҳунармандони тоҷик дар озмунҳо ва фестивалҳои байналмилалӣ шароити мусоид фароҳам омад. Чуноне, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми

²⁸² Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 56.

²⁸³ Кабутов З. Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. С. 63.

²⁸⁴ БҶ РҶВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2011. – В.5.

навбатии худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуданд: «Боиси қаноатмандист, ки имрӯзҳо ҳамватанони мо дар бехтарин сахнаҳои ҷаҳон ҳунарнамоӣ менамоянд. Тавассути дастгирии ҳукумати кишвар дар даврони истиқлолият санъаткорони мо ба зиёда аз 50 кишвари ҷаҳон сафари ҳунари анҷом доданд. Танҳо дар соли 2010 ҳунармандони тоҷик дар ҷашнвораву озмунҳо ва фестивалҳои 20 мамлақати ҷаҳон ширкат варзида, фарҳангу ҳунари волои миллати тоҷикро ба ҷаҳониён муаррифӣ карданд».²⁸⁵ Қайд намудан ба маврид аст, ки дар соли 2016 барои сазовор истиқбол намудани ҷашни бошукухи 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷанд озмуну азназаргузарониҳо ва мусобиқаҳои муассисаҳои фарҳанг ва ҳунарҳои мардумӣ баргузор гардиданд, ки дар ташаккулу рушди фарҳанги миллий, ҳунарҳои мардумӣ, ҷалби ҷеҳраҳои нави санъат, бехтаршавии вазъи хизматрасонии муассисаҳои клубию китобхонавӣ аҳамияти басо муҳимро бозиданд.

Дар асоси фармоиши Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19.04.2016 № 63 ба мақсади амали намудани Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24.02.2016 ҷиҳати дар сатҳи баланд ҷашнгирифтани 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фароҳам овардани шароити мусоид барои рушд ва истифодаи самараноки иқтидор ва имкониятҳои ташкилоту муассисаҳои фарҳанг, ҳифзи анъанаҳои миллий ва фарҳанг мусобиқаи Ҷумҳуриявии «Муассисаи бехтарини сол» эълон гардида буд.

Дар рафти мусобиқа шартҳои он ба назардошти сатҳу сифати корҳои тарғиботӣ оид ба сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дастуру супоришҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъминоти ороиши муассисаҳои фарҳангӣ бо шиору овезаҳо, лавҳаҳо бахшида ба сулҳу ваҳдат, сиёсати бунёдкоронаи давлату Ҳукумат, риояи интизоми меҳнат, таъмини муассисаҳо ба таъҷизоти технологияи муосир, ҳолати

²⁸⁵²⁸⁵ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ – 20.04.2011. [Электронный ресурс].– Режим доступа:<http://mmk.tj/ru/president/letter/>

бино, ободии он ва маводҳои тарғиботӣ оид ба дастовардҳои соҳа дар даврони Истиқлолият, созгор будани фаъолияти дастаҳои хунарӣ, маҳфилҳои шавқмандон, вазъи ҳазинаи китобӣ, таъмини он ба адабиёти нав, афзоиши нишондиҳандаҳои асосӣ, ҳолати ободонии бино, кори маълумотдиҳии библиографӣ, пурра ба ҳисоб гирифта шуданд. Инчунин вазъи фаъолияти илмӣ- тадқиқотии осорхонаҳо, вазъи ҳуҷҷатгузорӣ дар осорхонаҳо, гурӯҳбандии коллексияҳо дар ҳазинаи осорхонаҳо, ҷалби ҷавонон ва наврасон ба маҳфилҳои дастаҳои хаваскорони санъат, сатҳи таъминоти муассисаҳои клубӣ бо созҳои мусиқӣ, либосҳои сахнавӣ, дастгоҳи тақвияти овоз, ва дигар лавозимоти зарурӣ барои корҳои эҷодӣ, мавҷудияти шароити мусоит барои муассисаи клубӣ, баланд бардоштани сифати таълим дар муассисаҳои таълими касбӣ, риояи барномаҳои таълимӣ, намоиши бехтарин, репертуари бехтарин, нишондиҳандаи бехтарин барои муассисаҳои театрий ва концертӣ, ҳифз ва истифодаи мероси таърихию фарҳангӣ, омӯзиши осори хатгӣ, ҳифзи сулҳу суббот ва Ваҳдати миллӣ дар кишвар низ ба ҳисоб гирифта шуданд.

Ҳамин тавр Кумитаи Тадрукоти мусобиқаи ҷумҳуриявӣ «Муассисаи бехтарини сол» -и Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон дар минтақаи Кӯлоб рафти мусобиқаро дар байни муассисаҳои фарҳангии шаҳру навоҳии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон бахшида ба 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон санчида назорат намуда қарор кард:

1. Китобхонаи вилоятӣ ба номи С. Айнии шаҳри Кӯлоб.
2. Дар байни китобхона - филиалҳои деҳот, китобхона - филиали деҳаи Шайидони ҷамоати деҳоти Сари Хосори ноҳияи Балҷувон,
3. Театри вилоятӣ мазҳакаи мусиқии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб.
4. Дар миқёси муассисаҳои клубии шаҳру навоҳии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон, Қасри фарҳанги ноҳияи Ховалинг.
5. Осорхонаи таърихӣ - кишваршиносии ноҳияи Фархор.

6. Боғи фарҳангӣ - фароғатии шаҳри Кӯлоб.

7. Мактаби муסיқии бачагонаи ноҳияи Данғара.

8. Филармонияи халқии ба номи Одина Ҳошимови ноҳияи Ҳамадонӣ голиби мусобиқаи Ҷумҳуриявии «Муассисаи беҳтарини сол» доништа шуда ба кумитаи тадорукотии ҷумҳуриявӣ пшбарӣ карда шуданд.²⁸⁶

Ба мақсади иҷрои супориши роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27.07.2016 № 16/208 ҷиҳати амалӣ намудани банди чоруми нақшаи чорабиниҳо оид ба ташкил ва баргузории озмунҳо, мусобиқаҳо ва чорабиниҳои фарҳангӣ бахшида ба 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳру ноҳияҳои кишвар озмуни ҷумҳуриявии «Сад ранги чакан» бо баргузор намудани чорабиниҳои фарҳангӣ аз 17.07.2016 то 6.09.2016 гузаронида шуд.

Баҳри амали гаштани озмуни ҷумҳуриявии «Сад ранги чакан» аз тарафи Раёсати фарҳанг ва Кумитаи кор бо занон ва оилаи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон озмунҳои вилоятии «Ҳунарҳои мардумӣ», «Зардӯзӣ беҳтарин» ва « Ҳунарҳои заргари беҳтарин» баргузор гардид. Дар ин озмун беҳтарин ҳунармандон аз шаҳру навоҳии вилоят фаъолона ширкат варзида намунаҳои беҳтарини ҳунарҳои халқиро манзури тамошобинон гардониданд. Дар даври ниҳоеи озмунҳои мазкур, ки рӯзи 6.09.2016 дар майдони «Нишони давлатӣ»-и шаҳри Душанбе баргузор гардид, ҳунармандони вилояти Хатлон соҳиби «Шоҳчоиза» гардониданд. Қайд кардан ба маврид аст, ки дар ин тадбири фарҳангии ҷумҳуриявӣ танҳо ҳунармандони вилояти Хатлон барномаи озмунии консертӣ намоиш доданд.

Вобаста ба иҷрои банди 14-уми нақшаи чорабиниҳои «Барномаи ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддии халқи тоҷик барои солҳои 2013-

²⁸⁶ БҶ РФВХ //Ҳисоботи фаъолияти муассисаҳои фарҳангии шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. 2016. – В 3-4.

2020» ва ҳамзамон супориши роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2.02.2016 № 2037 (26) бахшида ба таҷлили чашни 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон Фестивал озмуни Ҷумҳуриявии телевизионии эҷодиёти халқ «Андалеб-2016» баргузор гардид. Дар ин Фестивал хунармандони шӯъбаи фарҳанги шаҳри Кӯлоб дар байни хунармандони шаҳру навоҳии вилояти Хатлон ғолиби озмуни ҷумҳуриявӣ гардида соҳиби роҳхат барои иштирок дар даври ниҳоии озмун гардида дар чамъбаст бо мувафақият баромад карда дар ҷумҳурӣ сазовори ҷойи дуюм гардиданд. Қайд намудан ба маврид аст, ки Фестивал- озмуни номбурда ҳамасола баргузор гардида дар бобати дарёфти истеъдодҳои ҷавон, дастгирӣ ва арзёбии анъанаҳои суннатҳои гаронпояи фарҳанги миллӣ, ташаккул ва рушди хунару истеъдодҳои халқӣ мақоми беандоза баданд дорад.

Бо қарори ҷаласаи ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон № 1/7 аз 15.01.2016 Фестивал озмуни Ҷумҳуриявии телевизионии Ҳаҷвнигорон таҳти унвони «Биё бо ҳам бихандем» ба Рӯзи ханда баргузор гардид. Ҷиҳати иҷрои қарори мазкур ва дар сатҳи баданд ташкил намудани озмуни номбурда ба мақсади таҷлили Рӯзи ханда, ривочу равнақи фаъолияти гурӯҳҳои эҷодии ҳаҷвнигорӣ, пайдо намудани падидаҳои нав ва баланд бардоштани фароғату истироҳати ҷавонону наврасон қормандони муассисаҳои фарҳанги шаҳру навоҳии минтақа фаъолона ширкат варзиданд. Дар ин озмун хунармандони шаҳри Кӯлоб дар шаҳри Душанбе бо баромадҳои шавқовари худ мухлисонро шод намуда соҳиби ҷойи ифтихории озмун гардиданд.

Ҳамин тавр муассисаҳои фарҳанги минтақа дар замони истиқлолият дар Фестивалҳои вилояти ва умумиҷумҳуриявии «Андалеб», «Парсту», «Даргоҳи хунар ва маърифат», «Гулу гулдастаҳои як чаманем», «Ганчина», «Садои фалак», «Иди китоб», «Сайри гули лола», «Меҳри диёр», «Тараннуми Истиқлол». озмуни

вилоятии «Сенарияи беҳтарин», мусобиқаи Ҷумҳуриявии «Соли бунёди боғҳои фарҳангӣ фароғатӣ», озмуни умумиҷумҳуриявии «Китобдор , китобхона ва китобхонаи шахсии сол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Библиомарафон», Фестивали Ҷумҳуриявии «Ҳафтаи китоби кӯдакону наврасони Тоҷикистон». Фестивали Ҷумҳуриявии «Китоб ва мусиқӣ барои кӯдакону наврасони Тоҷикистон» фаъолона иштирок намуда, ҳадафҳои асосию шартҳои чорабиниҳои номбурдара мувофиқ ба талаботи замон иҷро намуданд. Ҳадафи асосии Фестивал озмунҳои дар боло номбурда ба вучуд овардани шароити мусоиди корӣ барои фаъолияти хуби муассисаҳои фарҳанг ва вусъати нерӯи эҷодии кармандон, дарёфти чехраҳои нав, истеъдодҳои нав, ҳифзу равнақи анъанаҳои беҳтарини фарҳангӣ, ҳунарҳои миллӣ, ҷори намудани технологияи муосир дар фаъолияти корҳои ахбороти китобхонаҳо, истифодаи интернет, пурагардонии захираи китобӣ ба адабиёти тозаэҷод, беҳтар намудани шароити фароғатӣ, истироҳатии боғҳои фарҳанг, ҳифзу нигоҳдории коллексия ва нигоҳҳои осорхонаҳо мебошад.

ХУЛОСА

1. Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Дар замони Ҳукумати Шӯравӣ шабакаҳои муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар соҳаҳои алоҳида фаъолият мекарданд. Китобхонаҳо, муассисаҳои клубӣ, осорхонаҳо бо ҷалби васеи мардум чорабиниҳои фарҳангӣ – оммавӣ гузаронида, ҳамчун сохти ягона ба рушди минбаъдаи фарҳангии халқи тоҷик мусоидат менамуд.

Дар натиҷаи таҳқиқот муайян гардид, ки дар аввали солҳои 90 – уми асри XX муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ моҳияти мавҷудияти худро дар фаъолияти коллективҳои меҳнатӣ ва тарбияи башардӯстии шаҳрвандон қариб аз даст доданд [6-М].

Вазъи фаъолияти китобхонаҳо дар минтақаи Кӯлоб дар аввали солҳои 90 – ум, махсусан дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ бисёр мушкил гардида, аксарияти мутахассисон бо сабабҳои гуногун фаъолияти худро қатъ намуда, ба қорҳои дигар гузаштанд. Масъала ва мушкилиҳои ҷойдошта хусусияти моддӣ дошта ба маблағгузорӣ нагардидани ин муассисаҳо вобастагӣ доштанд. Дар ин давра шумораи китобхонаҳои оммавӣ, хазинаи китобӣ, инчунин, шумораи хонандагон кам гардиданд. Дар ҳолати аз ҳама вазнин китобхонаҳои деҳот қарор доранд. Таъмин намудани китобхонаҳои минтақа бо мутахассисони касбӣ яке аз масъалаҳои зарурӣ ба шумор меравад [5-М].

Дар натиҷаи бӯҳрони сиёсӣ ва иқтисодӣ, ки аввали солҳои 90 – ум дар ҷумҳурӣ ҳукмфармо буд, бевосита таъсири манфии худро ба шабакаи осорхонаҳои ҷумҳурӣ, аз он ҷумла осорхонаҳои вилояти Хатлон расонид. Дар натиҷаи норасоии маблағҳои бӯҷавӣ, суғат гардидани базаи моддӣ – техникӣ ва дар солҳои баъдӣ васеъ паҳн шудани технологияи муосири фарҳангӣ, аз қабилҳои таҷҳизотҳои видеоӣ, наворҳои видеоӣ, толорҳои видеоӣ, намоишҳои эстрадаӣ ва марказҳои дилхушӣ маълум гардид, ки осорхонаҳо ба дигаргуниҳои ҷиддие, ки аввали солҳои 90 - ум дар ҷумҳурӣ ба амал омада буданд, тайёр набуданд [2-М; 8-М].

Дар ин давра шумораи тамошобинон дар осорхонаҳо кам гардида, аз сабаби норасоии маблағ осорхонаҳо имконияти зиёд намудани хазинаи осорхонавиرو аз ҳисоби нигораҳои нав нашоштанд. Инчунин, аз вазъи нооромии ҷумҳурӣ истифода бурда арзишҳои фарҳангӣ аз мамлакат ғайриқонунӣ бароварда шуданд.

Дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ вазъи муассисаҳои клубӣ бад гардида, дар баъзе минтақаҳои ҷумҳурӣ муассисаҳои клубӣ пурра аз фаъолият боз монданд. Чунин ҳолатҳои ногувор дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон низ ба ҷашм мерасиданд. Дар вазъияти нооромии сиёсӣ ва хисороти иқтисодӣ муассисаҳои фарҳангӣ – фароғатӣ асосан муассисаҳои клубии шаҳрӣ ва маҷмааҳои варзишӣ зери таъсири доираи ҷинояткорон монда буданд. Ин биноҳо ба мавзӯҳои ғоратгарии гуруҳҳои ҷиноятӣ, истифодаи маводҳои спиртӣ, ғайриқонунӣ паҳн намудани маводҳои муҳаддир, нашъачалобӣ ва ғайраҳо табдил ёфта буданд [6-М; 12-М].

Фаъолияти театрҳои халқӣ дар замони шӯравӣ ин дараҷаи олии фаъолияти маҳфилҳои ҳаваскорони бадеӣ ба ҳисоб мерафт. Аммо дигаргуниҳои иқтисодие, ки дар мамлакат баъди ба даст овардани истиқлолият ба вуҷуд омад, таъсири манфии худро ба фаъолияти театрҳои халқӣ расонид. Суғур гардидани базаи моддӣ – техникаи театрҳои халқӣ ба он оварда расонид, ки дар ин муассисаҳо бӯҳрони дохилӣ ба миён омад. Дар натиҷаи чунин дигаргуниҳо, махсусан оқибатҳои манфии ҷанги шаҳрвандӣ шумораи театрҳои халқӣ дар баъзе минтақаҳо кам гардида, фаъолияти онҳо ғайри қаноатбахш ҳисобида мешуд [1-М; 3-М; 7-М; 10-М].

Ҳамасола аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои муайян, таҳқиқ ва хариди нигораҳо бо мақсади пурра намудани хазинаи осорхонаҳо бо нигораҳои нав маблағҳои зиёди молиявӣ ҷудо мегарданд. Бояд қайд намуд, ки дар замони истиқлолият нисбат ба дигар муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ шумораи осорхонаҳо аз ҳисоби осорхонаҳои таъриху кишваршиносӣ зиёд гардиданд. Масалан, дар

минтақаи Кӯлоб дар замони истиқлолият «Осорхона-мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара» муассисаҳои давлатии осорхонаи «Хунармандон» - и шаҳри Кӯлоб, , Мамнӯъгоҳи таърихӣ-фарҳангии «Хулбук», «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» таъсис ва фаъолият намуда истодаанд [2-М; 8-М; 12-М].

Барои рушди минбаъдаи осорхонаҳо аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон диққати зарурӣ дода мешавад, ки дар натиҷа ҳазинаи осорхонаҳо аз ҳисоби нигораҳо ва мусаввараҳои нав пурра гардиданд. Мукамал гардонидани ҳазинаи осорхонаҳо ба беҳтар гаштани фаъолияти минбаъдаи онҳо мусоидат менамояд [8-М].

Ҳифз намудану ба манфиати имрӯзи ҷомеа истифода кардани мероси таърихӣ фарҳангӣ ва шинохту гиromидошти ҳазинаи маънавии ниёгон, ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Ҷанги шаҳрвандӣ дар баробари иқтисодиёт ба пешрафти фарҳангии кишвар ва баҳусус мероси фарҳангии он низ ҳисороти гарон овард. Ҳисороти ҷанги шаҳрвандӣ дар соҳаи фарҳанг ин несту нобуд ва ба яғмо бурдани сарватҳои зиёди фарҳангӣ, ғайриқонуни тасарруф намудани ҳудудҳои ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ва ба дигар мақсад истифода бурдани ин заминҳо мебошад. Дар натиҷа, даҳҳо ёдгориҳо бебозгашт аз байн рафтанд. Чунончӣ, дар вилояти Хатлон зиёда аз 40 ёдгорӣ ва умуман дар ҷумҳурӣ зиёда аз 200 ёдгориҳои нодири таъриху фарҳангии халқамон бебозгашт аз байн рафтанд [3-М; 6-М; 8-М].

Истифодаи васеи технологияи нави муосир дар фаъолияти китобхонаҳо ва рушди системаи электронӣ барои тайёр намудани мутахассисони соҳаи китобдорӣ талаботҳои навро ба миён овард. Дар ин давра дар шароити ҷорӣ гардидани технологияи нави компютерӣ дар тайёр намудани мутахассисони соҳаи китобдорӣ тағйиротҳои зарурӣ ворид гардиданд. Масъалаи тайёр намудани мутахассисони соҳаи китобдорӣ дар минтақаи Кӯлоб дар мадди аввал меистад, чунки

аксарияти китобхонаҳои минтақа ба мутахассисони баландхитосос эҳтиёҷ доранд [5-М; 6-М; 12-М].

Бо шарофати оромии сиёсӣ дар ҷумҳурӣ ва рушди иқтисодиёт талабот барои гирифтани дониш ва маълумот зиёд гардида истодааст. Таҳқиқот нишон дод, ки хонандагони доимии китобхонаҳо намояндагони касбҳои гуногун ва гуруҳҳои иҷтимоӣ, асосан хонандагони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, литсейҳо, гимназияҳо ва донишҷӯёни макотиби миёна ва олии касбӣ ба ҳисоб мераванд [5-М].

Ҷанги шаҳрвандӣ, вазъияти носолими ҷумҳурӣ, беқадрии адабу ҳунар, нотинчиҳои даврон ва паст гардидани сатҳи зиндагии мардум ба он оварда расонид, ки девори мустаҳкамаи коллективи эҷодии ягонаи театри касбие, ки дар минтақаи Кӯлоб фаъолият менамуд охишта-охишта заиф гардад. Аз соли 1992 сар карда, мудате театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб бо душвориҳо рӯ ба рӯ гардид. Дар давраи таҳқиқот муайян гардид, ки новобаста аз мушкилиҳои солҳои пешин дар оғози асри XXI театри мазкур фаъолияти худро дар ҷодаи ҳунар бо қадамҳои устувор оғоз намуда, ҳам аз ҷиҳати сатҳи касбӣ ва ҳам аз ҷиҳати репертуари бойи рангини худ дар қатори театрҳои касбии бонуфузи ҷумҳурӣ шомил гардид [1-М].

Дар ин давра ҳодисаи фараҳбахш бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфтани театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавӣ дар ноҳияи Данғара мебошад [7-М].

Ташкили мунтазами сафарҳои гурӯҳҳои театри ба дохили кишвар ва берун аз он, маблағгузори ба такмили ихтисоси ҳунарпешагон дар театрҳои давлатҳои хориҷӣ ва таҳсили ҷавонони соҳибистеъдоди тоҷик дар мактабҳои олии театри ба инкишофи санъати театрии минтақа мусоидат менамояд [3-М; 6-М; 11-М].

Дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ вазъи муассисаҳои клубӣ дар ҷумҳурӣ дар ҳолати ногувор қарор дошт. Бо вучуди мушкилиҳо эҷодиёти худфаъолияти бадеӣ дар шакли ансамблҳои тарона ва рақс ва фольклори этнографӣ боқӣ монданд. Дар ин давра дар муассисаҳои клубӣ

чорабиниҳои гуногун аз қабилӣ тӯйи арусиву домодӣ, хатнасӯрҳо, зодруӯзҳо, чашнвораҳои дигар муассисаҳо гузаронида мешуданд. Инчунин, дар ин муассисаҳо коргоҳҳои суратгирӣ, сабти овоз, толорҳои видеонамоишӣ, маҳфилҳои омӯзиши асбобҳои мусиқӣ ва забонҳои хориҷӣ ташкил карда шуданд [6-М].

Дар даҳсолаи дуҷуми соҳибистиклолӣ бо кӯмаку дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳукуматҳои маҳаллӣ дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб якҷанд муассисаҳои фарҳангӣ бунёд ва мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифтанд. Сохтмон ва ба истифода додани муассисаҳои фарҳангӣ дар минтақа исботи он аст, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доимо ба ин марказҳои фарҳангӣ диққати асосӣ медиҳад, чунки ин муассисаҳо дар ниғадошт ва ташфику тарғиби фарҳанги миллӣ ва таърихи халқи тоҷик нақши асосиро мебозад [12-М].

Дар шароити соҳибистиклолии Тоҷикистон мақсад ва вазифаҳои театрҳои халқӣ дар муҳофизат ва зиндагардонии анъана ва чашну маросимҳои мардумӣ ва баланд бардоштани ҳаҷонбинии эстетикӣ сокинони шаҳру деҳот равона гардида аст.

Дар даҳсолаи дуҷуми соҳибистиклолӣ нақши театрҳои халқӣ дар гузаронидани чашнҳои миллӣ ва чашнвораҳои давлатӣ фаъол гардиданд. Дар ин давра фаъолияти театри халқии минтақаи Кӯлоб хуб ба роҳ монда шуда, бо қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба театри халқии ноҳияи Ҳамадонӣ ва хонаи фарҳангӣ ноҳияи Восеъ унвони «филармонияи халқӣ» дода шуд. Айни ҳол дар минтақа ду филармонияи халқӣ ва ду театри халқӣ фаъолият намуда истодаанд [1-М; 3-М; 7-М; 10-М; 11-М; 12-М].

Муассисаҳои маданӣ - равшаннамоии минтақа дар замони истиқлолият дар фестивал - озмунҳои вилоятӣ ҷумҳуриявӣ байналмиллалӣ фаъолна иштирок намуда, ҳадафҳои асосӣ шартҳои чорабиниҳои номбурдара мувофиқ ба талаботи замон иҷро намуданд. Ҳадафи асосӣ баргузори фестивал - озмунҳо ба вучуд овардани

шароити мусоиди корӣ барои фаъолияти хуби муассисаҳои фарҳангӣ ва вусъати нерӯи эҷодии кармандон, дарёфти чехраҳои нав, истеъдодҳои нав, ҳифзу равнақи анъанаҳои беҳтарини фарҳангӣ, ҳунарҳои миллии мебошад. Дар гузаронидани фестивал – озмунҳо ва намоишҳои театрикунонида дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб аҳолии синну соли гуногун ҷалб карда мешаванд [3-М; 4-М; 11-М].

Анъанаҳои ҳунарҳои бадеии халқи тоҷик, ки ҳанӯз дар давраҳои қадим ташаккул ёфтаанд, ба ҳаёти иҷтимоӣ, расму оинҳои мардумӣ, тафаккури бадеӣ ва эҷодиёти халқ, бевосита алоқаманд мебошанд. Ин анъанаҳои қадима имрӯз низ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон аҳамияти худро гум накардаанд. Дар онҳо ҳаёти ҳамарӯзаи мардум, урфу одат ва анъанаҳо инъикос ёфтааст. Онҳо махсусияти хуввиёт, ҳислат, ҷаҳонбинӣ, арзишҳои маънавӣ-ахлоқӣ ва фарҳангӣ-эстетикӣ тоҷиконро таҷассум менамоянд [11-М].

Дар соли 2016 дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 390 муассисаҳои фарҳангӣ аз ҷумла, 204 китобхонаи оммавӣ, 152 муассисаҳои клубӣ, 7 осорхона, 6 боғи фарҳангу фароғат, 10 мактаби мусиқӣ, 2 мактаби рассомӣ, 1 ансамбли «Фалак», 1 театри касбӣ, 2 театри халқӣ, 1 филармонияи халқӣ, 7 ансамбли тарона ва рақс фаъолият менамуданд, ки дар муқоиса ба соли 2000 – ум дар минтақаи Кӯлоб дар зарфи 16 сол шумораи муассисаҳои фарҳангӣ аз ҷумла, 8 китобхона, 5 осорхона, 1 театри касбӣ, 2 мактаби мусиқӣ, 1 филармонияи халқӣ ва 1 ансамбли тарона ва рақс зиёд гардида, дар ин давра 21 муассисаҳои клубӣ пурра аз фаъолият боз монданд (замимаи 19). Дар маҷмӯъ дар 390 муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб 1438 (100 %) корманд фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 426 (29,6 %) нафарро кормандони техникӣ ташкил медиҳанд. Аз 1012 (100 %) кормандон 181 (17,9 %) нафар бо маълумоти олии соҳавӣ, 172 (17 %) нафар бо маълумоти олии ғайресоҳавӣ, 285 (28,2 %) нафар бо маълумоти миёнаи соҳавӣ, 160 (15,8 %) нафар бо маълумоти миёнаи ғайресоҳавӣ ва 214 (21,1 %) нафар бо маълумоти миёнаи умумӣ фаъолият доранд (замимаи 20) [5-М;6-М;12-М].

2.Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Бо назардошти натиҷаи тадқиқоти рисола аз рӯйи омӯзиши таърихӣ фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ва рушди минбаъдаи онҳо дар шароити соҳибистиклолии ҷумҳурӣ дар мувофиқа бо вазорату идораҳои дахлдор тақлифу пешниҳодҳои зерин ба назар гирифта шаванд:

- Ҳангоми тартиб додани барномаи рушди минбаъдаи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ҷузъиёти судманд оиди сохтмон ва таҷдиди маҷмааҳои фарҳангӣ дар минтақа аз худ карда шавад;

- Мутобиқ гардонидани фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба даврони иқтисоди бозоргонӣ ва аз тарафи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва тартиб додани сохтори нави ин муассисаҳо;

- Зарурияти муттамарказ гардонидани маблағгузорию муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ бо мақсади назорати тақсимоии ин маблағҳо дар ноҳияҳои минтақа;

- Ғанӣ гардонидани ҳазинаи китобии китобхонаҳои оммавии минтақа аз ҳисоби адабиётҳои тозанаشر бо забони тоҷикӣ ва хориҷ намудани адабиётҳои мазмунан номатлуб;

- Мустаҳкам гардонидани базаи моддӣ – техникаи Қасрҳои фарҳанг, китобхонаҳо, осорхонаҳо, муассисаҳои клубӣ бо назардошти сохтмони биноҳои нав;

- Баланд бардоштани музди меҳнати кормандони муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ, инчунин андешидани чораҳои зарурӣ бо мақсади беҳтар гардидани сатҳи иҷтимоии онҳо;

- Пешгирӣ намудани раванди номатлуби ғасб, харид ё истифодаи ғайримақсадноки биноҳои фарҳангии минтақа аз тарафи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон;

- Барои беҳбуди фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ вобаста ба дигаргуниҳои ҷомеаи муосир дар ҳама самтҳо ташкил намудани курсҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи фарҳанг бо

мақсади нигоҳдошти иқтисодии мутахассисони муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ;

- Барои истифодаи васеи технологияи нави муосир дар китобхонаҳои минтақа тайёр намудани мутахассисон аз рӯи ихтисосҳои «китобдор - технолог», «иттилоотчи - менеджер», «китобдор - мудир», дар осорхонаҳо «осорхонашинос - роҳбалад», «мутахассис оиди хариди нигоҳаҳо» ва ғайра;

- Ҷалби сармоягузори ватанию хориҷӣ бахри дастгирии лоиҳаҳои инвестиционӣ оид ба харидории таҷҳизот, воситаҳои нақлиёт ва сохтмони биноҳои нави замонавии муассисаҳои фарҳангӣ;

- Барқарор намудани робитаҳои мутақобилаи корӣ бо муассисаҳои фарҳангии кишварҳои хориҷ ва дар ин робита ба роҳ мондани омӯзиши таҷрибаи муфиду пешқадами соҳа ба хотири беҳтар гардидани фаъолияти муассисаҳо дар минтақа;

- Пурра гардонидани хазинаи осорхонаҳо ба воситаи харидории сарватҳои фарҳангӣ ва ташкили экспедитсияҳои бостоншиносӣ – этнографӣ дар минтақа аз тарафи Донишқада таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АИ ҶТ;

- Таҳия гардидани барномаи мушаххаси таъмиру тармим ва назорати махсуси давлатии ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ меъмории ва асарҳои санъати тасвирӣ;

- Дастгирӣ намудани китобхонаҳои хусусӣ ва осорхонаҳои шахсиятҳои баруманди минтақа аз тарафи мақомотҳои иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ;

- Таъмин намудани мактабҳои бачагонаи мусиқӣ ва рассомии минтақа ба асбобҳои мусиқӣ ва таҷҳизотҳои техникаии муосир ба хотири беҳтар гардонидани фаъолияти минбаъдаи онҳо;

- Муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба донишқадаҳои иҷтимоӣ табдил дода шаванд, чунки ин муассисаҳо таҷассумгари таърихи фарҳанги халқи тоҷик буда онро ба наслҳои оянда вогузор менамоянд.

НОМГҶИ АДАБИЁТ

1. Феҳристи манбаъҳо ва адабиёти истифодашуда

Маводҳои бойгонӣ:

1. БҶ ВФ ҚТ // Гузориши Қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2010. – В 2.
2. БҶ ВФ ҚТ // Гузориши Қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2010. – В 1.
3. БҶ ВФ ҚТ // Маҷлиси машваратии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (07. 08. 1992. № 4/9). – В 5.
4. БҶ ВФ ҚТ // Гузориши ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2001. – В 2.
5. БҶ ВФ ҚТ // Фармони Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (01. 02. 1993. № 10). – В 1.
6. БҶ ВФ ҚТ // Гузориши қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2001. – В 2.
7. БҶ ВФ ҚТ // Гузориш оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳанги шаҳри Кӯлоб, ноҳияҳои Москва, Восеъ ва Фархори вилояти Хатлон. 2002. – В 4-8.
8. БҶ ВФ ҚТ Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/2567. – В 4.
9. БҶ ВФ ҚТ // Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/3051. – В 4-5.
10. БҶ ВФ ҚТ // Қарори маҷлиси мушовараи ВФҚТ Дар бораи баррасии фаъолияти Муассисаи давлатии «Иттиҳодияи илмӣ-истеҳсолӣ оид ба тармими ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ» - В 1.
11. БҶ ВФ ҚТ // Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2006. № 2/2. - В 2.
12. БҶ ВФ ҚТ // Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/3413. – В 5.

13. БҶ ВФ ҚТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2007. № 1-03/3051. – В 2.
14. БҶ ВФ ҚТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2008. № 1/234-29. – В 3-4.
15. БҶ ВФ ҚТ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанг дар соли 2015 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2016.- В6-7.
16. БҶ ВФ ҚТ //Ҳисобот оиди фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2004. – В 9.
17. БҶ ВФ ҚТ //Гузориши маҷлиси машваратии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1992.- В 5.
18. БҶ ВФ ҚТ //Маълумот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.1994.- В 3.
19. БҶ ВФ ҚТ //Гузориш оид ба ҷамъбасти фестивал-озмуни ҷумҳуриявии эҷодиёти халқ «Андалеб» 1999. – В 7-8.
20. БҶ ВФ ҚТ //Қарори маҷлиси ҳайати доварони даври аввали озмуни ҷумҳуриявии «Китобхонаҳои намунавӣ». 2003. № 1. – В 1.
21. БҶ ВФ ҚТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2004. –В 3.
22. БҶ ВФ ҚТ //Гузориши ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2001. – В 2.
23. БҶ ВФ ҚТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2005. № 4/16.- В 6-7.
24. БҶ ВФ ҚТ // Гузориш дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар семоҳаи аввали соли 2003. – В 8.
- 25.БҶ ВФ ҚТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. (23. 11. 2005. № 8/44).
26. БҶ ВФ ҚТ //Қарори ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2007. № 13/3. –В 1.
27. БҶ ВФ ҚТ //Ҳисобот оиди фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2004. – В 6-7.

28. ТА МК РТ // Отчет о деятельности культурных учреждений республики на 1993 г. и планы мероприятий на 1994 г. – Л.3.
29. ТА МК РТ // Доклад министра культуры и информации РТ Б.А. Махмадова об итогах результатов деятельности работников Министерства культуры и информации РТ за 1995 г.– Л 5.
30. ТА МК РТ // Доклад министра культуры и информации РТ Б.А. Махмадова об итогах результатов деятельности работников Министерства культуры и информации РТ за 1995 г.-Л 20.
31. ТА МК РТ // Доклад министра культуры и информации РТ Б.А. Махмадова об итогах результатов деятельности работников Министерства культуры и информации РТ за 1995 г.– Л 3.
32. ТА МК РТ / Рекомендации отдела культуры и искусств об обеспечении культурных учреждений на 1996 г. – Л.1.
33. ТА МК РТ / Сообщение о деятельности культурных и творческих учреждений РТ за 2000 г. – Л.1.
34. ТА МК РТ // П.№ 15. Входящие документы за 1996 г. Предложение и рекомендации о деятельности клубов и библиотек.
35. ТА МК РТ // Сообщение о деятельности культурных учреждений РТ за 1993 и планы и перспективы на 1994 гг. – Л.2.
36. ТА МК РТ // Сообщение о деятельности культурных учреждений РТ за 1993 и планы и перспективы на 1994 гг. – Л.2.
37. ТА МК РТ // Решение коллегии Министерства культуры РТ от 23 ноября 2005 г., №8/41. «О состоянии и перспективах деятельности передвижных клубов районов и городов.
38. БҶ ДИТ ФИ // (Бойғонии ҷории Донишкадаи илмӣ – тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот). Ҳисобот оиди корҳои илмӣ – тадқиқотӣ «Фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ – фарҳангӣ, мусиқӣ ва китобхона – иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон». – Душанбе, 2010.
39. БҶ ДИТ ФИ // Ҳисобот оиди фаъолияти Донишкадаи илмӣ – тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2011.

40. ФБ ҲКТ дар назди Кумитаи марказии ҲКИШ, Ф. 3. - Р. 1.- П. 570.
- В 94.
41. ФБ ҲКТ дар назди Кумитаи марказии ҲКИШ, Ф. 3. - Р. 109.- П.
140. - В 61-64.
42. ФБ ҲКТ дар назди Кумитаи марказии ҲКИШ, Ф. 3. - Р. 1.- П.
510. - В 94.
43. ФҶ ҲКТ //Қарори Сессияи VII, даъвати II –юми Шӯрои вакилони
халқии шаҳри Кӯлоб.1978. Ф. 3. - Р. 1.- П. 500. - В 83.
44. БҶ РФВХ //Ҳисоботи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон. 2000, - В 2.
45. БҶ РФВХ //Ҳисоботи идораи фарҳанги ҳокимияти иҷроияи вилояти
Хатлон.2000.- В 2.
46. БҶ РФВХ // Ҳисоботи хаттии Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон.1999.- В
4-5.
47. БҶ РФВХ //Маълумот доир ба вазъи муассисаҳои фарҳанги вилояти
Хатлон.2001.- В 4-6.
48. БҶ РФВХ //Ҳисоботи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон.1999.В – 1.
49. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти осорхонаҳои шаҳру ноҳияҳои
вилояти Хатлон.1999. – В 5.
50. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва
муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2000. – В 3-4.
51. БҶ РФВХ //Ҳисоботи хаттӣ оиди чамъбасти фаъолияти идораи фарҳанги
Ҳукумати вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он. 2001. – В 2-5.
52. БҶ РФВХ // Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва
муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2000. – В 1-3.
53. БҶ РФВХ //Ҳисоботи раёсати фарҳанги вилояти Хатлон.1998.- В 4.
54. БҶ РФВХ Ҳисоботи раёсати фарҳанги вилояти Хатлон.1999.- В 2.
55. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон
ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. –В 5.
56. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон
ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. – В 3.

57. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. – В 6.
58. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2007. – В 6.
59. БҶ РФВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 5-7.
60. БҶ РФВХ //Ҳисоботи осорхонаҳои вилояти Хатлон. 2005. – В 4.
61. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2005. – В 6.
62. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2011. – В 6.
63. БҶ РФВХ //Ҳисоботи хаттии ёдгориҳои таърихӣ ва маданияти вилояти Хатлон. 2005. – В 3-4.
64. БҶ РФВХ //Ҳисоботи хаттии Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон. 1999. – В 4-5.
65. БҶ РФВХ //Гузориш оид ба мақом ва нақши театрҳои мардумӣ ва ансамблҳои тарона ва рақси вилояти Хатлон. 2001. – В 3-5.
66. БҶ РФВХ //Ҳисоботи хаттӣ оиди чамъбасти фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон. 2001.- В 4.
67. БҶ РФВХ //Ҳисоботи хаттӣ оиди чамъбасти фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон. 2001.- В 5.
68. БҶ РФВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2002. – В 2-3.
69. БҶ РФВХ // Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар семоҳаи аввали соли 2005. – В 5-6.
70. БҶ РФВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 3.
71. БҶ РФВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 3-5.
72. БҶ РФВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти

- Хатлон ва сохторҳои тобеи он дар соли 2006. – В 7-8.
73. БҶ РҶВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти идораи фарҳанги вилояти Хатлон ва муассисаҳои фарҳангии он дар соли 2011. – В 5.
74. БҶ РҶВХ //Ҳисоботи фаъолияти муассисаҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. 2016. – В 3-4.
75. БҶ БҶМҚВХ // Маълумотномаи Осорхона- мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара. 2015. Д 7. - В 5.
76. БҶ БҶМҚВХ //Ҳисоботи шӯъбаи фарҳанги шаҳри Кӯлоб.1976. Д 1,- В 3.
77. БҶ БҶМҚВХ //Ҳисоботи боғи маданият ва истироҳати шаҳри Кӯлоб. 1977. Д1.-В 1.
78. БҶ БҶМҚВХ //Ҳисоботи боғи маданият ва истироҳати шаҳри Кӯлоб.1978. Д1. – В 4.
79. БҶ БҶМҚВХ //Ҳисоботи Раёсати маданияти вилояти Кӯлоб. 1987. –В 3.
80. БҶ БҶМҚВХ //Ҳисоботи китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни.1998.Д 1. - В 1.
81. БҶ БҶМҚВХ //Ҳисоботи хатии китобхонаи бачагонаи шаҳри Кӯлоб. 1993.Д 1. – В 2.
82. БҶ БҶМҚВХ //Ахборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб.1994. Д 1. – В 3.
83. БҶ БҶМҚВХ //Гузориши оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Темурмалики вилояти Хатлон. 2000. Д 8.- В 2-3.
84. БҶ БҶМҚВХ //Ахборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб. 1994. – В 3.
85. БҶ БҶМҚВХ //Дархости Ҳукумати ноҳияи Балҷувон (22. 05. 2001. № 1/59).Д 10. – В3-6.
86. БҶ БҶМҚВХ //Ахборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб дар нимсолаи аввали соли 1994. – В 3.
87. БҶ БҶМҚВХ //Ахборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб дар нимсолаи аввали соли 1994. – В 2.

88. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи шуъбаи фарҳанги шаҳри Кӯлоб, 2012. Д 1. – В 3.
89. БҶ БФМКВХ Ҳисоботи шуъбаи фарҳанги ноҳияи Фарҳор. 2012. Д 5. – В 2.
90. БҶ БФМКВХ Ҳисоботи шуъбаи фарҳанги ноҳияи Фарҳор. 2013. Д 5. – В 6.
91. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хатии шуъбаи фарҳанги ноҳияи Восеъ дар семоҳаи аввали соли 2012. Д 4. – В 4-5.
92. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттӣ оид ба вазъи муассисаҳои фарҳанги ноҳияи Восеъ, 2014. Д 4. – В 3.
93. БҶ БФМКВХ Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Ҳамадонӣ. 2012.Д 2. -В 4.
94. БҶ БФМКВХ Маълумотнома оиди муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Ҳамадонӣ. 2014.Д 2. – В 3.
95. БҶ БФМКВХ //Гузориш оиди рафти иҷрои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» дар ноҳияи Ховалинг.2014.Д 6. – В 3-5.
96. БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Муъминобод.2014.Д3. – В 2.
- 97.БҶ БФМКВХ //Ахборот оиди рафти иҷрои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» дар н. Муъминобод.2014. Д 3.-В 3.
98. БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. 2015. – В 2-3.
99. БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнӣ. 2016.Д 1. – В 8.
100. БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди дастовардҳои 24-соли даврони соҳибистиклолӣ дар бахши фарҳанги ноҳияи Муъминобод. Д 3. – В 4.
101. БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнӣ. 2016. Д 1. –В 3.
102. БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнӣ. 2016. Д 1. –В 4-5.
- 103.БҶ БФМКВХ //Ахбороти бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти

- Хатлон. 2013. Д 1. – В 4.
- 104.БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. 2015. – В 3.
- 105.БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 2016.- В 2.
- 106.БҶ БФМКВХ // Ҳисоботи театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара. 2016. Д 7. - В 3.
- 107.БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб». 2006. – В 5.
- 108.БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб». 2007. – В 3.
- 109.БҶ БФМКВХ //Маълумотномаи Осорхона- мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара. 2015. Д 7. – В 4-5.
110. БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди натиҷаи фаъолияти шӯъбаи фарҳанги ноҳияи Темурмалик дар соли 2007. Д 8. –В 3.
111. БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳанги ноҳияи Ховалинг дар соли 2007. Д 6.- В 5.
112. БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Ҳамадонӣ. 2012.Д 2. – В 4.
113. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» дар 9 моҳи соли 2009. Д 1. – В 5-6.
114. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» 2007.. Д 1. – В 4-5.
115. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи хаттии «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» дар 9 моҳи соли 2011. Д 1. – В 2-3.
116. БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди осорхонаи «Ҳунармандон» - и шаҳри Кӯлоб. 2014. Д 1. – В 2.
117. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи бахши фарҳанги ноҳияи Ш. Шохин. 2014. Д 9. – В 4.
- 118.БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оиди ёдгориҳои таърихии ноҳияи Муъминобод.2013. Д 3. – В 4.

119. БҶ БФМКВХ //Ахборот оиди фаъолияти муассисаҳои фарҳангии ноҳияи Балҷувон. 2012.Д10. – В 3.
120. БҶ БФМКВХ //Ҳисоботи солона оиди ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангии ноҳияи Балҷувон. 2014. Д 10. – В 4.
121. БҶ БФМКВХ //Гузориши баҳши фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. 2014.Д 1. – В 2.
- 122.БҶ БФМКВХ //Ҳисобот оид ба фаъолияти муассисаҳои фарҳанги минтақаи Кӯлоби Вилояти Хатлон.1998. –В 5.

Ҳуҷҷатҳои расмӣ, қарордод ва дастурҳо:

123. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фарҳанг аз 13 декабри соли 1997. № 519 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23-24. – С. 352; (28.06.2011 г., №734).
124. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 6 августи соли 2001, таҳти № 42 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7. – С. 511.
125. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи театр ва фаъолияти театри аз 2 декабри соли 2002, таҳти № 80 // Сомонаи расмии Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=92.
126. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳунароҳои бадеӣ – халқӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Сомонаи расмии Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=105.
127. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти касбию ҳунаромандӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С. 466.
128. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти китобдорӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 32 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С. 455.

129. Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 аз 2 июли соли 2005, таҳти № 238 // Китобдор. Маҷаллаи маданӣ – равшаннамоӣ. – 2007. – №1. – С. 6-17.
130. Оиди тасдиқи Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 ва Барномаи рушди китобхонаи Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006 – 2015 аз 2 июли соли 2005, таҳти № 238 // Китобдор. Маҷаллаи маданӣ – равшаннамоӣ. – 2007. – №1 (2). – С. 5.
131. Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501. – Душанбе: Матбуот, 2006. – 32.
132. Оиди Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn =7090](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=7090))
133. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ аз 3 марти соли 2006, таҳти № 178 // Сомонаи расмии Маркази миллии конунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - [http://base.mmk.tj/view_sanadhoview. php? showdetail =&sanadID=148](http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=148).
134. Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015 // Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: зери таҳрири Шерматов Ҷ. – Душанбе: Эҷод, 2007. – С. 46 – 60.
135. Оиди тасдиқи Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 марти соли 2007, таҳти № 85 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=11050](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11050))
136. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оиди баланд бардоштани музди маоши кормандони ташкилот ва муассисаҳои бучетӣ

ва андозаи нафақаи иҷтимоӣ: аз 16 март соли 2007, таҳти № 219 // Садои мардум. – 2007. – 20 март.

137. Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхтисоси соҳаи фарҳанг, ҳунар ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010 аз 3 июни соли 2006, таҳти № 239 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068)).

138. Оиди тасдиқи Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхтисоси соҳаи фарҳанг, ҳунар ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июни соли 2006, таҳти № 239 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=11069](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11069))

139. Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2013 аз 2 августи соли 2010, таҳти № 384 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=15734](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15734)).

140. Оиди тасдиқи Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2013: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2010, таҳти № 384 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=15733](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15733)).

141. Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020 аз 3 декабри соли 2011, таҳти № 577 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www. adlia. tj/base/show_doc. fwx?rgn =115777#B1 JY0HPLQ6](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=115777#B1JY0HPLQ6)).

142. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020. Замимаи 1: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2011, таҳти № 577 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia. tj/base/show _doc. fwx?Rgn= 115776](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776)).

143. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, таҳти № 269 // -- Сомонаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=440.
144. Барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, таҳти № 269 // -- Сомонаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=441.
145. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, таҳти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7. – Ст. 688.
146. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи Барномаи рушди санъати театрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 аз 3 декабри соли 2012, таҳти № 675 // -- Сомонаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=444.
147. Барномаи рушди санъати театрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 аз 3 декабри соли 2012, таҳти № 675 // -- Сомонаи расмӣ Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=445.
148. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо аз 19 марти соли 2013, таҳти № 957 // Сомонаи расмӣ рӯзномаи Садои мардум - <http://sadoimardum.tj/wp-content/uploads/2013/03.1.docx>.
149. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи хунаrhoи бадеӣ - халқӣ аз 22 июли соли 2013, таҳти № 1006 // Садои мардум, № 97 – 99 (3082 - 3084) – 1 августи соли 2013.

150. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи фаъолияти китобдорӣ аз 22 июли соли 2013, таҳти № 1008 // Садои мардум, № 97 – 99 (3082 - 3084) – 1 августи соли 2013.

151. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 31 декабри соли 2014, таҳти № 1171 // Соמוнаи расмии рӯзномаи Садои мардум-<http://sadoimardum.tj/wp-content/uploads/2013/07/.docx>.

152. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 аз 9 феввали соли 2016, таҳти № 53 // -- Соמוнаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=504.

153. Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 аз 9 феввали соли 2016, таҳти № 53 // -- Соמוнаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=505.

Монография, брошура ва мақолаҳо:

154. Буриев К.Б. Развитие библиотечного дела – важное направление культурной политики суверенной РТ. // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2012. – №1. – С.112-118.

155. Гаффоров Б.В. Культурно-просветительные учреждения РТ в конце XX века: состояние и проблемы // Вестник ТНУ (Серия гуманитарных наук). – Душанбе, 2013. – №3/5 (118). – С. 52.

156. Музаффар Азизов. Масъалаҳои ҳифзу тармим ва истифодаи ёдгориҳои таърихию фарҳангӣ дар ҷумҳурӣ. Мероси ниёгон. № 8, 2005. С 138 - 145.
157. Раджабов А., Умаров А., Юсуфов М. Исследование состояния клубных учреждений Хатлонской области // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2002. – №6. – С.120-123.
158. Холов Б. Новейшие информационные технологии и проблемы воспитания специалистов сферы культуры // Китобдор. Культурно-просветительный журнал. – Душанбе, 2010. – №1. – С.24-27.
159. Шарифов Шӯҳрат. Театр ва асолати он, Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, (маҷаллаи илмӣ), № 1-2 (6-7) – Кӯлоб, 2012, - С 53-56.
160. Шарифов Шӯҳрат. Савти фалак, Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, (маҷаллаи илмӣ), № 1-2 (6-7) – Кӯлоб, 2012, - С 27-32.
161. Шарифов Шӯҳрат. Саҳифаҳо аз таърихи театри ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб, Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ), № 3/1 – Душанбе, 2017. – С 86-91.
162. Шарифов Шухратджон. Историко-краеведческий музей г. Куляба имени Хамадони. Вестник Таджикского национального университета (научный журнал), № 3/3 – Душанбе, Сино, 2017. – С 90-94.
163. Шарифов Шӯҳрат. Сипаҳсолори суруду мусиқии тоҷик. Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ), № 3/7 – Душанбе, 2017. – С. 54-58.
164. Шарифов Шӯҳрат. Аз тарихи ташаккул ва инкишофи театрҳои халқии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон. Пайёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ), 3/7 (қисми 2), - Душанбе, 2017. – С 59-64.
165. Шерматов Дж. Библиотечное дело за годы независимости Таджикистана (1991-2007) // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2007. – №10. – С.19-29.

166. Тоҷикистони Сурх. - 1939, - октябр.
167. Роҳи ленинӣ. – 1967. - май.
168. Ибтидои роҳ //Маориф ва маданият. – 1968. - 23 июл.
169. Коммунист Таджикистана. – 1969. – 7 январ.
170. Муҳаббатшоев М // Маориф ва маданият. – 1969. – 11 феврал.
171. Тоҷикистони Советӣ. – 1969. – 23 ноябр.
172. Ситников В.. //Комсомолец Таджикистана» - 1970 г. - 18 мар.
173. Сабиров К. Музей этнографии. // Маориф ва маданият - 1976 г. – 5 окт.
174. // Роҳи ленинӣ. – 1980. - 25 декабр.
175. Сайдалиева Х . Музей колхоза. //Кулябская правда - 1985 г. -15 янв.
176. Рахимова Б. Досуг - общая забота // Коммунист Таджикистана. – 1986. – №5. – С.63.
177. Шукӯхи санъати миллӣ, // Мубориз», 1987, 29 август.
178. Маданият: имрӯзу фардо. // Мубориз», 1987, 29 август.
179. Интернатсионалро месароем. // Зафар», 1987. 12 сентябр.
180. Шарипов А. Музеи и музееведения Таджикистана // Молодежь Таджикистана. – 2002. – 3 февр.
181. Минбари ҳунари мардумӣ. // Навиди Кӯлоб», 2008. 7 ноябр
182. Шосаидов С. Нормативно-правовая обеспеченность деятельности библиотек. // Бахори ачам.– 2009.– 20 апр.
183. Азизов Музаффар. Ногузирии таъсиси осорхонаи Хулбук // Ахбороти осорхонаи миллӣ. Душанбе, 2004.
184. Амир Сайиди Мункӣ, Саидчалол Сатторзода Ховалинг - Душанбе; Ирфон, 2001. С. 136 -139.
185. Афгонов К.Г. Основные направления дальнейшего развития библиотечного образования в Таджикистане // Вузы культуры и искусств в мировом образовательном пространстве: Сб. материалов по пятому международному симпозиуму.– Душанбе: Ирфон, 2012. – С.294-302.
186. Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : новые технологии и новые формы сотрудничества. Тема 2002 года : [

Текст] : Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего. Труды конференции 9 – я междунар. Конф. «Крым 2002». – М. : ГПНТБ России, 2002.Т. 1. – 520 с.

187. Бобоев Абдулло. Савти фалак ва фалаки Давлатманд – Душанбе, 2006. – 138 с.

188. В новое тысячелетие – с новыми надеждами // О годовой деятельности Министерства культуры РТ (2000 г.) и перспективные планы на первый год XXI века. – Душанбе, 2001. – С.10.

189. Гадозода Ҳочӣ Айниддин, Қобусномаи айн - Душанбе, 2011. С. 119 – 120, 128, 226 – 228, 321, 517-518.

190. Гаффуров Бахтиер. История культурно - просветительных учреждений республики Таджикистан (1991-2011гг.): Дис канд. ист. наук. – Душанбе, 2014.

191. Давлатманд Холов. Фалак // Сарредаксияи илмии Энциклопедияи миллии тоҷик - Душанбе, 2011. С. 3-8.

192. Ибрагим Джалилзаде. Кулябская область (справочник) – Куляб. 1981, С. 36 - 38.

193. Иброҳимов З. Осорхона муаррификунандаи шукӯҳи давлатдорӣ. Ахбороти осорхонам миллӣ. 2014.

194. Из истории культурного строительства Таджикистане в 1924 – 1941гг. [текст]. : - в двух томах. Том. 1. / Под редакцией академика А. Н. Тадж. ССР. З. Ш. Раджабова. – Душанбе. Ирфон, 1966 . С. 293, 414

195. Из истории культурного строительства в Таджикистане (1941-1960 гг.). – Душанбе, Ирфон, 1972. – Т.II. – С.299.

196. Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 – 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979. С. 199, 210, 215.

197. Истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). [текст]. : - том 2. / ответ.ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1983. С. 423 – 424 .

198. Икромов Искандар. Одинаи Ҳошим. – Душанбе. 2001. 54 с.
199. История таджикского народа / Под ред. Б.А. Антоненко. – М.: Наука, 1964.– Том III.– С. 324-325.
200. История таджикского народа. Новейшая история (1941-2010 гг.) / Под ред. Р.М. Масова. – Т.VI. – Душанбе, 2011. – Т.VI. - С.17, 413.
201. Кабутов З, Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013. – 63 с.
202. Каримова Р.Н. История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.): Автореф. дис. ... канд. ист. наук.– Душанбе, 2012.
203. Каримова Р.Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). – Душанбе: Дониш, 2013. – 212 с.
204. Культура и независимость: Сб. статей.– Душанбе: Адиб, 2011. – 292 с. (на тадж. языке)
205. Мадвалии Миралӣ. Арғуштгари оташниҳод – Душанбе, 2017. 48 с.
206. Махмадова М. Музеи являються сокровищницами истории и культуры // Таджикистан. – 2007. – №7. – С.54-55.
207. Мирзошоев С. Большая сцена республики // Агитатор Таджикистана. – 1982. – №8. – С. 3.
208. Мухидинов С.Р. Некоторые особенности комплектования книжных фондов библиотек РТ в годы независимости. // Труды 15-ой Межд. конф. «Крым – 2008»: Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире, науки, культуры, образования и бизнеса.– М., 2008. – С.450-456.
209. Низам Нурджанов. «Таджикский народный театр по материалам Кулябской области». - Москва.1956. Ст. 16- 18.
210. Ноҳияи Москва: 50 сол. – Душанбе. «Афсона» 1999. С. 47- 66.
211. Нуров Г. Проблемаҳои омӯзиши таърихи осорхонаҳои Тоҷикистон //Ахбороти осорхонаи миллӣ. Душанбе, 2004.

212. Нуоров Г.З. Формирование и развитие музейного дела в Таджикистане (30-е гг. XX – начало XXI вв.): Дис ... канд. ист. наук. – Душанбе, 2011.
213. Нуоров Г. Формирование и функционирование историко – краеведческих музеев в Таджикистане // Ахбороти осорхонаи миллӣ. Душанбе, 2014.
214. Отчет о деятельности Министерства культуры РТ за 2001 г. и дальнейшей их деятельности на 2002 г. – Душанбе, 2002. – С.31-32.
215. Очерки истории колхозного строительства в Таджикистане (1917-1965 гг.). – Душанбе: Дониш, 1968. – С. 364.
216. Планирование, учет, отчетность и контроль исполнения в социально-культурных учреждениях (методико-практическое пособие специалистам сферы социально-культурной деятельности). – Душанбе, 2009. – С. 8-9.
217. Сафармухаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. С. 1988. 34 с. (Ба муносибати 50-солагии ташкил ёфтани Театри мазҳакаи мусиқии ба номи С. Вализода).
218. Сулаймони С. Клубные учреждения РТ в условиях рыночной экономики // Культура: проблемы и исследования // Исследовательский центр культуры и информации.– Душанбе, 2001. – С.46-51.
219. Таджикская ССР за 20 лет. - Сталинобод; Таджикгосиздат, 1949. С. 127.
220. Таджикистан за 40 лет: Ст. сборник. – Душанбе, 1964. – С. 200.
221. Таджикистан за годы Советской власти: (Сб. ст. материалов). – Душанбе, 1967. – С. 181.
222. Таджикистан: 20 лет государственной независимости: статистический сборник.– Душанбе: Шарки озод, 2011. – С.302-307.
223. Файзи Ашӯр, Мунаввара Аминова «Даргоҳи хунар» - Душанбе. 2008. 86 с. (Бахшида ба 70-солагии театри вилоятӣ мусиқӣ-мазҳакавӣ ба номи Сайидалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб).

224. Фармони Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (01. 02.1993. № 10).
225. Фарҳанг ва санъати Муъминобод – Душанбе. 2011. 143. с
226. Хамраева Б. Библиотеки Таджикистана // Культура и жизнь. – 1974. – № 9. – С. 44.
227. Хотамов Н.Б. Социально-экономические преобразования в Республике Таджикистан в период суверенитета (1991-2006 гг.) – Душанбе, 2008. – 268 с.
228. Ҳабибулло Тоатов, Рустамҷон Юлдошев. Хатлон дар масири таърих. Хучанд, 2006. С. 173.
229. Чалишов Соат. Сайдалӣ Вализода. – Душанбе. Ирфон. 1985. 92 с.
230. Ҷалилзода Иброҳим. Одина Ҳошим. – Душанбе, 1985.
231. Шарифов Достӣ. Назаре ба таъриху тамаддуни мардуми Кӯлоб. – Душанбе. 2006. С. 114-117
232. Шарифов Достӣ. Боргоҳи илму маърифат. - Душанбе, 2006. С. 279 – 281.
233. Шарифов Достӣ. Иброҳим Маҳмадов. Аз таърихи ҳунарҳои мардумии Хатлонзамин. – Душанбе, 2007. С. 11, 17, 22.
234. Шарифов Достӣ. Маҷмӯаи рисолаҳои таърихӣ ва адабӣ.- Душанбе, 2013. С. 174, 306-307.
235. Шарифов Абдувалӣ. Осорхона ва осорхонашиносии Тоҷикистон. Ахбороти осорхонаи миллӣ. 2004.
236. Шарифзода Абдувалӣ. Истифодаи осорхонавии осори санъати тасвирӣ дар Тоҷикистон. Ахбороти осорхонаи миллӣ. 2014.
237. Шаҳр ва райони Кӯлоб. – Душанбе. Ирфон, 1987. С. 9-10.
238. Шевченко З.М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане / Под ред. К. Я. Марсакова Душанбе: Дониш, 1968. – С.27.
239. Эмомалӣ Раҳмон. Фарҳанг ҳастии миллат аст. // Тоҷикистон: даҳ соли соҳибистиклолӣ, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Ҷ. III. – Душанбе: Ирфон, 2001. – С.537.
240. Эмомалӣ Раҳмон. Рушди арзишҳои фарҳанги миллӣ. – Душанбе.

- 2006.
241. Энциклопедияи Советии Тоҷик, Ҷилди IV. – Душанбе, 1983 С. 155.
242. Энциклопедияи Советии Тоҷик, Ҷ. VI. – Душанбе. 1986. С. 293.
243. Энциклопедияи Советии Тоҷик. Ҷ. VII. – Душанбе. 1987. С. 331-332.
244. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик, ҷилди I, - Душанбе; 1988. С. 295, 508.
245. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ. II. - Душанбе. 1989. С. 49.
246. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ. III. – Душанбе. 2004. С. 202 - 204.
247. Энциклопедияи Кӯлоб, - Душанбе, 2006. С. 30, 42, 123 – 124, 227, 229 - 230, 241, 248, 278 - 279, 370 – 371, 523.
248. Энциклопедияи Фархор, - Душанбе, Ирфон, 2011. С. 127, 202, 369.

Манбаъҳои электронӣ:

249. Послание Президента Таджикистана Э. Рахмона Парламенту страны от 16 апреля 2005 г. Официальный сайт Президента РТ. – ([http // www.president.tj](http://www.president.tj))
250. Послание Президента Таджикистана Э. Рахмона Парламенту страны от 30 апреля 2007 г. Официальный сайт Президента РТ. – ([http // www.president.tj](http://www.president.tj))
251. Послание Президента Таджикистана Э. Рахмона Парламенту страны от 25 апреля 2008 г. Официальный сайт Президента РТ. – ([http // www.president.tj](http://www.president.tj))
252. Послание Президента Таджикистана Э. Рахмона Парламенту страны от 20 апреля 2008 г. Официальный сайт Президента РТ. – ([http // www.president.tj](http://www.president.tj)).

Мусоҳибаҳо

253. Холов Давлатманд - барандаи ҷоизаи давлатии ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Ҳунарпешаи хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон, Ҳунарпешаи мардумии ҶШС Тоҷикистон, роҳбари ансамбли «Фалак» - и назди Кумитаи телевизион ва радио.
254. Абдурасулов Муҳаммадӣ - Ҳунарпешаи хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон, роҳбари ансамбли рақсии «Рухшона».
255. Баротов Анвар - Ҳунарпешаи хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон, собиқ роҳбари мусиқии театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб.
256. Содикова Гулчеҳра - Ҳунарпешаи хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон, роҳбари ансамбли оилавии «Орзу».
257. Мирон Мирзоватан - Арбоби шоистаи фарҳанги Тоҷикистон.
258. Табарова Амина - Ҳунарпешаи хизматнишондодаи ҶШС Тоҷикистон, собиқ директори театри мусиқӣ – мазҳакавии ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб.
259. Бедаков Шариф – Бастакор, Аълочии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, директори Коллеҷи ҷумҳуриявии санъати ба номи Кароматулло Қурбонови шаҳри Кӯлоб.
260. Холов Нурулло- Аълочии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, устоди Коллеҷи ҷумҳуриявии санъати ба номи Кароматулло Қурбонови шаҳри Кӯлоб.
261. Аврангов Нурулло- Аълочии фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, мудири шуъбаи фарҳанги ноҳияи Муъминобод.

2. Феҳристи интишороти илмии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия ба таъб расидаанд:

- [1-М]. Шарифов Ш. Саҳифаҳо аз таърихи театри ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2017. - №3/1. – С. 86-91.
- [2-М]. Шарифов Ш. Историко-краеведческий музей г. Куляба имени Хамадони / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2017. - №3/3. - С. 90-94.
- [3-М]. Шарифов Ш. Аз таърихи ташаккул ва инкишофи театрҳои халқии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2017. - №3/7. - С. 58-62.
- [4-М]. Шарифов Ш. Сипаҳсолори суруду мусиқии тоҷик / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2017. - №3/7. - С. 59-63.
- [5-М]. Шарифов Ш. Китобхонаҳо ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2018. - №9. – С. 149-154.
- [6-М]. Шарифов Ш. Муассисаҳои клубӣ: мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби он / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2019. - №5. – С. 171-175.
- [7-М]. Шарифов Ш. Театри зодаи истиқлол / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2019. - №6. – С. 112-117.
- [8-М]. Шарифов Ш. Осорхона – маҳзани ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ / Х.Абдуназаров, Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи милли Тоҷикистон. – 2019. - №10. – С. 87-93.

Мақолаҳои дар дигар нашрияҳо ба таърисида:

- [9-М]. Шарифов Ш. Савти фалак / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2012. - №1-2(6-7). – С. 27-32.
- [10-М]. Шарифов Ш. Театр ва асолати он / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2012. - №1-2(6-7). – С. 56-61.

[11-М]. Шарифов Ш. Нақши хунарҳои бадеӣ ва эҷодиёти халқ дар ташаккули фарҳанги тоҷик / Х.Абдуназаров, Ш.Шарифов // Маводи конференсияи илмӣ – назариявии байналмилалӣ дар мавзӯи «Ҷаҳонишавӣ ва гуфтугӯи тамаддунҳо дар замони муосир». – Бохтар (17-18 майи соли 2019). –С.130-132.

[12-М]. Шарифов Ш. Ҳифзи объектҳои таърихӣ – фарҳангӣ тақозои замони муосир / Ш.Шарифов // Маводи конференсияи илмӣ – амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои муосири математика ва методикаи таълимион» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои педагогӣ, профессор Шарифзода Ҷумъа Шариф. - Бохтар (18-19 октябри соли 2019). – С.362-366.

[13-М]. Шарифов Ш. Балҷувон – минтақаи сайёҳии байналмилалӣ / Ш.Шарифов // Сомонаи КИ ҲХДТ дар вилояти Хатлон. - <http://hhdtkhatlon.tj/node/469>.